

KOROŠKI

svižinar

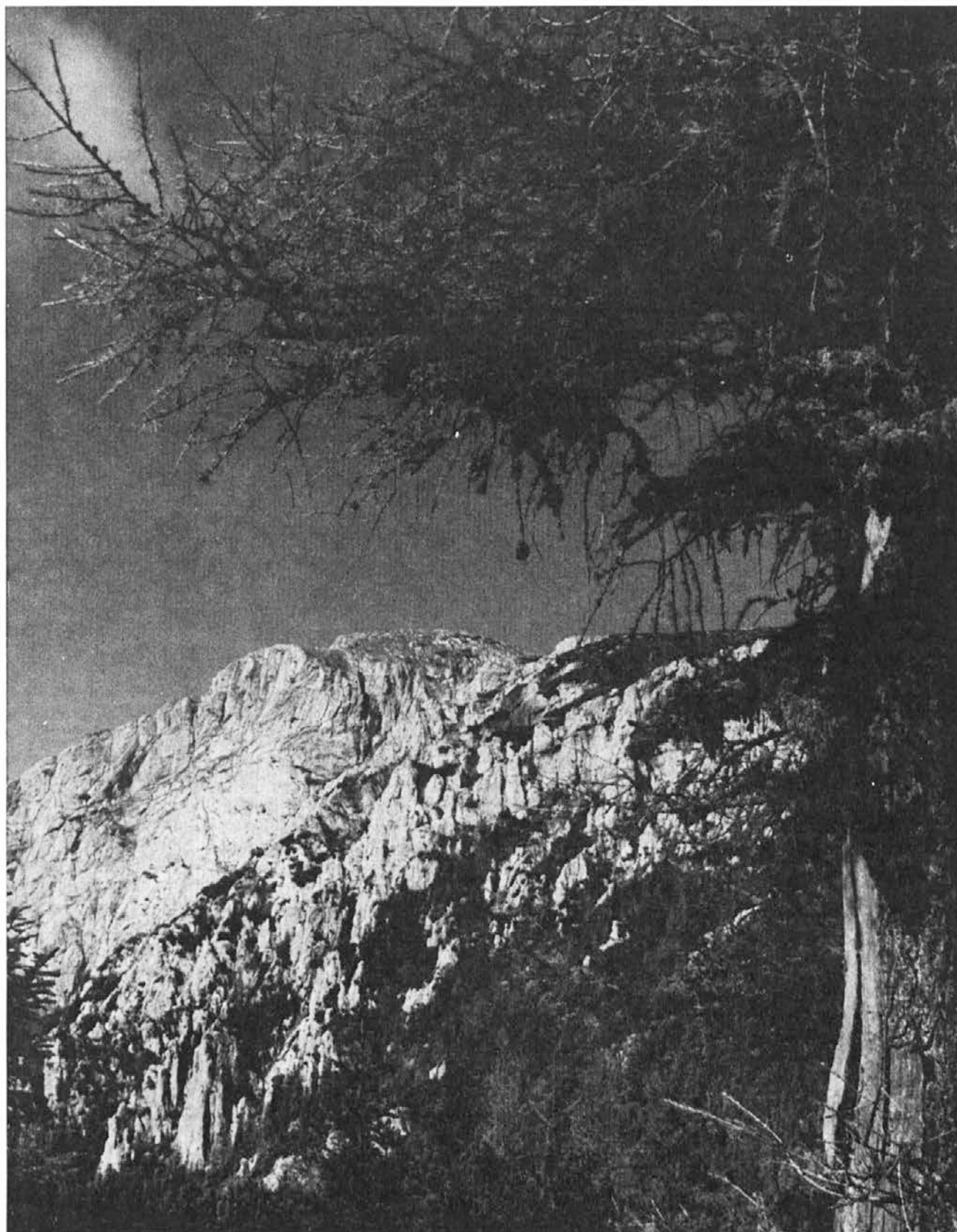
RAZGLEDI RAVENSKIH ŽELEZARJEV

Leto XXVI

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1976

Št. 2

NAŠ PRISPEVEK
K 100. OBLETNICI
CANKARJEVEGA
ROJSTVA,
27. APRILU
IN 1. MAJU

Pozdrav s Pece

VI. seja OK ZKS Ravne na Koroškem

6. marca 1976 je bila v kavarni doma železarjev 6. seja občinske konference ZKS. Uvodoma je sekretar OK ZKS Ravne tov. Edo Pogorevc prebral referat, ki ga objavljamo v celoti:

Na današnje sejo občinske konference smo se pripravljali že od novembra leta 1975, torej že pred 5. sejo CP ZKS. Od tedaj dalje smo v občini Ravne na Koroškem pričeli z volilnimi konferencami v osnovnih organizacijah ZK. Že takrat smo se dogovorili, da morajo biti volilne konference pregled našega dela, kjer naj bi ocenjevali, kako uresničujemo stališča in sklepe obeh kongresov ZK. Želeli smo se dokopati do kar najbolj realne ocene uresničevanja politike ZK, zato smo se pri sestavi te ocene vključevali vsi člani ZK po osnovnih organizacijah oddelkih in aktivih ZK, nazadnje pa so se zelo intenzivno vključile posamezne komisije in občinske konference. Komite OK ZK pa je celotno aktivnost članstva usmerjal in pripravil skupno oceno, v katero so vključeni problemi in vprašanja, ki so se skozi razprave po osnovnih organizacijah kazali kot skupni problemi, o katerih mora spregovoriti občinska konferenca. Ni odveč, če omenim, da so v oceno vključena tudi stališča delegatov vseh treh zborov občinske

skupščine, saj so v ocenjevanju, kako uresničujemo novo ustavo, delegatski sistem, družbeno samozaščito, razvoj kmetijstva itd. sodelovali delegati, družbeni pravobranilec in vse družbenopolitične organizacije. To pa tudi pomeni, da bo danes na občinski konferenci ZK sklenjen dogovor široke politične aktivnosti, s katero bomo krepili družbeno vlogo ZK pri razreševanju skupnih problemov in pri uresničevanju nove ustave.

Ko govorim o uresničevanju nove ustave, mislim na celovitost spreminjanja družbenoekonomskih odnosov, s katerimi se uveljavlja delovni človek skupaj z drugimi delovnimi ljudmi kot glavni činitelj v reprodukcijskem procesu. Za vse družbenopolitične organizacije, samoupravne organe in za vse delovne ljudi to pomeni, da se moramo v prihodnosti odločiti, da se moramo za vsebinsko uveljavljanje TOZD.

Delovni ljudje v TOZD morajo imeti pravico in dolžnost, da odločajo o pridobivanju dohodka, o njegovi razporeditvi in gospodarjenju, da skupaj in enakopravno z drugimi delovnimi ljudmi organizirajo in pospešujejo družbeno proizvodnjo, da odločajo o celoti procesa reprodukcije in o vsem dohodku, da kontrolirajo razpolaganje z dohodkom na vseh stopnjah in vseh oblikah združevanja ter da v te-

meljni organizaciji združenega dela in v vseh drugih oblikah združevanja dela in sredstev upravljajo zadeve in sredstva v celokupnosti odnosov družbene reprodukcije. Zato imajo delovni ljudje tudi pravico in dolžnost planirati svoj in družbeni razvoj v samoupravnih interesnih skupnostih, krajevnih skupnostih in občinah ter odločati o svojih in družbenih interesih, ki jih v skladu z ustavo uresničujejo v teh skupnostih. Razume se, da je osnova takšnega sporazumevanja in dogovarjanja ustvarjen dohodek, ki mora postati glavna kategorija planiranja, če hočemo uskladiti celotni razvoj, dejavnost in potrebe z dejanskimi možnostmi. Torej terja se vzajemna odgovornost in obveznost delavcev in vseh delovnih ljudi, samoupravnih organizacij in skupnosti, da s samoupravnim sporazumevanjem in dogovarjanjem usklajujejo svoje plane, da bi preprečevali gospodarske in druge motnje v materialnem razvoju družbe, zagotovili enakopravnost delavcev in vseh delovnih ljudi ter samoupravnih organizacij in skupnosti v medsebojnih socialističnih samoupravnih družbenoekonomskih odnosih, zlasti še pri pridobivanju dohodka, da bi uresničevali načelo delitve po delu, povečevali produktivnost svojega dela in celotnega družbenega dela ter svojega in celotnega dohodka ter s tem uresničevali dogovorjeno ekonomsko in socialno politiko nadaljnega razvoja.

V naši oceni pa smo ugotovili, da ravno na teh pomembnih področjih ustavljajnja družbenoekonomskih odnosov najbolj zaostajamo in da še zdaleč ni prišla do ustavne uveljavitve temeljna organizacija združenega dela.

Zato moramo delovati v tej smeri, da se medsebojni dohodkovni odnosi analizirajo in ustavno opredelijo, da se novelirajo samoupravni in drugi akti ter se tako uskladijo pravice, obveznosti in odgovornosti delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela ter v drugih samoupravnih organizacijah in skupnostih.

To pa bomo najlažje storili z uresničevanjem sistemskih zakonov kot so: Zakon o temeljnih sistema družbenega planiranja in družbenem planu Jugoslavije, zakon o zavarovanju plačil med uporabniki družbenih sredstev, Zakon o obračunavanju celotnega dohodka v temeljnih organizacijah združenega dela, Zakon o obveznem evidentiranju investicijskih vlaganj in ob vodenju javne razprave Zakona o bančnem poslovanju in bankah, zakon o samoupravnem sporazumevanju in družbenem dogovarjanju ter še o mnogih drugih. Za nas bo poleg teh najpomembnejši zakon o združenem delu, saj bo predstavljal malo ustavo in določen kodeks obnašanja in dela v združenem delu z združenimi sredstvi. Na osnovi teh zakonov in zaključkov obeh kongresov ZK moramo v ZK voditi družbenopolitično akcijo za vsebinsko uveljavljanje delavcev v temeljnih organizacijah združenega dela in negovati vzajemno odgovornost za širši družbeni napredek. Tako zastavljene naloge na področju uresničevanja ustave pa ne bi imele pravega učinka, če hkrati s tem ne bi krepili materialne osnove razvoja združenega dela in celotne družbe.

(Nadaljevanje na naslednjih straneh)

Troje praznovanj v Mežici

Pred nami so prvomajski prazniki in praznik osvobodilne fronte. Letošnje praznovanje bomo skušali pripraviti za naše delovne ljudi prijetno, svečano in kulturno. Zaradi tega so stekle priprave na praznovanje v družbenopolitičnih sredinah in med kulturnimi delavci. Naš skupni pogovor je temeljil na spoznanju, da povežemo tri samostojna praznovanja v množičen zbor delovnih ljudi naše občine. Shod naših delovnih ljudi in občanov bomo organizirali v Mežici na predvečer delavskega praznika 1. maja. Na tej široko organizirani proslavi bomo praznovanju delavskega praznika priključili osrednjo proslavo osvobodilne fronte, oboje pa oplemenitili s spominom na revolucionarja in pisatelja Ivana Cankarja, ob njegovi 100-letnici rojstva.

Dogovor za izvedbo tega praznovanja so sprejeli: Občinski sindikalni svet, Občinska konferenca socialistične zveze in Zveza kulturno prosvetnih organizacij na svojih sejah. Komisija, ki praznovanje pripravlja, postavlja v ospredje delavski praznik. Ponovno se vračamo na misel, ki jo je opisal že Prežihov Voranc v svojih črticah, da je najširša svečanost za praznik dela množičen shod delovnih ljudi celotne občine. Te zборе so v njegovem času organizirali sindikati s spontanimi izleti delavcev iz stare železarne na bližnje obronke hribov z dišečimi cveticami v gumbnicah. Taki zbori so pomenili slavje delavcev in hkrati dogovor za trd boj preživljanja. Tedanji delavci so čutili, da je to njihov praznik, njihov »prvi maj«. Taka ideja naj tudi sedaj družbi in povezuje raz-

širjene vrste delavcev v novi železarni, še vedno aktivne rudarje, gozdne delavce in vse ostale, ki sledijo svetli tradiciji ob prazniku dela.

Letos bomo v to praznovanje vključili tudi osrednjo proslavo OF, ki je bila predhodnica današnje socialistične zveze. Tako povezovanje praznovanja OF in praznovanja 1. maja pa sovпада tudi radi tega, ker so delavci tista sila, ki so svoje vrste združili s kmeti in drugimi naprednimi ljudmi v enotno fronto organiziranih socialističnih sil, osvobodilne fronte. Tudi takrat so dokazali svojo enotnost, moč, nezprosni boj do vseh, ki njihovega trdega dela in svobodne poti razvoja niso priznali.

Letošnje praznovanje bo torej ponovno široko srečanje železarjev, rudarjev in ostalih delavcev na skupnem zboru v Mežici. S tem bomo ponovno poudarili pripravljenost, da s svojim skupnim delom še hitreje napredujemo in si ustvarimo boljše prihodnost. Skupno pa bomo v kulturnem delu proslave posvetili spomin na revolucionarja in velikega pisatelja Ivana Cankarja ob njegovi 100-letnici rojstva. Program iz njegovih umetniških stvaritev bo prikaz nekdanj zatiranih brezpravnih delavcev in kmetov, ki naj bi bili brez svojega jezika in kulture.

Želimo si, da bi bilo letošnje praznovanje veličasten zbor delovnih ljudi in občanov in s tem obujena svetla tradicija praznika dela in OF.

Sekretar OK SZDL
Filip Jelen

V letu 1975 smo v občini Ravne na Koroškem kljub izrednim zaostritvam na domačem in zunanjem tržišču še dokaj dobro prebrodili vse težave. Z izgubo so poslovale samo nekatere manjše TOZD, ki pa so jo proti koncu leta zmanjševale s svojo lastno prizadevnostjo, oziroma s prizadevnostjo vseh zaposlenih v teh temeljnih organizacijah združenega dela. Končni rezultati poslovanja v lanskem letu so bili znani že ob razpravah o zaključnih računih tako, da so se delovni ljudje na zborih lahko seznanili o rezultatih svojega dela ter se tudi odločali o razdelitvi ustvarjenega dohodka. Velja pa kritično pripomniti, da so se delavci z zaključnimi računi seznanjali v zadnjem trenutku in da strokovne službe in posebej še finančne službe niso storile napore da bi bila razprava o zaključnih računih lahko pravočasno.

Torej, ko bodo znani skupni rezultati poslovanja vseh temeljnih organizacij združenega dela, samoupravnih skupnosti in drugih samoupravnih organizacij združenega dela v občini, se bo sestel koordinacijski odbor za usmerjanje družbene akcije za stabilizacijo pri SZDL ter na osnovi doseženega sprejel konkretne akcijske naloge.

Seveda si akcije za stabilizacijo ne smemo zamišljati samo s programi varčevanja, ampak jo moramo dojeti v vsej svoji širini in globini. Osnovni nosilci aktivnosti s katerimi bodo zasigurani stabilnejši odnosi v gospodarstvu in v družbi morajo biti delavci v združenem delu, ker so ti najbolj zainteresirani za ekonomsko stabilizacijo in stabilnejše pogoje za svoj nadaljnji razvoj. Delavci v združenem delu morajo preko raznih oblik horizontalnega in vertikalnega povezovanja in preko delegatskega sistema postati osnovni činitelj v kreiranju in uresničevanju politike stabilnega in dinamičnega ekonomskega in socialnega razvoja v vseh sredinah in na vseh nivojih družbene reprodukcije.

Dotaknil se bom ekonomije dela in sredstev kot enega elementa širše zasnovane stabilizacijske naloge.

Prav gotovo je boljša ekonomija dela in sredstev pri uporabi vseh činiteljev družbene reprodukcije ena glavnih skupnih nalog v prihodnjem obdobju; zlasti še:

- če gre za popolnejšo mobilizacijo in učinkovitejšo uporabo razpoložljivih virov, posebno obstoječih zmogljivosti in akumulacije;

- za boljšo organizacijo dela in poslovanja, boljšo usklajenost v delitvi dela in krepitev integracijskih procesov na samoupravni osnovi;

- za hitrejšo modernizacijo in zagotavljanje višje tehnične ravni gospodarstva, za hitrejšo nadomestitev zastarelih in nefunkcionalnih sredstev, boljšo strukturo tehničnih zmogljivosti, za večjo učinkovitost in hitrejšo aktiviranje investicij, kot tudi za hitrejšo kroženje obratnih sredstev;

- za ohranitev realne vrednosti družbenih sredstev, materialne podlage združenega dela v celoti, da bo postal dohodek organizacij združenega dela tudi po načelu plačane realizacije realna kategorija za delitev in da bo na tej podlagi odprav-

Februarja nas je obiskal predsednik CK ZKS tov. France Popit

ljena anticipirana poraba in negativne posledice inflacije;

- za ustvarjanje pogojev, da postane delavec v temeljni organizaciji združenega dela glavni nosilec odločanja o delitvi doseženega dohodka in bruto osebnih dohodkov v sorazmerju z njegovimi rezultati dela in s prispevki, ki jih je dal s tekočim in minulim delom;

- za intenzivnejše delo pri tehničnih izboljšavah, racionalizacijah, iznajdbah in drugih oblikah inovacij ter za večje materialno spodbujanje kreativnega dela in ustvarjalnosti;

- za spremembo strukture aktivnega prebivalstva in zaposlenih z njihovim angažiranjem v delovno intenzivnih, zlasti pa v terciarnih dejavnostih, za izboljšanje kvalifikacijske strukture delavcev s prekvalifikacijo, dokvalifikacijo, stalnim izobraževanjem in obnavljanjem strokovnega znanja itd.

Torej gre za zelo širok splet vprašanj, s katerimi je začela ZK vsesplošno družbenopolitično akcijo za stabilizacijo. Boj za stabilizacijo ne bo lahak, zahteval bo maksimalne napore vseh delovnih ljudi v daljšem časovnem obdobju. Mi moramo združiti vse moči in vztrajati v tej akciji ter se tako dokopati do bolj stabilnih pogojev gospodarjenja.

II.

Uresničevanje vseh prej naštetih nalog in nalog, ki jih pred nas postavlja 5. seja CK ZKS in oba kongresa ZK terja od nas vseh skupaj — od osnovnih organizacij, oddelkov in stalnih aktivov ter od občinskega vodstva ZK, da kritično spregovorimo o svojem notranjem organizacijskem življenju in delu ter da na osnovi kritične presoje izpostavimo svoje slabosti in se dogovorimo za takšno enotnost akcije, ki bo učinkovita, ki bo krepila družbeno vlogo ZK.

25. februarja 1976 je bila občinska konferenca socialistične zveze delovnih ljudi, ki je ocenila svojo organiziranost in delovanje Krajevnih konferenc, kakor tudi

uresničevanje frontnega ter delegatskega značaja SZDL v občini.

Ocenjeno je bilo, da je SZDL storila viden korak naprej pri uresničevanju svoje ustavne vloge. Seveda je takšna ocena veljala bolj za občinsko organiziranost, do čim še krajevne konference SZDL niso zaživele tako kot bi morale. Komunisti se pri obravnavi problemov v KS premalo vključujemo, čeprav krajevna konferenca deluje po delegatskem načelu in ob sklicu pridejo na sejo le delegati, bi se vendar morali o glavnih in skupnih problemih komunisti prej sestati in se pogovoriti o enotni politični akciji, ki bi jo bilo treba sprožiti v vseh družbenopolitičnih organizacijah v krajevnih skupnostih. Takšno iniciativo pa morajo prevzeti sveti ZK v KS. Ti so dolžni sklicati komuniste kadar se obravnava problematika širšega značaja in oborožiti svoje delegate pred samo sejo krajevne konference SZDL ali pa se je celo sami udeležiti. Seveda je potrebno vzpostaviti določeno povezanost med svetom ZK in predstvom krajevne konference SZDL v krajevni skupnosti. Preučiti je potrebno različne metode dela in uporabiti vedno tisto, ki najbolj ustreza obravnavi krajevne problematike. Iz tega se jasno vidi, da smo komunisti odgovorni za politično aktivnost in delo v KS ter v zvezi s tem tudi za delo SZDL.

Ponekod to poskušajo nadoknaditi s političnim aktivom v razširjenem sestavu, ker ugotavljajo potrebo, da se o problemih morajo tudi na tak način pogovarjati in odločati o politični akciji, včasih pa sprejmejo celo politična stališča. Mislim, da je to neprimerna metoda političnega dela in moramo s to prakso prekiniti ter v to vključevati druge oblike dela in aktivnosti komunistov, ki jih skliče svet ZK v KS. Politični aktivni pa naj bodo le dogovor za koordinirano vodenje akcije o kateri so se komunisti že prej dogovorili na svojih problemskih sestankih, konferencah ali zborih komunistov v KS.

Že ko smo začeli pripravljati oceno in se dogovarjati, kakšna naj bo naša bodoča organiziranost ZK v občini, so se pričele

razmere spreminjati. V tem času smo že ustanovili OO ZK v Nami in Vzgojno varstvenem zavodu, v Železarni Ravne in Rudniku Mežica pa konference ZK s komiteji. Veliko aktivnost komunistov je čutili še v prizadevanju, da bi se čimprej uresničilo organizacijsko načelo: v vsaki TOZD tudi OO ZK. To pa pomeni že dejansko uresničevanje predlaganih stališč današnje seje.

Na aktivu komunistov neposrednih delavcev so komunisti opozorili, da se mnenje delavcev premalo upošteva pri uveljavljanju delegatskih odnosov. Delegati bi morali na svoje delavske svete in v druge delegatske skupščine bolj prenašati mnenje in interese delavcev. Tako pa se večkrat dogodi, da se problematika zelo na hitro obravnava, pogosto pa v ozkih krogih. Ali pa kot so bili primeri ob razpravah o zaključnih računih in samoupravnih sporazumih, kjer se je vse tako hitro odvijalo, obrazložitve pa so bile podane zelo suhoparno in težko razumljivo. Del tega je tudi vzrok, da delavci niso bili povsem prepričani ali je potrebno vse te sporazume sprejeti ali ne. Člani ZK bi tudi morali biti bolj informirani, o čem bodo razpravljali delavski sveti, kajti večkrat bi morali odgovarjati na vprašanja sodelavcev, vendar pa niso dobili vsaj skrajšane oblike informacije in so postavljeni v neroden položaj. Kako naj potem opravljajo svojo politično vlogo? Zato bodo morale vse osnovne organizacije temeljito proučiti informiranje svojega članstva.

Izrazili so tudi premajhno koordinacijo in sodelovanje s sindikatom in mladino pri vodenju skupnih političnih akcij. Zato so razne politične naloge slabo izvršene. Sicer pa bo več o tem spregovoril sekretar aktiva komunistov neposrednih delavcev. Vendar pa to potrjuje, da je ocena, ki smo jo skupaj pripravili dokaj realna in pravilno ocenjuje razmere v združenem delu.

Na koncu bom spregovoril še nekoliko besed o naši aktivni vlogi pri spremljanju zunanjepolitičnih dogodkov in sodelovanju pri usmerjanju politične aktivnosti in naše zunanje politike.

Prav gotovo je spremljanje zunanjepolitičnih dogodkov, ocenjevanje političnih razmer sestavni del naše aktivnosti. Če se bomo komunisti sproti informirali o zunanjepolitičnih razmerah, potem nas ne more nič presenetiti. Mnoge dogodke lahko sproti razčlenjujemo, jih razumevamo in na njih tudi reagiramo.

S sekretarji smo se v zadnjem obdobju o teh vprašanjih že pogovarjali. Vse aktualne zunanjepolitične informacije so bile z zanimanjem sprejete. Zato moramo v tej smeri še naprej delovati in informiranje razširiti na vso članstvo ZK.

Sedaj, ko smo sporazumno rešili odprta vprašanja meje med Jugoslavijo in Italijo ter začrtali dolgoročni razvoj na gospodarskem področju, z vsem upanjem pričakujemo, da bodo z italijanske strani storjeni naporji ter bodo slovenske manjšine v Italiji dobile tisto mesto, ki jim pripada, se svobodno razvijale, uporabljale svoj materin jezik in enakopravno sodelovale pri vseh vprašanjih nadaljnega razvoja. Upamo tudi, da bo italijanska vlada pre-

magala odpore, ki še obstajajo in dušijo življenje naših manjšin ter tako praktično začela uveljavljati doseženi sporazum.

Žal pa ni tako z našo sosedo Avstrijo. Minilo je več kot 20 let od podpisa državne pogodbe, pa še vedno ni uresničen 7. člen državne pogodbe, s katerim so si naše manjšine priborile pravice in ki so tudi pogojevale podpis državne pogodbe. Tako so Slovenci na Koroškem in Hrvati na Gradiščanskem pod stalnim pritiskom neofašističnih in neonacističnih sil, ki s svojo dejavnostjo ne ogrožajo njihovega narodnostnega obstoja, ampak tudi demokratične pridobitve teh dežel in kalijo mir ter stabilnost v mednarodnih odnosih. Kancler Kreisky, ki je v začetku zagotavljal, da štetje posebne vrste ne sme biti pogojeno z uveljavljanjem državne pogodbe je sedaj utihnil in postal neodločen. Tri stranke so si dovolile pogojevati postavitev dvojezičnih napisov le, če govori slovensko vsaj 25 % prebivalcev v kraju kjer se naj bi postavil dvojezični napis. Mar to ni že poizkus revidiranja državne pogodbe?

To skrajno neodgovorno dejanje treh avstrijskih strank naši delovni ljudje in občani z vso grenkobo obtožujejo in se pridružujejo odporu naših Slovencev na Koroškem. Od avstrijske vlade pa zahtevajo, da uredi vse potrebno za uresničitev državne pogodbe. Tudi naša vlada bo morala storiti bolj odločne korake v mednarodni dejavnosti in tako vplivati na Avstrijo, da bo končno le uresničila svoje mednarodne obveznosti.

Prepričan sem, da je še ostalo precej odprtih vprašanj o našem partijskem življenju in delu ter da bomo morali še veliko storiti za uveljavljanje družbene vloge ZK, zato vas prosim, da me v razpravi dopolnite.

Po referatu tovariša Pogorevca je bila dokaj konstruktivna razprava; navajamo nekaj bistvenih misli diskutantov:

Rudi Vrčkovnik: tudi na zadnji letni konferenci smo si zadali določene naloge, iz gradiva, ki smo ga prejeli pa je razvidno, kako smo jih uresničevali. Hočem povedati to, da znamo lepo napisati sklepe, določevati naloge, pri uresničevanju teh pa nismo več tako dosledni. Krivci za tako stanje smo najbrž vsi, kajti odnos do zadanih nalog ni resen, ni zavzetosti, torej bo treba korigirati odnos vseh tistih, ki so odgovorni za reševanje teh problemov in vprašanj.

Janez Žnidar: v preteklem letu so na naše gospodarstvo vplivale negativne tendence; v večji meri so bili temu poleg zunanjih dejavnikov krivi tudi notranji. Prav zaradi tega smo pokrenili akcijo za stabilizacijo. Iz analize rezultatov je razvidno, da so dosežena pozitivna gibanja.

Letos bodo prizadete predvsem tiste delovne organizacije, ki gospodarijo na robu rentabilnosti. Dohodek se bo lahko plačeval le na podlagi plačane realizacije in ne fakturirane realizacije.

Če bomo dosledno uresničevali določila zakona o združenem delu, bomo dosegli kvalitetno gospodarjenje.

Adi Cigler: zdajšnja organiziranost TOZD v železarni ni v skladu z določili nove ustave. Vendar pa smo se nameravali

reorganizirati že v preteklem letu, toda sedaj je treba počakati, da izide zakon o združenem delu, kajti že iz osnutka zakona o združenem delu je razvidno, da bo potrebna ponovna korektura zdajšnjih priprav. Najbrž ni delovne organizacije v občini, ki po novem zakonu ne bo spreminjala svoje organiziranosti.

Duro Haramija: v resoluciji o družbeno-ekonomskih odnosih za leto 1976 smo poudarili, da bomo družbeni proizvod skušali približati čim višji ravni, vzvod za doseg tega pa so inovacije.

Občina Ravne se vključuje v prizadevanja za izboljšanje plačilne bilance. Vsi pa se moramo vključevati v prizadevanja za čim doslednejše uresničevanje nalog iz resolucije.

Jaka Jelen: delegatski sistem še zmeraj ne funkcionira tako kot bi želeli, saj je gradivo še zmeraj preobširno, prestrokovno, prepozno dostavljeno. Morali bi si bolj prizadevati, da bi nič ne oviralo delovanje samoupravnega delegatskega sistema.

Tone Zaletel: v gradbeništvu koroške regije je bil storjen bistven korak naprej, saj smo se šele pred kratkim integrirali. Prej smo bili vsak za svojim plotom, kar je včasih pomenilo tudi neupravičene investicije. Vendar je na splošno situacijo gradbeništvu v vsej Sloveniji zelo kritična, kajti, če ne bomo zmanjšali kapacitet, se edina rešitev kaže v tem, da bo treba iti izven naših meja. Samo v koroški regiji je 2000 gradbenih delavcev.

Ivan Žagar: kakšno vlogo ima zveza komunistov in osnovne organizacije pri razreševanju problematike v temeljih? Ali ima aktivno vlogo, smo mi oblikovalci, ali smo ob robu, ali smo samo spremljevalci? V pretežni meri smo zares še samo sopotniki, smo v pasivni opoziciji, se premalo vključujemo v politiko. Na primer: delegatski odnosi v delovnih organizacijah — jih ni; imamo klasični delavski svet, posredno samoupravljanje, skratka še vedno klasični prejšnji sistem.

Smo se že kdaj vsedli za mizo in se pogovorili, analizirali, ugotovili vzroke za tako stanje? Kako je z zborom delovnih ljudi — improvizirani so, saj je bistvo vsega v tem, da je delavec na zboru šele obveščen. Komunisti moramo te težave reševati.

Poglejmo, koliko neposrednih proizvajalcev smo od leta 1972 usposabljali na področju družbenopolitičnih in ekonomskih odnosih. Delavcem nismo približali bistvenih značilnosti nove ustave.

Delitev dohodka po delu, politika zveze komunistov, ustava, vse kaže, da je treba storiti korak naprej, mi pa se še kar naprej držimo starega sistema kot pijanec plota.

Predlagam, da naj bi eden izmed sklepov z današnje konference poudaril odgovornost vodilnih komunistov.

Tone Golčer: pred nami je dokument o usmerjenem izobraževanju. Odloča se o generalni politiki za bodočih dvajset ali trideset let in mimo tega ne smemo, kajti v prihodnje bomo s tem živo povezani. Rad bi opozoril na to, da morajo v delovnih organizacijah pri kadrovske politiki seči daleč naprej.

SKLEPI

6. seje občinske konference ZKS

1. Občinska konferenca ZK Ravne na Koroškem je na svoji 6. seji ocenila uresničevanje politike ZK v občini Ravne na Koroškem ter se na osnovi sprejete ocene odločila za nadaljnjo usmeritev dejavnosti ZK in njenih osnovnih organizacij ter aktivov.

2. Konferenca je ocenila, da še samoupravni položaj delavcev ni uresničen, zato nalaga vsem osnovnim organizacijam ZK, da ponovno preučijo ustrezno samoupravno organiziranost delavcev in na osnovi ugotovitve sprejmejo ustrezne sklepe za pospešitev samoupravne organiziranosti delavcev. Preučitev o ustrezni samoupravni organiziranosti so dolžne osnovne organizacije ZK in aktivni opraviti vsaj enkrat letno.

3. Skoraj v vseh TOZD in samoupravnih skupnostih samoupravni akti niso usklajeni z ustavo in veljavnimi zakoni, zato morajo osnovne organizacije in aktivni ZK zahtevati od strokovnih služb pojasnilo, kako se mislijo tega problema lotiti in do kdaj bo uskladitev glavnih samoupravnih aktov opravljena.

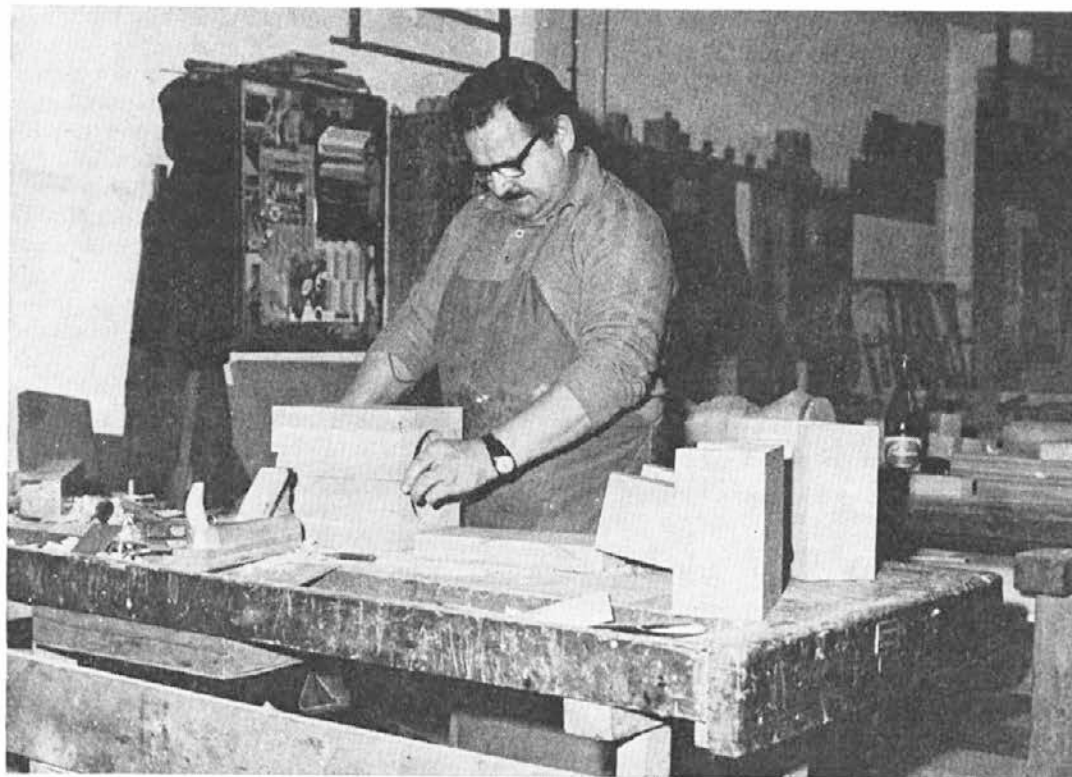
4. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo v OZD vztrajati, da se preučijo dohodkovni odnosi, na osnovi katerih bo možna družbenopolitična razprava v vseh družbenopolitičnih organizacijah in v samoupravnih organih. Dohodkovni odnosi morajo biti pod neposredno kontrolo delavcev in izražati morajo samoupravni in ekonomski položaj delavcev v TOZD.

5. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo oceniti kako poteka v TOZD družbeno planiranje in kako se pri tem odraža delavčev interes, oziroma interes vseh delovnih ljudi v TOZD. Nosilec planiranja so delovni ljudje v TOZD, naslanja pa se na ustvarjen dohodek.

6. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo oceniti celovito delovanje delegatskega sistema, dobiti pojasnilo od strokovnih služb kako je delegatski sistem opredeljen v samoupravnih aktih in ugotoviti kako so delegati informirani, oziroma kako sami informirajo delegatsko bazo ter kako pridejo do stališč.

7. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo nuditi vso podporo samoupravni delavski kontroli, da se bo lahko uveljavila kot pomembna zaščitna funkcija delavskega razreda in vseh delovnih ljudi. Delavska kontrola mora biti v samoupravnih aktih ustrezno opredeljena v skladu z ustavo.

8. Osnovne organizacije in aktivni morajo spremljati prizadevanja za stabilizacijo in od strokovnih služb zahtevati, da tekoče poročajo družbenopolitičnim organizacijam in samoupravnim organom o gospodarskih rezultatih TOZD, OZD in SOZD ter samoupravnih skupnostih. Stabilizacija je temeljna naloga vseh delovnih ljudi in občanov, zato mora biti v ospredju celotnih prizadevanj, saj bomo s tem neposredno materialno krepili razvoj naše družbe. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo spodbujati izvozno dejavnost v OZD oz. v njihovih TOZD, oceniti morajo delovanje zunanjetrgovinske službe in se zavzeti za uresničevanje kadrovske politike ter kadrovati v te službe sposobne in

V modelni mizarni

moralnopolitično neoporečne kadre. Uresničevanje kadrovske politike mora biti vsakodnevno prisotno pri delu in v življenju.

9. Osnovne organizacije in vodstva družbenopolitičnih organizacij morajo oceniti integracijske celote, kako se znotraj teh integracijskih celot uresničuje ustava in kakšen je dohodkovni odnos in nastajanje družbenoekonomskih odnosov. Ali se uresničujejo cilji zaradi katerih so se integrirali oz. zaradi katerih so delavci pristali, da se združujejo njihove OZD? Boriti se moramo proti formalnemu integriranju in se bojevati za nastajanje takšnih družbenoekonomskih odnosov, ki bodo krepili materialno bazo in povečevali varnost delovnih ljudi.

10. Družbeno dogovarjanje in samoupravno sporazumevanje je najvišja oblika medsebojnih odnosov, na osnovi katerih poteka svobodna menjava dela. Zato se morajo osnovne organizacije, aktivni ZK in vsi komunisti zavzemati za nadaljevanje takšnih odnosov svobodne menjave dela. Tiste, ki se temu zoperstavljajo, jih je treba opozoriti in po potrebi tudi ukrepati. V največjem možnem obsegu moramo združiti nekatere strokovne službe SIS in tako doseči racionalno in strokovno delo, medsebojno sodelovanje ter omejevanje širitev teh služb. Za to so zadolženi komunisti in delegati, ki so delegirani v razne SIS.

11. Osnovne organizacije, aktivni in vodstva ZK si morajo prizadevati, da bodo razprave o zaključnih računih in delitvi sredstev dobile vsebinsko obliko kjer bodo delovni ljudje celoviteje razporejali dohodek kot dobri gospodarji in odgovorni graditelji celotne družbe.

12. Komunisti si moramo prizadevati, da si bodo delavci lahko izborili svoje lastno izobraževanje — izobraževanje ob delu in iz dela. Ravno tako pa moramo omogočiti izobraževanje delegatov ter se zavzeti za načrtovanje kadrov, ki mora postati sestavni del srednjeročnih planov.

13. Ustanoviti moramo čimprej šolski center za usmerjeno izobraževanje ter zagotoviti družbeni vpliv preko sveta uporabnikov in izvajalcev, da bo center izobraževal kadre s tistimi poklici, ki jih združeno delo potrebuje.

14. Zavzemati se moramo za razvoj osnovnega šolstva in za združevanje šol zato, da bo omogočen hitrejši razvoj, racionalnejša poraba vseh resursov in da se bodo odpravljale razlike, ki še obstajajo.

15. Preko samoupravnih sporazumov moramo zagotoviti dodatna sredstva za izgradnjo vrtcev, šol, kulturnih in telesnokulturnih objektov tako kot smo se ob referendumu dogovorili in s tem omogočili kolikor toliko normalno varstvo otrok, zagotoviti prehod na podaljšano bivanje otrok v šoli in vsaj minimalno kulturno in telesnokulturno udejstvovanje.

16. Komunisti se bomo zavzemali, da bo delo kmeta, kmečke žene in drugih kmečkih delavcev ustrezno ovrednoteno in si prizadevali za pospešitev procesa izenačevanja pravic med delavci in kmeti pri pokojninskem in starostnem zavarovanju, najemanju kreditov in drugih ugodnosti, ki izvirajo iz dela, rezultatov dela in združevanja sredstev in dela. Gre za to, da se doseže takšno sodelovanje med kmeti in družbenim sektorjem, ki bo enakopravno v udeležbi dohodka po načelih, po kakršnih se dohodek razporeja v družbenem sektorju, kjer se združuje delo in sredstva. Višja produktivnost kmečkega dela in enakopravnost je najpomembnejši akt, da bo kmet odločal o svojem položaju in da bodo dohodkovni odnosi dosledno izvedeni.

17. Komunisti se bomo zavzemali za družbeno in materialno krepitev kulture in kulturne politike ter se ustrezno organizirali zato, da bomo lažje reševali probleme in načrtovali kulturni razvoj v prihodnje.

18. Osnovne organizacije, aktivni in članstvo ZK morajo stalno spremljati in ocenjevati družbenopolitične razmere v svojem okolju, biti občutljivi na razne

ekscese in sovražno delovanje ter v zvezi s tem podvzeti lastne ukrepe za omogočanje družbeno škodljivih in sovražnih pojavov.

19. Osnovne organizacije, aktivni in vsi komunisti so dolžni skrbeti za svoje lastno usposabljanje in izobraževanje. To je pomembna idejna komponenta za razvoj in krepitev ZK, zato morajo osnovne organizacije in aktivni izdelati svoje programe izobraževanja v katerih bodo opredeljene teme in predavatelji. Predavatelje je treba iskati iz svojih vrst ter jih tudi ustrezno usposabljeti. Komunisti smo dolžni se tudi individualno izobraževati in tako dvigovati svojo izobrazbeno in idejno raven.

Na občinski ravni bomo organizirali izobraževanje v obliki seminarjev, ki pridejo v poštev za vse komuniste, seminarji za novo sprejete člane ZK, večerno politično šolo ter seminarje za sekretarje ZK.

20. Komunisti se bomo zavzeli za uresničevanje kadrovske politike in terjali sprejem družbenega dogovora o osnovah kadrovske politike. Osnovne organizacije morajo same ali preko komisij stalno ocenjevati moralnopolitične kvalitete vsega vodstvenega in vodilnega kadra, terjati odgovornost za opravljanje dela ter po potrebi tudi ukrepati.

21. Osnovne organizacije morajo pregledati dosedanja potek in način sprejemanja v ZK ter ukreniti vse potrebno, da bo obnavljanje ZK nenehno prisotno v cilju izboljšanja kvalitete in strukture članstva. Naj ne bo okolja, kjer ne bi imeli članov ZK. Veliko več moramo tudi storiti za sprejem organizirane socialistične mladine in kmetov v Zvezo komunistov. Svečani del sprejema v ZK bomo opravili ob »Dnevu mladosti« in »Dnevu republike«, zato moramo pravočasno in kontinuirano skrbeti za obnavljanje ZK.

22. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo zagotoviti delovanje svojega članstva v drugih družbenopolitičnih organizacijah: SZDL, sindikatu, ZSM in v samoupravnih organih ter društvih. Za komuniste je zelo pomembno, da se neposredno vključujejo in aktivno delujejo v SZDL, ker s tem krepijo celotno politično dejavnost v občini. Da bodo člani enakomerno angažirani in obremenjeni, morajo osnovne organizacije in aktivni ZK imeti stalni pregled nad aktivnostjo svojega članstva.

23. Vsaka osnovna organizacija in aktivni ZK mora analizirati metode svojega dela, ugotoviti učinkovitost delovanja svojih članov in se zavzemati za takšno organiziranost in razvoj ZK, da bo ZK prisotna v vseh okoljih dela in družbenopolitičnega življenja.

24. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo sprejeti oziroma dopolniti svoje poslovniške in s tem zagotoviti delovanje ZK, ki bo v skladu s sprejetim poslovnikom. Dopolnitev oz. sprejem poslovnika se mora opraviti do konca meseca aprila 1976.

25. Sekretarji OO ZK in aktivni ZK morajo tekoče informirati OK ZKS o delu osnovne organizacije in o problemih s katerimi se srečujejo. Najmanj pa so to dolžni storiti enkrat mesečno. Osnovne organizacije oz. aktivni ZK morajo preučiti tudi

svoje lastno informiranje in negovati odgovornost članstva, da skrbijo za osebno informiranost. Komite OK ZKS pa mora v okviru svojih obveznosti preučiti sedanjo informiranje in uveljaviti tekoče informiranje OO ZK po vprašanjih, o katerih razpravlja in sprejema stališča ter sklepe.

26. Osnovne organizacije in aktivni ZK morajo po vseh teh vprašanjih oceniti družbenopolitične razmere v svojem okolju, ugotoviti učinkovitost svojega delovanja in sprejeti oz. dopolniti programe svojega dela. Program dela mora zajemati aktivnost OO ZK oz. aktivna ZK za celoletno obdobje. Z načrtnim delom moramo zagotoviti spreminjanje razmer v skladu s politiko ZK.

27. Vse komisije pri OK oziroma komiteju ZK morajo na osnovi ocene o uresničevanju politike ZK in usmeritvi dela ZK sprejeti oziroma dopolniti svoje programe aktivnosti.

28. Komite OO ZKS in OO ZK morajo na osnovi ocene o uresničevanju politike ZK v občini Ravne na Koroškem, usmeritev dela ZK in razprave na 6. seji OK ZKS, sprejeti svoj program dela s katerim bo sprožena širša akcija ZK za odpravljanje slabosti in s katerim se bo krepila družbena vloga ZK pri uresničevanju

ustave in nastajanju novih družbenoekonomskih odnosov v združenem delu.

29. Komite se mora skupaj z OO ZK in aktivni ZK vključevati v javno razpravo in tolmačenje bistva sistemskih rešitev, ki bodo v tem letu sprejete kot nadaljnja konkretizacija ustave.

30. Komite mora pripraviti program usposabljanja in izobraževanja za vodstva ZK in celotnega članstva ZK po tistih temah, ki so nujne za vse člane ZK.

31. Občinska konferenca ZKS sprejema predlog spremembe statutarnega sklepa. S tem se vsklajuje statutarni sklep s Statutom ZKJ in ZKS; predlog dopolnitev statutarnega sklepa občinske organizacije ZK je kot priloga sklepov.

32. Konferenca sprejema predlog o organiziranju in povezovanju ZK ter zadolžuje komite, da v tej smeri deluje tako, da bo uresničeno organizacijsko načelo: v vsaki TOZD in samoupravni skupnosti naj bi bila tudi osnovna organizacija ZK.

33. Občinska konferenca ZKS sprejema predlog finančnega načrta za leto 1976 in zadolžuje komite ter nadzorno komisijo, da na podlagi statutarnega sklepa in navodil CK ZKS odgovorno gospodariti s sredstvi v okviru finančnega načrta komiteja OK ZKS Ravne na Koroškem.

Gregor Klančnik

KROJI SE PETLETNI PLAN

Oblikujejo se medrepubliški dogovori o osnovah družbenega plana Jugoslavije za razvoj črne metalurgije v letih 1976 do 1980. Tudi slovenske železarne morajo biti deležne prioritete. Samoupravno sporazumevanje v SZ z dobavitelji in porabniki je edina realna pot za načrtovani petletni razvoj in jasno prihodnost slovenskega železarstva.

Letos smo vstopili v zadnje četrletje dvajsetega stoletja. Manj časa od tistega, ki smo ga preživeli v osvobodeni domovini, bo minilo, ko bomo vstopili v tretje tisočletje. Kratka je torej doba do sklenitve stoletja, v katerem je že do sedaj bilo doseženega več kot v devetnajstih stoletjih pred tem. Progres te ere bo nadaljeval svojo strmo pot ne le pri tehnološkem napredovanju, temveč tudi pri preporodu družbenih odnosov.

Samoupravna družbena ureditev, označevalec skladnih medsebojnih razmerij, mora v tem času dokazati svojo prednost in postati gibalna socialistična misel. Sodobna družba razvitega sveta zahodne Evrope in dežel v razvoju v jugoslovanskem modelu izgradnje socializma vidi rešitev iz zagate nakopičenih protislovij in kolonialne zaostalosti. Rezultat uveljavljanja našega samoupravnega sistema so zato odločilnega pomena pri razvijanju naprednih proizvodnih odnosov.

Po četrstoletni prehojeni poti samoupravljanja smo si nabrali toliko izkušenj, da bomo v drugem četrstoletju že lahko želi dobre plodove. Prav sedaj se nahajamo v presnavljanju naših odnosov, v katerih bo ustvarjalno in združeno delo končno dobilo svojo pravo veljavo.

Kristalizacija naše samoupravne družbene ureditve je razčistila pojme in med nami ni več dileme, ali smo za blagovno tržno proizvodnjo ali za plansko gospodarstvo. Jasno je postalo, da v samoupravni družbeni ureditvi priznavamo obstoj trga in mu dodajamo plan. Planska komponenta našega družbenogospodarskega modela pomeni blagovno proizvodnjo, ki s pomočjo družbenih planov, samoupravnih sporazumov in družbenih dogovorov obvladuje in odpravlja tržno stihijo. Ob usklajevanju proizvodnje in usmerjanju tržnih blagovnih ter denarnih tokov je svobodna konkurenca na trgu vzvod kvalitete in postrežbe. Za vse to pa so potrebni zavestni dejavniki, volja in zaupanje subjektov združenega dela, ki v globalnih proporcijah iščejo medsebojno ubran razvoj. To pa ni enostavno.

Oblikuje se družbeni plan SFRJ 1976—1980

Interesi se prepletajo, križajo in pokrivajo, zato so potrebni veliki napor, da se uskladijo. Kljub temu da smo že pred dvema letoma dobili ustavo, ki pomeni nov temelj naših odnosov, pri najboljši volji nismo mogli pred vstopom v novo petletno obdobje zgraditi tudi temelje družbenega načrtovanja in pravočasno oblikovati ter sprejeti družbene načrte petletnega ekonomskega in socialnega razvoja Jugoslavije, posameznih socialističnih republik in pokrajin. Z zapoznelostjo in brez potrebnih sistemskih zakonov se po hitrem postopku izdelujejo osnutki družbenega plana Jugoslavije in osnutki družbenih planov republik ter drugih družbenopolitičnih skupnosti. V federaciji se sočasno oblikujejo tudi osnutki dogovorov medrepubliš-

kega sporazumevanja za dejavnosti, ki so deficitarne in zato prioritete ter skupnega interesa. V te dejavnosti spadajo energetika, črna metalurgija, izdelki bazne kemične industrije, nemetali, strojogradnja ter ladjedelništvo, agroindustrijski kompleks, promet in turizem.

Sedaj se nahajamo v intenzivnem delu na oblikovanju družbenega plana Jugoslavije za obdobje 1976 do 1980. Vemo, da bo ta dokument kompleten le, ko bo vseboval tudi dogovore republik o osnovah razvoja posameznih dejavnosti, ki so posebnega skupnega interesa cele države.

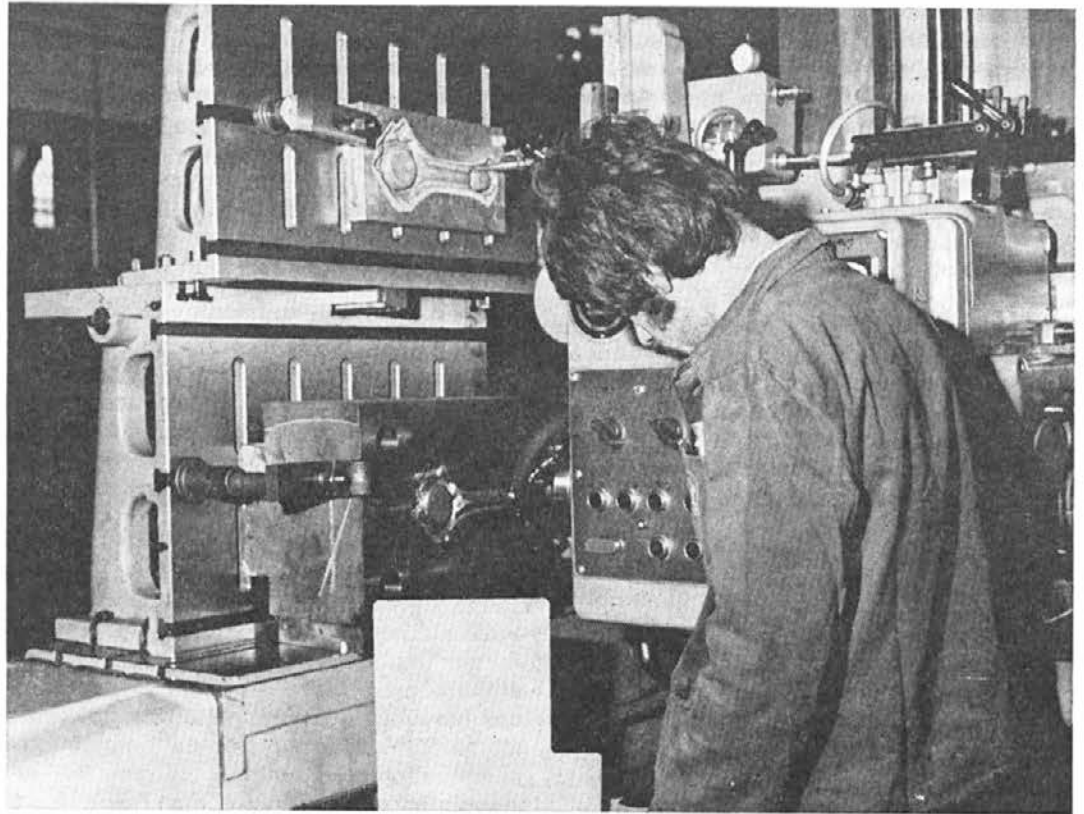
Skupščinska telesa so po daljši razpravi že sprejela osnovna izhodišča in cilje, ki jih mora doseči Jugoslavija v tekočem petletnem obdobju. Dinamična rast družbenega bruto produkta ob stabilnejšem gospodarjenju, povečani produktivnosti, znižanjem primanjkljaju plačilne bilance in optimalni stopnji inflacije so osnovne zahteve osnutka družbenega plana. To bo dosegljivo le s hitrejšim razvijanjem deficitarnih dejavnosti in zboljšanjem strukture gospodarstva, kar bo šele v daljšem obdobju dalo prave plodove. Premalo načrtno usmerjanje razvoja proizvodnih zmogljivosti v preteklosti nam je nakopičilo probleme zaostajanja bazičnih dejavnosti. V jugoslovanski strukturi gospodarstva zaostajajo v glavnem kapitalno intenzivne panoge, zato odpravljanje neskladja v letih 1976 do 1980 zahteva velika investicijska sredstva, ki pa so na žalost omejena.

Problem dogovarjanja in oblikovanja družbenega plana ekonomskega in socialnega razvoja Jugoslavije se, ne slučajno, zato začne pri izboru in odrejanju dejavnosti, ki so skupnega pomena. Več jih bo, več bo na račun drugih moralo biti oddvojenih domačih in tujih sredstev. Hitro je bila dosežena medrepubliška enotnost, da so to energetika, proizvodnja hrane, osrednje komunikacijsko ožilje, pri surovinah pa se je zataknilo.

SR Slovenija zastopa stališče, da naj bi bile panoge: črna metalurgija, barvna metalurgija, bazična kemija, nekovine, strojogradnja ter ladjedelništvo le v toliko prioritete, kolikor neposredno vplivajo na doseganje osnovnega cilja — uravnovešena plačilne bilance. Prevladalo pa je vendar stališče, da so vse našete dejavnosti deficitarne in da mora zato razvoj teh biti skupni interes vseh republik in pokrajin. Deficitarnost pa ni edini razlog, da se za vse našete surovinske dejavnosti zahteva prioriteta; še pomembnejši razlog so začete gradnje, izdelani projekti, investicijski programi ali vsaj zasnove, ki pomenijo temelj razvoja regij ali celih republik. Ni zato naključje, da seštevek zahtevkov republik za povečanje kapacitet v vseh panogah daleč presega odpravo neskladja. Družbeni dogovori za posamezne dejavnosti naj bi ta zapleteni problem razrešili.

Mala proizvodnja in velike želje

V položaju, ko so želje ter zahteve večje od prostora, ki je za nove zmogljivosti na razpolago, prihaja do dela s komolci in vsaka družbenopolitična skupnost hoče na račun drugih zasesti del prostora v predvideni izgradnji novih zmogljivosti. Kar niso mogle v asociacijah doseči organiza-

Preciznost

cije združenega dela, se sedaj v medrepubliškem sporazumevanju pojavlja v obliki zahtevkov republik in pokrajin. Ena od teh dejavnosti je črna metalurgija.

Jugoslovanska črna metalurgija je slabo razvita, po doseženi proizvodnji pa daleč zaostaja za porabo. Proizvodnja surovega jekla je leta 1975 znašala 2,9 milijona ton, poraba pa okrog 4,5 milijonov ton. Razlika je bila pokrita z uvozom, ki je lani znašal 1,3 milijonov ton jeklenih izdelkov valjanega, kovanega in vlečenega materiala. Pri tem polizdelki niso všteti.

Točno deset let je trajalo, da se je proizvodnja jekla v Jugoslaviji povečala za milijon ton, kar pomeni, da rast proizvodnje jekla ni enostavna. V predlogu družbenega plana se predvideva, da bo poraba jeklenih izdelkov do leta 1980 porasla od 3,5 milijonov ton na 5,2 milijona ton, preračunano na surovo jeklo, to pomeni 6,9 milijonov ton jekla. Vemo, da domača proizvodnja nikoli ne more izdelovati vseh, po dimenzijah in kvaliteta trgu potrebnih asortimanov, zato je s povečano proizvodnjo možno le zniževati delež uvoza jekla, ki je lani pokrival okrog 37% potreb, ne pa odpraviti. Predlog dogovora zato realno predvideva, da bo tudi leta 1980 še 20% domače porabe potrebno kriti z uvozom, sočasno pa bo treba v interesu produktivnosti dela okrog 10% jugoslovanske proizvodnje jekla izvoziti. Razumljivo je tudi, da vse tehnične zmogljivosti ne morejo do kraja biti koriščene, zato predlog predvideva 10 do 15% rezerve in ugotavlja, da bodo leta 1989 zmogljivosti lahko dosegle okrog 7 milijonov ton surovega jekla. To je pa jedro problema, ker republike mahajo s projekti za blizu 9 milijonov ton surovega jekla. Predlagatelj dogovora: zvezni komite za energetiko in industrijo ter zvezni zavod za družbeno načrtovanje sta se tega problema zavedala, zato je že prvi predlog teksta vseboval določila, ki omejujejo vključitev med prioritete oblike.

Gospodarska zbornica Slovenije je po sprejetem gradivu takoj ustanovila delovne skupine za izdelavo pripomb in stališč za medrepubliško sporazumevanje. Skupina za črno metalurgijo je ugotovila, da predloženi osnutek dogovora za razvoj proizvodnje jekla ni gospodarsko utemeljen in da slovenskemu železarstvu ne daje nobene možnosti za razvoj. Dve glavni značilnosti sta bili, ki bi pomenili zavoro razvoja slovenskega železarstva:

— zmanjševanje količin predvidenega uvoza surovin od jeklenega odpadka, železovih rud in drugih surovin za proizvodnjo surovega jekla,

— izločanje proizvodnje elektro jekla kot osnove za povečanje proizvodnje in izboljšanje oskrbovanja domačega tržišča z jeklenimi izdelki.

Ta dva kriterija bi očitno pomenila, da je v tekočem petletnem obdobju med prioritete možno vključiti le integralne železarne s konvertorsko tehnologijo. Najbolj bi bil zavarovan interes Bosne in Hercegovine.

Razumljivo, da je skupina nasprotovala takemu izhodišču, saj bi neposredno pomenil petletno stagnacijo slovenskega železarstva in zavoro za realizacijo razvojnega programa slovenskih železarn.

Cilji petletnega razvoja SŽ opredeljeni

Razvojni program slovenskih železarn za leta 1976 do 1980 vsebuje naslednje cilje:

— uravnovešene zunanjetrgovinskega blagovnega prometa znotraj SOZD

— zboljšanje oskrbovanja in bogatenje proizvodnih programov slovenske kovinske predelovalne industrije.

Da bi ta dva osnovna cilja bila dosežena, se načrtuje povečanje proizvodnje od 800.000 ton na milijon ton surovega jekla ter povečanje blagovne proizvodnje z večstopenjsko predelavo na 850.000 ton. Posodobitve naprav in tehnologije, širjenje zmogljivosti in zboljševanje strukture pro-

izvodnje bi pomenilo povečanje produktivnosti, izboljšanje konkurenčne sposobnosti in bogatenje oskrbljenosti domačega trga.

Slovenski porabniki zlasti kovinsko predelovalne industrije z oskrbovanjem in pogoji dobav jekla niso zadovoljni. Pri pombe imajo tudi na slovenske železarne. Da bi v prihodnosti zmanjšali ta nasprotja, so slovenske železarne pobudnik za sklepanje petletnih samoupravnih sporazumov z grupami porabnikov za leta 1976 do 1980. V ta namen se izdeluje pregled predvidene porabe jekla po kвалitetah in dimenzijah pri članih poslovne skupnosti in drugih organizacijah združenega dela kovinske ter elektro industrije. Razčlemba potreb bo pokazala, katera jekla bodo lahko dobavile slovenske železarne neposredno, katera bodo lahko oskrbele iz programov drugih članov združenja jugoslovanskih železarn, katera bodo dobavljala na podlagi blagovne menjave iz držav SEV ter kooperacijskih pogodb, in na koncu, katera jeklene izdelke pa bo tudi v tem petletnem obdobju za pokrivanje potreb slovenskih porabnikov treba uvažati.

Petletni razvojni program slovenskih železarn se bo uresničeval s samoupravnim sporazumom, ki bo opredeljeval naloge posameznih delovnih organizacij in vseboval mehanizem dohodkovne soodvisnosti ter to sestavljeno organizacijo združenega dela povezal v enoten organizem vzajemnega prizadevanja za doseg skupnih poslovnih ciljev.

Za petletni razvojni načrt pa ni dovolj le samoupravni sporazum v sestavljeni organizaciji združenega dela; važni so tudi porabniki, ki bodo povečano proizvodnjo kalkulirali za svojo dejavnost. Slovenske železarne so pobudnik za sklepanje petletnih samoupravnih sporazumov za organizirano oskrbovanje v letih 1976 do 1980.

Na podlagi pregleda o predvideni porabi jekla po kвалitetah in dimenzijah bo ugotovljena možnost neposrednega oskrbovanja in proizvodnje SŽ, s sodelovanjem iz drugih jugoslovanskih železarn, z blagovno menjavo z državami SEV in kooperacijskimi pogodbami ter ostanek iz uvoza.

Samoupravni sporazum med delovnimi organizacijami SŽ, dopolnjen s samoupravnimi sporazumi porabnikov, bo uspešen le, če bo tudi v smeri oskrbovanja s surovinami in energijo dopolnjen s samoupravnimi sporazumi; podobne rešitve pa je treba iskati tudi pri izpeljavi finančnih konstrukcij za razvojne investicije. To prizadevanje, ki je naravnano na pravo samoupravno planiranje, mora imeti svoje mesto tudi v dogovoru o osnovah družbenega plana Jugoslavije za razvoj črne metalurgije.

Usklajevanje stališč republik in pokrajin tako v delovni grupi zveznega komiteja za energetiko in industrijo kot v komitejih, je že dalo nekaj rezultatov. Pri proizvodnji elektro jekla je dana zelena luč za kвалitetne in plemenite vrste. Zaradi narodno obrambnih razlogov pa se odpira tudi možnost za prioritete na področju primarne predelave specialnih jekel. Odtaliti bo treba še ekonomsko in z neto deviznim učinkom utemeljen uvoz surovin.

Prvotni koncept, da je v tem petletnem obdobju treba prioritarno razvijati le integralne železarne, je že toliko spre-

njen, da bo dogovor dal prostor tudi optimizaciji železarn kвалitetnih in plemenitih jekel. To pa je razumljivo, saj so zahteve za sočasno gradnjo 5 integralnih železarn ob istočasnem zapostavljanju obstoječih železarn za elektro jekla bile nerealne. Zato je tudi pri razdelitvi proizvodnih zmogljivosti za leto 1980 ostala le še majhna razlika okrog 6%, kar pomeni, da bo sporazume možno doseči.

Dobri projekti in lastni viri so lepša prihodnost

Slovenske železarne imajo bogato preteklost, velik delež pri jugoslovanski industrializaciji po osvoboditvi in v količini še vedno dajejo 28% jugoslovanske proizvodnje jekla, zato upravičeno zahtevajo tudi svojo prihodnost.

V zadnjem petletnem razvojnem obdobju v letih od 1971 do 1975 so slovenske železarne letno količino surovega jekla povečale za 165.000 ton ali za 26%. V tekočem petletnem obdobju v letih od 1976 do 1980 predvidevajo povečanje proizvodnje surovega jekla za dodatnih 200.000 t ali za 25%. To pomeni, da ima petletni načrt razvoja SŽ za cilj milijon ton surovega jekla letno. Tako povečanje proizvodnje ne bi smelo biti problematično, saj pomeni le 5,8% od celotnega predvidenega povečanja jugoslovanske proizvodnje surovega jekla.

Vedeti je treba, da tudi izboljšanje položaja slovenskega železarstva v medrepubliškem dogovoru še ne pomeni zagotovitev uresničevanja razvojnega programa. Pristop k sklepanju samoupravnih sporazumov v SŽ in z dobavitelji ter kupci

bo k izpeljavi načrtovanega razvoja veliko pomagal, glavno vlogo pa bodo vendar odigrali dobri projekti. Slovenske železarne nimajo le metalurške proizvodnje, močno imajo razvito tudi sekundarno ali mehansko predelavo. Tudi ta dejavnost mora imeti svoje mesto v razvoju, saj je od nje največ odvisno doseganje cilja — zunanjetrgovinskega uravnovešenja blagovnega prometa. Slovenija mora v medrepubliškem dogovoru doseči prihodnost slovenskemu železarstvu, ne sme pa prezreti tudi strojogradnje in druge dejavnosti kovinske predelave v SŽ, tako pri dogovarjanju med republikami in pokrajinami kot tudi pri bilansiranju sredstev.

Najbolj se bo zelena luč prižigala za take projekte, kjer bo inozemska firma sodelovala kot družabnik s svojimi sredstvi. Smo na najboljši poti, da v kratkem to dosežemo za nekatere projekte železarne Ravne, ki so sestavina tekočega srednjeročnega razvojnega načrta.

Pomanjkanje tujih in domačih finančnih sredstev bo v tekočem petletnem obdobju velika ovira pri izpeljavi razvojnih projektov, zato bodo imeli lastni viri velik pomen. Bogata letina iz 1975. leta bo zato morala tvoriti osnovo za širjenje materialne baze, posodobitve proizvodnje in delovnih pogojev. Zavedati se je treba, da dohodek niha in da dobrim letinom sledijo lahko slabe, zato je pridobljeno akumulacijo temu primerno treba tudi nalagati. Dobri delavci so tisti, ki z živim delom ustvarjajo sredstva, s pametnim gospodarjenjem minulega dela pa lepšo ter varnejšo prihodnost.

Nekaj o vzmeteh

U v o d :

Vzmeti, kot elementi za absorbcijo kinetične energije, so za poprečnega človeka v večini primerov nepomemben sestavni del vozila. Mesto, kjer je vzmet vgrajena, je navadno nevidno in je zaradi tega vzmet kot taka nezanimiva. V resnici pa ni tako. Vzmet je pomemben sestavni del vsakega vozila, saj si ga brez vzmeti sploh ne moremo predstavljati. Zamislimo si samo vožnjo po makadamski cesti in že bomo dobili pravo sliko o funkciji vzmeti. Če je vzmet pravilno izbrana, bodo obremenitve gredi, osi in ležajev mnogo manjše kot v primeru vozila brez vzmeti, ali nepravilno izbranih vzmeti. Pa to še ni vse. Obraba in uničenje cestišča je v veliki meri odvisna prav od vzmetenja vozil. Kot primer vzemimo pretrde vzmeti. Med vožnjo bodo kolesa skakala s hribčka na hribček in zaradi tega pride do skoraj točkovnih obremenitev cestišča. Tudi gradbeni materiali se utrujajo, življenjska doba cestišča je v veliki meri odvisna prav od utrujenosti. Zamislimo si sedaj, koliko vozil dnevno tako poskakuje po teh hribčkih, koliko mesečno in koliko letno, pa bomo dobili enega od vzrokov za razpad cestišča.

Iz tega lahko zaključimo, da so vzmeti pomemben element vsakega vozila.

Splošno o razvoju listnatih vzmeti:

Listnate vzmeti so skonstruirane na osnovi nosilcev enake upogibne trdnosti. Oblikovanje klasične listnate vzmeti temelji na dvojnem sestavljanju listov iz nosilca s trikotno obliko in konstantno debelino. Med vožnjo se te vzmeti izkažejo kot torne ploskve z nekontroliranim trenjem, ki se menja od vremenskih razmer do vremenskih razmer. Tudi napetosti v posameznih listih so nekontrolirane in zaradi tega so dopustne napetosti sorazmerno nizke za vzmetno gradivo. Posledica tega je tudi dokaj velika masa vzmeti.

Kot sem že omenil, so klasične listnate vzmeti skonstruirane na osnovi nosilcev z enakimi napetostmi pri stalni debelini listov.

Vprašanje je: kako priti do vzmeti, ki bi imele enake napetosti v vseh listih? Odgovor je dokaj enostaven. Približati se moramo obliki nosilca z enako upogibno napetostjo pri stalni širini listov. Če to predpostavko spravimo v enačbe elastomehanike, ugotovimo, da morajo imeti listi obliko kvadratne parabole.

Razvoj listnatih vzmeti je narekoval, da morajo biti vsi listi na konceh konični. Konce vzmetnih listov lahko koničimo s kovanjem ali z valjanjem na posebnih strojih. Take vzmeti so že nekoliko lažje, posamezni listi pa imajo še vedno različne dolžine in na prvi pogled vzmeti ne ločimo od klasične listnate vzmeti.

Optimalno zmanjšanje mase vzmeti dobimo s sestavljanjem listov, ki so skoraj v celoti izvaljani v parabolično obliko pri konstantni širini listov. Ker imajo posamezni listi obliko parabole, imenujemo take vzmeti **parabolične vzmeti**.

Parabolična vzmet je po svojih lastnostih popolnoma enaka klasični listnati vzmeti, le da je v poprečju lažja za 40 %. Zmanjšanje mase smo dosegli z izenačitvijo napetosti po vseh prerezih in z majhnim dvigom dopustnih napetosti.

Masa vzmeti je velikega pomena za proizvajalca vzmeti, še večji pomen pa ima za proizvajalca transportnih sredstev. Kot primer naj navedem dogodek, ki se je pripetil nekemu proizvajalcu prikolic. Prikolice z ravenskimi vzmetmi so bile namenjene francoskemu kupcu. Pri prevzemu prikolic s strani kupca se je izkazalo, da imajo prikolice preveliko maso za 13 kg, kar kupcu nikakor ni bilo pogodu. Nastal je problem, kako zmanjšati maso prikolic. Odločili so se za zmanjšanje debeline sten šasijskih nosilcev. Nastali so dodatni stroški, zaupanje kupca pa je opadlo.

In kako je kupec utemeljeval svojo zahtevo?

Ker imajo Francozi zelo stroge predpise v zvezi z maso skupnega tovora, je uporabnik prikolice primoran vsakokrat natovoriti za 13 kg manj tovora. Prikolica ima amortizacijsko dobo ca. 500.000 km. Ob sorazmerno visoki ceni kilogramskega tovora in pri zmanjšanem dovoljenem tovoru za 13 kg pri vsakokratni vožnji je to precej zgubljenega denarja.

Proizvodnja paraboličnih vzmeti:

Kot sem že omenil, je zmanjšanje mase vzmeti velikega pomena tudi za proizvajalca vzmeti. Povprečna masa ene vzmeti znaša ca. 70 kg. Povprečno zmanjšanje mase vzmeti za 40 % pomeni pridobitev 28 kg vzmetnega jekla na vzmet.

Pri letni proizvodnji 500 ton neke vzmeti bi znašal prihranek vzmetnega jekla ca. 200 ton letno. Tak prihranek pa tudi za veliko organizacijo združenega dela nekaj pomeni.

Železarna Ravne se je odločila, da bo pristopila k postavitvi linije za izdelavo paraboličnih listnatih vzmeti.

Da bi proizvodnja lahko stekla, potrebujemo nekaj dodatnih agregatov kot so: kovaško-valjarski stroj, namensko ogrevno peč, dve manjši stiskalnici in nekaj preoblikovalnih orodij.

Vse našete agregate bomo izdelali sami. Predvidevamo, da bi proizvodnja za en tip vzmeti stekla v prvi polovici naslednjega leta.

Razmere na tržišču:

Na osnovi razgovorov z odjemalci vzmeti smo že izdelali nekaj vzorcev paraboličnih vzmeti. Teh vzmeti žal še nismo mogli izdelati na kovaško-valjarskem stroju, morali smo jih kovati. Vzmeti so že vgrajene in so se do sedaj pokazale zadovoljivo. Problem, ki nastane pri kupcu, je nekoliko nižji paket vzmetnih listov. Vsaka parabolična vzmet je sestavljena samo iz treh listov. Z drugimi besedami; parabolična vzmet ima v povprečju 3-krat manj listov od klasične listnate vzmeti. Pri konstrukciji novega transportnega sredstva je ta problem možno rešiti čisto konstruktivno.

Kadar pa gre za zamenjavo klasične listnate vzmeti s parabolično vzmetjo, je stvar nekoliko bolj zapletena. Nekateri se odločijo za povečanje izdelovalne višine vzmeti, drugi pa za podlaganje parabolične vzmeti, odvisno od vrste obešenja in drugih vplivov.

Zaključek:

Parabolične listnate vzmeti, kot elementi za absorbcijo kinetične energije, so torej

Alenka Gorjanc, dipl. kom. ing.

Za boljši komunalni standard

Komunalni sklad SO Ravne je bil ustanovljen s posebnim občinskim odlokom leta 1960 z namenom, da se v skladu z ustavo in zakoni določijo cilji, delovno področje in poslovanje ter zagotovi smotno reševanje in financiranje komunalnih potreb ter ostalih objektov, ki jih uporabljajo prebivalci v občini Ravne na Koroškem.

Sklad posluje v skladu z določili zakona o financiranju družbenopolitične skupnosti v SR Sloveniji in v skladu z drugimi veljavnimi predpisi, ki se nanašajo na dejavnost in poslovanje sklada. Je samostojna pravna oseba. Upravljanje in poslovanje sklada je določeno s posebnim statutom sklada. Upravlja ga 11-članski upravni odbor, uspešno pa ga že šesto leto vodi predsednik odbora Drago Vončina. Sklad ima strokovno službo, ki jo sestavlja šest delavcev in to en dipl. kom. ing., dva gradbena tehnika, računovodja, vodja pisarne ter administratorka. Zaradi raznolikosti našega dela pogosto vključujemo v delo tudi zunanje sodelavce kot občasno strokovno pomoč. Pri zahtevnejših objektih (vodovod Kotlje, čistilna naprava Črna, toplovod Ravne, kanalizacija Gonje) smo povabili k sodelovanju tudi strokovnjake iz Maribora in Ljubljane, ki so nam pomagali določene probleme pravilno in strokovno rešiti.

Zaradi uspešnejšega poslovanja sodelujemo z občani, s krajevnimi skupnostmi, z urbanističnim birojem, z delovnimi organizacijami, z izvršnim svetom ter skupščino naše občine. Gospodarimo s premoženjem, ki nam je bilo s posebno pogodbo

postale interesantne tako za proizvajalca kot za potrošnika. Nekaj sto ton letnega prihranka na vzmetnem materialu predstavlja za proizvajalca vzmeti velik prihranek, za potrošnike pa manj problemov okrog mase transportnih sredstev.

S prodajo paraboličnih listnatih vzmeti bomo dosegli večji delež lansiranja vzmeti, kar si ŽR lahko šteje v pozitivno.

Vinko Trafela, prof. str.

dano v gospodarjenje, oziroma smo si ga s svojim poslovanjem prigrisnili. Komunalni objekti so splošnega družbenega pomena in ne morejo preiti v last neke organizacije ali podjetja. Glavna delovna področja Komunalnega sklada so:

— vodi in oblikuje politiko komunalne dejavnosti v občini,

— programira posamezne komunalne objekte na osnovi sprejetih urbanističnih programov in zazidalnih načrtov,

— skrbi za projektiranje posameznih objektov s tem, da izbira projektante, naroča projekte, organizira natečaje, izdeluje poročila ter predloge s področja komunalnih dejavnosti Izvršnemu svetu oz. občinski skupščini,

— sklepa pogodbe z zainteresiranimi investitorji, gospodarskimi organizacijami glede izgradnje, financiranja in vzdrževanja komunalnih objektov in naprav.

— skrbi za realizacijo projektov in financiranje teh projektov s področja komunalnih dejavnosti,

— nastopa kot investitor pri vseh komunalnih objektih, ki so v celoti ali deloma financirani iz sredstev sklada,

— nadzoruje dela, ki jih financira iz svojih sredstev sam ali po pooblaščenem nadzornem organu,

— skrbi za komunalno opremljanje zemljišč in v zvezi s tem sodeluje s pristojnim organom za premoženjsko pravne zadeve skupščine občine,

— skrbi za vzdrževanje in nadzor komunalnih naprav v občini.

Nekaj osnovnih pokazateljev o delu komunalnega sklada za obdobje 1971—1975:

1. Vrednost finančnih planov po letih

v letu 1971 je bil finančni plan	4,540.000,00 din
v letu 1972	8,060.000,00 din
v letu 1973	12,170.000,00 din
v letu 1974	14,890.000,00 din
v letu 1975	34,600.000,00 din
za leto 1976 načrtujemo	66,500.000,00 din

2. Glavni viri dohodkov komunalnega sklada so naslednji:

- prispevek za uporabo mestnega zemljišča,
- dohodek od pitne in industrijske vode,
- komunalni prispevek,
- dohodek od soinvestitorjev komunalnih objektov,
- krediti Ljubljanske banke in drugih republiških organov.

Prispevek za uporabo mestnega zemljišča so dolžni po posebnem občinskem odloku plačevati vsi uporabniki družbenih in zasebnih stanovanj ter poslovnih prostorov.

Dohodek od pitne vode in industrijske vode sestavlja inkaso industrijske vode, katero komunalni sklad dobavlja Železarni Ravne in Rudniku Mežica ter 50 % inkaso pitne vode za celo občino.

V letu 1973 je bil sprejet občinski odlok

o plačevanju komunalnega prispevka, ki zavezuje vse investitorje zasebnih objektov, da plačujejo komunalni prispevek Komunalnemu skladu namensko za izgradnjo komunalne opreme njihovih objektov. V letu 1975 je bil uveden še 12% prispevek za investitorje družbenih objektov, kar je tudi vzrok, da se je finančni plan del v letu 1975 močno ojačal.

leta 1971	800.000,00 din
leta 1972	1.000.000,00 din
leta 1973	250.000,00 din
leta 1974	1.000.000,00 din
leta 1975	2.000.000,00 din

Za leto 1976 smo zaprosili pri ljubljanski banki kredit v višini 3.500.000,00 din in to namensko za nadaljevanje in gradnjo toplovoda Ravne in Prevalje ter kanalizacijo Gonje.

3. Nekateri pomembni objekti, katerih izgradnjo je vodil Komunalni sklad v teh petih letih:

a) vsekakor je na prvem mestu potrebno omeniti vodovod Kotlje, saj je bilo v popravilo, rekonstrukcijo in novogradnjo vodovoda, ki poteka od Kotelj do Prevalj vloženi okrog 7.000.000,00 din. Trenutno oskrbuje ta vodovod s pitno vodo celotno naselje Kotlje, Ravne ter del naselja Prevalje. Železarna Ravne porabi za lastne potrebe v povprečju 15 l/s. V povprečju dajejo vsi vodi v Kotljah 40—50 l/s. Sanitarno je bila ta voda v letu 1974 in 1975 higiensko neoporečna, kar dokazujejo bakteriološki in kemijski izvidi Zavoda za zdravstveno varstvo Maribor. Izvir **Podpečnik**, kakor ga imenujemo, ob nenadnem neurju rad zakali, zato ga moramo občasno izločiti iz sistema. V teh primerih koristimo še črpalni sistem Suha na Ravnah. Da bi izločili kakršnokoli možnost uporabe higiensko oporečne vode, imamo pri kmetu Podpečniku zgrajeno posebno klorinatorsko postajo, ki konstantno klorira izvir, in sicer tik pri zajetju. Klorinator je pod stalno kontrolo. Lahko trdim, da smo trenutno na Ravnah in na Prevaljah preskrbljeni z zadostno količino zdrave pitne vode.

Omenim naj, da je bilo v teh petih letih zgrajenega 20 km glavnega vodovodnega omrežja ter 2 vodohrana s 1.600 m³ prostornine, kar daje za mesto Ravne 2-dnevno rezervo pitne vode. Na objektu vodovod Ravne—Prevalje delamo še naprej. Naš cilj je oskrbeti krajane Kotelj, Raven in Prevalj z zadostno količino zdrave pitne vode brez predhodnega kloriranja.

V letu 1975 je bil v Mežici zgrajen nov vodovodni sistem, s katerim smo dokončno izločili zajetje Enci, ki je bilo občasno sanitarno neprimerno. Tako smo tudi krajane Mežice oskrbeli z zdravno pitno vodo iz zajetja Šumec, ki zaradi higienske neoporečnosti ne zahteva predhodnega kloriranja.

b) V letu 1972 in 1973 smo gradili čistilno napravo v Črni, prvo tovrstno v Jugoslaviji. Projektant je prejel zanj nagrado za najboljšo inovacijo v letu 1975 v Jugoslaviji v okviru natečaja za zaščito in napredek ljudi. Sofinanciral jo je Republiški vodni sklad. Sistem čiščenja fekalnih

Dohodek od soinvestitorjev komunalnih objektov predstavlja pogodbene obveznosti, ki so jih uporabniki določenih komunalnih naprav obvezni prispevati, če hočejo komunalno uslugo tudi koristiti. Tako je bil zgrajen vodovod Kotlje, gradi se toplovod Ravne in Prevalje.

Nekaj je bilo odobrenih tudi kreditov in sicer:

za ureditev gramoznice in Dobjega dvora
za gradnjo vodovoda Suha—Dobja vas
za gradnjo čistilne naprave v Črni
za vodohran Pigl
za toplovod Ravne

voda v Črni imamo v programu uporabiti tudi pri ostalih čistilnih napravah v Mežici, na Prevaljah in na Ravnah.

c) Precej truda in seveda tudi denarja je bilo v teh petih letih vloženo v komunalno urejanje naselij Gramoznica, Čevčevje, Šance, Janeče, Dobji dvor, Gonje, Pristava, Stržovo, Kotlje itd. Zgrajeni so bili novi vodovodni sistemi, novo kanalizacijsko omrežje, asfaltirane številne peš poti in ceste.

d) Komunalni sklad je finančno in strokovno sodeloval tudi pri rekonstrukciji ceste Holmec, Kotlje, Leše ter Reka Graben.

e) V letu 1973 smo skupaj z Železarno Ravne pristopili h gradnji I. faze investicije toplovoda Ravne. Danes se iz kotlarne v Železarni ogreva že 75 % vseh krajanov mesta Ravne. Planiramo, da naj bi se v letu 1978 »kadilo« le še iz tistih dimnikov na Ravnah, katerih zaradi ekonomsko ali strokovno neopravičenih posegov ne bo možno priključiti na toplovod železarne. Danes je že zgrajenega okrog 20 km cevovoda, obratuje pa 16 priključnih postaj.

f) Vsako leto namenja Komunalni sklad tudi določena sredstva krajevnim skupnostim za redno vzdrževanje komunalnih objektov. V letu 1975 so znašale 1.322.000,00 din.

g) Komunalni sklad gospodari z naslednjimi objekti:

1. primarni vodovod Kotlje—Ravne—Prevalje,
2. primarni vodovod Mežica,
3. čistilna naprava Črna,
4. industrijski vodovod Prevalje—Ravne
5. toplovod Ravne.

4. Kratak povzetek finančnega plana za leto 1976:

Sestavljen je na podlagi predlogov planov krajevnih skupnosti Črna, Mežica, Prevalje in Ravne ter predloga Železarne Ravne, ki v letu 1976 planira iz sklada skupne porabe namenska sredstva za toplovod Ravne—Prevalje. Predlog plana, ki ga je sestavila strokovna služba Komunalnega sklada je bil predhodno obravnavan na pristojnih komisijah v krajevnih skupnostih, na upravnem odboru Komunalnega sklada ter na seji Izvršnega sveta občine Ravne. V obravnavo smo ga poslali tudi Skupščini občine.

Dohodki za leto 1976 izkazujejo v primerjavi z letom 1975 indeks 1,90 in znašajo 67.000.000,00 din. Glavni vir predstavlja industrijska vodarina, ki jo Komunalni sklad na podlagi pogodbe o dobavi industrijske vode zaračunava potroš-

nikom in to mesečno po dejansko porabljenih količinah. Bistveno povišanje dohodkov predstavlja komunalni prispevek za Javornik, blokovo zazidavo Suha, Prevalje in Mežica. Sofinanciranje za gradnjo toplovoda Ravne planiramo v višini 13.000.000,00 din, katerega pa naj bi plačali Gradis Ravne, AMD, Slovenija-avto, GP Stavbenik, Železarna Ravne ter lastniki individualnih hiš, ki se bodo v letu 1976 priklopili na toplovodno omrežje. Nekoliko več kot v letu 1975 planiramo tudi dohodek od prispevka za uporabo mestnega zemljišča, ker je bila v lanskem letu izvršena kontrola o plačevanju prispevka. Nekoliko so bile zvišane tudi tarife prispevka. Na Komunalnem skladu zbiramo tudi dohodek od inkasa pitne vode, kar znese za našo občino letno 5.000.000,00 din.

Izdatke za leto 1976 planiramo izključno za vzdrževanje, modernizacijo, popravilo in investicije komunalnih objektov in naprav v občini Ravne na Koroškem. Za investicijo v toplovod Ravne je predvidenih 23.000.000,00 din, kar je tudi najbolj zahteven objekt v tem letu. Podrobnejši plan izgradnje toplovodnih priključkov za leto 1976 bomo izdelali, ko bo znano, ali bo možen uvoz izolacije fomglas.

Za popravilo cest in pločnikov predvidamo 5.350.000,00 din. Tu sta zahtevnejša objekta: pločniki uprave Železarne Ravne—Dobja vas, rekonstrukcija ceste na Barbaro ter ureditev parkirišč.

Za kanalizacijo planiramo 4.130.000,00 din, kjer je predvideno kanalizacijsko omrežje Gonje ter Stržovo.

Za vodovode planiramo 2.270.000,00 din, kjer je predvidena največja postavka za vodovod Črna, saj je edini večji kraj v občini, kjer je potrebna temeljita rekonstrukcija celotnega vodovodnega sistema.

Za pokopališče Mežica in Črna je planiranih 930.000,00 din. V Mežici naj bi bil sklad sofinanciral začetek gradnje nove mrliške veže, v Črni bi že pričeto gradnjo nadaljevali.

Tudi za komunalno opremo blokove gradnje na Javorniku, Suhi, Prevaljah, Mežici in Črni so predvidena precejšnja sredstva (9.651.000,00 din). Za komunalno opremo novih individualnih zazidalnih kompleksov kot so garaže Črna, Mežica, Stržovo, Gonje, Reka—Graben, Šance, Kotlje planiramo 3.500.000,00 din.

V letu 1975 so bile izvršene priprave za ustanovitev komunalne interesne skupnosti. Podpisan je bil družbeni dogovor, v javni razpravi je bil samoupravni sporazum o ustanovitvi Komunalne interesne skupnosti. V letu 1976 bo interesna skupnost tudi ustanovljena. Ustanovljamo jo z namenom, da bodo delovni ljudje po načelu vzajemnosti in solidarnosti še bolj kot do sedaj lahko uresničevali in usklajevali ter organizirano zagotavljali zadovoljevanje svojih potreb s področja komunalne oskrbe in komunalnih dejavnosti.

Če hočemo, da bodo vsi komunalni objekti, zgrajeni v zadnjih petih letih in prej res služili svojemu namenu, da bo vzdrževanje teh naprav pravilno organizirano, in da bi v kar največji meri zadovoljili občane z osnovno komunalno opremo, moramo resno pristopiti tudi k organiziranju komunalnega podjetja posebnega družbenega pomena.

Milan Čurin, predsednik sveta KS

Krajevna skupnost Črna na Koroškem

Krajevna skupnost Črna na Koroškem je po površini največja v občini, saj meri 15.616 hektarov, od katerih je kar 69% gozdov. Na tem območju so se razvili poleg Črne in Žerjava, ki sta strnjeni naselji, še zaselki Podpeca, Koprivna, Javorje, Bistra, Ludranski vrh in Jazbina.

Skupnost šteje 4376 prebivalcev; med njimi jih je 2111, ki prejemajo dohodke od zaposlitve, kmetovanja in socialnega zavarovanja. Zaposlenost, ne upoštevajoč upokojencev, znaša približno 37%. Kmečkega prebivalstva je 7%, in še ti procenti se postopno zmanjšujejo. Večina zaposlenih dela v industriji in gozdarstvu. Obrt kljub potrebam ni razvita, isto velja za gostinstvo, nekoliko bolje je s trgovino. V negospodarskih dejavnostih je zaposlenih okrog 150 občanov.

Kljub nekaterim spodbudnim številkam moramo poudariti, da naša krajevna skupnost zaostaja za ostalimi v občini. Vzrokov za to je več. Eden od teh gre na račun zaprtosti doline. Slabe cestne povezave ločujejo naše kraje od ostalih predelov. Vrsto let smo si brezuspešno prizadevali, da bi uredili cestno povezavo med Črno, Št. Vidom in Šoštanjem. Cesta proti Logarski dolini je prevozna le poleti. Glavna prometna žila doline je v rekonstrukciji, ki teče sila počasi. Drugi vzrok je nereseno vprašanje čistega ozračja, ki ga s plini zastrupljajo metalurški obrati rudnika Mežica. Naše ozračje je tako onesnaženo, da posledic ni mogoče do kraja izmeriti. To je tudi vzrok, da vedno več ljudi zapušča ta del doline. Nadaljnji vzrok zaostajanja je v zvezi s pomanjkanjem delovnih mest za ženske. To so mesta, kjer bi se lahko zaposlile tudi manj kvalificirane ženske. Območje krajevne skupnosti je surovinsko bogato, vendar to bogastvo bolj malo vpliva na razvoj tega predela. Sedeži podjetij, katerih obrati delujejo na območju krajevne skupnosti Črna, so v drugih centrih, in politika vodstev teh podjetij ni bila naklonjena potrebam tega območja.

Ugotovitev občinskih političnih vodstev in skupščine občine Ravne, da je socialno razlikovanje očitno, da krajevna skupnost Črna nenehno zaostaja, je v zadnjih letih pomagala rešiti nekatere akutne probleme. Na področju komunalnih dejavnosti je bilo precej opravljenega. Zgrajena je bila čistilna naprava za odplake, ki so se prej stekale v Mežo. Razširjeno je bilo kanalizacijsko omrežje, ki pokriva danes že skoraj celotno naselje Črne, Lampreč, Pristave in Rudarjevega. Pereč problem oskrbe s pitno vodo še ni rešen, čeprav smo v preteklih letih obnovili nekaj zajetij vode za Črno. Obnovili smo vodovodno zajetje za Šmelc in pričeli urejevati vodovod v Podpeci. Zamenjali smo vodovodne cevi na nekaterih najbolj ogroženih mestih. Ceste, ki jih v glavnem gradi gozdarstvo Črna, so povezale kmetije v Javorju, Jazbini, Podpeci in v Bistri ter odprle dostop v gozdnote predele krajevne skupnosti. Asfaltirali smo cesto med Črno in Koprivno do Puca in proti Topli, deloma pa proti Bistri in Jazbini. Večino mostov na

navedenih cestah smo rekonstruirali. Za povezavo okoliških krajev smo vzpostavili telefonsko zvezo med Koprivno in Javorjem ter javnim telefonskim omrežjem PTT. Preuredili bomo telefonsko povezavo v dolini z montažo stoštevničnega ATC kabla. Z občinskim centrom smo uredili tudi UKV povezavo, ki še ni dokončana, vendar jo lahko delno že uporabljamo. Območje krajevne skupnosti je dobilo vrsto direktnih avtobusnih zvez z Ljubljano, Mariborom, Celjem. Manjkajo pa še lokalne povezave v sami krajevni skupnosti. Zgradili smo avtobusno postajo, ki je dobro urejena. Za sprejemanje televizijskih oddaj RTV Ljubljana smo zgradili TV pretvornike v Črni in Žerjavu, gradimo pa še pretvornik v Podpeci. Preurejeno je električno omrežje, tako da je sedaj 20 KV omrežje speljano v Koprivno in Javorje; to sta odcepa od omrežja, ki pelje po dolini do Črne. V Topli, Podpeci, Bistri in Ludranskem vrhu pa je speljano 3 KV omrežje. Območje krajevne skupnosti je v glavnem elektrificirano, razen nekaj kmetij pod Uršljo goro, kar pa je edini problem v občini. Na področju šolstva je rešeno vprašanje šole v Javorju in Koprivni, odprto pa ostaja vprašanje v Črni, Žerjavu in Podpeci. V Javorju je bila zgrajena nova šola, v Koprivni pa je bila stara obnovljena. V Črni sta bila zgrajena prizidek in nadzidava šole, vendar dela še niso dokončana. Za potrebe otroškega varstva je bil v Črni zgrajen vrtec, ki bo po dograditvi zadoščal za vrsto let. Ni pa to vprašanje rešeno za Žerjav. Najmanj je bilo urejenega na kulturnem področju. Nismo uspeli glede obnove dvorane v Podpeci in pri gradnji kulturnega doma v Črni. Kulturno življenje v kraju kljub temu ni zamrlo, čeprav je ravno pomanjkanje prostorov zanj največja ovira. Na področju telesne kulture in rekreacije je stanje podobno razmeram v kulturi. Zgradili smo sicer nekatere objekte, kot je smučarska vlečnica, uredili smo trim ste-

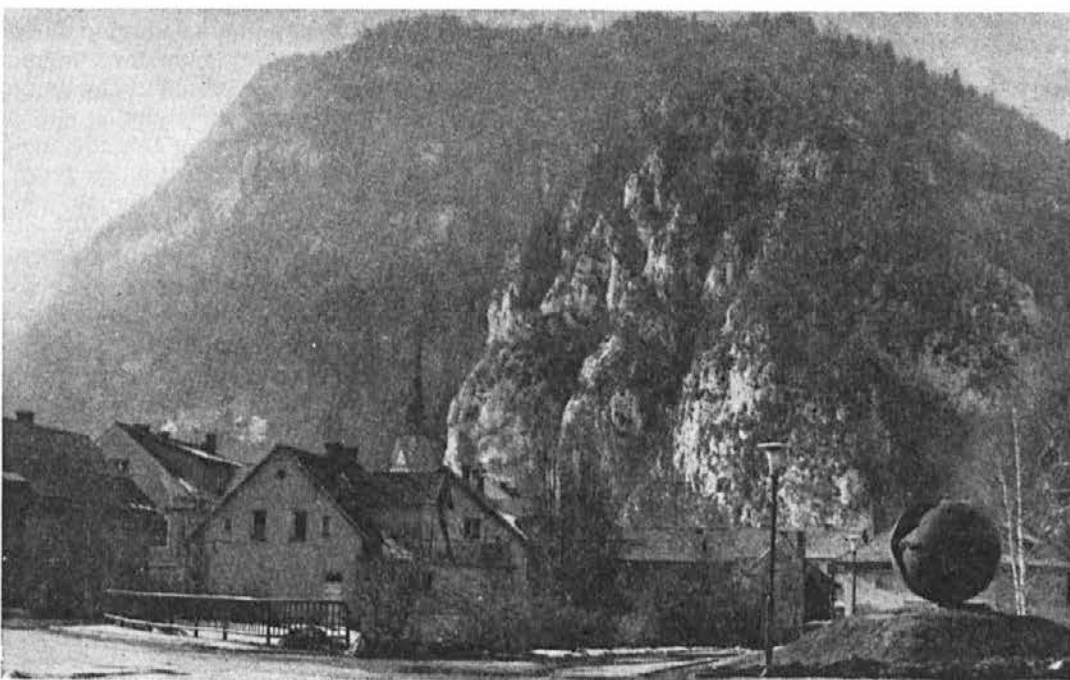
zo v Črni, na Pudgarskem in v Podpeci, razširili smo šolsko igrišče; ne moremo pa končati smučarske skakalnice, nogometnega igrišča, kot tudi ne zgraditi šolske telovadnice ter urediti kopališča. Vse to pa nas ovira pri kvalitetnem telesnokulturnem življenju. Republiški zavod za delovno usposabljanje mladine v Črni je zgradil majhen bazen, ki zadošča v glavnem potrebam zavoda. Da bi obvarovali okolje, smo v zadnjih letih organizirali službo za odvažanje smeti, ki še sicer ni povsem uspešna, vendar je bil z njo storjen velik korak naprej.

Najbolj pereč problem je že omenjeno onesnaženo ozračje. Vrsta sestankov, javnih tribun in opozarjanj so pri rudniku Mežica naletele na nerazumevanje. Na področju stanovanjske izgradnje tudi zaostajamo za potrebami. Res je bilo v zadnjih letih zgrajenih okrog 70 stanovanj, vendar je potreb še veliko več. Gozdno gospodarstvo je problem stanovanj za svoje delavce v celoti rešilo in je tudi sicer pokazalo največ razumevanja za potrebe krajevne skupnosti.

Na gospodarskem področju ne moremo naštetih vidnejših premikov, saj gradimo le tovarno akumulatorskih posod. Zabeležen je tudi napredek v rudniku Mežica, vendar veliko možnosti, ki so se nam ponujale, nismo izkoristili. V lesni industriji ni bilo napredka kljub zagotovitvi vodstva Lesne Slovenj Gradec. Kot rečeno, je le gozdarstvo, vsaj kar se tiče cest, že veliko storilo.

Kmetijstvo z izjemo nekaj naprednih kmetov v glavnem životari, tako kot je bilo značilno vseskozi, kljub temu, da ima v lesu vir dohodkov, ki bi jih lahko vlagalo v razvoj. Na kmetijah živijo starejši ljudje, ki ne vidijo pravih perspektiv. Mladina pa odhaja z doma. Tisti pa, ki ostanejo, se premalo usposablja za sodobno kmetijstvo.

Turizem, od katerega smo veliko pričakovali, ni napredoval, kot velja ugotovitev za celo občino. Razdrobljeno gostinstvo in drugi vzroki so vplivali, da ni bilo napredka.

Črna

Rudarjevo

Trgovina je z izjemo Žerjava še kar zadovoljivo urejena. V zadnjih letih smo posodobili prodajalne prostore in dosegli, da je založenost trgovin primerna.

V preteklem letu je bila na novo organizirana samouprava v krajevni skupnosti. Delegatski sistem, ki se počasi uveljavlja, ima to prednost, da je pri delu krajevne skupnosti angažiral večje število občanov. Materialna osnova za delovanje krajevne skupnosti so sredstva, ki jih dajejo občina, gospodarske organizacije in občani z lani potrjenim samopriskevkom. Skupno bodo ta sredstva znašala okoli pet milijonov dinarjev letno.

Program, ki je bil sprejet na referendumu o samopriskevku, je zahteven, vendar realen in ga je mogoče uresničiti s prizadevanjem vseh. Program referendumu vključuje rešitev najnujnejših vprašanj na področju komunalnih dejavnosti. V naslednjih petih letih bodo po tem programu asfaltirane ceste občinskega in krajevnega značaja na območju krajevne skupnosti. Razširjeno bo pokopališče in zgrajena mrliška veža. Zgrajeni in opremljeni bodo TV pretvorniki za sprejemanje drugega programa RTV Ljubljana. Združevali bomo sredstva za gradnjo vrtca in šolskih prostorov v Žerjavu. Znatno del sredstev bomo prispevali za dom kulture, ki je za nadaljnji razvoj kraja prepotreben objekt. Del sredstev iz samopriskevka bo uporabljen za gradnjo dodatnega vodovoda.

Občani krajevne skupnosti Črna smo sprejeli srednjeročni plan razvoja krajevne skupnosti od leta 1976 do 1980. V tem planu dajemo poseben poudarek razvoju gospodarstva in rešitvi najbolj perečih problemov. Predvidevamo, da bo odprt kamnolom diabaza v Javorju, zgrajena bo tovarna akumulatorskih posod, povečana bo kapaciteta v tovarni akumulatorjev v Žerjavu. Raziskana bodo rudišča v Podpeci. Žaga Mušenik bo opremljena z novim ga-

trom, ki bo zmogel 80.000 kubikov razreza letno. V tej TOZD bodo pričeli z izdelavo določenih lesnih izdelkov. Nabavili bodo lupilni stroj za hlodovino ter nudili notranji transport in skladiščenje. V gozdarstvu načrtujemo poleg izvršitve vsakoletnega etata še znatno povečanje nege in varstva gozdov ter saniranje stanja ogroženih površin. Gozdarstvo Črna bo zgradilo kamionski cesti Suhi travnik—Godčev mlin in Orožija, cesto Razpotje—Bela peč v Bistri, Čofatijevo cesto in cesto Najbrž—Mala Peca.

Ivan Globočnik, tajnik KS

Krajevna skupnost Ravne na Koroškem

Krajevna skupnost Ravne na Koroškem zajema skoraj 10.000 prebivalcev. Večina jih prebiva v mestnem okolišju. Ostali pa so v naseljih oziroma zaselkih: Stražišče (del), Zelen breg, Tolsti vrh, Dobrije, Koroški Selovec, Brdinje, Kotlje, Podgora, Uršlja gora (del), Podkraj (del), Prežki vrh, Navrški vrh (del) in Sele (del). Skupna površina krajevne skupnosti meri 54 km². Je pretežno mestnega in industrijskega značaja. Pečat življenja in dela ter razvoja daje železarna kot največja delovna skupnost na Koroškem. V njej je zaposlenih večina prebivalcev. Okrog 250 pa se jih vozi na delo v druge kraje. V tujini dela še vedno okrog 130 krajanov. Od skupnega števila imamo nad 51 % aktivnih krajanov — od tega okrog 6 % kmetov. Nad 800 imamo upokojencev. Vseh gospodinjstev imamo 3146.

V krajevni skupnosti imamo naslednje organe:

— zbor delegatov delovnih ljudi in občanov (69 delegatov)

Asfaltiralo bo del cest in zgradilo še nekaj mostov.

Na področju trgovine predvidevamo izgradnjo skladišč, ustrezne trgovine v Žerjavu in obnovo poslovalnice v Podpeci. Prizadevali si bomo izboljšati preskrbo z živilskimi artikli, da ne bi zaostajali za drugimi kraji. Občani tega območja so odvisni le od preskrbe, ki mu jo zagotovi trgovina.

Na področju gostinstva bomo pristopili k ureditvi hotela Planinka, posodobili bomo prostore v sedanjih gostiščih, uredili bomo okolje, v Žerjavu pa začeli gradnjo avtobusne postaje, kjer bi bili tudi gostinski lokali.

Zgradili bomo nekaj manjših objektov, kot je smučarska skakalnica, in podaljšali vlečnico. Prizadevali si bomo tudi za mejni prehod na Lužah. Zaščitili bomo nekatere predele krajevne skupnosti, kot sta Topla in Bistra, kakor tudi druge krajevne znamenitosti, npr. arhitekturo.

V kmetijstvu se bomo usmerili na živinorejo. Delovali bomo tako, da zagotovimo lepšo perspektivo našemu kmečkemu prebivalstvu.

V tem obdobju moramo rešiti onesnaženo okolje in ga sanirati, kolikor bo mogoče. Industrija, največja onesnaževalka, bo morala spremeniti odnos do tega problema in prilagoditi svojo proizvodnjo čisti tehnologiji.

V petletnem planu so podrobno obdelana načrtovanja v stanovanjski izgradnji, v kulturnoprosvetnem in telesnokulturnem razvoju, v zdravstvu, socialnem varstvu itd.

Plan, ki je uresničljiv, izraža skrb za delovnega človeka, proizvajalca vseh dobrin, ki mu nova družbena ureditev daje pravico, da zadovoljuje svoje potrebe na kulturnen način in da si ureja okolje, ki zagotavlja človeka dostojno življenje.

- svet krajevne skupnosti (9 članov)
- temeljna delegacija (41 delegatov)
- 7 posebnih delegacij samoupravnih interesnih skupnosti (54 deleg.)
- poravnanli svet (6 članov)
- odbor za ljudsko obrambo (11 članov)
- mestni štab civilne zaštite (11 članov)
- koordinacijski odbor za družbeno samozaščito (5 članov)
- razne komisije in odbore stalnega ali začasnega značaja. V njih je vključeno 62 krajanov
- vaško skupnost Kotlje (odbor), ki šteje 7 članov.

V aktivno sodelovanje je tako vključenih 275 krajanov!

Ker ni v občini in ne v kraju komunalnega podjetja, smo zadolženi izvrševati vsakodnevne odgovorne ter krajanom zelo potrebne komunalne usluge. Tako spada pod našo vsakodnevno skrb: javno vodovodno in kanalizacijsko omrežje, vse krajevne ceste, ulice, poti, javna cestna razsvetljava, javna snaga — odvoz smeti in od-

padkov, parki-zelenice-ovetlični nasadi, otroška igrišča itd., skratka vse kar služi za vsakodnevno zadovoljevanje potreb naših krajanov. Vse te in druge naloge izvršuje delovna skupnost naše skupnosti, ki šteje 25—30 delavcev. Ob tem pa so silne in vedno večje kadrovske ter finančne težave, ki onemogočajo naše uspešnejše delo ter razvoj.

Kakor ostali kraji, tako tudi naše mesto iz leta v leto spreminja svoj videz. To najbolj opazijo tisti, ki nekaj let niso bili med nami. V zadnjih letih so bila vložena izdatna sredstva v to, da kraj in železarno oskrbimo z zdravno pitno vodo. To izredno važno nalogo smo opravili s pomočjo železarne in občinskega komunalnega sklada, sedaj pa lahko z viškom pitne vode oskrbujemo še Dobjo vas in Prevalje, kjer vode primanjkuje. Ob finančni soudeležbi graditeljev hiš smo v zadnjih letih predvsem urejevali ceste in jih tudi asfaltirali. Urejali smo kanalizacije, javno razsvetljavo v soseski na Šancah, na južnem delu Čečovja, v starem delu Javornika, na Janječah, Ob Suhi, v »gramoznici«, kjer smo uredili tudi zelenice ter okolje stavb. Asfaltirali smo več cest, javnih poti in ulic. Zgradili smo tržnico, ki ji še manjka streha, ki je načrtovana za letošnje leto. Samo lani smo s pomočjo železarne uredili več krajevnih potreb, in to: na Prežihovi ulici smo porušili 6 objektov (stavb), da smo uredili boljšo preglednost, lepši videz in omogočili zgraditev NAME; asfaltirali smo dohode k stavbam na Prežihovi ulici, nadalje Ditingerjevo ulico, Gozdarsko pot, Partizansko cesto. Uredili smo pločnike ob krožni cesti na Čečovju ter zgradili stopničasto javno pot s Čečovja do stavbe upokojencev. Asfaltirali smo cesto skozi »gramoznico« in dovoze h garažam ob stavbi Trg svobode 12—14. Asfaltirana je bila cesta Ravne—Strojna v dolžini 2 km. Glavna gradbena dela na zgraditvi nove telovadnice ob osnovni šoli so končana in letos bo telovadnica že služila svojemu namenu. Za kraj pa je velika pridobitev. NAMA ter urejenost njenega okolja. Nič

Javornik v gradnji

manjša pridobitev pa ni toplovodno ogrevanje stanovanj in drugih objektov v mestu. V lanskem letu smo v kraju beležili tudi razveseljiv porast števila novo zgrajenih in vseljivih družinskih stanovanj na Javorniku. Še in še bi lahko naštevali, toda važnejše od tega je spoznanje, da nam to zavestno omogočajo proizvajalci-delavci, ki del dohodka namenjajo tudi za skupne potrebe in razvoj svojega kraja.

Zahvaljujoč zavestni odločitvi krajanov, ki so izglasovali krajevni samoprispevek, bomo tudi na ta način pridobili vsako leto dodatna sredstva za urejanje zadev, ki jih drugače ne bi zmogli in ki jih kraj oziroma naši prebivalci potrebujejo. Lani smo v sedmih mesecih iz tega naslova zbrali 1.630.000 din. Porabili pa smo kot sledi:

1. Prispevek za novo osemletko na Javorniku	271.200 din
(ta sredstva so rezervirana za letos!)	
2. Prispevek za investicije v družbeni standard na območju naše občine (skupna sredstva)	212.637 din
3. Prispevek za asfaltiranje ceste Ravne—Strojna	200.000 din
4. Popravilo prosvetne dvorane v Kotljah (porabljeno 2.236 din, ostala razlika je za letos)	250.000 din
5. Asfaltiranje Ditingerjeve ulice s priključki	201.438 din
6. Asfaltiranje dohodov k stavbam na Prežihovi ulici	116.612 din
7. Asfaltiranje dohodov do stavb na Partizanski cesti hišne številke 28—34, park in javna pot (avans za 1976!)	249.980 din
8. Razširitev priključkov na most čez Mežo v Dobrijah	35.000 din
9. Ureditev priključkov za most čez Mežo v Dobrijah	24.997 din
10. Stroški denarnega prometa	3.446 din
S K U P A J : 1.565.310 din	

Ker iz objektivnih razlogov lani nismo zmogli izvršiti vseh v programu načrtovanih nalog, se ta skupaj z neizkoriščenimi sredstvi prenesejo v letošnje leto.

Ob sestavi predloga srednjeročnega načrta razvoja naše skupnosti 1976—1980 je predvideno naslednje: (letni porast prebivalstva okrog 6 ‰).

— Nadaljnjo gradnjo stanovanj na Javorniku, Na šancah, Ob Suhi, v Kotljah in Reka-grabnu.

— Na Javorniku moramo zgraditi novo osnovno šolo in s pomočjo trgovskih podjetij trgovinsko-gostinski objekt (špecerijo).

— Ob drugih dejavnikih bomo pomagali pri reševanju problema pomanjkanja pro-

storov za varstvo in vzgojo otrok. Tak problem nastaja že sedaj na Javorniku in v Kotljah.

— Velik prispevek k odpravi onesnaženja zraka, nevolji in občutku zapostavljanja bo nadaljnja priključitev na toplovodno ogrevalno omrežje vseh stavb na Čečovju, Na šancah, osnovne šole in nove telovadnice, VVZ in drugih objektov na Ravnah, v Kotljah pa novo naselje in del drugih objektov. **Pri uresničitvi te želje bo tudi tu odločilno vplivala delovna skupnost železarne.**

— Zgrajen bo pločnik in občestna javna razsvetljava od Trga svobode do vrha soseske Javornik.

— Pred bivšim in tudi pred novim upravnim poslopjem železarne kjer je močno prometno križišče bo urejena semaforizacija prometa in ob cesti Ravne—Dobja vas bo zgrajen pločnik.

— Ob bencinski črpalki bo zgrajena sodobna avtopralnica.

— Za parkiranje tovornih vozil bo urejeno parkirišče pod železniškim postajališčem na Ravnah.

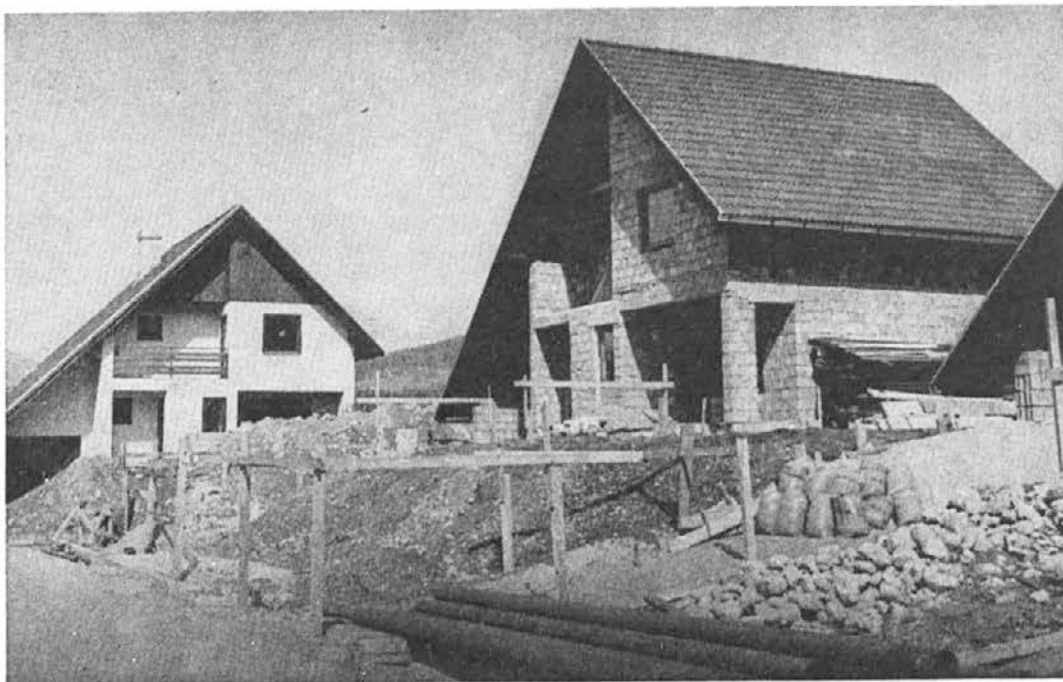
— Asfaltirana bo glavna cesta skozi sosesko Janeče.

— Na Čečovju bomo asfaltirali še zadnje dohode do stavb, ki tega še nimajo in uredili povezavo javne poti s Čečovja mimo stavbe upokojencev do Partizanske ceste.

— Prizadevali si bomo za ureditev in asfaltiranje ceste Kotlje—Sele (Slovenj Gradec) in za taka dela tudi na cesti Ravne—Strojna od Prosenca dalje do Strojne.

— Asfaltirali in uredili bomo cesto Kotlje—Šrotnek skupaj z gozdarstvom ter Kmetijsko zadrugo.

— Zgrajena bo nova gozdna cesta od Zgornjega Lečnika do Ivada na Tolstem vrhu v dolžini 2 km in na Koroškem Selovcu 1,5 km od Potočnika do Treska. V dolžini 2 km bo rekonstruirana cesta Šrotneška žaga—Lubas—Trobej—Mihev. Pred-

Prvi se bodo vselili

videna je tudi pogozditev vsaj 5 ha zemljišča.

— V programu imamo tudi, da z finim asfaltom pokrijemo vse cestne in druge površine, ki imajo še grobo asfaltno prevleko in ki je že marsikje v kritičnem stanju.

— Postavili bomo več objektov za vedrenje (čakalnice) ob avtobusnih postajališčih na Dobrijah, ob cesti Ravne—Strojna, Ravne—Kotlje, da bi občani bili pri čakalnju na avtobus zaščiteni pred vetrom, dežjem, snegom itd. . .

— Ker nam izredno primanjkuje lokacij za gradnjo avto garaž, bo potrebno iskati in izkoristiti vse možnosti, ki bi se našle, da se reši ta krajevni problem.

— Na južnem delu Čečovja in na Prežihovi ulici bomo pristopili k rekonstrukciji javne kanalizacije.

— Na mestnem območju bomo morali poskrbeti za čistilne naprave.

— Zgradili bomo javno razsvetljava ob cesti od gimnazije do soseske Janeče.

— V soseski Na šancah bomo dopolnili javno razsvetljava ter uredili nekatera stopnišča.

— Pristopili bomo k etapni ureditvi javnega parka Na gradu.

— Ob stanovanjski soseski Janeče bomo morali urediti primerno otroško igrišče. Taka igrišča bomo urejali tudi v drugih zaselkih, vendar bi mesto potrebovalo večje centralno otroško igrišče, za katerega bi morali najti ustrezno lokacijo. Sicer pa bomo redno skrbeli za urejenost zelenic in cvetličnih nasadov.

— Tudi izdelavi programa razvoja oziroma ureditve starega gradu na Javorniku bomo posvetili potrebno skrb. Lega gradu (če bi bil še urejen) in njegova okolica sta zanimiva za hotelsko-gostinsko ali podobno dejavnost.

— Ker številni naši krajanji, pa tudi drugi občani zelo radi obiskujejo Ivarčko jezero ter ob njem počivajo, prirejajo piknike ali razne rekreativne dejavnosti, bomo morali iskati možnosti, da se tam uredi primeren rekreacijski center.

— Na ožjem mestnem območju bomo morali najti investitorja za porušitev stavbe na Trgu svobode št. 20 in 22 in zgraditi

novi poslovni stavbo, ki naj odpre ozko prometno grlo. Urediti moramo prostore za ljudsko knjižnico ter čitalnico, poročno dvorano in prostore za mladino. S pomočjo železarne si bomo prizadevali odstraniti oziroma porušiti stavbo na Koroški cesti št. 7 (ubožna hiša) in tam urediti parkirišča. S tem bi odstranili objekt, ki kvari videz kraja in odprli pogled na nove sodobne trgovsko-gostinske-poslovne objekte.

— Blizu NAME bo zgrajena stavba za službo družbenega knjigovodstva in za potrebe občinskega komunalnega sklada. V ozadju postaje milice pa bodo zgrajeni skladiščni prostori za samopostrežno trgovino.

— Ob sodelovanju PTT bomo na mestnem območju postavili vsaj dve javni telefonski govornici. PTT služba pa bo uredila telefonsko kabelsko kanalizacijo na trasi Ravne—Prevalje in tako bo rešeno kritično obdobje po nujnih telefonskih priključkih v kraju. S tem bo omogočen telefonski priključek za 1000 stanovanj tudi na Javorniku in dalje do Kotelji.

— Na območju vaške skupnosti Kotlje bomo morali pomagati pri razširitvi pokopališča in ureditvi mrliške veže. Na tem območju pa imamo tudi največ ostarelih

in socialno ogroženih občanov in tem bomo morali vsepovsod v bodoče posvetiti več pozornosti in skrbi.

— Ob pomoči vseh dejavnikov moramo v bodoče najti ugodnejše pogoje za kmetije, ki jih imamo samo še okrog sto. Iskati bo treba sprejemljive pogoje kreditiranja, ki bi omogočili nakup ustrezne mehanizacije in tudi specializacije kmetijske proizvodnje. Kjer so možnosti pa bo treba bolj kot doslej razvijati domači turizem, ki se je doslej pri nekaterih kmetijah že kar uveljavil.

— V kraju nam manjka okrog 500 moških delavcev, medtem ko bi za okrog 1000 žensk potrebovali nova delovna mesta. Tudi v tej smeri bo treba iskati razne možnosti. Močno nam primanjkuje hotelskih-nočitvenih zmogljivosti in ob načrtovanju novega mestnega centra bo treba to potrebo vključiti.

— Iskati bomo morali vse možnosti in oblike, kako v kraju odpraviti že kritično pomanjkanje drobne uslužnostne dejavnosti. Drobni uslužnostni oziroma obrtni dejavnosti bo treba nuditi tak stimulans, ki bo privlačen za iskane in manjkajoče stroke, kot na primer mizarstvo, vodoinštalaterstvo, ključavničarstvo, steklarstvo, krojaško in šivilsko pa tudi brivsko-frizerske in druge dejavnosti. Z ustreznejšo davčno politiko bi občina pri tem lahko odločilno pomagala, saj to neposredno vpliva na življenjski standard krajanov.

Nenehno bomo morali nuditi vso možno pomoč vzgoji in usposabljanju vseh delegacij samoupravnih interesnih skupnosti, dejavnosti društev, organizacij in hišnih svetov v kraju ter posebno še vzgoji prebivalcev za družbeno samozaščito.

Prav gotovo pa bo naša glavna skrb usmerjena k reševanju problema pomanjkanja osnovnošolskih prostorov, otroškega varstva ter komunalni opremljenosti kraja.

Da bi zadovoljili številne potrebe kraja in delovnih ljudi v njem, bo potrebno aktivno medsebojno razumevanje ter sodelovanje s temeljnimi organizacijami združenega dela, samoupravnimi interesnimi skupnostmi in drugimi delovnimi skupnostmi, ki bodo prispevale del dohodka in skupaj s sredstvi krajevnega samoprispevka tako omogočili izvršitev številnih ter zahtevnih nalog.

Stanovanjska gradnja v številkah

(V občini Ravne 200 stanovanj na leto — 1000 v petih letih)

Splošne specifične družbene cilje, izhajajoče iz Ustave SFRJ in SRS, Resolucij X. kongresa ZKJ, III. kongresa ZKS, VII. kongresa Zveze sindikatov Jugoslavije in vrste drugih dokumentov zveznega, republiškega in občinskega značaja, narekuje:

Kot glavni cilj se postavlja večja in cenejša stanovanjsko-komunalna graditev v odnosu do družbenega proizvoda, investicij in osebnih dohodkov delavcev. To pa terja, da je stopnja rasti števila dograjenih stanovanj letno večja, kot je v istem obdobju planirana stopnja rasti družbenega

proizvoda — ta je v Sloveniji višja od 7,4% letno. Z drugo besedo, zgraditi je več stanovanj (ob isti ali večji stanovanjski površini) ob isti udeležbi stanovanjskih investicij (ali nižji) v družbenem proizvodu, kar seveda terja relativno nižje cene stanovanja s 50 m² pa ne več kot 6 do 7 kov. Cena 1 m² stanovanja ne bi smela presegati 1 do 1,5 mesečnega (povprečnega) dohodka delavca, cena 1 povprečnega stanovanja s 50 m² pa ne več kot 6 do 7 povprečnih letnih osebnih dohodkov delavca ob današnji stopnji razvoja (ca. 1000 do 1500 dolarjev na prebivalca).

Izhodišča in cilji se od občine do občine razlikujejo, odvisno od stanja, strukture

(še posebej glede na odnos tzv. ruralnega stanovanjskega fonda) stopnje urbanizacije razvojne stopnje itd.

Programi tistih dejavnosti, ki neposredno ali posredno vplivajo na bodočo stanovanjsko graditev so:

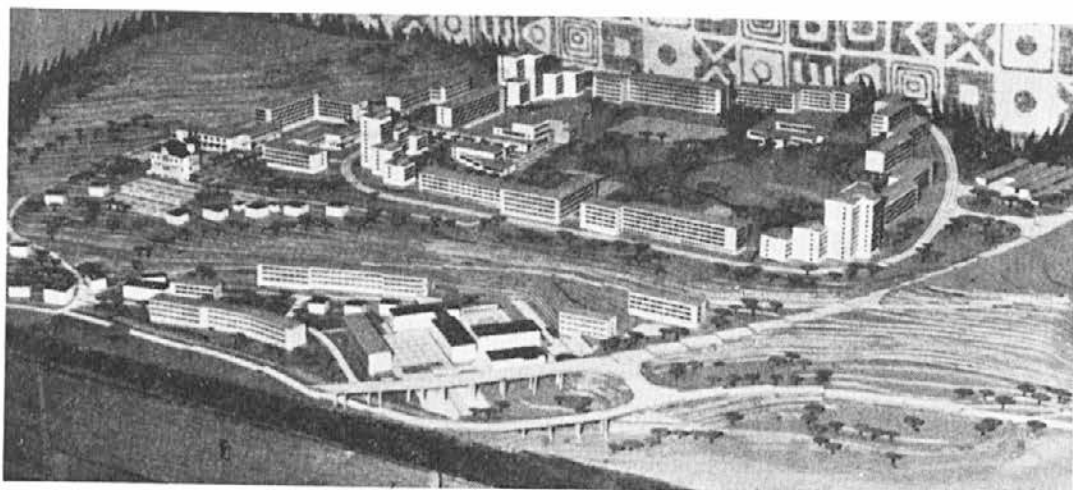
a) Urbanistični plan in program, ureditveni, zazidalni načrti, urbanistični redi itd., skratka prostorski plani, ki omogočajo stanovanjsko graditev z vidika razvoja vsega prostora, kar se izrazi z ustreznimi bodočimi površinami (v ha ali v m²) in zelenimi gostotami — skratka območja bodoče stanovanjske graditve ter ustrezne razpoložljive prostorske kapacitete;

b) plani krajevnih skupnosti odn. vsaj njihove želje glede urbanistične in druge ureditve okolja, načina in vrste graditve ipd. Plani KS bi morali biti usklajeni s plani TOZD v njihovih ali sosednjih območjih, s plani Stanovanjskih skupnosti, s plani komunalne ureditve itd.

c) plani TOZD, ki naj odražajo potrebe (dejansko ekonomsko in finančno uresničljive v tem obdobju) delavcev (družbeni dogovor, sporazum delavcev združenega dela) in sicer tako glede števila, strukture, lastništva, površine, cene in lokacije. To posebej za obstoječe zaposlene in za novo zaposlene (posebej za kadrovske potrebe), posebej za solidarnostne potrebe, za usmerjeno stanovanjsko graditev. V TOZD planirajo tako, da plan izhaja iz delavca, za kar je seveda potrebno znotraj TOZD imeti ustrezen, pravičen in za proizvodnjo ter ustvarjanje dohodka stimulativen sistem delitve dohodka in stanovanj.

d) Plan stanovanjske skupnosti občine; v njem posebej plan solidarnostnega stanovanjskega sklada, ker ves ostali del plana SS predstavlja usklajen plan TOZD ter plan vzdrževanja in rekonstrukcije. Skratka SS naj povezuje (s tem, da vsaka TOZD obdrži vso pravico lastništva, odločanja itd.) vse plane, tudi plane TOZD gradbeništva, industrije gradbenega materiala ipd., ki bo potrebno za graditev v občini. Okoli SS se tako zbirajo tudi plani komunalnih TOZD odn. kasneje, ko bodo ustanovljene komunalne skupnosti, se bodo te neposredno povezovale s SS.

Plan SS naj bi postavil koordinirano usmerjeno stanovanjsko graditev:

Javornik — maketa

- število in strukturo (od garsonjer, samskih sob, do 4 in večsobnih stanovanj),
- lokacijo in ustrezna gradbišča,
- kategorijo stanovanja (najemna, etažna, individualna),
- komunalno opremljenost na podlagi programov za urejanje zemljišč,
- orientacijske podatke o vrsti in kapacitetah spremljajočih objektov, ki se bodo ali ki se naj bi zgradila v prihodnjem 5-letnem obdobju,
- orientacijske podatke o skupnih in posamičnih stroških urejanja zemljišč, o njihovi strukturi,
- orientacijske podatke o planskih stroških graditve stanovanj odn. stanovanjskih naselij,
- etapnost in sinhronizacijo graditev,
- ostale podatke (ekonomske, organizacijske), predvsem pa način povezovanja z ostalimi interesnimi skupnostmi,
- način usmerjanja individualne stanovanjske graditve.

Dobra analiza pomeni pretežni del plana, ker iz analize izhajajo problemi, kratko, srednje in dolgoročne značaja.

Izhajajoč iz rezultatov preteklega srednjeročnega obdobja in z oceno tega obdobja v družbenoekonomskem smislu (odnos do družbenega plana in realizacije tega), iz družbenih ciljev Ustave, resolucije o nadaljnjem razvoju stanovanjskega gospodarstva, resolucije 3. kongresa ZKS, 10. kongresa ZKS in drugih, bi lahko bila temeljna izhodišča:

— krepitev samoupravljanja na področju stanovanjskega gospodarstva (hišni sveti, krajevne skupnosti, stanovanjska skupnost, solidarnostni sklad),

— krepitev smotrne in učinkovite organizacije pri financiranju in graditvi stanovanj ter pri gospodarjenju s stanovanjskim skladom,

— možnost razvoja zadružništva,

— povečanje stanovanjske površine in stanovanjskega standarda na prebivalca,

— povečanje deleža usmerjene stanovanjske graditve za delavce, solidarnostne stanovanjske graditve (čeprav bi ta z rastočim standardom postopoma odpadla).

Oglejmo si podatke o stanju stanovanjskega sklada — stanje leta 1975 (število stanovanj):

Občina	Vsa	Družbena	Zasebna	Vsa struktura
Dravograd	2.083	493	1.590	11,8
Radlje	4.319	1.333	2.986	24,3
Ravne	6.689	3.566	3.123	37,7
Slovenj Gradec	4.619	1.098	3.521	26,2
Koroška regija	17.710	6.490	11.220	100,0

Najmočnejše je zastopana občina Ravne v Koroški regiji s 37,7 odstotki, sledijo občina Slovenj Gradec in Radlje. Odnos med družbeno in individualno gradnjo po občinah je naslednji:

	družb. : individualna	
Ravne	53 : 47	
Radlje	43 : 58	
Dravograd	28 : 72	
Slovenj Gradec	23 : 77	
Koroška regija	36 : 64	

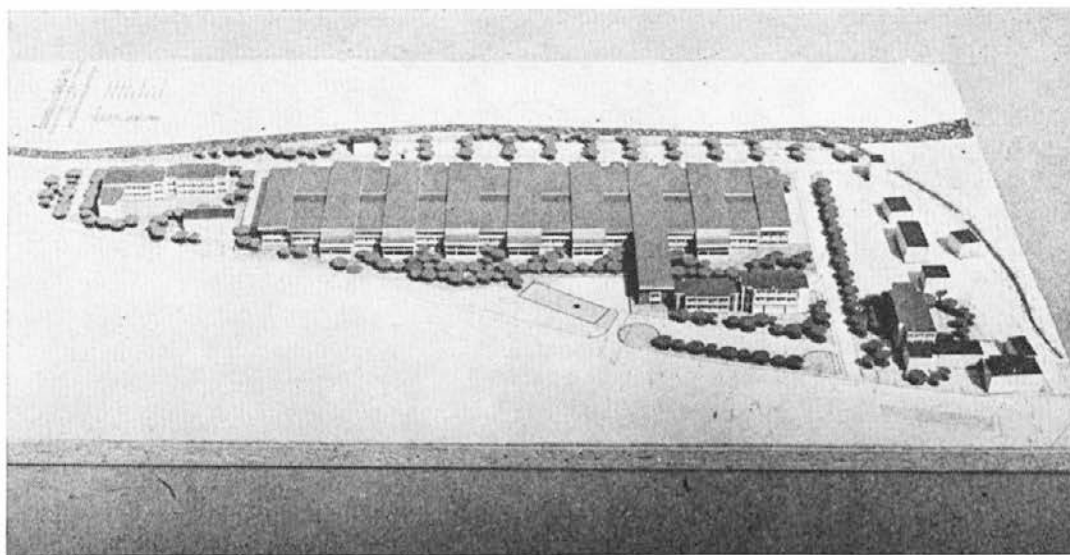
Ko govorimo o številu stanovanj v Koroški regiji s stanjem 1975 je potrebno, da analiziramo tudi starost stanovanjskega sklada. Po podatkih je stanje naslednje:

Skupaj	Dravograd	Ravne	Radlje	Sl. Gradec	SRS
	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
pred 1918	33,3	28,7	46,6	36,2	34,9
1919—1945	9,5	10,0	9,3	9,9	14,4
1946—1960	21,2	23,8	21,8	18,2	16,6
1961—1970	24,8	25,8	17,5	23,6	23,2
1971 in pozneje	11,2	11,7	4,8	12,1	10,9

Tovarna IGP v Mušeniku

Foto: R. Vončina

Nova tovarna akumulatorjev v Mežici — maketa

Najstarejša stanovanja so v Radljah, nato v Slovenj Gradcu, Dravogradu in na Ravnah, republiško povprečje presegata Radlje in Slovenj Gradec. Novogradnja v letih 1971 in pozneje presegajo občine Slovenj Gradec, Ravne in Dravograd. Najmočnejša novogradnja je bila v letih 1961—1970 na Ravnah.

Stanovanjski sklad po strukturi stanovanj po številu sob do leta 1975:

Stanje po vrstah	Dravograd		Radjlje		Ravne		Sl. Gradec	
	št.	str.	št.	str.	št.	str.	št.	str.
Skupaj stanovanj	100		100		100		100	
posebne sobe	6,6		8,8		4,5		4,8	
1-sobna + gars.	27,6		37,6		28,4		21,8	
2-sobna	36,4		31,9		35,8		35,6	
3-sobna	18,6		12,8		17,5		22,1	
4- in več sobna	10,8		8,9		13,8		15,7	

V tej tabeli je prikazana struktura stanovanj na število sob — stanje leta 1975. Od skupnega števila sob odpade na Slovenj Gradec 15,7% stanovanj od 4 in več sob. Sledita Ravne s 13,8%. Največ stanovanj z 2 sobama je v občini Ravne 2393 ali 35,8% od skupnega števila stanovanj.

Stanovanjska graditev 1971—1975 v koroški regiji:

Leto	Dravograd	Radjlje	Ravne	Sl. Gradec	Kor. reg.	Strukt.
1972	50	41	116	81	288	14,8
1973	15	67	181	36	299	15,4
1974	67	38	201	168	474	24,7
1975	67	38	363	168	636	32,8
Skupaj:	234	209	934	560	1937	100,0
Struktura	12,0	10,7	48,4	28,9		
Družbena	24	115	736	252	1127	100,0
Struktura	2,1	10,2	65,3	45		
Zasebna	210	94	198	308	810	100,0
Struktura	97,9	89,8	34,7	55,0		

Največ stanovanj se je gradilo na Ravnah v letih 1974 in 1975, kar predstavlja v petih letih 48,4% zgrajenih stanovanj v regiji, od tega 65,3% družbenih in 34,7% individualnih, na drugem mestu je občina Slovenj Gradec.

V tabeli so bili prikazani nekateri kazalci stanovanjskega fonda za koroško regijo v zadnjih petih letih.

Stanovanjska gradnja v občini Ravne 1971—1975:

Leto	dokončana stanovanja skupaj		dokončana družbena stanovanja		dokončana zasebna stanovanja	
	štev.	površina v m ²	štev.	površina v m ²	štev.	površina v m ²
1971	73	7.011	47	4.524	26	2.487
1972	116	9.026	49	1.927	67	7.099
1973	181	10.174	157	7.690	24	2.484
1974	201	13.444	150	8.058	51	5.386
1975	363	20.386	333	17.286	30	3.100
Skupaj:	934	60.041	736	39.485	198	20.556
povprečno letno	186	12.008	147	7.897	39	4.111

— povprečna površina na 1 stanovanjsko enoto:

- a) družbena in zasebna 64 m²
- b) družbena 53 m²
- c) zasebna 103 m²

— razmerje med družbeno in zasebno gradnjo znaša v 5-letnem obdobju:

a) število stanovanj	78,8 : 21,2
b) v površini	65,7 : 34,3
— izvršitev srednjeročnega plana —	
stanovanja:	
a) družbena in zasebna	111,1 %
b) družbena	124,7 %
c) zasebna	79,2 %

Družbena stanovanjska gradnja 1976 do 1980:

Lokacija	Možno število stanovanj	Predvidena gradnja stanovanj
Suha — Ravne	175	175
Javornik — Ravne	340	340
Prevalje center	320	320
Prevalje »Polje«	750	—
Mežica	60	60
Črna	150	70
Skupaj:	1795	965

Po zazidalnem načrtu Javornik — Suha so razpoložljive lokacije — družbena gradnja na Javorniku 340 stanovanj, v Suhi 175.

1. fotografija — maketa Javornik
2. fotografija — gradnja Javornika, marec 1976.

Prevalje — zazidalni načrt centra bo potrebno popraviti (revizija ZN) in s tem bomo pridobili lokacije za gradnjo 320 stanovanj.

Prevalje — soseska »Polje« je predvidena na prostoru od šolskega centra (vključno zemljišče Peče) do vključno prostora bivše vrtnarije, severna meja prostor lokalne ceste Farna vas — Peče, južna regionalna cesta. Prostor meri ca. 9 ha, meritve so bile izvršene in bo v času 20 mesecev pripravljena idejna zasnova zazidalnega načrta v treh variantah. V soseski »Polje« Prevalje bo stanovalo 2500 do 3000 prebivalcev. Tu bo organizirana osnovna preskrba (poleg šole, vrta, samopostrežne trgovine s prodajo mesa, mleka, kruha, časopisov in tobaka).

V Mežici je po zazidalnem načrtu še na razpolago lokacij za družbeno gradnjo 60

Mežica

stanovanj. Nujno potrebno bo v času od leta 1976—1980 pripraviti nov zazidalni načrt za družbeno gradnjo.

Za Črno predvidevamo po predlogu Krajevne skupnosti gradnjo dveh blokov — v Črni 80 stanovanj in v Rudarjevem 70 stanovanj.

Individualna stanovanjska gradnja 1976 do 1980:

Lokacija	Možno število stanovanj	Predvidena gradnja stanovanj
Kotlje	160	125
Pigl — Ravne	40	20
Reka graben	69	30
Stržovo — Mežica	65	40
Mrvovo — Mežica	12	12
Pristava — Črna	16	16
Prevalje	8	7
Leše	17	17
Skupaj: individualna gradnja	387	267
Skupaj: individualna in družbena gradnja	2182	1232

Soseska Kotlje kot izrazito organizirana gradnja se mora v tej smeri nadaljevati. Predvideno je, da se v letih 1976—1980 zgradi 125 stanovanjskih enot.

Za izdelavo zazidalnega načrta individualne cone »PIGL«, smo v dogovoru za sklenitev pogodbe z Železarno Ravne. Na prostoru, ki meri okoli 3,5 ha, bo projektiranih 35 do 40 stanovanjskih enot.

Ko obravnavamo stanovanjsko gradnjo v bodočih petih letih, je nujno, da navedemo vsaj nekatera izhodišča srednjeročnega plana stanovanjske gradnje v letih 1976—1980 v občini Ravne.

Podatek, da nam primanjkuje okrog 2000 stanovanj, zgovorno priča, da je potrebno pri sestavi srednjeročnega plana 76—80 skrbno proučiti stanovanjsko politiko v naši občini.

Bodoča pospešena gradnja stanovanj bo odvisna predvsem od finančnih zmožnosti naše družbe, stabilnejših tržnih pogojev, od boljšega sodelovanja domačih gradbenih podjetij in zainteresiranosti zasebnih varčevalcev. Predvideno razmerje med družbeno in privatno gradnjo naj bi bilo v razmerju 70 : 30.

Osnovna naloga stanovanjskega dela programa je bistveno zmanjšati stanovanjsko stisko in izboljšati gospodarjenje s stanovanji. Zato je pri obdelavi materije za stanovanjsko gradnjo posvetiti posebno skrb naslednjim nalogam:

— večje združevanje interesov in sredstev ter aktivno vključevanje vseh faktorjev stanovanjskega področja

— aktiviranje hišnih svetov, predvsem pri vzdrževanju stanovanjskih hiš

— organizirati stanovanjsko skupnost tako, da bo ustrezala stanovanjski politiki in problemom v občini

— dopolniti kreditni sistem tako, da bo ustrezal sprotnim potrebam in načelom stanovanjske politike (blokovne gradnje, angažiranje zasebnih sredstev za nakup v etažni gradnji, individualne gradnje)

— večje vlaganje sredstev za stanovanjsko izgradnjo, kar bo omogočilo, da se kljub porastu cen obdrži intenzivnost

Prevalje

stanovanjske izgradnje. Minimalno število zgrajenih stanovanj naj bi bilo letno vsaj 250

— posebno skrb je posvetiti politiki stanovanjskih cen

— pristopiti h konkretizaciji integracijskih procesov gradbenih podjetij, razširiti ter dopolniti domače gradbene proizvodnje (industrializacija gradbenega materiala, moderna tehnologija itd.)

— večjo pozornost je potrebno posvetiti gradbeno obrtni dejavnosti, saj vemo, da je le-ta v naši občini prepuščena iznajdljivosti privatne iniciative

— večjo skrb je potrebno posvetiti pri

sodelovanju stanovanjskega in komunalnega gospodarstva

— bolj skrbno je potrebno obravnavati solidarnostni sklad, reševanje problemov socialno ogroženih občanov in problem mladih družin

— pristopiti je treba k izdelavi novih zazidalnih kompleksov, predvsem za družbeno gradnjo (približati naselje Prevalje in Ravne ter tako ustvariti aglomeracijo Ravne — Prevalje, kakor tudi predvideva urbanistični načrt, izdelan 1970. leta).

Jože Perovec,
šef Urbanističnega biroja
Ravne na Koroškem

1. maj pred desetletji

Našim bralcem je Maks Večko že dobro znan, zato ga ni treba posebej predstavljati. Obiskali smo ga in vpraševali tako kot vedno, on pa je brskal po spominu in odgovarjal. Prijazen mož je ta Maks Večko, ki jih šteje že čez sedemdeset, a mu jih človek ne bi prisodil.

Pogovarjali smo se o praznovanju prvega maja po prvi svetovni vojni. ... »imeli smo razne povorke, pa so jih prepovedali, tudi žandarje smo srečali, vendar se nismo uklonili.«

Maks Večko je bil tedaj zaposlen v guštanjski železarni in za praznik je skupaj z drugimi delavci zahteval pravic.

»Direktor Lorberau je hotel, da bi za praznik delali, pa smo se gor nakuhal in dosegli svoje — prost dan, kajpada brezplačen.« ... »šli smo praznovati na okoliške hribe v več skupinah, ker javno nismo smeli več nastopati. Pri kmetih smo kupili mošt in klobase, potem smo se pa zbrali skupaj in imeli razne govore, pravi mitingi so bili to in veselje tudi, čeprav je bilo v tistih časih težko živeti.

Nekoč so me v Dravogradu hoteli žandarji preteptati, ko sem zakričal: živio svoboda, medtem ko so drugi vpili živio Sokol.

Leta 1939, 1940 pa smo bili še v večjih škripcih, ker so že začeli delovati kulturbundovci.«

Poiskal je staro fotografijo in pripovedoval o možeh, ki so bili na njej še rosno mladi, ponosni. Nekaj jih je že umrlo, tu pa tam še kateri živi, nekaj so jih pobili Nemci in pokazal je še nekaj takih, ki so se prelevili v kulturbundovce.

Spomin spet seže nazaj v leta gospodarske krize, ko so smeli delati le štiri dni v tednu, pa še to samo poročeni.

»Ja, za zajtrk sem vstal, za kosilo sem šel, za večerjo sem pa zažvižgal.«

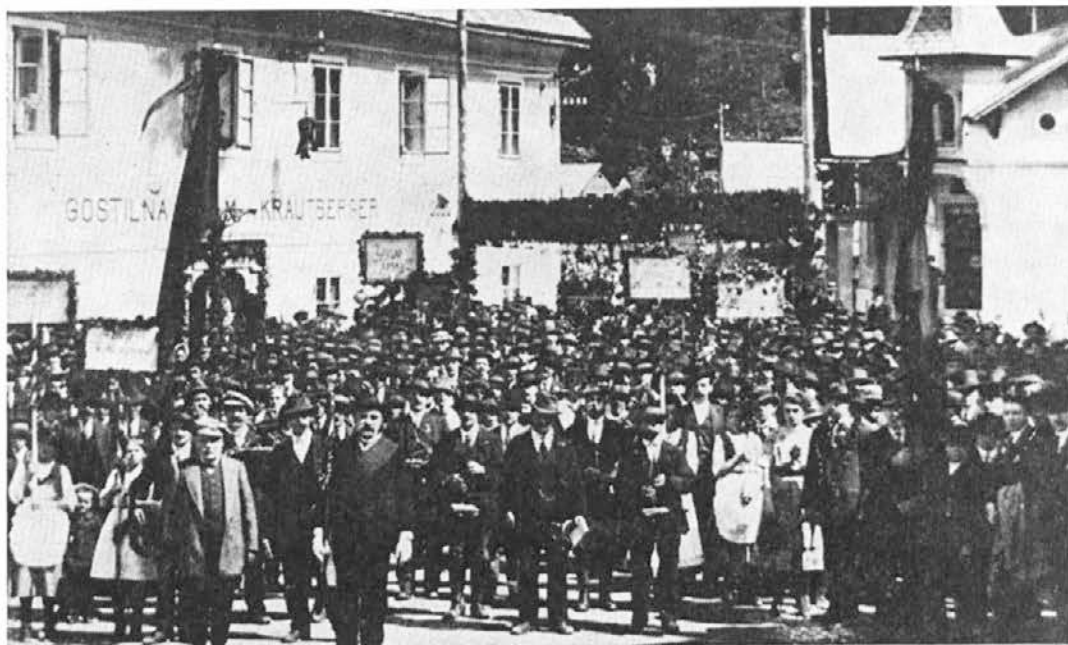
Človek se nasmehne, a koliko trpljenja se skriva za temi besedami. Več desetletij je preteklo od takrat, a človek vseeno ne pozabi na stvari, ki so hude življenjske preizkušnje in ki so dale to, kar danes imamo.

Kakšna pa je današnja vsebina praznovanj 1. maja?

Z. S.

Mirko Knez

PRVI MAJ — KRUHA NAM DAJ

1. maja leta 1923 v Črni. Glejte, koliko jih je bilo, od vsepovsod so prišli, da bi dostojno proslavili svoj praznik

Pred menoj leži nekaj slik, že orumenelelih, starih, na njih pa so ljudje, moški in ženske prav tako v starih oblekah, za danes precej nenavadnih. Mogoče celo smešnih!

Opazujem vse te obraze, delno svečane, delno sproščene, vendar jim je vsem nekaj skupnega — borba za pravice in uveljavitev delavskega razreda!

Obhajajo svoj dan, praznik delavskega razreda — njihov praznik — 1. maj!

Pod prvim majem si človek predstavlja zelenje, sonce, veselje, radost, samo lepo, tako smo pisali in opisovali prvi maj v domačih in šolskih nalogah.

Slike in spomini so pa stvarnost, realiteta, kakor temu danes pravimo.

V teh slikah je življenje! Tisto življenje, ki je pisalo zgodovino naših ljudi, knapov in topilcev ter drvarjev zgornjega konca naše lepe doline. (1)

Malo morje ljudi je 1. maja 1923. leta preplavilo Črno, klobuk pri klobuku, glava ob glavi, od Rakeženega mosta, pa vse do ovinka stoje ljudje, brez ozira na poklic, z eno samo mislijo, proslaviti svoj dan, svoj 1. maj.

Z vseh koncev so prišli v dolino, v težkih čevljih, z gamašami čez meča, vsi kotički, vsi grabni in bajte so jih dale in ko so prišli na breg, so bili eno!

Zelenje, venci, transparenti, godba, dekleta, lepo porihtani veliki brki, vročina, kamenje na cesti, pesem, smeh, pivo, vino in samo ena misel:

»Tu smo, pogledajte nas, toliko nas je, vsi smo eno, vsi hočemo in bomo živeli!«

Tako je bilo, tako so mi pravili vsi, s katerimi sem govoril o proslavah delavskega praznika v prejšnjih časih, takoj po I. svetovni vojni in nekaj let po njej.

Zanimalo me je, kdo so bili ti ljudje, ki so vse to organizirali, vodili in bili na čelu vseh teh spontanosti množic.

Dobil sem približno takšen odgovor:

»Takoj po I. svetovni vojni, ko je bilo še vse pod njenim vtisom, so prihajali na

proslave 1. maja vsi. Ni bilo nobene razlike, delavec, uradnik, vsi, prav vsi so korakali in dajali duška svojemu prepričanju. Vsi so bili enotni v tem, da se mora uveljaviti 8-urni delavnik, vsi so zahtevali večje pravice!«

Pa sem še naprej vrtal, češ, pa so le vendar morali biti posamezniki, ki so bili še bolj navdušeni, ki so bili v stanju potegniti za seboj množico. Pa so mi dali sliko, na kateri se sila resno in svečano drži 10 moških in 3 ženske. »Tu so vsi zbrani! To so bili gonilna sila vsega delavskega gibanja v Črni in ti so bili tisti, ki so prispevali ogromen delež, da so se proslave delavskega praznika obdržale čim dlje, vse do 1940. leta. Vkljub vsemu so vzdržali! Vkljub diktaturi 6. januarja, vkljub prepovedi združevanj in shoda, vkljub prepovedi imeti lastna delavska

društva. Če niso šli na cesto, pa jih je neka skrivna volja, neka notranja sila gnala tako daleč, da so organizirali somišljenike in šli proslavljati 1. maj v naravo, v okolico Črne, v Javorje, na Št. Vid, v Heleno h Piku, v Kotlje! Bilo jih je nekaj manj kot prva leta, bili so pa trdni, tako trdni, da jih ni motilo niti to, da so zaradi tega manj zaslužili in bili na slabših delovnih mestih!«

Pa sem si podrobneje ogledal slike teh trdnih, v lepšo bodočnost že takrat zaverovanih in prepričanih mož!

Kdo bi jih ne poznal? Kdo se jih ne spominja? Franc Raušer, Ivan Stapajnik, Logar, Ipavic, Hribernik, Krulc, Sterže, Eisinger, Joži Prevalnik, Steržikna, Valdhancerjeva in Knezova. (2) To so bili ljudje, ki so verovali s poslednjim vlakncem svoje biti v ideje 1. maja, se za te ideje boriti in tudi marsikaj žrtvovati.

Skušam biti pravičen pri tem opisovanju in prosim odpuščanja vse tiste, ki tu niso omenjeni. Vem, da so bili še starejši pred prej omenjenimi, ki so bili ravno tako navdušeni in veliki organizatorji proslav 1. maja in borci za te ideje.

Ponovno se mi vrača misel na te ljudi. Pa sem ponovno vrtal dalje, skušal sem dobiti čim več podatkov in pri tem sem naletel na precej ovir. Ni namreč več mnogo preživelih iz tiste dobe, pa tudi slikovnega materiala skorajda sploh ni. Pa vendar so mi povedali še marsikaj o teh časih, kar vam bom dragi bralci, skušal v primerni obliki ponovno oživeti!

Da, še za nekaj ljudi, trdnih, sem izvedel? Ivan Mori, Srebotnik, Peter Havli, Blatnik, Ozimc, Ivan Sekavčnik, Grabnca iz Mušenika — pa še mogoče kdo, ki so bili vedno najglasnejši, vedno in povsod so zahtevali pravico. In 1. maj je bil njihov dan!

Govoril sem o teh stvareh z materjo. Pri 70 letih so se ji že nekoliko zastarte oči zasvetile in ob spominih na tiste praznike

Tudi ti možje na sliki so bili vedno v prvih vrstah proslav 1. maja. Usatnovni odbor »Vzajemnosti« v Črni, namesto prepovedane »Svobode« po celjskem zletu

Odbor delavskih žen in deklet v Črni leta 1928, ki je skupno s somišljeniki deloval za enakopravnost žena in deklet in bil organizator 1. majev

so se ji zasolžile in s trdim glasom, ki pa se ji je od časa do časa zaradi preobilice notranjih spominov prelomil, in je pripovedovala. Zdela se mi je kot učlovečena »pravica« in nič se ne bi čudil, če bi jo videl na govorniškem odru v tistih časih.

»Na 1. maja, bila sem še zelo mlada, je govoril neki govornik, navdušeno, s srcem je govoril in z roko pokazal na cele kolone ljudi ter rekel: »Ko bodo vsi, ki stojijo ob strani, imeli isto pamet in prepričanje, kot ga imajo sodrugi, ki stojijo pod transparenti in zastavami, takrat bo lepo in dobro!«

Mogoče je od tistega 1. maja že več kot 50 let in zgodovina je pokazala, da to drži. V borbi, ki je sledila kasneje, se je ta stavek potrdil!

»Veš sin, tudi me ženske takratne dobe smo bile zelo aktivne pri proslavah in smo jih izkoriščale za prosvetljevanje še zastalnih žensk. Govorile smo jim o enakopravnosti žensk, o načrtovanju družine, ja, glej, tudi še danes govorimo o teh stvareh!

Tudi takrat smo že nekatere napredno mislile! Da, nekatere! Čakaj, saj imam sliko!«

In dala mi je sliko, kjer so vse tiste ženske, ki so se idej 1. maja čvrsto oklenile! (3) Tudi vi jih lahko vidite, borke so to, borile so se z besedami, prepričevanjem, pa tudi s kulturnim poslanstvom.

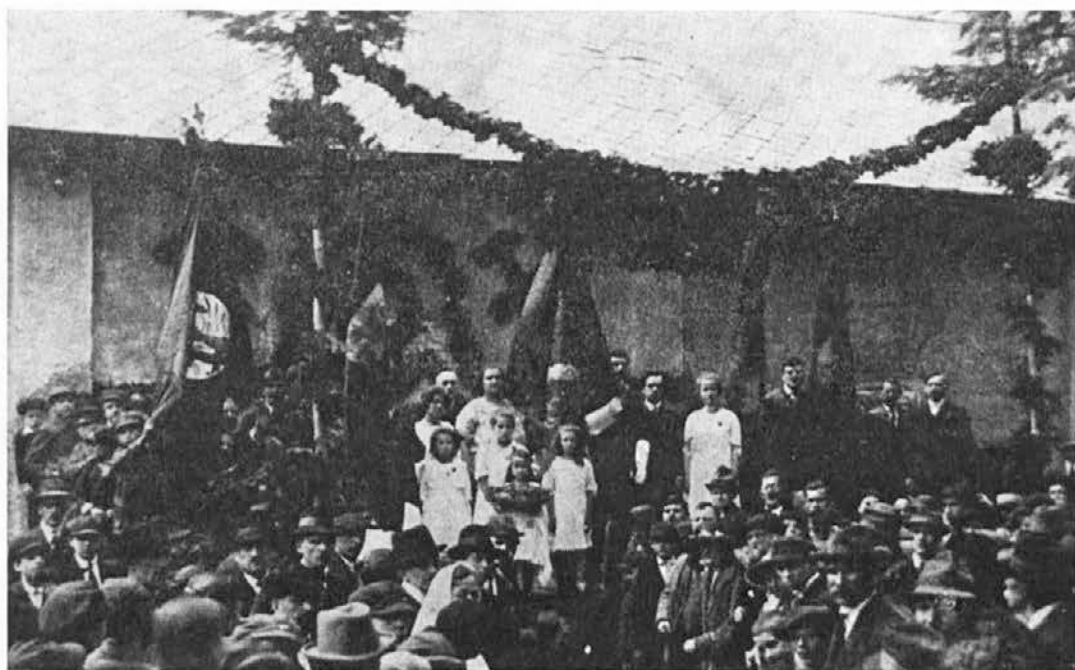
»Poleg udeležbe in organiziranja sprevodov, smo organizirale tudi igre, učile ročna dela, pomagale v siromašnih družinah, pri božičnicah, saj je bilo to nekakšno nadomestilo za to, ker se direktno politično nismo smele udeleževati! Posebno pa ne po 6-januarski diktaturi, ali pa po zletu svobod v Celju!«

»Zveza delavskih žen in deklet« so se imenovale in naslov vse pove. Pa me je zato zanimalo, ali pa ni kdorkoli nasproval.

»Ja, veš, Angleži niso ovirali, proslava 1. maja. Od kraja so šli tudi uradniki v povorki, predvsem v Črni. Vendar je bilo uradnikov iz leta v leto manj, še preden so bile proslave z diktaturo prepovedane. Vendar so Črnjani še nadalje vzdržali, pa

tudi tu jih je mnogo odpadlo. Okoli leta 1931—1932 je menda bilo, smo Črnjani še proslavljali in šli smo noter v Mežico! S praporom na čelu! Bilo nas je kar precej, pa dež je šel, kolikor je mogel. Pa smo vseeno šli, zunaj mokri, znotraj pa navdušeni in veseli srečanja z mežiškimi sodrugi. Pa smo doživeli strahovito razočaranje — skoraj nobenega ni bilo. Takrat mi je rekel ta rajni »Trbovc«! »Čuj, Micka, Mežičani pa ne rabijo več kaj!«

In menda niso rabili več svojih pravic, saj so imeli zvezane roke. Bili so ustrašeni in pod absolutnim vplivom mežiškega uradništva, bližine Angležev in strahu pred brezposelnostjo. Pa so se vdali in Črnjani so ostali skorajda sami. Pri tem se je pokazala vsa trdota Črnjanov, ki jim je kasneje še kako koristila, tako že v stari Jugoslaviji in nato med tisto dolgo nočjo in temo do 1945. leta, ko so lahko dali duška tistemu, kar so prej morali skrivati!

Spomin na srečanje z Zagorskimi knapi v Zagorju ob Savi za 1. maj 1923. Tudi takrat ni manjkalo stanovske zavesti in vzajemnosti

»Še bolj kot mi, pa so praznovali 1. maj v zasavskih premogovnikih, kar kaže tudi slika iz Zagorja. Tudi naše delegacije so šle tja. Sami so si plačali vožnjo »kasa« ni imela denarja! Kakšno veselje je bilo ob snidenju! Koliko lepih, tovariških besed je bilo izrečenih, koliko nageljnov pripetih! Koliko solz, veselja in radosti se je svetilo v očeh teh razoranih obrazov!« Vse to mi je pripovedovala mati, pa še in še drobnih spominov na tiste dni, tako, da bi lahko napolnil knjige, ne pa teh par vrstic.

In tisti dnevi 1. maja so od začetka zavzetosti, od blišča in zelenja in veselja postajali vse bolj blede.

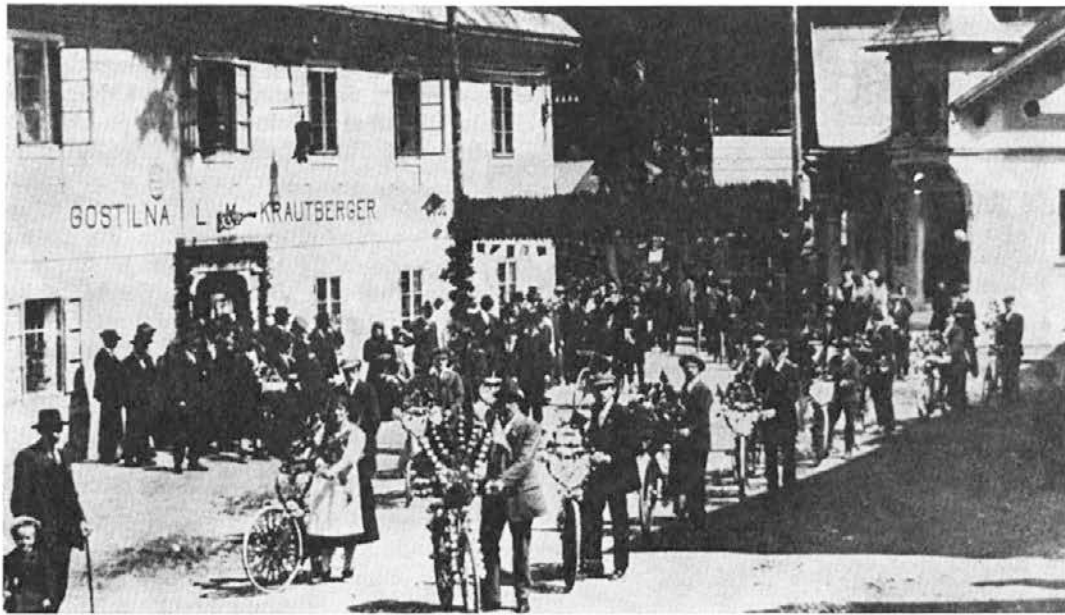
Oblastniki so se že kako dobro zavedali, kaj pomenijo ljudske množice, točno so poznali njihovo moč in silo, zavedali so se tudi posledic.

Pa so ukrepali! Trdo kot vsaka oblast! Z vsemi močmi, z vsemi silami! Prepoved, prepoved, skratka vse je bilo prepovedano, vse, kar bi se lahko še bolj razbohotilo, vse, kar bi lahko pridobivalo na moči in skrbi. In sila množic je neustavljiva, ne moremo je ukrotiti!

Pa so šli ti zvesti sodrugi v malih skupinah ven iz krajev, kjer so bili pod nadzorstvom, v naravo, na izletniške točke, v gozd, v tisti gozd, ki je kasneje tolikim somišljenikom bil in dal zavetišče.

Evropa se je barvala rjavo, rjave sence so se že zdavnaj prej sprehajale med nas, predvsem med ljudi socialistične miselnosti! Vihrale so rdeče zastave s kljukastimi križi po Evropi, nasilje je bilo glavno orodje in orožje rjave pošasti in tega so se vsi naši ljudje zavedali. Še bolj so se strnili, ostali so le najzvestejši, zvesti ideji 1. maja.

Pa kaj, ko so imeli okoli sebe izdajalce, ki mogoče niso bili ravno rjavi, bili pa so drugače obarvani in nosili so slične znake na kapah, kitili so se s peresi in klonili hrbte. Biti si moral hudičevo trd, da si to vzdržal in glejte, so vzdržali ti možakarji z brki, vzdržale so žene in dekleta, pa čeprav je padla solza za solzo na tla, ki že niso bila več naša, na tla, ki so bila že zdavnaj prodana!

1. maj 1921 leta v Črni. Katero kolo je lepše? Cele umetniže so narejene na kolesih!

S srdom v prsih, z žalostjo v očeh, kjer je bil kljub vsemu skrit plamen upora, so se dali ti možakarji in ženske na kolesa in se popeljali iz Črne v Kotlje in združevala jih je zavest, da jih je še nekaj, da so še tu, da mislijo isto, da še ni šel 1. maj vkljub vsemu v pozabo.

Sedeli so na obronkih Št. Vida in v jutru 1. maja gledali po svoji deželi, po Peci, Smrekovcu, po tišini gozda, po grapah, po bajtah, po strganih in lačnih otrocih. Pogled jim je uhajal čez mejo in strah jih je bilo. Nedaleč vstran, skoraj na dosegu roke je sedela rjava pošast in čakala, čakala in — strah jih je bilo. Pa so vzdržali! Pomiril jih je domači log, pomirile so jih besede in sproščen pogovor o dneh, ko jih je še bilo za celo povorko ob 1. maju. In vedeli so, da bo še 1. majev dovolj, da bodo svetli, zeleni, da bodo množice bučale v veselju, da bo godba spet igrala in da bo sonce spet sijalo. Tokrat pa, tistega zadnjega 1. maja 1940. leta pa se jim je zdelo, da še sonce ni več tako, kot je bilo prej in da je veter bolj strupen in hladen in pri duši jih je stresal mraz.

In naslednjega 1. maja je bila pošast tu! In grizla je in se napihovala, sekala na vse strani od besa, da se ji je nekdo uprl in igrane so se koračnice skoraj noč in dan, prve zadrage so zaprli in začelo se je zlo!

Ni bilo več 1. majev! Štirje 1. maji so izginili, kot da jih nikoli ni bilo, zato pa je bil peti 1. maj najlepši. Prvomajski mlaji! Visoki, na vrhu z vencem in zastavo, so daleč po Črni in okolici kazali kot prst, svarili in bili znak veselja za vse.

Prislan, ki sedaj stanuje v Mušeniku, mi je pravil: »Plezali smo po tem mlaju! Kdo bo prišel do vrha! In edini sem za 1. maj 1920. leta prišel do venca, do vrha! In 100 kron je bilo mojih!« Še danes mi to pove z veseljem, ponosom in tudi taki spomini pridobivajo s starostjo na veljavi in potrjujejo nekdanjo mladost ter moč, ki ni bila le v tem, da je premagala višino, nego je krepila duha za nadaljnje trde boje za lastne pravice.

Zopet gledam sledečo sliko! Na istem kraju, pred Krautbergarjem v Črni so se zbrali, na čelu povorke 1. maja so: biciklisti, z okrašenimi kolesi (5). Kaj vse niso napravili na svoja kolesa: cele cvetlične

grede in vence. Mnogo truda je bilo treba, preden je bilo vse to narejeno! In kako ponosno stojijo ti Mežičani ravno tako z okrašenimi kolesi in so kot daljne priče neke dobe, ko si moral biti v svojem prepričanju zrel in trden, da si na zunaj, javno in uporno pokazal, kaj si, kaj misliš, kakšna je duša in kakšno je srce!

Pa naredim paralelo! Tudi sedaj gredo v povorko, v kolono z avtomobili, pa se prej vprašajo, bo nato klobasa in pivo, bomo dobili bon za bencin? Da, da, taki smo! Ne zatiskajmo si oči pred samimi seboj! Ali ne gledamo že takrat na koledarje, ko je natisnjen za prihodnje leto, ali bo 1. maj na petek, ponedeljek, škoda da je v sredo, bo samo 2 dni prosto, škoda, dobro bi bilo 4 dni, pa prosta sobota še zraven, pa 2 dni dopusta, pa prosta prejšnja sobota, pa smo za 2 dni 9 dni doma. Ali ni tako? Da, taki smo, roko na srce! In kam gremo? V Avstrijo, Italijo, Grčijo, London, Pariz, saj je vendar 1. maj! Že sedaj so aranžmaji, paketi za 1. maj. Po možnosti v Afriko, Safari. S toplo in mrzlo vodo, pa še slone in leve povrhu! Pa morje! Nato pa otroci

3. maja v šoli: »Mi smo bili pa v Afriki, vi pa ne!« Tako je to danes, ko uživamo sadove dela tistih ljudi, ki so plezali na mlaje, ki so šli v povorko, ki so napisali na transparent: »Dajte nam 8-urni delavnik!« ki so prihajali od vsepovsod, in si likali gamaše in štiricali brke za njihov praznik za njihov 1. maj!

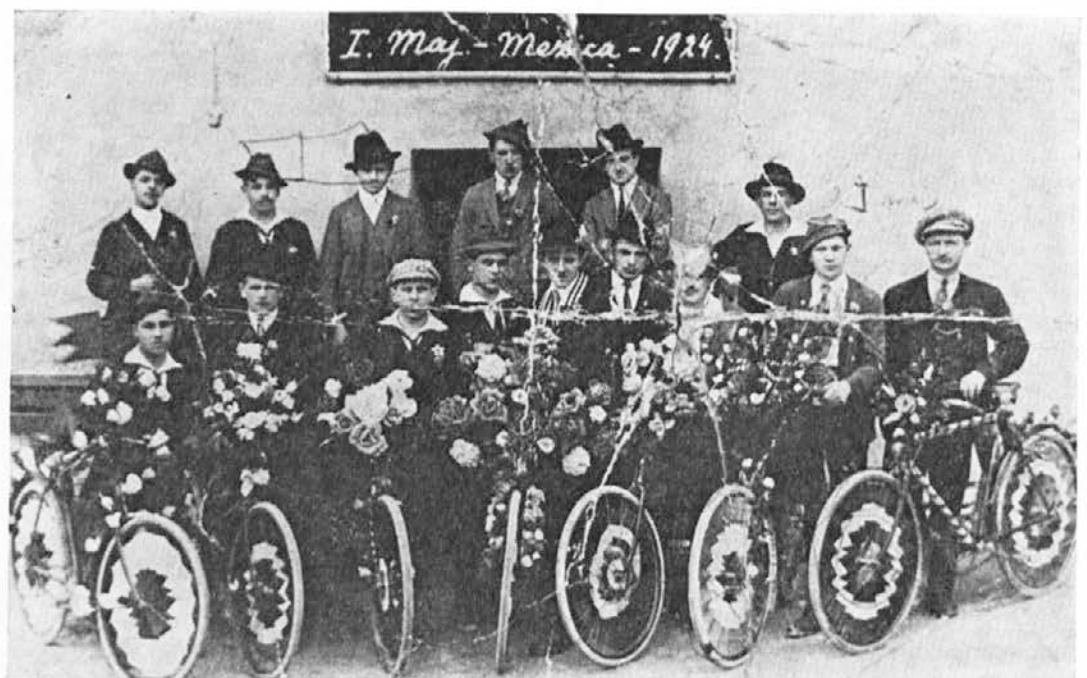
Še in še bi lahko našteval, še in še bi lahko hodil od enega do drugega knapa in še in še podrobnosti bi izvedel. Knjiga bi nastala ne pa par vrstic! Kako malo stvari sem pravzaprav izvedel, koliko več je bilo tega takrat in kako veliko vrednost je vse to imelo. Ni bilo zaman! V življenju ni pravzaprav nič zaman, če je poleg tega tu še volja.

Mogoče bo v današnjem skomercializiranem svetu smešno izzvenelo, pa naj! Idealov ni več! Prej so jih imeli, pa še koliko so jih imeli! Med vojno smo jih prav tako imeli! Ali nam ni bilo mehko pri srcu, ko smo slišali našo pesem v zmešnjavi tujcev, okupatorjev, domačih jecljavcev nemškega jezika! Ali nam to ne pomeni ničesar, če se materi ob spominih na 1. maj 1920, 1921, 1922 orosijo oči! Ali nam nič ne povedo vse slike teh robotih, brkatih mož in žensk z dolgimi krili in adercami?

Tem ljudem se moramo zahvaliti, da smo danes to kar smo, pa čeprav nas je prevzela drugačna miselnost, pa čeprav nam je ljubši izlet v Pariz, kot pa izlet v Javorje ali k Št. Vidu. Tudi danes bi lahko poslušali tišino naših gozdov, ki svobodno ždijo v vsej svoji veličastnosti po naših gorah in hribih in grapah in grabnih. Ali bi je ne poslušali bolj brez skrbi, kot so jo pa naši ljudje pred mnogimi leti? Ali bi ne bil to ponovno tak 1. maj, ko bi se v tej tišini počutili poleg vsega ponovno kot ljudje!

Zahvaljujem se vsem darovalcem slik in vsem, ki so mi bili pripravljene pripovedovati o tistih lepih dnevih, o tisti dobi, ki je bila temelj današnjega časa.

(Opomba uredništva: slike smo vstavili po vrstnem redu opisovanja — glej št. v oklepajih).

Lepše je bilo okrašeno kolo, bolj so bili fantje in možje ponosni. Kateri je lepši? 1. maj v Mežici, leta 1924

Foto: R. Vončina

30 LET TITOVE ŠTAFETE

Od dr. Zlatka Voglarja, sanitetnega polkovnika iz Ljubljane, ki je pred 30 leti sodeloval pri organizaciji Titove štafete na naši meji, smo prejeli članek, ki je bil takrat, leta 1946 objavljen v srbohrvaščini v biltenu »Na straži socializma«. Z objavo tega članka se tudi razgledi ravenskih železarjev priključujemo k počastitvi te pomembne obletnice.

NASA ŠTAFETA JE VNDARLE USPELA

Po vsej domovini so zadnje priprave za izvedbo Titove štafete v letu 1946. To je prva Titova štafeta. Z njo izražajo naši ljudje vso svojo ljubezen in vdanost svojemu vodji in učitelju. Izbirajo se najboljši mladinci, najboljši aktivisti, najboljši vojaki in vojne starešine, ki bodo nosili štafetno palico, ker vsak bi rad sodeloval v štafeti.

Naša obmejna štafeta je že organizirana nekoliko dni pred najavljenim rokom pohoda. Ona bo šla deloma po meji, a nato preko Kozjaka, Drave, preko Pohorja, nato bodo sodelovali v štafeti mladinci in mladinke in še druge edinice in nosili štafetno palico — preko Ljubljane v Beograd tovarišu Titu. Toda iznenada se je pojavila nepričakovana ovira. Naša štafeta je prišla v problematično situacijo, druge enote, ki bi morale prevzeti štafeto in jo nositi skozi notranjost Slovenije do Ljubljane, so bile ovirane, da bi sodelovale v štafeti.

Ostalim štafetam se naša štafeta ni mogla priključiti, ker so že bile formirane in ni bilo več časa, da se organizira kakršnakoli druga štafeta. Izgledalo je že, da bo naša štafeta izpadla iz sodelovanja. Toda pojavila se je iznenada rešitev: štafeto od meje bomo v naši edinici organizirali sami, poedinci pa bodo štafetno palico nosili dalje kot je bilo sicer predvideno, tako bo Tito vendarle prejel naše sporočilo s čestitkami. Četudi sta do začetka štafete ostala samo še dva dneva, smo vse predpriprave ponovno izvršili sami.

20. maja 1946 še zgodaj zjutraj je bilo vse pripravljeno za pohod. Start je pri karavli na bloku pri Sv. Juriju na Kozjaku. Tekmovalci so na svojih mestih. Vojaki s karavle so postrojeni in z razvito zastavo pazljivo poslušajo čitanje sporočila svojemu vrhovnemu komandantu, svojemu najboljšemu tovarišu — Titu.

Točno ob 6. uri je dan znak s pištolo za start štafete. Ko se je štafeta oddaljevala od meje, z njene najsevernejše točke na Kozjaku, se je bližala Dravi in Mariboru. Mimo našega štaba so tekli oficirji in podoficirji, opasani in oboroženi. Pod Pohorjem so štafeto prevzeli naši vezisti, ki so večje obvladovali največje strmine. Ko je štafeta tekla mimo grobov padlih herojev za svobodo, se je štafeta ustavila in nosilec štafetne palice je v počastitev padlim tovarišem položil venec in nadaljeval pot dalje proti Ljubljani.

Skozi Slov. Konjice je štafetno palico nosil komandant bataljona major Tonček Dežman, narodni heroj, ki je kljub prepovedi zaradi obolelosti kostnega mozga goleni po strelni poškodbi hotel sodelovati in nositi del poti štafetno palico.

Štafeta se je odmikala mnogo hitreje, kot je bilo predvideno in to kljub temu, da so nosilci palice tekli tudi po 2 km. Poročnik Voglar (rojen na Koroškem), ki je tudi organiziral štafeto, je sam tekkel 6-krat. Najboljši fizikulturniki iz edinice so tekli skoraj vsi po trikrat. Šofer kamiona, ki je spremljal štafeto, je tudi našel za-

menjavo, da je tudi on lahko tekkel v štafeti.

V Ljubljano smo prispeli pravočasno in se pridružili ostalim štafetam. Naš zadnji tekač, podporočnik Kalavčič, je skupno s petimi tekači ostalih štafet predal štafetno palico predsedniku vlade. Našo štafeto so prevzeli naslednji dan drugi tekači. Naše sporočilo, najboljšo želje graničarjev, je prispelo v roke tov. Titu.

Ho-ruk treh desetletij

Slavimo trideset let mladinskih delovnih brigad. Desetletja akcij, boja in zmag mladih generacij, ki so odraščale ob predajanju krampa in prehodne zastave, in ostajale v srcu mlade, zakaj vsaj delček njihovega srca je za zmeraj ostal na trasi.

Brčko — Banovići, Šamac — Sarajevo in tisoče drugih delovišč v času obnove porušene domovine. Avtocesta Zagreb — Beograd, Novi Beograd in še in še. Potem je ta zagon za nekaj let splahnel, da bi se nato z vso močjo spet razvnel.

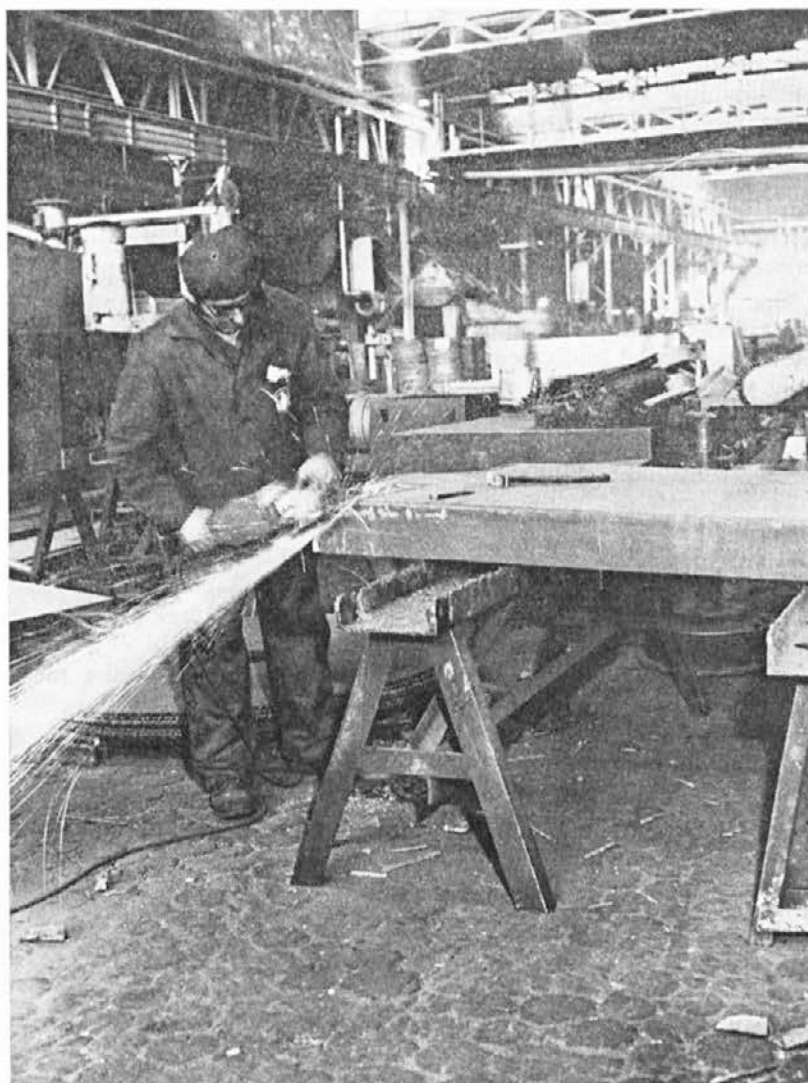
Avtocesta bratstva in edinstva: leto 58, Ljubljana—Zagreb; 59 Paraćin—Niš, 60 Niš — Vranje — Udovo — Gevgelija; 61, drugi del in spojitve trase Niš — Skopje — Gevgelija. In nato Čuprija, Osipaonica in Beograd, in nato leta jadranske magistrale, Sutjeska pa še in še, kdo bi se po vrsti in drugače spomnil vseh velikih in malih, zveznih in stotero lokalnih akcij.

Vsako pomlad so zavihrale zastave. Za-

donela je pesem, ki je utihnila šele ob Dnevu republike, da bi se s prvim cvetjem še močneje oglasila. Da, pesem! Le kaj bi mlad človek, pa še brigadir po vrhu, brez pesmi. Še zlasti brez tiste enostavne, mogoče malo monotone, ki smo si jo sproti izmišljali; ki se je kot jara kača vlekla; s katero smo opevali zmage in domovino in bratstvo — enotnost; opevali osvojene in prekoračene norme in kubike; z njo smo drug drugemu ponagajali, izpovedovali skrite in zavite misli in hotenja in neizpovedana čustva.

Koliko izvirne moči in zanosa, upornih hotenj, zmag pa tudi porazov je bilo. Da, tudi porazov, ki pa niso bili resnični porazi, temveč le poziv k novim naporom za doseganje novih zmag. Če kje, potem smo tu s prepričanjem delali. To ni fraza, čeprav bi našli tudi izjeme.

Pogosto premišlujem, kako da je vse to, v taki obliki, bilo sploh možno. Kako je

Delu čast

pravzaprav to, da smo se često do krvavih žuljev gnali, ne da bi zahtevali kakršnokoli posebno plačilo. Vse pogosteje se mi dozdeva, da ravno zaradi tega, da je bilo ravno to vzrok. Ob takih razmišljanjih začnem vse bolj razumevati, sedaj še zelo megleno predstavljeno in morda nekoliko utopično komunistično družbo. V taki družbi bi človek našel maksimalno zadovoljstvo v ustvarjalnem delu; našel bi samega sebe, se stalno izpopolnjeval in potrpeval. Delo in ustvarjalna dejavnost nasploh bi postala eno od primarnih človeških potreb in hotenj. Da, to, ne pa nekakšna delitev po potrebah. Potrebe in želje so neskončne, še zlasti tiste, materialne narave.

No, nesporno je, da so kolektivno in uniformirano življenje, in mladost seveda kot pomemben dejavnik, dali brigadirski atmosferi neizbrisen, tipičen pečat. Nesporno je tudi, da so bile mladinske delovne akcije resnična kovačnica bratstva in enotnosti. V duši tistega, ki ima to za seboj, za šovinizem in nacionalizem ni več prostora.

Delavci, kmetje, študenti in dijaki. Kdo, ki ni bil tam, si lahko na primer predstavlja vzdušje v mladinskem naselju s sedmimi ali osmimi brigadami, s po sto ali več brigadirji. Primorci, Prekmurci, Dalmatinci, Madžari, Šiptarji, Bosanci... Jugoslavija v malem. Tekmovanje na trasi, na ureditvi naselja, v športu in kulturnih dejavnostih. Vračanje pojočih brigad z dela, z visoko dvignjenimi zastavami v zahajajočem soncu. Po večerji »pripredba«, vsak večer druga brigada; eno in isto popevko prepevajo vsi in tekmujejo, kdo jo bo lepše zapel; samozavest raste, mladi se eden drugemu odkrivajo. Mladi, kot mladi, vsak večer zaplešejo ob slabo »uštimanih« zvokih na hitrico sestavljenega orkestra ali kričeče razglasne postaje. Sicer pa ni važno: Rock n'roll, malo »sentiš« stiskanja... in kasno v noč, ko sitni dežurni že nesramno ugaša luči, spontano, elementarno prisrčno slovo s črnogorskim orom.

Spomini, spomini, ki se vedno vračajo, so izbledeli, ostajajo pa živi. Človek živi od spominov, od lepih sicer, slabe mečemo ven. Sicer pa, kaj so mladostne tegobe, izgube in razočaranja in problemi, ki so nedvomno tudi bili, v primerjavi z vsemi preživljenimi svetlimi trenutki. Takih je bilo v brigadi mnogo, v večini so. Tam se je v napornem delu, a enakopravnem ustvarjalnem zanosu, v patriotski atmosferi krepila zavest mladih ljudi. Ogromna večina se je vrnila z občutkom, da so doživeli nekaj lepega, neponovljivega in nepozabnega. Vsi ti so naši za vedno, saj so prepričano pustili del sebe, del svoje mladosti in svojih spominov nekje daleč, morda v popolnoma nasprotnem koncu naše domovine. To je mnogo, to je veliko in se v denarju ne da ovrednotiti.

Ko čujem dandanašnji včasih hladno in preračunano govoričenje o ekonomski upravičenosti mladinskih delovnih akcij, imam v hipu tak občutek, kot da mi je nekaj obležalo v želodcu. K temu bi rad pripomnil samo, da naše lepe domovine v taki obliki kot je danes ne bi bilo, če bi se neka generacija, pred več kot tremi desetletji borila za dinarje ali dolarje.

Koliko mladih ljudi je bilo, in je še, študentov in dijakov, ki se v brigadi prvič srečajo s samokolnico, z lopato in krampom, fizičnim delom nasploh. Premagajo odpor in se naučijo ceniti vrednost fizičnega dela. Tak bodoči strokovnjak bo kasneje po vsej verjetnosti drugače vrednotil ročno delo. Ne bo se čutil nad takšnim delavcem zvišenega, kar se danes — na žalost — še zmeraj dogaja. O tem bi se dalo še in še govoriti in pisati, prikazovati pozitivne strani, pa tudi kritično ocenjevati negativne pojave, ki ob tem vsekakor so. Ne dajo se zanikati, niso pa takšni, da se jih ne bi dalo z dobro voljo odpraviti.

Ne vem, če sem za to poklican, najbrž ne, niti nimam namena stvari podrobneje analizirati ali absolutno utemeljeno zagovarjati. Vem le, da je tisti, ki v mladinski delovni akciji nikoli ni bil, veliko izgubil. V to sem prepričan in zato obstoj mladinskih delovnih brigad in tovrstno angažiranje mladih z vso prepričanostjo zagovarjam. Smatram, da mora družba, ožja in širša skupnost, tudi nekaj žrtvovati. Tako mislijo najbrž vsi, ki so kdajkoli vzklikali ho-ruk in ostali po srcu mladi. Če niso, potem zanesljivo niso bili dobri brigadirji.

Naj mi tisti mladi, ki to berejo in ki si danes pripenjajo značke, prejemajo pohvale in prehodne zastave, ne zamerijo, če sem govoril več ali manj o polpreteklem času. Tudi sedaj je najbrž še vedno

tako. Prepričan sem, da se vzdušje v brigadi v tridesetih letih obstoja ni bistveno spremenilo. O tem naj spregovorijo še drugi. Z nostalgijo se namreč spominjam časov, ko smo se nekje ob Moravi s pesmijo in solzami poslavljali. Večina se nikoli več ni videla. Tudi pisali si nismo, čeprav smo si to na veliko obljubljali. Navsezadnje smo se mnogi poznali samo po brigadirskih imenih.

Kje ste zdaj: Stari, pa Žuti in Rio, Tarzan, Čiko, Doni...? Kje je Zvezda, Anita, Ilinka iz Kosmeta in Makedonka Ole, pa Pika in Nogavička iz Maribora? Kje ste vsi ostali in kdo se še koga spominja? Sicer pa dovolj o tem!

Ko govorimo o tridesetih letih mladinskih delovnih brigad, moramo priznati, da segajo začetki mladinskih akcij pravzaprav že v leta NOB, v čase, ko se je mladina organizirano lotila žetve in pospravljanja drugih poljskih pridelkov, da ne bi prišli v roke okupatorju in da bi z njimi prehranili svojo vojsko. Mnogo znoja in žuljev je bilo od takrat. Tradicija MDB je slavna in dolžnost mladih je, da jo čuvajo in negujejo z novimi akcijami in novimi delovnimi in moralnimi zmagami. Zlasti morajo ohranjevati revolucionarni duh in utrjevati z velikimi žrtvami doseženo bratstvo in enotnost narodov in narodnosti ter idejno in politično enotnost vseh mladih, zlasti tistih znotraj ZSMJ.

J. Dežman

Proslavljanje 100-letnice Cankarjevega rojstva

V akcijski odbor za proslavo 100-letnice Cankarjevega rojstva so bili predlagani: Dr. Franc Sušnik, ravnatelj študijske knjižnice, Filip Jelen, sekretar OK SZDL, Ivan Gradišek za OZKPO in Janez Mrdavšič, predsednik akcijskega odbora in še Tone Kajzer, predsednik OZKPO, Ivan Žerdoner, sekretar občinskega komiteja ZK, Ciril Vidrih, predsednik obč. sindikalnega sveta, Vili Strel za OZKPO.

Odbor je za proslavo izoblikoval naslednja stališča:

1. Pri snovanju neposredne izvedbe proslavljanja je treba opredeliti idejni okvir proslavljanja, ki mu naj sledijo natančno izdelane oblike in vsebine kulturnih programov.

2. Izvedbi proslavljanja je treba dati poudarek množičnosti in zagotoviti pestrost oblik. Bistveno je, da se v najrazličnejše oblike proslavljanja vključi najširši krog delavcev in zlasti mladine.

3. Časovno naj bi proslavljanje zajemalo celotno leto 1976. V jedro koncepta proslavljanja je treba postaviti najpomembnejša idejno — estetska in socialna presečišča Cankarjevega ustvarjanja.

— Cankarjevo pojmovanje umetnosti kot boja za svobodo in preporod ljudstva.

— Cankarjevo pojmovanje socialistične kulturne politike in razredne vsebine nacionalne kulture.

— Cankarjevo pojmovanje proletariata kot revolucionarnega razreda, povezova-

nje usode slovenskega naroda z usodo delavskega razreda in njegovega gibanja.

— Cankar — socialist, politični aktivist in pomen Cankarjeve misli v NOB.

Osrednje proslave naj se osredotočijo na praznovanje 27. aprila, dneva OF, 1. maja, delavskega praznika, praznovanja občinskega praznika, seveda z obelježjem 100-letnice Cankarjevega rojstva.

Program proslavljanja

1. 30. aprila bo v Mežici osrednje sindikalno zborovanje. Nosilec kulturnega programa je delavsko prosvetno društvo Mežica.

2. Med 27. aprilom in 10. majem pripravijo krajevna kulturna društva krajevne proslave.

3. Mladinska kulturna društva pripravijo kulturne programe v okviru šol.

4. 7. maja se predstavi folklorna sekcija KPD Prežihov Voranc v novih nošah in celovečernem programu.

5. OZ KPO pripravi ob občinskem prazniku program osrednje Cankarjeve proslave. Sodeluje Vres, Koroški oktet, dramska sekcija, KPD Prežihov Voranc in recitatorji z gimnazije. S tem kulturnim programom bodo gostovali v vseh večjih krajih v dolini.

6. Delavski muzej Ravne pripravi razstavo delavskega gibanja v Mežiški dolini.

7. Študijska knjižnica pripravi knjižno razstavo del Ivana Cankarja.

8. Kinematograf Prevalje pripravi akcijo, »Teden slovenskega filma.«

Spomin na gradnjo prve mladinske proge

Letos poteka 30 let, kar so se 10. aprila 1946. leta zbrale v Brčkem mladinske delovne brigade iz cele Jugoslavije in začele graditi progo Brčko-Banoviči.

To je bila ena največjih delovnih bitk mladine Jugoslavije, ki se je končala po slabih 8 mesecih z veličastno zmago. Zgradili smo progo in jo podarili takrat še porušeni domovini za njen 3. rojstni dan.

Kakor nikoli poprej in tudi ne pozneje, tako tudi pred 30 leti mladi iz Mežiške doline nismo stali ob strani, cela četa se nas je zbrala okrog 40 mladih Korošcev, ki smo se prostovoljno odločili, da bomo sodelovali pri tej veliki bitki. Organizacijske priprave so potekale preko takratnega okrajnega odbora ZSM in komiteja SKOJ v Prevaljah, oziroma preko tov. Vide in tov. Cvetke.

Iz mladinskega aktiva Leše nas je šlo v brigado takrat 5, in sicer so to bili: Lenka, Gelca, Milan, Srečko in Erih, iz Prevalj so bili 3 iz Guštanja pa so bili 4. Vsi ostali so bili iz gornjega konca doline, samo komandir čete Rudi Draušbaher je bil iz Vuzenice.

Četa se je sestala na Prevaljah pred stavbo Okrajnega odbora, kjer smo od tov. Vide sprejeli tudi četno zastavo.

Z vlakom smo odpotovali v Maribor, kjer se je na okrožju formirala 3. mariborska mladinska delovna brigada Katja Rupena. V sestavi brigade so bile 4 čete, najštevilnejša je bila četa iz Prekmurja, vendar je bila naša najmočnejša, ker je bilo v našem sestavu največ fantov. Ko smo odpotovali iz Maribora je bilo vse na nogah in ulice so bile okrašene z zelenjem in zastavami. Ko smo korakali po partizanski proti postaji smo imeli na čelu železničarsko godbo, ki je dala vsemu še bolj slavnostni izgled.

Iz Maribora smo odpotovali proti Bosni, večini nas neznani deželi, potovali smo seveda v živinskih vagonih in to zelo počasi. Takrat je promet proti Beogradu potekal samo po enem tiru. Ko smo prispeli v Slavovski Brod smo presedli na ozkotirno železnico, po kateri smo se odpeljali do Doboja, naprej pa na tovornjakih UNRA. Kako smo prispeli na cilj si lahko predstavljate. Naša brigada je bila dodeljena na IV. sektor »Živinice — 24. dianica«, to je bilo 5 km pred Banoviči.

Ko smo prispeli v taborišče, so nas že čakali veliki šotori z lesenimi pogradi, okoli pa vse polno mladih brigadirjev zagorelih od sonca, ki so nam prišli izreči dobrodošlico. Najprej smo se morali seveda fantje ostriči na balin, pa tudi dekleta so malo spremenile svojo pričesko vse v stilu »ljubljske frizure«, ki je bila tisti čas zelo moderna. Ko smo bili s frizerjem gotovi je bilo na vrsti kopanje in po kopanju smo se prvič srečali z DTI dobro so nas »poštanbali«. Higieni je veljala na progi posebna skrb, zato smo se s to ekipo potem še večkrat srečali.

Takoj drugi dan smo začeli z delom, o kakšni mehanizaciji ni bilo ne duha ne sluha, imeli smo lopate, krampe, samokolnice in lesene nabijače za utrjevanje na-

sipa. Dodeljeni smo bili k delu na nakladalni postaji Banoviči. Ker smo se pa pri delu pokazali zelo dobri, so nas premestili in nam zaupali gradnjo mostu čez neko rečico malo pred nakladalno postajo. Izkopati so se morali temelji za nosilne stebre, ko je bilo to končano smo temelje zabetonirali nakar se je postavil leseni opaž in spet smo nadaljevali z betoniranjem. Delo je bilo zelo težko, delali smo v treh izmenah podnevi in ponoči. Od tujih strokovnjakov smo imeli samo enega starega tesarja in pod njegovim vodstvom smo sestavili leseni opaž.

Občasno nas je še obiskal neki inženirski oficir, ki je malo pregledal kaj smo napravili in dal včasih kakšne strokovne nasvete.

Drugače pa so bili največji strokovnjaki kar naši fantje — mežiški rudarji, ki so se spoznali na vsako delo. Delo smo imeli do potankosti razdeljeno, vsak je vedel kaj mora storiti. Dekleta so imela na skrbi pesek, vodo in mešanje betona na suho. Fantje pa cement, mešanje betona na mokro in prevoz betona v samokolnicah, kjer pa to ni bilo mogoče smo ga nosili ali pa metali iz odra na oder zmeraj višje. Beton so zbijale mešane ekipe. Tudi dekleta so imela to čast, da so stale v mokrem betonu in z lesenim nabijačem nabijale beton tako dolgo, da se je začel beton »solžit«. Kakor smo mi temu pravili. Z normo smo imeli postavljeno od 20 do 30 m³ betona ena četa, odvisno od velikosti čete in od njene fizične moči. Naša brigada je imela v delu en krajni opornik in enega sredinskega. Ko so bili betonski stebri gotovi in beton dovolj trd smo odstranili lesen opaž in preko stebrov so položili železno konstrukcijo. Spominjam se, da je na tej konstrukciji pisalo, da jo podarja CK Komсомola mladini Jugoslavije, jaz pa mislim, da smo jo morali pošteno plačati.

V našen taborišču je bila naša brigada zelo priljubljena nekaj zaradi dobrega dela,

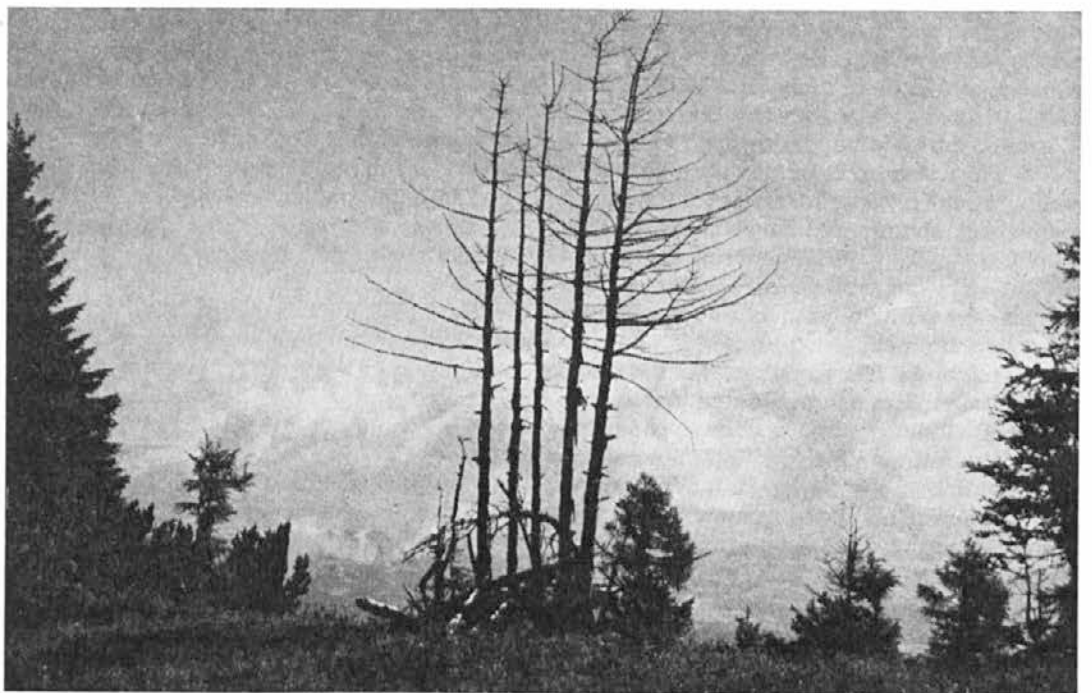
nekaj pa po zaslugi naših deklet. Ostale brigade niso imele v svoji sredini toliko deklet, pa še tiste, ki so bile, se pač niso mogle kosati z našimi. Vendar našim dekletom vsa čast, nikdar ni bilo nobenega prekrška. Morala v brigadi je bila res na višku. Vsak večer smo se zbrali pred zastavo, kjer se je čitalo dnevno povelje, katera četa sprejme brigadno predhono zastavo. Naša četa jo je imela včasih kar po nekaj dni. Imeli smo tudi še prehodno zastavo komandanta sekcije, tudi to zastavo je imela naša brigada večkrat v svojih rokah.

Kulturno življenje je bilo zelo razgibano, največ se je seveda prepevalo, naša četa je bila na splošno poznana zaradi petja, največ zaslug za to je imela najmlajša članica naše čete Vilma Krevhova (sedaj Lešova) pa Rozika iz Mežice, kateri smo pravili slavček in pa Osojnikov Maks iz Helene.

Prepevali smo partizanske pesmi pa narodne in tiste, ki smo se jih naučili od drugih brigadirjev, ki so bili na progi pred nami. Nekaj pesmi smo pa zložili kar sami, melodijo pa smo po navadi vzeli od kakšne poznane pesmi. Imeli smo tudi četno himno: »Prišel tiki taki progo je graditi, hotel je štab iz njega udarnika narediti...«

Tudi športa nismo zanemarili, za kar je skrbel »očka« Franci Metelko, ki je bil naš fizkulturni referent in četni muzikant. Ko je pritisnil v jeseni mrz in dež so nam zgradili leseno barako, ta baraka je bila res prava baraka, zgrajena je bila iz samih odrezlin zato je vleklo »skozi in skozi«. Baraka je imela dva večja prostora, enega za fante in enega za dekleta. Imeli smo tudi lesene pograde s slamo, pravo razkošje. Na sredi velike sobe smo imeli peč, katero smo sami napravili iz praznega bencinskega soda. Kadar je bilo le preveč mrzlo, je okrog te peči potekalo vse kulturno življenje.

Hrana je bila za tiste čase dobra, posebno kruh je bil zelo okusen in dovolj smo ga imeli. Velike težave pa smo imeli z vremenom. Ko smo šli od doma je bilo toplo in nihče ni pomislil na hladno jesen. Brigadirske uniforme so bile tudi ze-

Kljubovanje

Foto: Broman

lo tanke, pač navadne rjave delovne obleke, zato nas je zelo zeblo. Proti kraju izmene so dobili najpotrebnejši nekaj tople obleke, bila je to obleka ameriške, angleške in kanadske vojske.

Pri našem delu nas je obiskal tudi tovariš Tito. Bil je ves nasmejan v rjavi maršalski uniformi, zanimal se je za naše delo in življenje. Pohvalil nas je za vzoren red, kakor pri delu tako tudi v taborišču, mi smo mu pa zapeli nekaj slovenskih pesmi. Posebno poglavje za sebe pa so bili žulji na rokah, ki so bili od začetka tako hudi, da je moral marsikateri k zdravniku ali v bolnico. Sam sem dobil od žulja na dlani desne roke močno zastrupitev. Takoj so me odpeljali z rešilnim avtomobilom v bolnico v Tuzlo. Kot spomin na to imam še sedaj malo deformiran mezinček na desni roki. Ista usoda je iz naše čete doletela tudi tovariša Franca Legnerja.

Ko sem pred dnevi skoraj po 30 letih obiskal nekdanjo brigadirko Anico Ravlanovo — poročeno Vodovnik mi je po pozdravu pokazala roko »vidiš to je spomin na tiste lepe dni« na dlani roke pa ima globoko brazgotino, spomin na žulj in na Bolnico v Tuzli.

Ob koncu izmene je bila naša brigada proglašena za udarno brigado. Več tovarišev pa je bilo proglašanih za udarnike. Spominjam se, da je doletela ta čast iz Guštanja Vilmo Krevhovo in Franca Legnerja. Ko je bila akcija končana smo se odpeljali po naši progi na proslavo v Brčko, vendar smo proslavo zamudili zaradi prve železniške nesreče na tej progi. Zaradi dežja se je vsul na progo zemeljski plaz in nam zaprl pot, lokomotiva pa je iztiri-

la. Celo noč smo odstranjevali zemljo, pomagale so nam še druge brigade, ki so še ostale na tem sektorju. Ko je bilo to končano, so prispeli železničarji, ki so postavili lokomotivo zopet na tračnice. Ko smo si po celonočnem delu skuhalih z zadnjimi ostanki kavo za zajtrk, smo ugotovili da je kava neužitna. Nahajali smo se namreč okoli Kiseljaka, kjer je polno vrečev kisle vode. Mi smo imeli pač to srečo, da smo se nastavili prav na en tak vrelec in si skuhalih iz njega naš zajtrk. Pot smo nato nadaljevali zelo počasi proti Brčkem, ker je bila progla vsa razmočena. Iz Brčkega pa smo odrinili proti Mariboru, kjer je bil še zadnji brigadni zbor in »mahnil« smo jo vsak na svoj konec. Prevaljška četa je šla v Vuzenico, kjer smo bili gostje za celi dan in noč pri našem komandirju čete. Šele iz Vuzenice smo krenili na Prevalje. Rudi je zopet predal raport tov. Vidi in vrnili smo četno zastavo, kateri nismo delali sramote. Šele iz Prevalj smo šli domov. Lešnarji smo bili na Lešah zelo lepo sprejeti. Sprejem so nam pripravili mladinski aktiv in odbor AFŽ. Ob tej priliki je Kodrunov Tonč raztegnil harmoniko, da smo se veseli zavrteli pozno v noč seveda, tedaj smo na Lešah še imeli dvorano za kulturne prireditve. Potem se je naša četa še enkrat sestala, udeležili smo se udarniškega dela pri rekonstrukciji ceste Črna — Sleme. Mogoče bi bilo prav, da bi letošnjo 30. letnico izkoristili zato, da bi se po 30 letih ponovno sestali vsi, kar nas je še ostalo. Mnogih pa ne bo več med nami, manjkala bo Čičova Anica in Tolarjeva Micka, ne bo več Osojnikovega Maksa niti Koroščevega Gustija pa še več drugih.

Erih Sirk

Zgodovinski Kefrov mlin

Ravne na Koroškem (bivši Guštanj) so dobile svojo delavsko borbena organizacijo Komunistično partijo 1. maja 1920. leta malo pred kongresom KPJ, ki je bil v Vukovarju junija in na katerem je že sodeloval zastopnik guštanjske organizacije gozdar Metarnik Anton.

Pri rojstvu KP našega kraja je sodeloval zastopnik pokrajinskega komiteta Viktor Koleša, preizkušen član partije, ki je bil udeleženec oktobrskih revolucije v Rusiji. Članstvo ob rojstvu je štel 20 članov in se je hitro večalo, tako da je ob prvi Obznani štel okoli 80 članov in simpatizerjev ter ob prvem udarcu zmanjšalo za okoli 60 %. Tako je KP našega kraja preživljala svojo plimo in oseko, vse je bilo odvisno od politične situacije tedanjih diktatorskih oblasti.

Organizacija KP v našem kraju je bila deležna velikega zaupanja ter dobila nalogo od tedanjih zastopnikov pokrajinskega komiteta Viktorja Koleše, Jakana Žorge, Mirkota Vajbergerja — Voranca in Matije Gradišnika, da pripravi vse potrebno za izvedbo kongresa. Može so pregledali teren v okolici Kefrovega mlina ter prišli do zaključka, da bo II. kongres SKOJ v mlinu od 24. do 26. junija 1923. leta, seveda v strogi ilegalnosti.

Na kongresu so sprejeli novi statut in sklep naj se SKOJ ne vmešava v frak-

cionaške zadeve KPJ, marveč naj hodi po ravni poti, vendar proti frakcijam.

1926. leta, konec junija je bil na Ravnah (bivši Guštanj) III. kongres SKOJ. Udeležilo se ga je 39 delegatov iz vseh pokrajin razen Bosne. Kongres je ugotovil, da SKOJ še ni postal pomemben faktor v življenju jugoslovanske mladine, zato je kot glavno nalogo postavil, da se mora SKOJ organizacijsko okrepiti in da je treba izrabiti vse legalne možnosti za delovanje med delavsko in kmetško mladino. Na kongresu so izvolili novo vodstvo SKOJ na čelu z Zlatkom Šnajderjem.

Tako se je končal tudi III. kongres v strogi ilegalni, na katerem nismo sodelovali — pač pa smo skrbeli za varnost in prehrano, kakor tudi za dohod in odhod delegatov, kar ni bila lahka naloga. Da sta lahko bila II. in III. kongres SKOJ v Kefrovem mlinu, katerega je imel v najem kotlarski mojster Matija Gradišnik, sošolec in prijatelj Prežihovega Voranca in eden od prvih članov partije, je moral po navodilih pokrajinskega vodstva odigrati neljubo vlogo. Da bi Kefrov mlin, ki leži v soteski med Ravnami in Kotljami ob reki Hotulščici, obdani z gozdovi, ostal nesumljiv, je moral Matija Gradišnik lepo oblečen vsako nedeljo obiskati božji hram in klečati pred oltarjem, da je sumničenje vohunov in žandarjev, ki so pisali in go-

vorili, da se v Kefrovem mlinu, pri Sternjaku (to je bila kavarna Rimski vrelec), kakor tudi pri gostilni Strudel zbira komunistična sodrga, katero bo treba uničiti. Jaz sem bil tedaj ključavničarski vajenec in sem večkrat delal z njim v kotlarni, ker največ predanih partiji je bilo med ključavničarji in strugarji, kakor tudi strojniki. Tisti, ki niso vedeli kaj je ilegalno delo in kaj je konspiracija, so se Matiji Gradišniku posmehovali ter mu naročali: »pozdravi tega črnega komunista«. Za njegovo klerikalno vlogo je vedelo samo par članov, drugi tega niso vedeli in tudi niso smeli vedeti.

Ko se je vse srečno končalo je bil najbolj vesel Gradišnik, njegova žena in sin Oto, ki sta pomagala, da je kongres nemoteno potekal. Konspiracija je bila na takšni višini, da se sami nismo zavedali. Gradišnik Matija, Ditinger Ivan in jaz, to je bila ena trojka, drugo grupo je vodil Mezner Franc, eno pa Voranc in Štelcer Enrik. Bila je takšna konspiracija, da nikdar nismo govorili o kakšnem delovanju v Kefrovem mlinu. Samo Voranc nas je pohvalil, da smo generalno preizkušnjo odlično izpolnili.

Nekaj dni po III. kongresu SKOJ, ki je izpolnil svoje zgodovinsko poslanstvo in smo naše delegate pospremili domov, je ponovno prišel Jaka Žorga v obleki strojevodje z umazano aktovko, zložil vse zapisnike kongresa v aktovko ter se odpeljal v Ljubljano.

Tako je soteska odigrala veliko zgodovinsko delo v tem zakotnem mlinu. V mlinu je bilo mnogo sestankov, Viktor Koleša je bil tam čisto domač ter bil v mlinu tudi po par dni. Viktorja Kolešo sem nato srečal v Moskvi in tudi v Španiji v državljanski vojni. Globoko je cenil prizadevanje naše organizacije, posebno rad pa je imel Gradišnikovo družino. Bil je eden od vidnih vodilnih članov KPJ, velik prijatelj Voranca.

Pripravljali smo se na velike zgodovinske dogodke, ki so se uresničili šele pod vodstvom ključavničarja, sekretarja Tita v najtežjih časih zgodovine, v borbi proti fašizmu in domačim izdajalcem, za osvoboditev ljudstva izpod jarma krvnikov človeštva. Osvobojena je bila večnacionalna domovina. V borbi s sovražniki in nevoščljivci — gradimo našo ljudsko družbeno skupnost od zmage do zmage v lepše življenje, da nas občudujejo prijatelji in sovražniki širom sveta. Delu čast in oblast. V časih pred pol stoletja je bilo tako:

Čim temnejše so bile noči
tem svetlejše so svetile zvezde
v naši ilegalni — v bitki kakor življenje
dolgo

KOKOL IVAN — IMRE

IZREKI

Fraza je laž v salonski izdaji.

Govornik je človek, ki z dolžino izravnavna pomanjkanje globine.

Geslo — ideja, ki je prišla na psa.

Cilinder je nadaljevanje praznega prostora.

Delo je staromodno uspavalno sredstvo.

Ponovna mobilizacija interbrigad

Skupina prvih oficirjev republikanske vojske internacionalnih brigad, v sredini sedi član tedanjega CK KPJ Viktor Koleča, prvi na levi pa stoji Ivan Kokal

Ob smrti krvnika španskega ljudstva, diktatorja Franka, je moj španski soborec Ivan Kreft napisal članek, ki omenja ponovno mobilizacijo že demobiliziranih internacionalnih brigad na španskem ozemlju. Frankova vojska je s pomočjo Hitlerjeve, Mussolinijeve in Salazarjeve, do zob oborožene drhali prebila fronto republikanskih vojsk ter zavzela Madrid ter bliskovito napredovala na vseh frontah proti reki Ebro ter razkosala republikansko Španijo na dva dela.

Španski borci, ki so čakali na odhod iz Španije, so bili demobilizirani na jesen 1938. leta pod strogo kontrolo komisije Društva narodov, ker so zaključili, da je španska borba stvar Špancev samih — na republikanski in na Frankovi strani. Republikansko vodstvo je demobiliziralo interbrigadiste, nasprotno pa je fašistično

vodstvo ojačalo in mobiliziralo vso fašistično sodrgo sveta ter oboroženo z naj-sodobnejšo tehniko udarilo po republikancih in v kratkem času prebilo vse fronte.

V naše taborišče je prišel politični komisar interbrigad Francoz Andri Marti ter predlagal, da zgrabimo ponovno za orožje in da ustavimo fašistično napredovanje, ker so se fašisti že pripravljali, da prekorajijo Ebro in prodrejo do francoske meje. Naše politično vodstvo je sklepalo in nam predlagalo, da se z orožjem v roki načrtno umikamo in zadržujemo šest korpusov, ki so prodirali proti Barceloni in proti francoski meji.

Naša naloga je bila, da zavarujemo glavno cesto in da zadržimo tanke in motorizirane enote. Podnevi smo ščitili ceste, ponoči pa odstopali, kajti rešiti itak nismo mogli ničesar več, to smo pa le dosegli, da

Skupina oficirjev internacionalnih brigad konstruktorjev avtomatičnega orožja. V sredini Ivan Kokal, na desni pa član CK KPJ Viktor Koleča

smo odstopali načrtno in brez panike. Na tak način smo zadrževali fašistične horde.

Spomnim se, da so mi dodelili enoto, v kateri so bili Čehi, Avstrijci, Romuni, Jugoslovani in Španci, imenovala pa se je bataljon special, kateremu sem bil komandant, Ivan Kreft pa je bil moj namestnik. Šest tednov smo bili v defenzivi in se načrtno umikali od Barcelone, Fignerasa, čez Pireneje do francoske meje, kjer so nas pričakali Francozi in nas odvedli v taborišče San Syrien. Ko smo prišli v taborišče, smo še tam srečali nekatere tovariše iz internacionalnih brigad, ki so bili v taborišču že približno dva meseca, saj so zapustili Španijo že pred ponovno mobilizacijo.

Ivan Kokal — Imre

dipl. inž. Mitja Šipek

KRIZA

Ta beseda je tako stara kot človeštvo, le da je imela v svoji zgodovini nešteto imen. Že stari Grki so jo poznali in jo imenovali »Krysis« — neodločen položaj, ponavadi težak brezizhoden, včasih kar obupen. Po domače smo ji rekli kar beda, pomanjkanje.

Še kot otrok se spominjam te besede, saj je bila v družinskem slovarju kar nekaj let. Sam se je spominjam od l. 1932. Tedaj je bila taka stiska za denar posebno v delavskih družinah in bajtah, kjer so domovali sezonsko zaposleni delavci, drvarji, dninarji s kopico otrok, bledih, razcapanih in umazanih.

Pa tudi po kmečkih domovih ni bilo bolje. Kmečki pridelki so šli le težko v denar, če pa si hotel kaj prodati, je bilo treba vse te dobrate prevažati, največkrat pa kar prenašati na ramenih ali v jerbasih na glavi, desetine kilometrov daleč iz Šentanela v Prevalje, v Mežico ali v Črno, kjer je bil takrat še denar doma, saj so veljali knapi kot najbogatejši ljudje v dolini razen gospode, ki je bila tedaj doma le v dolini, v centrih. To so bili advokati, notarji, sodniki, lesni trgovci in tu pa tam kak večji obrtnik. Le ti so izkoriščali krizno obdobje, tako da so pod ceno kupovali kmečke pridelke in jih za nesramno visoke cene zopet prodajali. Še kot otrok se spomnim takih fur v Črno ali Mežico. Če smo prodali krompir ali mošt, včasih pa še jabolka, hruške in kumare, smo vse skupaj naložili na gare. Da se ne bi sadje potklo, smo na dno naložili otep slame, nanjo pa tržno robo. Oče je porajclal sod na gare in se vsedel spredaj, mene pa je zavitega v konjsko odejo posadil zadaj za sodom poleg cen s sadjem. To je bila vožnja, katere sem se že vse leto veselil. Zgarani voli so lezli po razdrapani cesti enakomerno in počasi, kot stara stenska ura so peketal njihovi parklji po ostrorobem kamenju in me uspavali.

Ko sem se prebudil, sem bil gromozansko lačen. Vabljeni sadeži so budili v meni tatinsko strast in le s težavo sem se premagoval, da se nisem spozabil nad rumenimi sočnimi hruškami. Vedel sem, da so natanko preštete in da bi me mati po izkupičku zanje takoj odkrila. Nisem hotel

veljati za tatu pa sem potlačil črno poželenje in mislil na kaj drugega.

Ko smo odšli na pot je bilo še mračno jutro, šele po kakih štirih urah, ko je sonce stalo že visoko na nebu, smo pricijazili na cilj. Oče je razgrnil svojo kramo in knapovke so že pričele stikati za sadjem, mošt pa je bil itak »zafreman« in ga je kupec vzel kar cel sod. Moj oče ni bil nikakršen trgovec, zato ni znal barantati. Babe so ga oskubile za sadje po taki ceni, da ni bilo vredno truda. Zato je bilo mnogo bolj pametno, da je šla zraven mati, ki se je spoznala na kšeft. Držala je ceno in se zanjo borila do poslednjega kovanca. Šele takrat, ko je kazalo da bo roba ostala na garah, je oznanila popust. Včasih se je zgodilo, da smo robo peljali tudi nazaj. Tedaj sem se obrisal za obljubljeno zemljo, kaj še za kislo juho, ki je bila v navadi po taki kupčiji.

Tako velike kupčije pa so bile le redke, v letu enkrat, morda dvakrat, manjše kupčije, ki jih je organizirala mati, pa so bile bolj pogoste. Stalne »kunte« je mati oskrbovala peš, na glavi je nosila jervas, v vsaki roki po eno ceno, meni pa je potisnila v roke cekar. Pot od Šentanela do Mušenika ali pa kar v Žerjav se je sicer vlekla, bila pa je tolikanj zanimiva da nisem nikdar odrekel sodelovanja. Moj svet, ki sem ga na paši dodobra ogledal, je segal v dolino in na sosednji hrib — Pogačev vrh. Od tam naprej je bila zame že tuja dežela. Ko sva z materjo premagala ta kos poti, se je pred mano razgrnila pravljíčna dežela. Tam doli za gozdom je zapiskal vlak, še nikoli se nisem peljal z njim. Bil mi je poželenje nad poželenji. Vendar nikoli ni bilo denarja, da bi se vsaj malo popeljal z njim. Ta želja se mi je izpolnila šele pozneje, ko sem s šolskim izletom lahko potoval od Holmeca do Prevalj, kamor smo šli gledat kino. Bil je to prvi film katerega sem videl, pa še nemi je bil. Kinodvorana pa je bil prizidek, tam nekje, kjer je sedaj Encijeva gostilna na Prevaljah, še danes se ga spomnim. Levi so skakali po visoki travi in morda je bilo še kaj.

Ta dan nisem imel sreče, da bi videl vlak, le osladnokisel vonj po žveplu sem duhal, ko sva z materjo stopala čez železniški prehod proti opuščnemu rudniku na Holmecu. Ta kraj mi je budil silno domišljijo. Večkrat sem že slišal pripovedovati, da se tam skriva škrt in oče mi je enkrat celo pokazal vhod v opuščeni rudnik, ki je bil zarasel s trsjem in zalit z vodo, pred vhodom v razdrapani kolibi pa je rjavela lokomotiva, ki je svoje čase vlačila vozičke natovorjene s premogom na lesenih tračnicah iz rova. V očetovem spremstvu se nisem bal, materina pojava pa se mi je zdelala prešibka, da bi me zaščitila pred pošastnimi škrti, zato sem se je tesno držal za janko in se ji motovilil med nogami. Ko sva prišla skozi goščavo do velike bele ceste, sem bil ves poten in v očeh so se mi nabrale solze. Še danes, ko hodim mimo komaj vidnih sledov holmeškega starega premogovnika, mi živo stopijo pred oči tiste skrivnostne sence in še danes me objame tesnoba in skoraj žalost, žalost za izgubljenimi mladostnimi spomini.

Tovorjenje blaga v nahrbtnikih je bila v tistih časih prednost, ki je bila rezervirana le za moške, ženske so tovorile težje tovo-

re izključno v jervasih na glavi. Na to so se navadile tako zelo, da sploh niso čutile bremena, niti si niso mogle predstavljati drugačnega življenja.

Ko sva nekoč z očetom tako cijazila s praznimi garami nazaj proti domu, naju ustavi krepka kmetica z jervasom na glavi. Danes bi rekli, da naju je »stopala« in mило prosila naj jo vzameva kos poti s seboj, ker težko nosi. Oče, ki je bil zelo dobrosrčen, ji je seveda dovolil da prisede. Ko smo se tako peljali že lep kos poti, ji oče predlaga, naj sname jervas z glave. Ona pa sramežljivo skoraj v strahu odkloni, češ, potem boste pa še težje peljali, saj je dosti če že mene peljete.

Tiste čase je cvetela domača obrt. Vsakdo si je sam izdelal vse kar je potreboval doma, posebno še orodje pa tudi obleko in obutev. Takrat smo kupovali le kake tri »artikle«, ki jih res ni bilo mogoče izdelati doma, to so bile šibice, sol in petrolej. Namesto dragega sladkorja so večši »šmuglarji« tihotapili saharin čez mejo, kdor pa je premogetel še vžigalnik pri hiši je potreboval še kresilni kamen, ki je bil pravtako zelo spoštovan prodajni proizvod tihotapcev. Hlače nam je izdeloval vaški krojač iz bukovega sukna, ki je bil prav tako domač proizvod. Take hlače so imele vrsto dobrih lastnosti. Bile so zelo tople, saj so bile iz čiste volne, za poletje so bile pa le prevroče in takrat so jih zamenjale »cajgaste«, te pa so bile že zelo drage, saj jih je bilo treba kupiti. Da bi jih pa ne uničili kar tako, smo otroci dobili le »drajftirlerce«, ki so segale malo čez koleno. Nosili pa smo jih le ob nedeljah.

Srajce je sešila vaška šivilja iz hodnega platna, platno je stkal tkalec iz prediiva, ki so ga predle predice celo zimo. Lan je bil redna poljščina pri vsakem kmetu v tistih časih. Iz lanenega semena so znali pridelovati dragoceno laneno olje, lan pa so zložili po njivi da sta ga obdelovala sonce in dež. Tako je postal goden za izdelavo prediiva. Najprej smo ga zložili v sušilnice »fernače«. Še danes je mogoče zaslediti vsaj ostanke fernač. Taka sušilnica je bila postavljena vedno nekoliko oddaljena od gospodarskih poslopij in od hiš, ki so bile krite s škodljivimi ali večji del s slamo in skrajno vnetljive. Če je kdo imel hišo pokrito z opeko, je gotovo veljal za mogotca in vsi smo s spoštovanjem gledali s hriba na redke opečnate strehe. Ko je prišel šolski nadzornik nekoč v Šentanel in nas smrkave šolarje vprašal, kje je doma gospod župan, smo v en glas zatrobili »tam doli, kjer imajo rdečo streho«.

Fernača je bila sicer kurjena od zunaj po posebnem zemeljskem rovu, vendar se je zgodilo, da se je včasih lan vnel, tak požar običajno ni bilo mogoče pogasiti, zato so rajši fernačo postavili v varni razdalji od domačije.

Potem je prišel »taritve dan«. Domače dekletke in najete dninarice so trle lan. Še kosmato predivo so česale na posebnih deskah, ki so bile obite z žebli, tako da so konice gledale navzgor in je izgledala kot velik glavnik. Šele tako očiščeno in počesano predivo so nataknile na kolovrat in predle vso zimo. Danes tako mrzlično iščemo kak kolovrat za okras v hiši, še pred tridesetimi leti se je v malo večji kmečki hiši vrtelo po deset kolovratov. Vsaka predica je ime-

la svoj kolovrat in ga je ljubosumno čuvala. Dekla Mica, ki je bila tako stara, da nihče ni vedel koliko in je komaj še kaj videla, je predla najlepše niti. Nikoli ni tekmovala koliko bo spredla, njen klobčič je bil vsak dan enako velik. Mica je bila nepismena. Svojo garderobo, ki je bila silno starinska že za tedanje čase, je imela v rožnato pobarvani skrinji v kašti, svojo posteljo pa v veliki leseni hiši, saj je bil pozimi v kašti strupen mraz. Ob poletnih nedeljskih popoldanskih dnevih je posedala na tej skrinji, šivala že stokrat zašite janke ali pa brskala po pratiki. Čeprav ni znala brati in ne pisati pa še napol slepa je bila, je točno vedela za vsak dan, vsakega svetnika je poznala, skratka bila je živi leksikon. Mene je imela zelo rada in kadarkoli me je kdo preganjal sem se ves objokan zatekel v njeno varstvo. Vedno me je znala tako lepo potolažiti. Bila je posebljena dobrotarica. Še celo, ko mi je bilo petnajst let in sem se prvokrat zaljubil pa sem ves razočaran prišel s prvega »randija«, me je tako materinsko tolažila, da tega nikoli ne bom pozabil. Nekega jutra med vojno so jo našli mrtvo v postelji.

Platnena srajca — hodni kikel je bilo neuničljivo oblačilo. Ko je bila še nova, je bila rjavkasto siva in neznansko raskava, tako da je bila koža pod njo boleče razpraskana. Posebno še pozimi ob mlačvi ali pa po poletih, ko se je snopje štrajfalo, so se zabodle ostre rese prav povsod in neusmiljeno pikale v prepoteno kožo. Pozneje, ko je bila dodobra sprana, je postala voljna in snežno bela, toda takrat je že tudi dotrajala. Pranje perila na kmetih je bilo posebno težavno opravilo. Perice so prale ob potoku ali pa pri koritu, kjer se je napajala živina. Hodne srajce in še posebno hodni prti, ki so se napili vode, so bili tako strašno težki, da jih ena sama perica ni mogla niti dvigniti kaj šele, da bi z njimi zamahovala po ribežlju. Zato so ženske izumile mehanizacijo. Z lesenim loparjem so mlatile po namiljeni gmoti s tako močjo, da jim je lil pot z obraza, čeprav je voda zmrzovala naokoli. Danes opere pralni stroj skoraj vse, vendar ni verjetno, da bi bil kos težkim lanenim gmotam. Zato pa je bilo tiste čase likanja mnogo manj. Laneno perilo je bilo zlikano le takrat, ko je bilo novo potem pa dolgo nič več, kaj šele bukove hlače, ki so kar same stale, če si jih zvečer postavil v kot, kot utrujeni vitezi.

Tiste čase ni nihče pomislil, da si kupi novo posodo, če je stara stekla, sicer pa je bila posoda silno trpežna vsaj tista za kuhinjo. Ker smo kuhali na »zidu« na odprtem ognju, smo lahko uporabljali le litoželezne lonce, ki so držali od pet pa do dvajset litrov. Bili so neznansko težki. Če bodo čez sto let izkopali tako kmečko kurišče, bodo arheologi zagotovo odkrili, da so v pradavnih časih v Šentanelu talili železo v loncih kot v guštanjski pudlovki. Če bodo pri tem našli še ogromne trinoge in orodje za pripravo kurišča bodo dokazi popolni. Taki piskri so bili tako vzdržni, da za vsa leta moje otroškosti ne pomnim, da bi kateri odpovedal. Odpovedali so le loščeni piskri in kastrole. Mati je s skrbjo pogledovala čas skozi luknjo v piskru čas skozi sajasto okno, če morda ne prihaja po cesti piskrovez. V tistih časih je bil tak strokovnjak visoko cenjen. Ne vem več,

kako mu je bilo ime, menda Nac, spomnim se le, da je imel jagrski klobuk in v eni izmed lukenj na njem zataknelo petelinje pero. Okoli zamaščenega nahrbtnika mu je bingljala vsakovrstna posoda brez dna, z novim svetlim dnom, iz njega so štrlele rebra starega dežnika brez blaga, pa dežniki brez kljuge. Kadarkoli je prihajal k hiši je bil pijan in že od daleč vpil »Kolmanca, Nac je prišu, žajn, žajn«, in je zagnal težki tovor pod leseno klop pred kuhinjo s takim truščem, da bi mrtvega prebudil. Potem pa je ročno odvezal malho in razpostavil svojo delavnico po že znanim mu prostoru pred hišo. Mati je brez besed prinesla pisker mošta in mu zložila preluknjano posodo pred noge. Nac je najprej počrepal mošt, potem pa se je lotil dela. Otroci smo občudovali njegov talent. Najprej je v luknjo zabil šilu podobno konico in povečal luknjo na potrebno velikost, potem je med šaro poiskal bakreno zakovico, jo porinil v luknjo in s posebno oblikovanim kladivom lično zakovičil. Pri tem je venomer brundal neko pesmico, ki ni bila ne slovenska in ne nemška. Trdil je, da je pesem njegovega polka, ki se je boril tam nekje v Galiciji in se je pričevala takole:

»Bohin bema rajzn, oj jagrček moj«, imela je nešteto kitic, vendar ni nikoli vseh odpel. Včasih je zmanjkalo piskrov, drugič mošta, največkrat pa so se mu zmešale in je venomer ponavljal le eno, vendar v prav različnih priredbah kajti posluha ni imel nobenega, pa se mu je vsaka naslednja izvedba zdela bolj imenitna. Preden je pisker odložil je zakovičeno mesto namazal še z nekim rjavozelenim mazilom o katerem ni hotel ziniti niti besedice. Očitno je bil to njegov patent in pisker, katerega je obdelal še s tem mazilom, je zagotovo držal.

Mati mu ni zaupala kar tako, temveč je vsak zakovičen pisker preizkusila. Zares vsak je držal, dokler je bila v njem mrzla voda. Če pa si vanj vlil vrele vode pa se je zgodilo, da je spolzela od dna drobna solza. Šele mnogo pozneje sem se dokopal do njegove skrivnosti. Rjavozelena maža je bil star kvas, ki je dobro lepil, vendar se je v vroči vodi topil, zato je pisker puščal, če že zakovica ni dobro prijela. Tako popravilo je veljalo krigl mošta. Včasih pa se je Nac lotil bolj kompliciranega popravila, posebno če je bila pločevina počena. Pločevino ob razpoki je opilil in kovino namazal z mastjo zoprnega duha. Nato je na odprtem ognju ogrel zajeten ošljen kos bakra in ob njega pritisnil kovinsko sivo palico, ki se je v trenutku stopila in lepo svetla zalila razpoko. Pri tem opraviču je hotel biti sam. Naganjal je stran radovedno otročad in s hrptom zakrival svojo umetnijo. To delo je opravljal le tedaj, kadar je bil trezen; to pa je bilo redko in nikoli ni pozabil zabičati »Mica, ští pisker pa ni za na ogenj«. Mati se je tega nasveta tudi držala, saj je popravilo veljalo dva dinarja; to pa je bilo tudi premoženje.

Ko je opravil s piskri je povprašal po dežnikih. Teh popravil pa pri nas ni dobil za karsibodi, ker je bil pri hiši en sam dežnik, pa še tega smo uporabljali le ob nedeljah, če je bilo treba k maši. Nac je prihajal dolga leta k hiši. Če je prišel na večer, je mati že vedela, da bi rad prespal.

Poleti ni bilo problemov, saj je bilo na parni dovolj prostora. Takih prosilcev ni manjkalo. Običajno so posedli v dimnici za vrati, kjer je stal prirezan panj, pripravljen nalašč za take goste. Tam so posedali in čakali na jegliče, ki so že dišali po vsej kuhinji. Včasih, če jih je bilo več, pa so se razporedili po lesenem podestu, ki je ločil kuhinjo v dva dela. V sprednjem delu so bila tla nižja in ilovnata, tam je stal tudi »zid« in nad njim ogromen »kvabučnek«, ki je lovil cele šope isker, ki so se vsipale z ognjišča. Kvabučnek je bil pritrjen na krušno peč, ki je bila zidarska mojstrovina svoje vrste. Bila je en sam obok zidan iz rečnega kamenja ploščate oblike in vezan samo z ilovnato malto brez trohice cementa. Peč je bila tako stara, da nihče ni niti približno vedel kdo in kdaj jo je gradil. Vanjo si mogel zlesti s prednje strani, seveda le otrok, kadar smo iz nje pobrali kvoce in šibrne ali pa orehe. To sadje je mati zmetala v še vročo peč po kruhapeki. Vedno smo se otroci stepli, kdo bo smel v peč po posušeno sadje. Suhe češplje so se božansko svetlikale in tako prijetno dišale, da so poplašale ves trud v še dokaj razgreti peči.

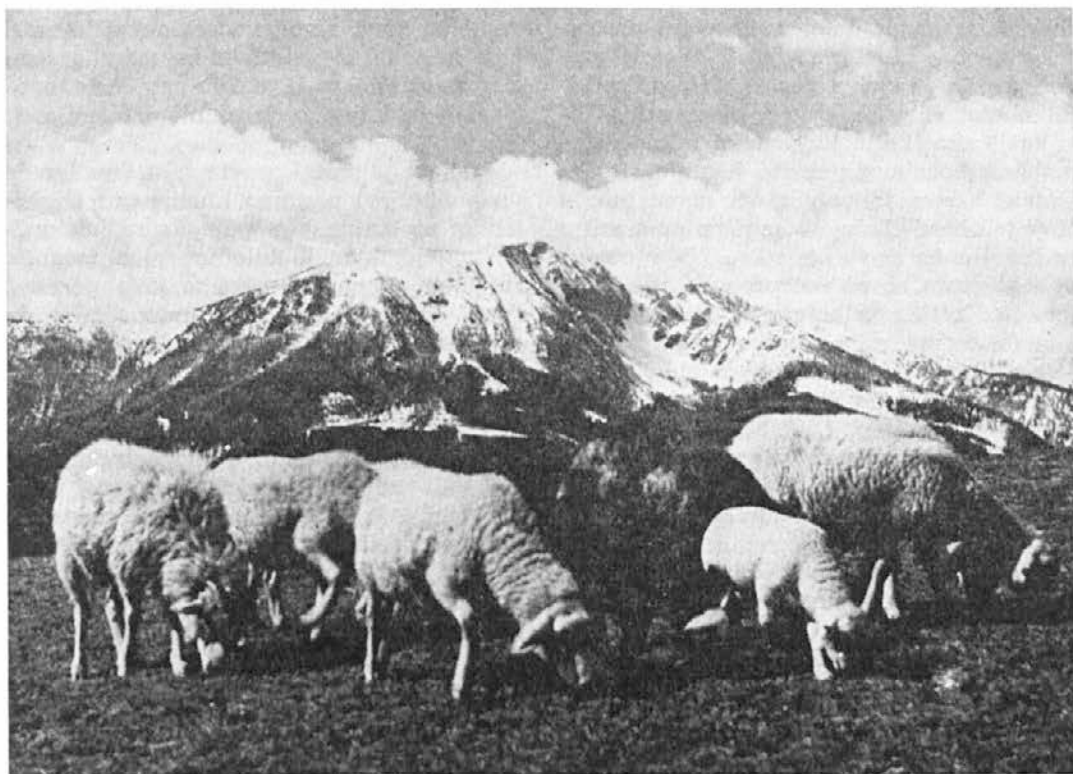
V prvem delu kuhinje je stal še tatman s konitom, kamor se je natekala voda. Tekoča voda pri hiši je pomenila blagostanje, manj premožni si vodovoda niso mogli privoščiti, temveč so vodo nosile gospodinje v mevtrah, včasih kar kilometer daleč, pa ne samo za kuho, tudi za pranje in za živino v zimskih mesecih, ko je bilo nemogoče naganjati živino po zasneženih gazeih. V tem delu kuhinje je bil še svinjski kotel, kjer se je noč in dan kuhala svinjina — hrana za svinje in ob njem je stalo ognjišče z bakrenim kotlom za žganjekuho. Kadar je gorelo v vseh ognjiščih, se je valil gost dim pod strop, včasih pa je pritisnil prav do tal, da so se še tako navajene oči solzile. V drugem delu kuhinje je bil prostor za tršice in pacne — kurjavo, katero smo uporabljali na ognjišču, nad njimi pa so bile pritrjene deske ob stenah, kjer so

prenočevale kokoši, malo nižje so bile pritrjene njihove valilnice in čisto nizko gnezda za mlade piščance, ki so komaj zagledali beli dan, pa še mačka si je uredila domovanje za svoje slepe mucke. Kadar je pritisnil dim prav do tal, so se dobro počutile le klobase in zajetni kosi svinjine, ki so viseli visoko pod stropom, berači pa so se presedali zmirom nižje in rinili proti vratom, le mati je vsa solzna vztrajala ob ognjišču, tudi kure so postale nemirne in se presedale vse nižje. Sem izza vrat je čudno zaduhalo. Mati že tako nevoljna se je raztogotila »Nac, si se pa že spet usral, kdo pa te bo vohal«. Nac pa se ni dal ugnati »a misliš, da tvoj pa diši kot vijolice, ha«, je protestiral. »Daj špičke«, mu je velela mati in ga rinila proti vratom. Tisti večer je bil Nac ob jegliče, šibice pa je mati pobrala vsakemu prenočevalcu, posebno še pijanemu, da se v slami ne bi spozabil in zažgal.

Številna družina je v trdi temi nakapala v hišo in se posedla ob ogromni črvivi javorovi mizi in čakala na dišeče jegliče.

Ko so se približevali božični prazniki, so jeli prihajati berači trumoma. Kar tekmovali so, kdo bo prišel prej, da bo še dobil prenočišče. Vedeli so, da za vse ni prostora, zato so morali priti pravočasno, rezervacij ni bilo, bili pa so stalni gostje. Vedeli pa so, da ni dobro priti prezgodaj, saj so bili med njimi še močni, delozmožni dedci in če bi prišli prezgodaj k hiši, bi jih oče utegnil naganjati k delu, ki ga nikoli ni manjkalo. Pred hišo je čakal ogromen kup drvi na žago in sekiro, nepregledni stog stelje je čakal na sekače in takega dela se je lahko lotil kdorsibodi, samo da je imel dve roki, večji del prihajalcev pa ni bil pretirano navdušen nad tako ponudbo, zato so prihajali proti večeru ali pa so kar čakali na kolovozu pri lesi, da je legel mrak.

Jokl je bil berač posebne vrste. Še dokaj čvrst možak je bil sila zgovoren in vedno pripravljen da zmoli kak očenaš za dobro srečo pri hiši, rožnega venca pa se

Pomlad pod Peco

Foto: R. Vončina

nikoli ni lotil. Rekali smo mu: ta nobl be-
rač. Medtem ko berači za ponujeno jed ni-
so bili izbirčni, je Jokl jedel po naročilu:
»jojče, jojče«, je moledoval in včasih ma-
ter tudi pripravil do tega da mu je ocvrta
jajce, obljubiti pa je moral, da bo zmolil
pet očenašev za srečo pri živini. Jokl je
vse obljubil, pospravil cvrtje, potem pa ga
ni bilo vsaj en mesec, ko je menil, da je
rok za reklamacije že potekel.

Prav poseben format beračev sta bila
»Košija«. Mož in žena vedno enako oble-
čena, ona v črno, on pa v oberštajerski
gvant z nešteti krpami, vendar nikoli
raztrgan. Že prileten možak s kozjo brado
je nosil na ramah koš in pravtako ona. V
njem sta prenašala vse svoje premoženje
in živela pravo družinsko idilo. Po teh
koših sta dobila tudi ime »Koši«. Bila sta
nekje z gurnega kraja, verjetno iz okolice
Apač in sta govorila čudno govorico, »aka-
la« sta, ker je nam otrokom vedno pripra-
vilo izobilje veselja. Možic se je ukvarjal
tudi s popravili dežnikov in je kot simbol
svoje stroke vedno nosil par razdrapanih
dežnikov v košu. Popravljaj jih sicer niko-
li ni, temu pa ni bil kriv on, temveč ti
vuhni pavri, ki so se bali za vsak groš
in so rajši sami vezali polomljena rebra
z žico. Koši je strašansko rad pil in žena
ga je nenehno kregala. Po večerji je hla-
pec zavalil otep slame v hiši na tla in ko-
šija sta si uredila ležišče, se pokrila s svo-
jimi cunjami ter kmalu zasmrčala.

Zjutraj zarana pa je bil joj. Izpod otepa
se je vila dolga temna luža prav do vrat.
Mati je vzrojila in grozila da nikoli več
ne dobita prenočišča. Košiju so v spanju
popustili ventili in Košijka je krilila z ro-
kami, grozila in prosila odpuščanja in ve-
nomer vpila nad prestrašenim oberštajer-
cem, v svoji čudni govorici: »si pa dr tak
k'an nuni«. Dolgo nismo vedeli kaj naj to
pomeni, šele čez dolgo časa smo si znali
razložiti njen slovar, ko je Košijka prosila
mater »moma k'bote nunija kvali bi
t' pozijali na nas«. Nekaj let sta Košija
prihajala k naši hiši, potem jih nekaj časa
nismo videli. Nekega dne pa je prišla Ko-
šijka sama. Šinilo mi je skozi možgane —
Koši se je obesil. Imel je imenitno zastra-
šilno metodo. Kadarkoli ga je žena le pre-
več pestila je vlekel pas iz hlača in se hi-
tel obešat in vsakokrat je pomagalo. Ko-
šijka je umolknila in ga tako nežno obje-
mala in božala, da se mi je milo storilo.
Previdno sem jo vprašal, če se ni morda
Koši le obesil. Tedaj so se ji po umazanem
in razoranem licu ulile solze. Ni se obesil,
nekega jutra se ni več prebudil. Še kako
leto je Košijka prihajala k hiši, vedno je
bila čisto tiha in grenkobna, potem pa se
je zgubila zadnja sled tudi za njo.

Če je bila pri hiši tekoča voda je bilo
to pravo bogastvo. Eni so imeli vodo kar
za streljaj od hiše, pri Rezarju je menda
bil izvor kar v kleti. Če je to zares, ne
vem, tako so govorili, pa so le hudobni je-
ziki natolcevali zavoljo martrnika. Naš
»štepih« je bil zelo oddaljen. Treba je bilo
speljati cevi do doma. Ker pa ni bilo de-
narja za železne cevi, les pa je šel slabo
v denar, je oče požagal celo goro lepih
stegnjenih borovcev, ki so morali imeti
»pri riti« vsaj 20 centimetrov in še brez
vej so morali biti. Kovač je skoval sveder
in ga privaril na štiri metre dolg železen
drog, ki je imel na koncu držalo. Hlode

smo enega za drugim pripeli na kože in
zastavili sveder, ki je na enem kraju prav-
tako počival na kozi, točno v sredino. Čez
kako uro je izurjen vrtalec že izvrtal luk-
njo skozi deblo. Debla pa so bila mnogo
daljša, v takem primeru je bilo treba vrta-
ti iz obeh strani. To pa je bila že umetnost.
Vrtalec je moral po vsakem storžu, ki je
bil za dolžino rezine, natančno oceniti, kje
leži stržen in v katero smer ga zanaša. Po-
tem pa je moral temu primerno poprav-
ljati smer svedra, če je hotel, da sta se
luknji z obeh strani čim bolj točno, v sre-
dini, srečali. Če je zgrešil je bil hlood uni-
čen. Taki strokovnjaki so bili redki, pa
dragi. Oče je nekaj časa opazoval to opravi-
lo, nekega dne pa se je lotil kupa hloodov
sam. Po nekaj neuspešnih poizkusih mu je
povsem uspelo. Pravzaprav je vsem prevr-
tal luknje, le da so bile pri nekaterih ne-
koliko navzkriž. Da bi prikriž svoj pičli us-
peh in pa, da ne bi zavrgel hloodov, je vgradil
kar vse cevi. Kmalu pa se je izkazalo, da so
skrižem prevrtane cevi neuporabne. Nes-
naga, ki jo je voda prinašala s seboj, včasih
pa kar kaka sita žaba, se je zataknila
na križišču obeh izvrtin in tako težko pri-
dobljena voda je tekla zmiraj s tanjšim
curkom, dokler ni popolnoma prenehala.
V ta namen je oče že od nekdaj imel pri
hiši pripravljen svitek poljeklene žice, ka-
kih 5 milimetrov premera, ki je na enem
koncu nosila zanko. Skozi »pilko« — pra-
vokotno izdolbeno luknjo na cevi smo ti-
ščali žico v vodovod in »žokali« do one-
moglosti. Voda pa ni in ni hotela priteči.
Oče se je v trenutku odločil, zgrabil kramp
in lopato, na nekem mestu odkopal cev,
izdolbel vanjo pilko in »požokal«. Voda je
brizgnila skozi pilko in izbruhala vso ne-
snago z žabo vred. Tedaj je njegov ugled
v mojih očeh močno zrasel. Kako le more
tako natančno vedeti na katerem mestu
se je cev začepila. Zmagoslavno je pogle-
dal okoli in zabil pilko. Ko sva prišla do
doma, je iz cevi le še tanko curljalo. Oče
se je odpravil v les, požagal nov borov
hlood, ga pritrdil na kože in mu izvrtal
luknjo ter ga vstavil v oni del vodovoda
kjer je maloprej izbežal žabo. Od tistih
dob smo imeli z vodovodom nekaj let mir,
toda le nekaj let, medtem ko so pri sosedu
z rdečo streho imeli železne cevi in še mno-
go bolj oddaljen izvir pa nikoli niso imeli
težav.

Moj oče je postal pravi mojster za lesene
vodovode. Pri nas smo imeli namreč mla-
tilnico na turbinski pogon. Skoraj vsi dru-
gi kmetje, kjer je bilo to sploh mogoče,
so imeli pogon na mlinsko kolo posebne
vrste. Bilo je zelo velikega premera in
ozko, tako da je delalo na »malo vodo«,
toda z velikim padcem.

Bencinski motor je bil silna redkost, še
bolj redek pa je bil električni pogon, kot
so ga imeli pri sosedu z rdečo streho, kjer
so imeli tudi svojo elektriko in svoj mlin.
Pri nas se je dolga leta vrtela lesena, vo-
doravno postavljena turbina, ki je bila od-
daljena kakih dvesto metrov od gospodar-
skega poslopja. Turbina je bila povezana
z mlatilnico preko zobnikov in pravtoliko
dolgo jekleno vrvjo. Turbina pa je dobiva-
la vodo po lesenih ceveh velikega preme-
ra, ki so bile zakopane globoko v zemlji in
so segale do »tajhta« — vodnega bazena,
ki je bil zgrajen prav v ta namen. Turbina
je obratovala že dolga leta, zgradil pa jo je

ta rajni Ani, je pripovedoval oče. Ta zani-
miva mehanizacija je bila ogleda vredna.
Vzdrževanja, razen mazanja ležajev, tako-
rekoč ni bilo, razen da se je od časa do ča-
sa pretrgala gonilna vrv. Oče je imel za
take slučaje pripravljeno skrinjico in v
njej kladivo, klešče, konjske žeblice in po-
sebne sponke — ključavnice. V neverjet-
no kratkem času je zakovičil pretrgano
vrv in mlačev se je nadaljevala, dokler ni
v bazenu zmanjkalo vode, to pa je tra-
jalo celih tričetrt ure. Iz tega bazena so
torej pravtako vodile cevi do turbine in
spodnje so zaradi visokega pritiska čisto
odpovedale. Vrtenje teh cevi pa ni bila
preprosta stvar. Najprej je bilo treba najti
zajeten in dokaj raven hlood, nato ga izvrtati
s tankim svedrom in končno še povrtati
z večjim, premera kakih 100 milimetrov.
Za taka opravila smo vedno naročili stro-
kovnjaka, priučena, a silno spretnega
kolarja, ki je znal narediti vse. Slok z
ukrivljenim hrbtom je privlekel vsemogo-
če orodje v nahrbtniku, v eni roki cekar,
na ramenih pa »psico« — leseno vpenjal-
no klop, v katero je vpenjal kose lesa, da
jih je obdeloval z »rajtmesarjem«. Pil je
mošt in neprenchoma čikal ter pljuval rja-
vo brozgo na vse strani po hiši, kamor smo
postavili »berštat«, da je bilo zares nevar-
no v njegovi bližini. Ker je bil že posta-
ren in zgaram, ga je celodnevno žaganje in
zbijanje hudo zdelalo, zato je komaj čakal,
da je zazvonilo poldan ali pa avemarijo.
Pri priči je spustil orodje iz rok in pričel
moliti. Molil je dolgo in tako nenavadne
svetnike je klical na pomoč, da je minilo
tudi pol ure, ker je vsakemu namenil še
en očenaš. Ker šolarji razen svetnikov iz
litanij in iz Mohorjeve pratike drugih ni-
smo poznali, pa tudi odrasli ne, so ga imeli
za velikega pobožnjaka in se ga je oprijelo
ime »Blaženi«. To in pa zares velika stro-
kovnost sta ga pri naši hiši ustoličila ma-
lone za člana hiše in k nam je prihajal ob
praznikih s svojo številno družino. Oče
mu je zaupal vsa važnejša popravila v naj-
večje zadovoljstvo. Enkrat se je pa zatak-
nilo. Leseno ogrodje turbine je bilo že ta-
ko preperelo, da so pločevinaste lopatice
kar frčale iz njega in nekaj je bilo treba
ukreniti. Eni so svetovali mlinsko kolo,
drugi novo turbino, na bencinski motor ni
bilo niti misliti, saj denarja ni bilo pri hi-
ši, rokodelce pa si po večini lahko plačal
v pridelkih ali pa so dobili košček njive,
kjer so sadili svoj krompir pa tudi kako
žito, rekali smo jim sabekarji.

Blaženi se je ogrevel za turbino in pri-
tem je tudi ostalo. To največjo investicijo,
kar je pomnim pri bajti, je oče zaupal nje-
mu, toda pod pogojem, da naredi prav ta-
ko, kot je bila stara.

Delo se je pričelo. Mojster je izdelal naj-
prej montažno mizo, nato pa dele ogrodja.
Ko so dela šla še proti koncu, se je očetu
zazdelo, da je novo turbinsko kolo manjše
od starega, mojster pa je trobil nasprotno.
Ko je bilo že vse nared, je mojster napel
novo vlečno vrv, mnogo debelejšo od sta-
re. Obnovil je vse podporne stebre s tekal-
nimi kolesi in prišel je dan, ko naj bi mla-
tilnica zatulila pod novo vleko. Posadka
na gumni je čakala ob snopju, mojster je
zmagoslavno stal ob kolesju in oče je kot
vedno izvlekel drog z zamaškom iz baze-
na. Voda je planila po strmih ceveh in
zrak je tulil skozi šobo, brizgnilo je, turbi-

na je zaječala, potem pa obstala kot pribita.

Takega direndaja kot tiste dni nisem videl ne prej ne po tem pri hiši. Izkazalo se je, da je vrv pretežka, ko smo jo razvili v tanjše pramene se je turbina sicer premikala, toda bila je brez moči.

Tedaj pa je hlapec privlekel izpod prešpana kakih deset pločevinastih lopatic in jih pokazal očetu. Stvar je postala jasna. Mojster je pravilno izračunal. Manjši premer turbine pomeni večje število obratov, ni pa računal, da bo zaradi tega zmanjšana tudi moč turbine. Tedaj sem se prvič srečal z zgrešeno investicijo in z rezultati nestrokovnih strokovnjakov. Turbino smo sicer nekako pripravili do teka, vendar nikoli več ni vlekla tako, kot stara, dobra turbina od ta rajnega Anija, dokler je končno ni zamenjal bencinski motor. Vodni bazen pa je ostal še dolga leta. V njem sem se učil plavati med žabami in kačami, dokler ga ni zasulo blato. Blaženi je kmalu za tem zbolel in umrl, v hišo pa so prišli drugi rokodelci.

Pravzaprav je bil vsakdo v hiši neke vrste rokodelc. Hlapci so pozimi pletli cene, košare in koše, drugi so nabijali nove zobe v grabljišča, tretji so vstavljali nove doge v škafe, nekateri pa so si krajšali čas ob nedelih z rezbarjenjem in sestavljanjem čudovitih umetnij.

Gluhonemi Flori je naredil tako monštranco iz lesenih paličic, da jo je menda odkupil sam škof. Kdo bi si mislil, da bi gluhonemi Flori znal kaj takega, ko pa je izgledal tako »srutasto«. Le oči so mu sijale jasno kot dve zvezdi in ves prosti čas je prebil pri svojih čebelah na pungratu. Negoval jih je s toliko ljubeznijo, one pa so ga naučile umetnosti potrpljenja in neme lepote, katero je nosil v srcu vse do groba.

Tudi coklje in cilindre je marsikdo izdeloval kar doma. Coklje sem sovražil že od otroških let. Visoke čevlje — punčke sem smel nositi le ob nedeljah, ob delavnikih pa je bilo leto in dan edina obutev coklja. Morda so coklji prav imenitna obuja, toda za moje noge niso bile izdelane ali točneje, moje noge niso bile ustvarjene za coklje. Ker imam »platfus« obračam stopala na znotraj. Obavtne coklje so me pri tekanju za živino na paši do krvi obtokle po gležnjih, da sem vsak dan prijokal domov. Pri delu na polju se je zemlja lepila na lesene podplate, da so postale težke, kot bi bile iz samega svinca, pozimi pa se je nanje basal sneg, da je salamensko drselo. Po moje so coklje dobile pravo vrednost šele danes, ko so turistična zanimivost, da jih ni bilo kaj prida pove že izrek, da je ta in ta prava coklja napredku.

Najtežje je bilo dobiti specialiste, kot so kolarji, sodarji in kovači. Take strokovnjake je bilo treba plačati v denarju, denarja pa ni bilo. Izdelava sodov je silno komplicirana, potreba pa nenehna. Stare sode, ki so puščali je oče obličal s staljeno smolo da so držali še kako leto, prej ali slej pa so služili le še za škafo za namakanje tropin za žganjekuho.

Nove sode je mojstrsko izdeloval Toni. Bil je prišel nekje iz Štajerskega, izdeloval pa je take sode, da jih daleč naokoli nisi našel. Ko je sod izdelal, je vanj vtaknil palico v en kot, potem v drugi in ošacal — 242 litrov. Pozneje, ko sem že štu-

diral, sem uporabil vse svoje matematično znanje, menda celo integrale, da bi izračunal vsebino njegovega sode. Ko sva šla meriti z natakanjem vode vanj, je on ošacal na pol litra točno, jaz pa na tri litre narobe. Toni je bil očarljiv dobrosrčnež, bolj širok kot dolg in venomer je govoril, pri tem pa se je svojim samogovorom tako prisrčno smejal, da je zaradi debelosti moral zapreti oči. Gorje mu, katerega je dobil v šah. Nenehno ga je imel na očeh in pripovedoval brez konca. Pri tem se ti je čisto približal k obrazu, ker je bil nekoliko naglušen in tak menda vedno misli, da je poslušalec gluha, ker pa za nego svojih zob ni pretirano skrbel, je puhnil v tebe neko aromatično zmes, ki bi ubila tudi mesarsko muho. Nisem ga hotel užaliti in grobo oditi, pa tudi časa nisem imel, pa sem pogruntal »finto«. Vsakokrat kadar se je sam sebi zasmel, je zamižal in teh nekaj sekund je bilo dovolj, da sem mu pobegnil, on pa je govoril dalje in se smejal, dokler ni pogruntal prevare, potem pa je vdano zavzdihnil »ja veda«. Pri obdelavi dog ni nikdar nič računal tudi zarisoval ni, le orodje je sukal in že je bil sod nared za sestavljanje. Najprej mu vstavi spodnje dno, nato natakne doge in obročke, potem pa se prične umetnija. V sodu zakuri da se doge segrejejo, pri tem pa jih od zunaj stalno moči z mokro cunjjo in nabija obročke, ki jih stiskajo. Okrogli močic, ki se je običajno premikal tako kot želva velikanka, je tako tekal okoli sode, da ni bilo mogoče verjeti očem, pri tem pa mu je pot v potokih lil z obraza vse dotlej, dokler sod ni bil popolnoma spet, le gornje dno je še manjkalo. Ves upehan se je zgrudil na tnilo in v dušku izpil vrč mošta, takoj nato pa še drugega. Ko se je čez kake pol ure zopet dvignil in rekel »lej ti, zdaj pa še podn pa je fertik«, se mu je poznalo da je pošteno utrujen. Predno vstavi še gornjo končnico mora sod še znotraj nekoliko obdelati. Toni se je nagnil z orodjem nad odprtino in se stegoval da bi dosegel doge, tedaj pa: ojoj, telo se je prevrgalo in z glavo navzdol in nogami navzgor izginilo v sodu. Pograbil me je gromozanski smeh, iz sode je nekaj grgralo, pomagati pa mu ni bilo mogoče, sam mu že nisem mogel, kako naj prekucnem poln sod. Položaj je postajal resen, grgranje v sodu je zamiralo in komaj sem doklical pomoč, da sva s pastirjem prevrnila sod in dedca postavila na noge. Toni ni robančil, smejal se je in mižal, potem pa ugotovil »lej ti, praznem sodu bi leži v kraj prišu, ko pa pr povnem«. Tisti dan se soda ni več pritaknil, vsaj praznega ne.

Kovaška obrt me je že od nekdaj silno zanimala, kovač pri delu pa se mi je zdel čudodelnik. Vse okoli njega je bilo tako skrivnostno, tleče oglje na »feldšmidni« je v kratkem času razžarilo kos jekla do belega žara, potem pa je kovač Urh ročno skoval iz njega, kar si hotel. Kovina ga je tako ubogala in se zvijala med njegovimi rokami, kot ukročena kača pod fakirjevo piščalko. Kovač Urh je prihajal enkrat, dvakrat na leto k sosedu, kjer so imeli kmečko kovačijo s feldšmidno. Ta feldšmidna ni bila nič drugega kot pihalo na nožni pogon, pritrjeno pod pločevinasto kurišče. Največja nagrada zame je bila, če mi je Urh dovolil, da sem z ного poganjal pihalo. Tako imeniten posel je bil poma-

Vsestranski Mitja Šipek

gati kovaču, da se z vrstniki, ki so z odprtimi usti zijali v kovačijo, sploh nisem hotel pogovarjati. Kmetje so od vseh strani pripeljali nove vozove, sani, kolesa, ojesa in kdove kaj še, kar je bilo treba okovati, kadar pa je prišlo na vrsto kovanje konja, me je pograbil strah. Trije krepki dedci so držali mrho za nogo pa še jih je mikastila in prestavljala kot burja snope na polju. Pripovedovali so celo, da je pred leti konj s silnim zamahom kopita ubil hlapca, ki ga je pomagal držati. Od daleč sem opazoval, kdaj bom videl prvi naklepni umor, pa ni bilo nič. Konjiček je pohlevno čakal na novo obutev in jaz sem bil ob najstrašnejše doživetje. Odsihmal sem ostajal pri kovaču Urhu tudi če je podkoval konja. Nekaj let pozneje se je pojavil drugi kovač, močan rdečeličen orjak z vedno otožno nasmejanim obrazom. Rad se je oziral po dekletih, pri tem pa dvoril s tako počasnimi stavki, da je še tako vztrajno dekle premagal dolgčas. Vedno je zatrjeval, da je lepi kovač in ta vzdevek se ga je za vedno prijel. Hausiral je po kmetijah in dela mu ni manjkalo. Bil je silno močan, ne preveč uren, vendar dober delavec. Imel pa je čisto svoje navade. En teden je delal kot črna živina, naslednji teden pa je nepretrgoma pil. Pil je samo vino, ker je bil doma iz vinorodnih krajev, mošta ni maral, vino pa je pil le iz politrškega vrča, enega za drugim in pri tem ni zinil besede. Tudi s sedeža se ni dvignil niti zvečer, ko je gostilničarka zapirala gostilno. Predenj je postavila štefan z vinom in odšla spat, lepi kovač pa je negibno obsejal tam, ni zaspal, samo pil je. Niso ga motile niti življenjske nadloge, ki niso prizanašale nobenemu zemljanu. S prav takim užitkom, kot je pil se je tudi uscal, ne da bi pri tem spremenil koordinate. Zjutraj je bila pod njim velika luža na mizi pa prazen štefan. Mirno in brez besed je položil zadnje fičenke na mizo in odšel. Naslednji dan pa je že vihtel težko macolo nad nakovalom in ko je bil čas južine je

zahteval kuhan neolupljen krompir. Pospravil ga je in zopet pograbil kladivo in udrihal po razbeljenem železu ves teden. Med vojno je nekam skrivnostno izginil, nihče ni vedel kam, odšel je v partizane. Po vojni pa se je spet prikazal, sama kost in koža ga je bila, da ga ni nihče prepoznal.

Z otožno nasmejanim obrazom je pripovedoval, da je bil v Dachau zaprt. Več ni nihče izvedel. Ko je prišel zopet k močem, je ponovno zgrabil za kladivo in tolkel en teden, drugi teden je pil in goltal neolupljen krompir, lepega dne pa ga je pobralo.

Še eno opravilo na kmetih ne bom nikoli pozabil. Oče se je ukvarjal z živinorejo in prašičjerejo. V dobrih časih je stalo v štali tudi po šestnajst repov in svinjak je bil poln kapitalnih prašičev. Za vleko so služili voli, ker za nakup konja ni bilo sredstev. Ko je kriza dosegla svoj višek, se je število govedi v hlevu razredčilo na polovico. Oče se je bal dolgova kot hudič križa in je skušal poravnati davke kakorkoli je že mogel, zato je prodal vse, kar je šlo v denar pa četudi pod ceno, pri tem, ko so nekateri sosedje tičali do grla v dolgovi in so šle kmetije ena za drugo na boben, kupovali pa so jih za sramotno ceno lesni prekupčevalci in gospoda iz doline. Tako principijelnost je oče drago plačeval, saj si za družino ni bilo mogoče kupiti prav ničesar. Velika skušnjava v tistih časih so bili potujoči kramarji »brateci«, ki so imeli v svojih krošnjah vse, kar si je bilo mogoče zamisliti. Tu si našel »stoglijce« — vezalke za čevlje, pa »autre« — naramnice vseh vrst, glavničke, ogledala, igrače, ki so piskale, britve, čudovite nožičke v obliki ribe in one bolj poceni z lesenim ročajem — škrtutije.

Otroci smo si najbolj želeli nož ali pa vsaj škrtutij. Če se je materino srce le omehčalo, da je naskrivaj kupila škrtutij, mi ga je z ličnim konopcem privezala za pas. S škrtutijem smo izdelovali vse čarovnije od piščali do vodnih mlinčkov ali pa figurice iz borove skorje. Posledica take vneme je bila, da so bili po celi hiši nastlani ostružki skorje, zgodilo pa se je tudi da se je rezilo zadrlo v prst in že je pri tekla tudi kri. Ponavadi si te nesreče nisem upal izdati, ker sem vedel, da bo zato šiba pela pa sem skrival tako poškodbo, dokler se ni inficirala in zagnojila. Vendar je bila kljub hujšim bolečinam taka poškodba manj boleča, saj me zaradi tega potem ni nihče tepel.

V hiši smo imeli univerzalna domača zdravila. Za rane arnika, ki je pekla ko sam hudič, za glavobol brančurjev olej in za notranje bolečine totrov olej. V mladih letih sem bil slabokrven in se me je bolezen mimogrede prijela, pa se spomnim, da sem moral popiti teh olejev toliko, kot moderen avtomobil, ki na vsakih toliko časa menja olje. Najhujše pa je bilo, da sem moral piti ribje olje proti slabokrvnosti. Ta nesnaga me je vedno spravila do bruhanja, vendar ni nič pomagalo. Mati je bila nepopustljiva, če ni šlo drugače, me je hlapec zgrabil za roke in mi olje zalil kot napihnjenemu govedu. Pomagalo je pa le.

Oče v hlevu ni maral bika, k biku smo gonili krave po navadi h Kralju — mogočen kmet, ki je imel vzorno urejeno kmetijo, je skrbel tudi za dobro pasmo za bližnjo in daljno okolico. Njemu se je izpla-

čalo, če nismo mogli poravnati v denarju, pa smo morali za to uslugo odrajtati en šiht kosca ali pa dva šihta žanjice.

Tiste čase še ni bilo kmetijskih strojev in košnja ter žetev se je razumela dobesedno na roko. Pri Kralju so imeli ogromno košenine in velika žitna polja pa so vsako leto rabili pomoč; pa še to ni zadostovalo, najemali so še sezonsko delovno silo — »taveharje«. Za take ni bilo težko. Strašna brezposelnost, ki je še posebno težko prizadela bajtarje in nezaposlene knape, je nudila ceno delovno silo skoraj zastoj. Bajtarji so bili znani po tem, da so imeli največ otrok, ki so živeli v skrajnem pomanjkanju. Skorja črnega kruha, ki ga je mati prinesla zvečer z dnine, je pomenila pravo pojedino tem trpinom. Vendar so ravno bajtarske najtežje prišle do dnine, ker so prinašale s seboj enega, dva ali kar kopico otrok, saj jih je moral nekdo paziti. Taka dninarka je bila manj produktivna, saj je morala podojiti otroka, ga uspraviti, če so ga sitne muhe prebudile na ozarah, jesti pa tem otročajem tudi ni bilo mogoče odreči. Zato so se kmetije rajši odpovedali taki delovni sili, pa ne vsi. Kraljev oče na take malenkosti ni gledal, menil je, da zavoljo takih njegov grunt ne bo požrlo, pa ga tudi ni.

Oče je tedaj dal vse bikce in merjasce skopiti. To opravilo sta tiste čase znala opravljati le dva za celo srenjo. O kakšnem veterinarju ni bilo niti govora, če smo ga že kdaj klicali, je moralo biti res najhujše in predno je veterinar prišel peš v te odročne kraje, je ponavadi živinče že poginilo.

Iz bikov vole delati je znal Rusl, tako smo rekali postarnemu dedcu, ki je imel dolgo gosto zaraščeno brado, da bi se še Bedanec skrtil pred njim. Vedno je nosil lovski klobuk in poleti kratke jirhaste hlače, kar je v tistih časih pomenilo največje pohujšanje. Z nikomer se ni družil, bil je zakrknjen samotar in vedno je zaudarjal po žganju. Če pa je že spregovoril, je najprej zaklel. Kljel je pa tako, da bi se Svetneči Gašper pri njem lahko marsičesa naučil. Skregan je bil z vso žlahto in je zanj poznal samo en izraz — preklete kurbе. Otroci smo se ga tako bali, da je marsikateri pomočil hlače, če ga je le od daleč zagledal. Poklica ni imel, bil pa je poznan »rezar«. Samouk, toda principielen. Preden je merjascu odrezal njegovo moškost, je čez njo napravil sveti križ in ko je bilo vse končano, je izrezano trofejo spravil v nahrbtnik, včasih pa je zahteval naj mu jo mati ročno sprazi. Pojedel jo je s tako slastjo, da bi se mi sigurno pocedile sline, če se ga ne bi tako strašansko bal.

Skozi ključavnico sem »špegal« kako se baše in zaliva ta pečeni greh s frakljem skozi zaraščena usta. Vsi, tudi posli, so sedeli okoli mize v varni razdalji. Šele ko se je odmajal skozi gorico, smo otroci ble-di v obraz pokukali iz skrivališč. Kakor je bil videti razbojniški in nepremagljiv, pa so ga ugnale babe. Izrinile so ga iz stanovanja in smrt je dočakal v opuščeni »žgajnarci«. Zapustil pa je čudovito pol metra dolgo pipo izdelano iz brančurjeve korenike, ki je bila čisto njemu podobna. Kadarkoli vidim to pipo mi stopi Rusl živo pred oči, posebljena šentavska zgodovina.

Zima je bila najbolj priljubljen letni čas, če rav se bile tista leta zime zares zi-

me. Sneg je zapadel meter visoko in več, tako da je prenekaterokrat zametel ozka okna. Mraz je bil pa tak, da je pokalo drevje. Skozi špranje preperelih brun je pihalo pa tudi prepereli okenski okvirji so puščali strupeno mrzlo sapo. Enoslojne šipe so bile noč in dan zaledenele in prekrite s čudovitimi ledenimi rožami, čeprav je pohlevni Gašperček v nasprotnem koncu izbe kar žarel. Družina, ki je bila tiste dni dokaj številna, se je umikala od oken proti peči. Stara Mica se ni ganila od svoje postelje, kjer je stal tudi njen kolovrat, očitno ni občutila mraza, saj je imela na sebi kakih pet jank pa tudi njena koža je postala že neobčutljiva za vse dobro in hudo na tem svetu. Hlapec Anza je v takih zimskih dneh venomer ponavljal zgodbe iz vojskinih dni, ta stari nepismeni hlapec je bil pri hiši že silno dolgo. Ob kmečkih počitnicah nedeljih se ni nikoli pritaknil kakega dela, kvečjemu da si je prišil na hlače kako krpo. Ves preostali čas je preždel ob nekkih starih knjigah, ki so imele precej slik. Čeprav ni znal brati, je dobro razumel vsebino, vztrajno je vrtal po slikah in razlagal njih pomen. Mlajši hlapci so za tri kralje delali lesene križe, ki so jih nabijali na vratne podboje. Vsako leto en križ je nekako napovedal starost stavbe. Takih križev je bilo nešteto, nekatere sta že popolnoma zalila smola in saje, ki so se stletja valile iz dimnice, tako da ni bilo mogoče razločiti oblike, zato je hlapec nove križe nabil kar na vrh. Jaka je bil specialist za racionirano obliko križev. Vertikalno steblo križa je enostavno zacepil, namesto da bi izdolbel pravokotno zarezo. V ta precep, ki je spominjal na kačjega, je vtaknil prečko in križ je bil gotov. Za razliko od pravih križev je to spakedrilo imenoval »težava«. Take težave smo potem otroci razpotaknili po polju, koder smo šli z žegnano vodo in tlečim žeganim lesom — to je bil običajno les od ive posušen blizu dimnice in je proizvajal očarljiv vonj, če si ga položil na tlečo žerjavico. Vsa hiša je omamno dišala po tem kadilu in čakala na večer. Po večerji, ki je bila v zimskih dneh dokaj zgodnja, smo čakali tri kralje. Ta lepi običaj poln ljudske domišljije se je ohranil še dolgo po vojni. Pred hišo je zazvonkljalo in oglasila se je pesem »Sveti trije kralji so burni maži...«. Po preteku nekaj minut se je na vratih prikazala zvezda, ki se je pripeta na kolu vrtele, nosil jo je prvi, menda je bil to Gašper, za njim je stopal Miha in zadnji je bil Boltežar. Eden od teh je bil črn ko hudič, ne vem več kateri. Včasih je z njimi prišel tudi Jožef, pod pazduho je nosil zloženo zibko, katero je sestavil sredi hiše in za njim je vstopila še Marija z božjim detetom, potem pa menda še kruti Herodež in ročno so odigrali igrico o svetih treh kraljih. Igralci so bili večinoma vsako leto isti, Jožef je bil debelušni sodar, za druge pa že ne vem več imen. Pri vsaki hiši so bili postreženi z jedačo in pijačo, šnops seveda za prihod in popotnico.

Ko so obiskovali poslednje kmetije, se je število modrih močno skrčilo. Najprej je zaropotal Jožef z jaslicami vred v kot in do jutra ni več vstal, tako je bila Marija že brezposelna. Boltežar se je vstopil ob kolovoz v visoki sneg in moledoval »ne premikajte me, samo ne premikati«, vedel je, da bi en sam nepreviden korak povzro-

čil katastrofo. Neprevidni Gašper, ki je gledal le navzgor v zvezdo, je z vso silo butnil ob njega in oba sta izginila v visokem snegu. Ko se je Gašper pobral, je iz kotanje zasmrdelo in Boltežar jo je ročno popihal domov. Da je bilo vsaj skrčeno število polno, se je preostalima pridružil še Herodež, igrice pa tisti večer niso več igrali.

Silvestrovo je za marsikaterega posla pomenilo najtežji dan v letu, tako so pripovedovali. Lojz je bil čudak, morda je bil malo čez les. Sloke postave in neprijaznih mačjih oči, se je umikal mlajšim poslom. Moči so ga zapuščale, zato se je držal zapečka, zunaj pa je čakala gora dela. Bil je sicer že vrsto let pri hiši, toda kaj hočeš. Posli so za to pri hiši da delajo, le malokateri hiša je pristala da obnemoglega hlapca obdrži do smrti, včasih se je zgodilo, da sta bila kar dva taka pri hiši. Nenapisan zakon o samoohranitvi ga je obsodil na smrt. Gospodar, ki ga je že vse leto opazoval, mu je že pred zimo rekel — Lojz poišči si drugam, saj vidiš da nisi več za delo, zajedal nas pa tudi ne boš. Ker Lojz ni bil za težko delo, je tisti popoldan vodil junce, ki so bili vpreženi v brano. Lojz ni pričakoval, da bo tako kmalu prišlo to, kar je že dolgo slutil da se bo zgodilo. Stemnilo se mu je pred očmi od obupa, tako da se je opotekel in preplašil še neuke junce, ki so planili preko njive. Mladi gospodar, ki je zaostal za brano, je srdit planil z bičem nad Lojza in pričel udrihati z jovžnekom po njegovem ukrivljenem hrbtu, pri tem pa vpil: »Lojz, beštja, za samo škodo si pri hiši.« Lojz je v trenutku preletel vsa ta leta, ko je še kot mlad fant prišel na grunt, ko je leto za letom trgal to zaraslo puščobo in iz nje napravil rodovitno njivo, ko je milijonkrat zamahnil s koso in tega zelenca učil kmečkih del, ko je jutro za jutrom od dveh ponoči pa do poznega zimskega večera vihtel cepe na gumnu. Nekaj se je podrlo v njegovem razumu in v trenutku se mu je vrnila mladostna moč. Pograbil je motiko, ki je ležala v bližini in strahovito zamahnil. Po gospodarjevem obrazu se je pocedila kri, potem se je stemnilo. Drugi dan so prišli žandarji. Lojz je moral v dolino. Obtožen je bil naklepne uboja. Ker pa je bil že zelo star, je sodnik razsodil, da za svoje dejanje ni več odgovoren. Čez tri dni se je vrnil in se lotil dela kot da se ni nič zgodilo, le k južini ni več prihajal, dekla mu je naskrivaj nosila ostanke kosila v štalo, kjer je imel svoje ležišče in svoje rogate, a zveste prijatelje. Do božiča ni gospodar več spregovoril nanj. Lojz je vedel, kaj to pomeni, vedel je, da bo na novo leto s svojimi capami vred stal pred hišo in da ga ni zakona, ki bi ga zaščitil niti človeka, ki bi ga sprejel. Ljudje, ki so izvedeli za ta dogodek, so ugibali kam si bo Lojz poiskal. Pravzaprav so se vsi bali, da bi potrkal na njihova vrata, posebno tisti, pri katerih je v mladih letih kako leto služil. Eni so se zgražali nad nečloveškim gospodarjem, drugi pa so očitali Lojzu, glej ga, hlapec se je spravil nad gospodarja, kakšni časi so prišli, eni so ga kar obsodili, da je komunist in otroci so vpili za njim komunist, komunist — beseda komunist je veljala tedaj kot najhujša psovka celo kot kletvica in stare tercialke so se spovedovale, če

so samo slišale tako besedo, kaj še, da bi jo izgovorile.

Lojz pa ni nikamor iskal, kaj še da bi trkal na vrata nekdanjih gospodarjev, obnašal se je kot da se ga vsa stvar nič ne tiče. Prišel je silvestrov dan. Lojz se ni zmenil, tudi potem ne, ko mu je gospodar razmetal na pol gnilo ležišče v hlevu in njegove cunje odnesel pred hlevska vrata, kar je pomenilo, da od jutri naprej nima vstopa v hlev, kaj šele v hišo. Tisti večer je v hiši tiščala čudna mora, nikomur ni stekla beseda in gospodar je kmalu ugasnil petrolejko ter nagnal otroke spat.

Ko je naslednji dan pokukalo leдено mrzlo sonce skozi grmado oblakov, je stopila na prag mlinska Urša in zahtevala gospodinjo. »Kaj pa ta hudič babji hoče že na vse zgodaj,« je zarobantil gospodar, ne da bi se ozrl. Pravi, da se je Lojz obesil, mu de gospodinja mirno in se odpravi proti hlevu.

Tista težka leta podeželski otroci res niso imeli prijetnega življenja. Kmečki so pasli doma, bajtarski so morali od doma za pastirje in hlapčiče, saj pri bajti ni bilo mogoče nasititi toliko lačnih ust. Dekline so si naredile punčke iz starih cunj pa so bile ravno tako zadovoljne. Majhni otroci so imeli po eno dudiko, ki je istočasno služila za stekleničko in za kratek čas, če je bilo več otrok pri hiši, so morali starejši dudiko odstopiti mlajšim, ki so bili še v plenica, namesto dudike pa so se morali zadovoljiti s palcem. Matere-dninarice so jemale manjše otroke s seboj na dnino. Tam so imeli kaj videti. Toliko novih reči je bilo, ki jih pri bajti niso nikoli videli in tako jim je tekkel čas zelo hitro.

Malo starejše fantiče pa so drvarji in olcarji jemali s seboj v gozd, kjer so ravnali steljo, zlagali drva ali pa lupili skorjo s svežih smrekovih debel, cimpermanski so pomagali očetom žnurati, kajti to opravilo je teklo veliko hitreje, če sta bila dva in oče je tako lahko obtesal več debel in zaslužek je bil večji.

Socialne razlike med otroki so se posebno ostro kazale v šoli. Gruntarski so hodili v šolo zašiti, bajtarski raztrgani. Gruntarski so prinesli vsak dan s seboj zajeten kos črnega kruha, včasih pa celo kos klobase, bajtarski pa običajno ničesar, pa so z lačnimi poželjivimi očmi gohtali slino, ko so se gruntarski basali z malico. Le redko kdaj se je zgodilo, da bi ti ponudili kos kruha bajtarskim, sploh pa so se jim izogibali, ker so ti imeli po navadi uši, zato so bajtarski morali sedeti od zadaj, ločeni od drugih, da se le-ti ne bi nalezli mrčesa. Edina prednost bajtarskih je bila ta, da so običajno v šoli bolje znali od gruntarskih, sicer ne vsi, nekateri pa le. Učitelj, ki je bil velik veseljak, pa je bil tudi velik poštenjak in zelo napreden človek. Nikoli ni zametaval bajtarskih, prednosti pa jim ni smel nuditi, ker je živel pod pritiskom gmajne. Pa še druga smola se je držala bajtarskih. Mnogi med njimi so bili nezakonski. To pa je bil izviren greh, ki je bil tiste dni najhujše obsojen, težo takega greha pa je najbolj občutila nezakonska mati in nič manj nezakonski otrok.

Zato ni bilo nič čudnega če so otroci skušali priti do svojih pravic po nezakoniti poti. Ko je bil glad le prehud, se je zgodilo, da je komu zmanjkala malica. Če so mlade tatiča odkrili, mu je bilo gorje. Naj-

»Vojakova bajta« — ni je več

Foto: R. Vončina

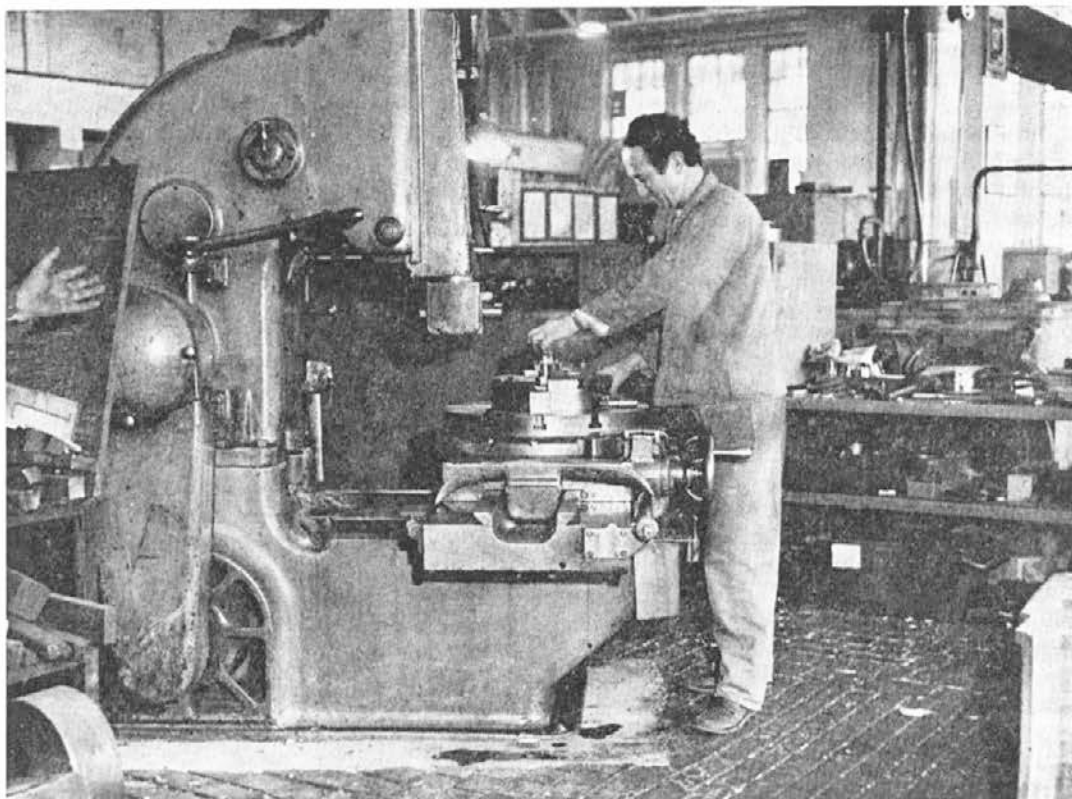
prej je bil pred celim razredom tepen, potem pa še doma od staršev, ki v takih primerih niso poznali milosti, še manj pa gospodarji pri katerih so ta revna bitja služila.

Naš grunt ni bil majhen in ne morem reči, da mi je šlo slabo, denarja pa v tistih časih ni bilo pri hiši, zato so vse moje želje ostale le želje. Spomnim se, da je nekdo pripeljal k hiši leseno kolo, pravo kolo z velikimi lesenimi kolesi in če si se spustil z njim po strmini je doseglo zavidljivo hitrost, pa mi še danes ni jasno kako je bilo mogoče, da si nisem razbil glave in vsaj polomil nog. Tak primitiven kolesarski šport me je tako navdušil, da sem očeta le preprosila, da bi mi kupil pravo kolo od strica. Kolo je bilo hudo izdelano, teklo je pa le. Nihče v vasi ni imel kolesa, bil sem prvi in edini. Žal, pa je kolesu vsak dan kaj odpovedalo in takrat sem se izuril za pravega malega mehanika. Znal sem popraviti verigo, pa šprikle sem znal nadomestiti, vijake sem kar naprej zategoval, ker so sproti puščali, dokler se mi lepega dne ni zlomilo krmilo. Take okvare pa sam s svojo delavnico nisem mogel več odstraniti. Treba je bilo k mehaniku na Prevalje. Toda kaj, ko nisem imel prebite pare, da bi pa rekel staršem zanj mi ni prišlo niti na misel, ker sem vedel, da je prošnja nesmiselna. Da ima mati nekaj denarja, sem bil prepričan, saj je vsak teden prodala kako jajce in včasih jerbas sadja.

Od nekod se je prikradla pregrešna misel, kaj ko bi denar ukradel. Nekaj dni me je ta grdota spremljala noč in dan. Nikomur nisem upal pogledati v oči in vseh sem se izogibal. V sanjah sem videl, kako se vozim s popravljenim kolesom, drugič pa so me spet lovili žandarji, ki sem se jih tako zelo bal. Spoznal sem se namreč že z njimi, ko so nas zalotili pri prepovedanem ribolovu in sem jim komaj ušel. Če so te dobili pri ribolovu je bila najmanjša kazen da te je orjaški žandar naklestil z jermenom po goli riti, še večje gorje pa je bilo, če so zaradi tega poklicali na žandarmerijo očeta in mu naložili kar občutno globo. To globo nisi kmalu odslužil.

Skušnjava je bila le prehuda in lepega opoldneva, ko so bili vsi na polju, sem se lotil iskanja. Kmalu sem odkril desetdinarski bankovec v slamnjači pod materinim vzglavjem. Nič nisem pomišljal, vzela sem ga in z njim in s polomljenim biciklom hitel na Prevalje.

Vso pot sem razmišljal kako bom prikrikl tatvino. Bil je ravno tisti čas, ko so zorele brusnice in mati me je vsak dan priganjala, da jih hodim nabirat in tako zaslužim kak dinar. Nabiranje brusnic me ni veselilo. V našem gozdu so bile tako redke, da se ni splačalo stikati za njimi. Zato smo se podali v tuje gozdove, toda le v take za katere je bilo znano, da je nabiranje brusnic dovoljeno. V tistih časih je lastnik vsakršno nabiranje gozdnih sadežev lahko prepovedal. Da bi ta prepoved bila učinkovita, se je zgodilo, da je kdo od hiše pretepel nabiralca, običajno so bile le nabiralke ali pa otroci. Na Jamnici je bojda nek posestnik kar z živinsko verigo premlatil nabiralco, ki jo je zalotil v lesu, tako da je morala vsa črna od udarcev iskati pomoč pri zdravniku. Cela stvar je sicer prišla pred sodnijo toda končala se je v njeno slabo. Nasilnež je najel advokata, ki je za

V stari mehanski obdelovalnici

mastne denarje opral njega in celo zgodbo zasukal tako, da je bila ona obtožena, ne samo kraje brusnic temveč tudi začetka spopada, ker ga je menda napadla s kremplji pa še svojo grdobo mu je menda pokazala, kar ga je tako razkačilo, da jo je pritegnil z verigo. Tudi takrat si lahko pravico kupil, če si le imel zadosti denarja. Pripovedovali so, da so se advokati kar specializirali eni za požigalce, drugi za pretepače, tretji za goljufe in tak specialist ti je zagotovo pomagal in te rešil kehe.

Taka konkretna lekcija z verigo pa je pomagala, da si skozi njegov les nihče ni upal niti hoditi kaj šele nabirati brusnice. Potikali smo se po farovškem, po Kramovčem in pozneje še po Gornikovem, ko je bilo že vse obrano. Rdeče črnice, kakor smo imenovali ta žlahtni gozdni sadež, so neznansko počasi kapale v kanglo in včasih sem si izmislil racionalizacijo. Na dno kangle sem naložil praproti, nanjo tršic in čisto na vrh brusnice. Vlezel sem se v senco, pojedel štukl kruha in ko se mi je zdelo, da je sonce že dosti nizko nad Škarjami, sem se podal domov. Ves ponosen sem zamahoval s kanglo in hitel odlagati plen v mojo košaro v kleti.

Mati me je kmalu ujela na goljufiji, vendar to ni bilo najhujše, danes mi je iskreno žal, da nisem bolj pridno nabiral brusnic in bi jutri že poravnal moj skrivni dolg. Sklenil sem da bom jutri zarana odšel v gozd pa četudi v prepovedano, samo da se dokopljem do denarja.

Ko sem prišel na Prevalje, sem z velikim upanjem potožil mojo nesrečo mojstru mehaniku. Orjaški dedec me je gledal izpod čela in me kratko opozoril: počakaj smrkavec, potem je na vso ihto razpravljala s svojim sobesedenikom dalje. Mahala sta z rokami in govorila nekaj v meni neznanem jeziku, takrat je bilo na Prevaljah, v Guštanju pa sploh, mnogo nemškutarjev. Minila je že ura in mojster se še ni zmešnil za moje kolo. Moji načrti so se jeli ru-

šiti. Računal sem, da bo moje kolo pri prvi popravljeno in da bom čez uro najpozneje poldrugo uro že doma, gnal bom živino na pašo in nihče ne bo ničesar opazil. Tako pa ta zamuda! Živina v hlevu bi me utegnila izdati, vendar kaj se more. Ko se me je mojster le naveličal gledati, je pograbil kolo izmaknil krmilo, vstavil košček pločevine in ob njej porinil krmilni drog v matico ter z nekaj udarci kladiva popravilo zaključil. Koliko imaš, je stegnil roko ki je bila bolj podobna šapi kot roki. S prepotenimi rokami sem mu pokazal desetdinarski bankovec, ki je bil ves zmečkan, saj sem ga več kot dve uri krčevito stiskal v pesti. Ves čas sem mislil, da bo popravilo stalo kaka dva dinarja, kar tudi za mojo skromno blagajno ne bi pomenilo bankrota, dokler so v lesu brusnice. Mojster pa me je ledeno pogledal, zatlačil bankovec v žep na bluzi in zopet pričel kriliti z rokami. Meni se je stemnilo pred očmi. Za pet minut dela pa kar deset dinarjev. Ko sem še vedno stal kot vkopan, me je mojster hladno oplazil s pogledom in zarjul »verschwind«. Planil sem na kolo ali ob kolesu, kakorkoli že, ni se posrečilo in s kolesom vred sem telebnil s tako silo da se je krmilo zasukalo nazaj. Nisem si upal prositi pomoči, z vso močjo sem zavrtel krmilo v pravo lego. Tako torej, deset dinarjev in krmilo je prav tako kot je bilo. Ne vem več kako sem prišel po prašni cesti do Štoparjevega mostu, šele ko sem čisto blizu začutil prijeten hlad Šentanevske reke, sem prišel k sebi. Nisem se peljal, kolo sem držal za roge in ga potiskal pred seboj kot da bi krotil bika. Črna vest se je že močno oglašala, čudno kesanje se je mešalo s strahom in kolo, ki sem ga imel tako rad sem strahovito zasovražil, najrajši ga bi zalučal v strugo reke, pa saj nič ne pomaga. Tiste čase smo bili naročeni na »slovenskega gospodarja« in v njem so bila nenehna poročila o roparjih, vsi otroci smo

poznali grozljivke o Hacetu in o Pintariču. Oče je razlagal, kako taki zlikovci pridejo na vislice, obešanje je bila takrat smrtna kazen in že sem se videl kako bingljam na gaugah. Še Šeferjev mlin, ki je tako domače brundal, me ni mogel prebuditi iz težke more. Tedaj pa ojoj! Sem od Pečnikovega križa se bližata dve postavi, vštric ena druge gresta. To ne more biti nihče drug kot orožniki. Da, prav jasno že vidim, kako nosita puške na rame njih in na njih nasajene svetle bajonete in glave stikata ter si nekaj šepčeta. Stvar je popolnoma jasna. Mati je opazila krajo in ker sta mimo prišla ravno orožnika, jima je povedala kaj se je zgodilo. Tako in sedaj me iščeta, nikogar drugega kot mene.

Bil sem moker do kože, čeprav je pot po rieki prijetno senčnata. Šla sta naravnost proti meni, tako se mi je zdelo, tiščal sem kolo kot da nimam zglobov, niti za centimeter ga nisem mogel premakniti v levo ali desno in če bi pred seboj videl gada na cesti, se mu ne bi mogel ogniti, naravnost nanj bi stopil. Oči so mi zalivale solze, takrat pa sta žandarja stopila vsak sebi in znašel sem se med njima. Obstal sem, obstala sta tudi onadva. Sedaj se bo zgodilo, hop cefizelj, zdaj te pa imamo. Pa se ni! Žandarja sta šla svojo pot dalje. Ko

sem po nekaj deset metrih prišel do Pečnikovega križa, sem se zgrudil pred lese-nega boga in tako bridko molil, da bi se ta trenutek začela vojna — tiste dni se je namreč o vojni mnogo govorilo, saj so v njej obupani lakotniki videli zadnjo rešitev. Bog me je žal uslišal, toda šele pet let pozneje.

Ko sem se nekoliko zbral, sem zgrabil osovraženo kolo in ga rinil navkreber. Ena nevarnost je minila, toda sedaj se bliža druga še mnogo hujša. S tako težkim srcem kot ta dan nisem stopal nikoli prej proti domu. Z reke se vidi na sosedovo hišo in tudi zvonovi se že čujejo iz Šentanevskega zvonika do tam. Mnogo let pozneje, ko sem se šel posloviti od mrtvega očeta, mi je ta pogled prinesel v srce toliko žalosti.

Ko sem stopil na hišni prag, se je že tema delala. Mati me je že čakala naslonjena na vratni podboj. Takoj mi je bilo jasno — vse ve! Ni me udarila, niti vpila ni, le iz oči so ji kapale solze. Nisem se opravičeval, niti prosil odpuščanja, zbežal sem ven v mrak in tako hudo mi ni bilo menda nikoli več v življenju.

(Opomba pisca: Nastopajoče osebe v »Krizi« so izmišljene in je vsaka podobnost le slučajna).

Prof. Tone Sušnik

Slovstvena ekskurzija po Koroški

Slovenstva pokazatelj: Zgovorno pričajo o slovenski osnovi, vsaj kot usedlina, krajevna imena. Nemško govorečim je bil najčešče lokativ v ušesih: Rute — v Rutah — Ruttach, Poreče — v Porečah — Pört-schach, Kozje — Kosiach, Mače — Matschach ipd. Zanimivi so tudi primeri: Psi-nja vas (vas pod Sinjo goro — Hundsdorf(!), Medgorje (izg. Miegörje) — Mieger, Pečnica — Petschnitzen, Unternarrach — Spodnje Vinare — iz Vinske gore. Povzemam še nekaj imen po nemškem jeziku-slovcu Kranzmayerju: npr. Görtschitz — Krčica, Metnitz — Motnica, Hochostrowitz — Ostrovica; lepa slovenska beseda se skriva v krajevnem imenu Osiach — Osoje (na Osojah).

Drugi pomnik slovenstva je jezik, so koroška slovenska narečja, »to so dialekti slovenskega jezika, (značilni so) vsi splošno slovenski razvoji. Koroška je tista slovenska pokrajina, ki je razvoju pismenega in nato knjižnega jezika poleg Kranjske največ prispevala.

Žlahtna vez s slovenskim duhovnim prostorom, priča vzajemnosti, je slovenska kulturna ustvarjalnost na koroških tleh, saj je ves čas živa in plodovita veja skupnega slovenskega slovstva.

Samemu rojstvu slovenske pisane besede je Koroška dežela botrovala: okrog leta 1000 so nekje na Koroškem zapisali naše »brižinske spomenike«; morda so jih uporabljali v okolišju kraja St. Peter im Holz, v krajih, ko se že bližamo grossglocknerskemu masivu.

»Buge was primi gralwa Venus« je pozdravil koroški vojvoda Bernhard Spanheimski pri Vratih (Unterthörl) trubadurja Ulricha von Lichtensteina (1198—1276), ko je ta prestopil s svojim spremstvom koroško deželno mejo na poti iz Italije.

Slovenska govornica je bila tudi govornica ustoličevalnega obreda. Tako poroča pesnik Otokar iz Geule (ok. 1265—1322) (4); tudi opat Janez Vetrinjski (14. stol.) sporoča enako v svoji kroniki; o rabi slovenščine pri ustoličevanju piše Jakob Unrest (15. stol.) med drugim je ta zapisal, da je »Koroška zares slovenska dežela, koroški vojvode so imeli od nekdanj pravico, da so se lahko zagovarjali pred cesarjem ali kraljem v slovenskem jeziku. Enovitosti slovenskega kulturnega prostora se je zavedal Trubar, saj ugotavlja, da »ta slovenski jezik se povsod glih inu v eni viži ne govori — drigači govore... Kranjci, drigači Korošci, drigači...!« Tudi koroški deželni stanovi so denarno podprli tiskanje Biblije!

In rektor stanovske gimnazije v Celovcu, Nemeč Hieronim Megiser, doma iz Stuttgarta (je v šolskem poslopu skrival v sodih Trubarjevo Hišno postilo ter jo pomagal spraviti v Ljubljano; v Tübingenu se je sprijateljil z Dalmatinom in se od njega naučil slovenščine, tako da jo je upošteval v svojem slovarju Dictionarium quatuor linguarum (1592) poleg nemščine, latinščine in italijanščine. »Sloves slovenščine ni bil tako neznan, če je tujec med tri stare svetovne jezike uvrstil tudi našega.« (M. Rupel).

Lep poslušaj za sožitje obeh narodov na Koroškem so pokazali nekateri člani plemiške družine Goëss iz Žrelca (Ebenthal): nekateri člani družine so bili dobri poznavalci slovenščine in podporniki slovenske književnosti: Johann Anton (1699—1768), koroški deželni glavar, je dal pobudo za nov natis Bohoričeve slovnice v Celovcu; njegov mlajši sin Johann Karl Anton (1728 do 1798) pa je bil mecen in mentor Justmanovi slovnici in slovarju.

Kulturnim znamenjem po koroški deželi bomo skušali slediti od kraja do kraja, opozoriti na rojstne kraje, na domačije, svojce, spominske plošče, na pomembnejša dela.

Slovinci tostran meje in onstran nje spadamo v skupen jezikoven in kulturni prostor.

Gradivo je razporejeno takole:

1. PODJUNA

— med Libučami in Velikovcem
— od Globasnice do Kaple

2. OD CELOVCA DO BELJAKA

— Celovec z okolico
— okrog Vrbskega jezera in Drabosnjakov svet
— Beljak in okolica

3. ROŽ IN SVET ZA OBIRJEM POD KOŠUTO

— po Gurah
— Rož
— Od Obirskega do Sel

4. SVET OB ZILJI IN ZILJICI

Kraji so razporejeni po zemljepisnem zaporedju; začenjamo pri holmeški meji, ko po najbolj lagodnem prevalu s Poljane v Podjuno pridemo v avstrijsko Koroško. Kraji so zajeti po večjih področjih, in pri vsakem kraju je pripisana ustrezna oblika kraja in prebivalcev. Sledijo imena pomembnejših ljudi, ki so se v kraju rodili, ali pa tam živeli oz. žive. Pri vsaki osebi je kratka oznaka. V glavnem so zajeti literati. Ponekod sicer piše, da je slovenski kraj, načelno pa se izogibljemo oznakam. Pri teh oznakah ni konkretnega izhodišča.

Ljudske pripovedke o posameznih krajih so zaenkrat izpuščene — tudi niso povsod zapisane oblike prebivalcev. Na koncu bo dodan zemljevid in bomo lahko naknadno dopolnili to vrzel.

I. PODJUNA

(Podjuna, Podjunčan, Podjunčanka)

MED LIBUČAMI IN VELIKOVCEM

LIBUČE — prva vas, ko prideš čez mejo: (Loibach): Libučan, Libučanka, libuški (povsod je -l-!):

KUŠEJ dr. Rado (1875—1941): bil je redni profesor cerkvenega prava na ljubljanski univerzi; avtor mnogih znanstvenih del.

POTOČNIK Lovro (1899—1974): novinar, urednik Slov. vestnika, tu pokopan, spomenik; doma takoj čez mejo v Grablah.

HARTMAN Foltej (1901) iz srednjih Libuč: znan zborovodja na Koroškem; živi v Škocjanu ob Klopinskem jezeru.

HARTMAN Milka (1902), F. sestra: živi doma v Srednjih Libučah; pesnica, piše v duhu ljudskih pesmi in Gregorčiča, nekaterim je prikrojila tudi napev; udeležuje se tudi kulturno prosvetno.

Doslej je izdala dve pesniški zbirki: Moje grede (1952) in Lipov cvet (1972), obe pri celovski MD; objavlja pretežno v KOL MD, Domu in družini.

ŠMIHEL NAD PLIBERKOM (St. Michael ob Bleiburgu): v Šmihelu, Šmihelčan, Šmihelčanka, šmihelski (povsod izg. -u-); svojčas je bil kraj središče kulturno prosvetne dejavnosti tega dela Podjune; je kmečka vas, prafara, z lepo farno dvorano.

SRIENC Kristijan (1910): iz Podloga pri Žvabeku: župnik in dekan pliberške dekanije. Pri MD v Celovcu je izšla njegova povest Pastir Ciril.

BISTRICA (Feistritz): zaselek slovenskih kmetov pod Peco: Bistrica, Bistričanka, bistriški; tu je bil leta 1870 tabor, na njem je govoril mladoslovenski politik Valentin Zarnik (1837—1888).

BLATO (Moos) pri Pliberku raztegnjena več ali manj slovenska vas ob glavni cesti s Pliberka proti Velikovcu: Blačán, -anka, bláški, na Blátu (povsod izg. bu).

KUMER Mirko (1919): Čérčej po domače: bil je dolga leta obč. odbornik, kasneje tudi namestnik pliberškega župana.

Piše krajše črtice iz svojega življenja, pri MD v Celovcu je izdal knjigo spominov v dveh delih: Po sili vojak — pot — koroškega Slovenca skozi II. svetovno vojno (1969 in 1970).

MLINARJEVA domačija, zdaj last Kumra: tu se je skozi viharje časa ohranila Dalmatinova Biblija (zdaj v Štud. knjižnici na Ravnah).

DOB (Aich): vas s slovenskim kmečkim življenjem Dobljan, -anka, dóbovški (dobljanski).

MESSNER Janko (1921) pd. Petrov: profesor na slovenski gimnaziji v Celovcu, prevajalec, kritik, pisatelj. Važnejša dela: zbirka kratkih narodno in družbeno angažirane proze. Skurne storije, Iz dnevnika Pokeržnikovega Lukana, v nemščino je prevedel Prežihove Samorastnike (1963) in Kardeljev Razvoj slov. nar. vprašanja (1971, za dunajsko Europa Verlag); prevodi rad. iger za Hesnischer Rundfunk; v slovenščino je prevedel Dürenmattovo delo »Das Versprechen« (1961) in Mojster Krabut — nato še številne slov. pesmi za razne antologije v nemščini; pripravil je prispevke o slov. sodob. liter. ustvarjalcih na Koroškem za antologijo Kärnten in Wort (1/8 vseh prispevkov zajema slov. ustvarjalnost! Knjiga je izšla pri: Pekonig Verlag, Klagenfurt, pripravil jo je pesnik in lit. zgodovinar dr. Scharf; objavlja v Pič, NR, v nemških literarnih listih).

VIDRA VAS pri Pliberku (Wiederndorf):

HUDL Anita (r. 1946 v Kamniku): prosvetna delavka v pliberškem prosv. društvu, tu poročena. Literarno se vključuje v vrsto besednih ustvarjalcev z avtobiografskimi črticami; v zadnjem času pa je pripravila nekaj ujedljivih Kabaretnih scen.

ŠTEBEN (St. Stefan):

MUHOVEC Anton (r. 1746—u. 1838): duhovnik ter žup. Prešernov stari stric po materi; pri njem je bila pesnikova sestra Jera za gospodinjo.

PREŠEREN Jera (1798 v Vrbi, u. 1876 na Blejski Dobravi): tu se je poročila s Primožem Ambrožičem in se z njim preselila v Zásip (Zás'p) pri Bledu.

ŠKOCIJAN (St. Kanzian):

turistični kraj ob Klopínskem jezeru z nemškimi pridihom.

POLJANEC Vinko: (r. 1876 pri Svetem Urbanu pri Ptujju, u. 1938 v Škocjanu tudi pokopan: slovenski poslanec v kor. dežel. nem zboru, hitlerjevci so ga preganjali in

Mirno sožitje

na posledicah je umrl. Pokopan je v Škocjanu, kjer ima nagrobnik. Meškov »Poljančev Cencek«; izvrsten govornik in podpornik slovenskih učnih zavodov na Koroškem; deloval je tudi publicistično.

ŠMARJETA (St. Margareten) pri Velikovcu: Meškovo prvo službeno mesto (1898 do 1900)

HERMETER Blaž (1828—1860): duhovnik, narodni buditelj, služboval v Globasnici in Ž. Kapli, pisal pesmi v slovenskem in nemškem jeziku.

II. OD GLOBASNICE DO KAPLE IN JEZERSKEGA

GLOBASNICA (Globasnitz): Globasán, ánka, globáski, v Globásnici (izg. guo-): Tu je bila Juena — rimsko mesto, na poti od Colatia (Starega trga pri Sl. Gradcu) do Virunuma na obronkih Stalenske gore (St. Magdalensberg) pri Gospe Sveti.

LISIČJAK Franc Leder (1833—1908): ljudski pevec in citraš; znana je npr. njegova pesem »Pesem od rojstva«; pred rojstno hišo so maja 1972 postavili spomenik.

KOŠUTNIK Matilda (1899—1975): Lisičjakova hčerka; pisala je ljudske igre, ki so jih domača prosvetna društva igrala. Napisala je tudi igro o Lisičjaku. Živela je na domu, pokopana na domačem pokopališču.

DOBRLA VAS (Eberndorf): Dobrolei, -lčanka, (dobrolski) dobrovski: staro samostansko središče, proštija. Tukaj so doma Sienčniki.

Nekaj let je v Dobrli vasi služboval katoliški protireformacijski pisec Jernej Baser (1683—1738); kasneje je bil tu tudi O. Gutsman (gl. Grabstajn).

KUHLING ANTON — pesnik rojen na Dobrovi pri Dob. v. p. d. pri Domniku — več o njem pri Bistrici na Ziljci.

Rojstni kraj pisateljice zg. in biog. romanov Mimi **MALENŠEK** leta 1919, ko je oče tu služboval v plebiscitnem času.

REBERCA (Rechberg): Reberčan, -čanka, reberški, na Reberci:

ILAUNIK Ožbej (r. 1876 tu, u. 1945): reberski Ožbej; važnejša dela: Slednji vitez Reberčan: ljudska povest o r. vitezi (grad je že zdavnaj razvalina); Kapelski punt; Alojz Kraigher ga je opisal v romanu Kontrolorju Škrobarju.

TURNŠEK Metod (1909 v Budinu pri Ptujju, zadnja leta je živel na Reberci, tu umrl 1976, pokopali so ga v Ljubljani): duhovnik in poljudni pisatelj ljudskih povesti in iger;

nekaj pomembnejših del: In hrumela je Drava, 1955, povest iz medv. časa, Božja planina, 1965, povest po legendi o Sveti gori (Skalnici) nad Solkavam: Stoji na rebri grad, 1965, Krst karantanskih knezov, 1968, zg. drama, pisal je tudi o Cirilu in Metodu.

ŽELEZNA KAPLA (Eisenkappel) Kápelčan, Kápelčanka, kapelski, v Ž. Kaplo, tudi v Káplo:

trg, z mešano govorico, z grofovskimi gozdarskimi objekti; cestni odcep proti Jezerskemu, pod Obir na Sele; s svojim starim običajem za svečnico, ko otroci spuščajo lesene cerkvice po vodi in pojejo svoj Ante pante popolorum:

Iz protireformacijskega časa je znana Komedija od Kristosovega trpljenja.

MIKLAVC Anton (1700 v Ž. K. u. 1743 v Celovcu):

duhovnik, slovenski pridigar, pripravljal je 2. izdajo Megiserjevega slovarja.

MOZGAN (Možgan) Jernej: (r. 1823 v koprivski gori, župnikoval v Žel. Kapli, s Knobleharjem je šel v misijone v Afriko, tu ob Belem Nilu je umrl 1858; v farni cerkvi v Ž. Kapli ima spominsko ploščo v slov. in nem. jeziku.

LOBNIK: Blizu Ž. Kaple se odcepi cesta na Lobnik v smeri Pece:

PRUŠNIK Karel — Gašper (1919): prvi sekretar OF za slovensko Koroško: napisal je povest Gamsi na plazju — 1958; živi v **Kroti** vasi pri Vetrinju (Krottendorf).

LIPUSCH Florijan (1937): pesniški psevdonim Boro Kostanek; učitelj in pisatelj;

je slogovno inovativen, družbeno angažiran pisatelj mladega koroškega slovenskega rodu. Je marljiv, janežičevski organizator slov. kor. liter., urednik Mladja in v to revijo tudi največ prispeva.

Pomembna dela: Zmote dijaka Tjaža, roman, 1972; zgodbe o čuših (Drž. zal., 1973). Objavlja tudi v Sodobnosti in Dialogih.

LEPENA (Leppen): hribovska vas v stranski dolini za Ž. Kaplo.

POLANŠEK Valentin (1928): učitelj, pesnik in avtor poljudne prave, šolski ravnatelj na Obirskem. Pesniške zbirke: Grape in sonce 1963 pri založbi Drava, Borovlje; Karantanske — 1971 pri MK v Ljubljani; Cincek — 1972, zbirka otroških pesmi v samozaložbi; objavlja v Mladju, Sodobnosti, Dialogih.

Dr. Marija Makarovič

Medsebojna pomoč na Zelenbregu

(nadaljevanje in konec)

VZROKI ZA VZPOSTAVLJANJE IN OHRANJANJE MEDSEBOJNE POMOČI

Tudi v Zelenbregu je še dandanes do neke mere prisotna vrsta nagibov za vzpostavljanje in ohranjanje medsebojne pomoči. Najrazličnejši nagibi pa so se tako kot po drugih doslej obravnavanih kmečkih naseljih v zadnjih letih zavoljo najrazličnejših vzrokov predružačili, oziroma kažejo v Zelenbregu nekatere značilnosti, ki jih drugje ne ugotovimo, ali vsaj ne v takšni meri.

Tako kot smo zapisali tudi že za ostala naselja velja tudi za Zelenbreg, da institucijo medsebojne pomoči ne porajajo in vzdržujejo pri življenju izrazitejši altruistični nagibi, ampak vsakdanja, večidel gospodarska potreba ljudi, katerih način življenja je vezan na izpolnjevanje določenih opravil, za katerih pravočasno, pospešenejšo in predvsem gospodarnejšo dokončanje, je potrebno večje število ljudi, kot jih premore posamezno gospodinjstvo.

Tudi že omenjeno pomoč vaščanov sosednjemu pogorelcu, »ko leti tudi sovražnik pomagat« moramo imeti le za na videz nesebično. Saj je pri ljudeh, ki živijo v ruralnem okolju nedvomno še povsod v veliki meri prisotna zavest: če ne bom pomagal drugim, kdo bo pa meni pomagal, kadar bom v nesreči. Zavest, ki je v urbanih naseljih že skorajda zamrla.

Pred nadrobnejšim podajanjem nagibov, ki so sodelovali pri vzpostavljanju medsebojnih odnosov navajamo le nekaj splošnejših ugotovitev, ki pa po vsej verjetnosti veljajo tudi za sosednja naselja, kolikor moremo na podlagi le splošnejšega poznavanja in nekaterih drugih podatkov trditi.

Ker so bile še pred zadnjo vojno družine v Zelenbregu obenem z domačimi in posli dokaj številne in so razpolagale z ustrezno delovno silo v zadostni meri, so gospodarstva večinoma opravila vsa kmečka dela v lastni režiji, oziroma s pritegovanjem manjšega števila sodelavcev. Saj je bilo takorekoč le dvoje del, ki bi jih gospodinjstvo le s težavo opravilo samo, ali pa

LIPUSCH — glej Lobnik!

PASTERK Franc — Lenart (1912—1943 padel v Mežici), narodni heroj, koman. Kor. bataljona.

REMŠNIK (Remschenig): vas pod Olševo.

HADERLAP Lipe Filip (1849 — kdaj in kje je umrl ni znano) p. d. Pri Jurjevcu: poštni uradnik, kasneje urednik Slovenca, nato celovškega Mira, nemiren politični delavec, simpatizer social. demokratov; pisal je razne politične članke, brošure, prevajal, pisal je pesmi, zbiral koroške ljudske pesmi in povesti; prevedel je zbirko 1001 noč.

3. JEZERSKO — JEZERSKI VRH

(Seeberg Sattel):

DULAR Ožbalt (1836—1929) v Bosanski Blatini: bil je dopisnik Bleiweisovih Novic.

Omenjenim nagibom se pridružuje še kulinarični, ki pa ni odločilnega pomena, razen za sodelovanje vaškega proletariata »ofarjev«, saj je bila prehrana v Zelenbregu sicer skromna, vendar zadostna.

Seveda pa moramo pri nadrobnejšem razglabljanju o nagibih za ohranjanje ali opuščanje medsebojne pomoči upoštevati še navezanost na tradicijo, saj naprednejša miselnost nedvomno ne pomaga utrjevati medsebojnih odnosov, predvsem pa trga že tako rahle tradicionalne vezi vaščanov.

Prav tako pa zamira nekdanja, nedvomno v večji meri prisotna, komformistična miselnost, vsaj v socialnem pomenu tega pojma. Nedvomno pa je v veliki meri prisotna pri dvigovanju življenjske ravni, ki jo označuje zgovoren stavek: če imajo že pri sosedu traktor, televizijo itn., zakaj jo ne bi imeli še pri nas. Ali: vsi že imajo, moramo imeti tudi mi.«

Populacijski nagibi

V Zelenbregu je bilo v drugi polovici 19. stoletja, z majhnimi odstopanji okrog 200 prebivalcev. Tako so jih našli 1869. leta 199, 1880. leta 404 in deset let kasneje 202. Leta 1909 zabeležimo manjši padec s 193 prebivalci, desetletje kasneje pa napredovanje z 205 prebivalci. Po ljudskem štetju za leto 1931 je bilo v Zelenbregu le še 171 ljudi, v letu 1971 še vedno 173 in v letu raziskovanja enako vaščanov.

Ker v starejših statistikah verjetno niso všteti hlapci in dekle, lahko predvidevamo, da je bilo število družinskih in za delo sposobnih članov še pred zadnjo vojno precej večje. Po večkrat preverjenem izročilu povzemamo, da so imeli pri vseh posestnikih vsaj po dva hlapca in dvoje dekel, tako pri Ulceju, Lizeju, Maku, Račelu, Jastrovniku, Hirazu, Trotu, Jaznikarju, Vogelniku, Pogorelcu, Predanu, Peršatu in Kumajštru. Pred prvo svetovno vojno pa so pri velikem kmetu Račelu imeli po sedem hlapcev in enako število dekel!

Hirazovi
steljerajovci

Svatba pri Vogelniku okoli leta 1950. Povabljeni sosede in sorodniki

Po drugi strani se je največkrat z medsebojno poroko hlapcev in dekel neprestano obnavljal stan vaških dninarjev »ofarjev«, kjer so moški navadno hodili na delo v Mežico, na Ravne in na Prevalje ali pa so bili zaposleni v gozdarstvu, ženske pa so hodile na dnino okoliškimi kmetom, predvsem pa kmetu, kjer so bile na stanovanju.

Med prvo svetovno vojno, ko so možje in sinovi ter moški posli odhajali v vojno, so si veliki kmetje pomagali z ruskimi ujetniki, ki so jih razporejali po domačijah.

In nekdanji z domačimi ter najetimi posli in dninarji populacijsko in delovno sposobne družine, so bile v prvih povojnih letih močno okrnjene. In prav v povojnih letih, ko so stari hlapci pomrli — obdržali so jih le še pri posameznih hišah — za delo sposobni pa so si poiskali največkrat delo v železarni na Ravnah, isto velja tudi za družine ofarjev, so si začele družine v večji meri pomagati med seboj. Tako je bil v tem času, kot opazimo tudi še danes, prav populacijski nagib, oziroma pomanjkanje za delo sposobnih ljudi po družinah, poglaviti nagib, ki je na primer ob večjih delih še nadalje združeval vaščane med seboj, čeprav se je že med zadnjo vojno množičnost stelaraj precej zmanjšala, po drugi strani pa so se do uvedbe kosilnic in žetvenih naprav okrepila tudi sodelovanja pri košnji in žetvi, spravljanju krme ter okopavanju krompirja in pese in kopanju krompirja.

Tudi po zatrujevanju ljudi so si v obdobju od leta 1945 pa do sedemdesetih let vaščani v večji meri pomagali drug drugemu pri raznih delih.

Po drugi strani pa je na Zelenbregu odhajanje v tujino in vsaj občasno manjšanje družin, ki ga prinaša zdomarstvo po številnih drugih vaseh, preprečilo zaposlovanje, predvsem v železarni, ki daje v vedno večji meri tudi članom kmečkih gospodinjstev dodatno zaposlitev. Zavaljo tega pa Šelemperžani še vedno ostajajo na kmetijah in se kot polkmetje vključujejo v določene norme življenja na vasi.

Kot drugod po Sloveniji vpliva tudi v Zelenbregu na manjšanje družin v povojnih letih omejevanje rojstev. Saj so predvojne kmečke družine imele v povprečju vsaj po 5 otrok. Kljub omejevanju rojstev pa pokaže Zelenbreg v primerjavi z ostalimi slovenskimi naselji nekaj močnejše družine, ki so nad slovenskim povprečjem, ki šteje po dva otroka na družino, v Zelenbregu pa naštejemo povprečno po tri. Družine s 4 ali pa več otroki pa so tudi na Zelenbregu že izjema.

Nedvomno pa so tudi v preteklosti ob domačih hlapcih in deklah predstavljali otroci kmetovalcev ustrezno delovno pomoč ob skupnih delih, zlasti ob stelaraji, gnojvozi, ob spravljanju krme in ob žetvi.

Današnja starostna piramida v Zelenbregu govori v prid mladim ljudem in ljudem srednjih let. Prav starih in za delo nesposobnih ljudi skorajda ni. Saj so vsi vaščani, razen dveh in malih otrok, ustrezno zaposleni z različnimi kmečkimi deli. Prav omenjena, očitna mlada struktura zelenbregških gospodinjstev, pa prisiljuje družine, kjer sta za težja in večja dela, kot so košnja, spravljanje krme, žetev, pri hiši le dva zelo sposobna človeka, da si poiščejo ustrezno pomoč, in kot smo že omenili v zadnjih letih večinoma pri odseljenih bratih in sestrah, pri sorodniških družinah na Ravnah in drugod.

V primerjavi s stanjem v doslej obravnavanih naseljih, pa v Zelenbregu zaenkrat ne ugotovimo osamljenih kmečkih gospodarstev, kjer bi se stari ljudje sami ubijali s kmetovanjem. Opažamo pa, da posamezne družine Šelemperžanov pritegujejo osamela gospodinjstva s sosednjih naselij, na primer s Tolstega vrha, prav na podlagi pomanjkljive družinske populacije v ustrezne odnose medsebojne pomoči.

Končno ob ustrezni mehanizaciji kmetijskih obratov opazujemo, da bi z večjim ali manjšimi napor ali z drugačno ureditvijo dela vendarle večino del vaščani lahko opravili sami. Vendar pa je prav spravljanje stelje v jeseni tudi že zdaj

opravilo, ki ga še tako mehanizirana in številčna družina ne bi mogla sama. Zato si vaščani, ker je pač potrebno večje število sodelavcev, kot jih premore posamezno gospodinjstvo, vsaj ob stelaraji priskočijo na pomoč. Po drugi strani pa zatrjujejo ljudje, da jih k številnim drugim oblikam medsebojne pomoči še vedno sili v poletnem in zlasti v pozno jesenskem času nestalno vreme, ko se vsakdo trudi, da bi čimprej pospravil pridelek.

Družabno zabavni nagibi

Nedvomno je v Zelenbregu, kjer se vaščani le poredkoma videvajo — zavaljo že omenjene večje ali manjše oddaljenosti posameznih domačij — prav družabno zabavni nagib eden izmed poglavitnih pri vzpostavljanju in ohranjanju nekaterih oblik medsebojne pomoči.

V dolgoletnem raziskovanju najrazličnejših odnosov medsebojne pomoči in pomena družabno zabavnih nagibov za vzpostavljanje in ohranjanje medsebojne pomoči, doslej nismo opazili tako spontanosti občasnih manifestacij družabnega življenja, kot prav v Zelenbregu. Pa naj so to razveseljevanja, ki sledijo po končanem skupnem delu ali pa zabave namenjene občasnemu shajanju in razveseljevanju vaščanov ob različnih priložnostih.

Primer, vsaj v mejah Zelenbrega, kar najbolj množičnega razveseljevanja po skupnem delu je bila in je do neke mere se tudi dandanes stelaraja. Ljudje starejši še zdaj zatrjujejo, da so tudi še pred zadnjo vojno tako mladi kot starejši ljudje (do šestdesetih let), kmetje in posli »čudno radi hodili po stelarajah, saj je bilo lušno, ko jih je bilo več skupaj.« V zadnjih letih se stelaraj radi udeležujejo tudi delavci z doline, saj pravijo tako kot domačini, da radi hodijo zaradi zabave. Nasploh so domačini še zdaj mnenja, še posebej pa je to veljalo v preteklosti, da bi bil marsikdo užaljen, če ga ne bi povabili na stelarajo, nedvomno ne zaradi dela, temveč zaradi zabave.

Pri velikih stelarajah so povabili še v letih pred zadnjo vojno — posebej je bilo to v navadi okoli 1925. leta — tudi godce. Tako so na Račelovo stelarajo prihajali okoli 1925. leta Prosenovi muzikanti iz Stražišča. Navada je bila, da so ob zaključku stelaraje prišli kar v gozd in so nato igraje na čelu spreveda spremljali delavce na dom, kjer je bila večerja in po njej zabava, ko so predvsem mladi pa tudi poskočnejši starejši plesali prav do jutra, ostali pa so se pogovarjali in peli. V odmorih in za oddih so se jim od časa do časa pridruževali tudi plesalci.

Današnje stelaraje, čeprav bolj skromne, so še vedno zaključene s plesom, če ni godca »mehača« plešejo ob zvokih radia ali gramofonskih plošč.

Mimo plesa in šaljevih pogovorov pa se je na stelarajski večerji zvrstila še vrsta šaljevih dejanj. Že v času, ko so čakali na večerjo, je bila vsaj še pred zadnjo vojno navada, da so se predvsem mladi ljudje drug drugega mazali s sajami, kar je vzbudilo veliko smeha in dobre volje, včasih pa tudi navidezne jeze.

Vsaj še pred nekaj leti je gospodar po večerji vrgel na mizo debelejšo in močno namiljeno kolerabo. Namesto kolerabe so

začeli okoli 1935. leta metati jabolka. Med smehom in vriščem so si vsi navzoči skušali priboriti jabolko oz. kolerabo, ki pa jim je tedaj, ko so že mislili da jo imajo v rokah, največkrat spolzela iz rok, odskočila pod mizo, kar je povzročilo še nov val smeha. Le pri nekaterih gospodarjih pa so namesto kolerabe vrgli na mizo »rajcl«, majhno olupljeno in zvito smreko, prav tako močno namiljeno. Ko se je najbolj spretnemu končno le posrečilo zagrabiti sadež, ga je dvignil iz zraka in zajučkal. Zmagovalcu so nato dekleta prinesla pušeljce, ki so ga že pred tem skrbno pripravila. Pušeljce je bila mala smrekica, okrašena pred prvo svetovno vojno s cigarami, po njej pa največkrat že s cigaretami in svečkami, zataktnjena v šartelj (bel, mlečen kruh). Včasih pa je bil šartelj en liter žganja v steklenici, v katero so namesto zamaška zataktnili prav tako majhno smreko.

Ko so dekleta izročila pušeljce, so pristopili še muzikantje in začela se je splošna zabava.

Prav poredkoma je še v navadi, v preteklosti pa je bil *conditio sine qua non*, da ženske enemu izmed moških, medtem ko se umivajo, vzamejo klobuk, vanj nabasajo krape, štruklje in na vrhu največkrat okrasijo z rožami in koprivami. Pravijo, da »nanašajo urbana«. Moški so zavoljo tega, ker če je kdo dobil urbana, ni bilo preveč »častno«, klobuke skrivali. Ponekod pa so moški jemali ženskam rute in so v rute nabasali urbane. Navadno so basali urbane bolj jezični ženski, pa hvalisavemu moškemu.

Navada je bila, da se je moški najprej zavrtel s tisto, ki mu je prinesla urbana in obratno ženska z moškim. Mimo navedenih urbanov, ki so jih največkrat na hitro nabasali in so bili bolj skromni, pa so naredili po enega urbana še v kuhinji. Nakar ga je gospodinja prinesla lastniku. Bil je skrbneje narejen.

Končno je bila tudi pred vojno navada, da je gospodar podaril po večerji moškim po kakšnih deset cigaret in prinesel liter žganja z besedami: »to je moj pušeljce«.

Že med delom in ob ognju v gozdu, pa potem na domu gospodarja, kjer je bila večerja, so stelarajovci prepevali najrazličnejše pesmi, med njimi pogosto: »Na travne rožce cvetijo, Zdaj smo delo dokončali itn.«

Z veselimi dejanji je bila spremljana tudi vožnja gnoja, ko je po malici tisti moški, ki je bil »najbolj korajžen«, peljal na njivo ženskam, ki so trosile deda, to je figuro moškega, natlačenega s slamo, s klobukom na glavi in peresi za klobukom. Spolovilo so mu naredili iz bele repe ali kolerabe in velikega korena. Ko je možakar pripeljal deda na njivo, ga ženske nekaj časa sploh niso hotele opaziti. Ko pa je bil gnoj skopan z voza, so se kot ose zakadile v voznika, mu raztrgale hlače in srajco pa končno še razsule voz. Velikokrat se je razvil pravi pretep. Ljudje pa še danes zatrjujejo, da je prinašalec deda potem tudi po nekaj ur sestavljal razstavljeni voz.

Predvsem s petjem in s pogovori je bilo spremljano tudi zaključevanje ostalih skupnih del, kot so košnja, že omenjena gnojvoza, žetev itn.

Čeprav je danes družabno zabavni nagib za vzpostavljanje odnosov medsebojne pomoči precej manj pomemben, kot v preteklosti, pa ljudje zatrjujejo, da se zlasti stelaraje in nekaterih drugih dela radi udeležijo zato, da pridejo skupaj, da se naveselijo in pogovorijo. In tako kot v preteklosti, tudi še danes teče beseda o delu, o preteklih in zdajšnjih dogodkih v vasi, ko se bolj ali manj obira tudi sovaščane, pripoveduje uganke, smešne zgodbe in podobno.

Pred začetkom večjih del (podiranje stare hiše) ali po zaključku zidanja, v predpustnem času, pa tudi samo zaradi medsebojnih stikov in razveseljevanja, so predvsem pri hišah, kjer je bila mladina, prirejali domače veselice »gaude«, kamor so prav tako povabili mehača — godca. Danes so gaude manj pogostne, ljudje pa se jih še vedno radi in v velikem številu udeležujejo.

Kulinarični nagib

Kulinarični nagib, nedvomno tudi danes ni odločilnega pomena pri vzpostavljanju in ohranjanju medsebojne pomoči, saj je bila v obravnavanem obdobju prehrana vsaj pri kmečkih gospodinjstvih na zadovoljivi ravni. Seveda pa ljudje istočasno tudi zatrjujejo, da gredo rajši pomagat tistim, ki dobro postrežejo.

Obilnejše pogostitve so tako v preteklosti, kot tudi še zdaj, spremljale predvsem stelaraje, ko so tudi že med delom malicali. Bogatejša pogostitev pa je sledila tudi po gnojvozi. Vendar še zdaj zatrjujejo starejše gospodinjce, da so se zavoljo prehranjevanja precej bolj bale stelaraje, kot pa gnojvoze. Saj so stelarajovce kuhale »malo manj kot za ohcet«. In kot pravijo je tudi v zadnjih letih stelaraja kar se tiče kuhanja »izbirčna«.

Tako so stelarajovcem postregli ob deseti uri z »mauo ižino« v gozdu, in sicer klobase, kruh, mošt, sir, pa tudi orehe. Ob eni uri je sledila »ižina«, kosilo, na-

vadno kislja župa, pa kruh, orehi in mošt, ob sedmih zvečer pa večerja na domu. Ponekod so še pred večerjo, da so ljudje laže dočakali, prinesli na mizo orehe in kruh.

Večerja pa je bila kar najbolj obilna in po pričevanju ljudi so pri premožnih kmetih pred zadnjo vojno pripravili tudi po 12 jedi, ko so najprej postregli župo z rezanci, hren s kruhom ali repični zos nato pa nudne (bel kruh namočen v mleku, pomešan s smetano, rižem in jajci), krape, jabolčni in orehov zavitek, poganico in končno še bob (z žganjem polito pecivo narejeno in spohano iz testa, ki je ostalo od krapov), ki je prišel na vrsto kot zadnja jed.

Tako tudi še zdaj nudelni ne smejo manjkati na stelaraji, saj so nasploh cenjena jed, isto velja za bob, po katerem so ljudje postali nadvse dobre volje, saj je z žganjem pomešano pecivo opijanilo ljudi.

Pred vojno so za stelarajovce običajno zaklali eno ovco.

Dobro so postrežene tudi žanjice. Tako kot v preteklosti so še zdaj v navadi krapji, pa svinjsko meso in »štrudel«. Zvečer je bila običajno potica in ruski čaj z žganjem in rumom, ki je bil pred zadnjo vojno tako cenjena pijača, kot je danes kava. H krapom pa so običajneje ponudili belo kavo. Če je bila večja žetev, so ponekod prav tako, kot ob stelaraji zaklali tudi ovco.

Obilnejšo dopoldansko in popoldansko malico ter večerjo pa so dobili tudi kosci in seveda vsi oni, ki so basali seno, tako kot je navada še zdaj.

Za vse tiste, ki pomagajo pri gradnji hiše ali gospodarskega poslopja pripravijo domači, ko se vselijo, likof, to je večerjo z župo, hrenom in mesom, pa s krapji, moštom in pečenko.

Mimo postrežbe v hrani se ljudem zdi zelo pomembna pijača, ki ne sme manjkati pri nobenem večjem opravilu. Samo za zgovorno ilustracijo, koliko pijače lahko potočijo po grlu tudi same ženske, naj navedemo, da je pred dvema desetletjema

Hirazove pripravljajo večerjo za stelarajovce late 1975

Steljerajovci
pri večerji

8 žensk spilo med okopavanjem v osmih dneh okoli 250 litrov mošta. Seveda so jim prišli pomagat pit — okopavanje je namreč žensko delo — tudi moški.

Kot v drugih pokrajinah pa je tudi tukaj navada, da naprošene, potem ko odidejo domov, obdarijo. Tako ponekod še zdaj dajo steljarajovcem za domov po dva krapa in kos štrudelnja. Pravijo da zato, ker se ljudje najedo juhe in hrena z mesom, pecivo pa ostaja.

Enako kot drugod so tukaj obdarili ženjice, predvsem tiste, ki so pomagale žeti vsa žita, ko so gospodinje za veliko gospojnico spekle po celo peč »šarkljev« (okrog 12) in poslale ženjicam »krajc«. Tista, ki je hodila »prijno žet, je dobila cel krajc« (npr. tri dni rž, en dan oves, 2 dni pšenico, 1 dan ječmen), ostale pa samo po pol. Krajc pošljejo vsem tistim, s katerim skrijem delajo ali pa tudi onim, ki odslužujejo. Tako v preteklosti ofarcam in danes delavskim družinam.

Navada je bila, da so ofarce dobile pred vojno takoj po žetvi, ko so odhajale domov po pogoditvi še »štikele« (četrtno) hleba. Starejši pravijo, da k družinam, kjer niso dali kruha, niso več prišle.

Prav tako pa je še zdaj v navadi dajanje kolin (godlja, mesna klobasa in kos šinka) tistim, ki pomagajo delat, pa tudi sorodnikom in sosedom, čeprav niso pomagali.

Ob gnojvozi pa so vsakemu zjutraj postregli s kozarčkom žganja, ob devetih je bila malica (meso, mošt, kruh, v zadnjih letih še kumarice), ob 13. uri pa južina (meso, župa, krapi), za večerjo pa kislja župa, meso in pita.

Tehnika dela

Podobno kot v ostala agrarna naselja po Sloveniji, je tudi v Zelenbreg le počasi prodirala tehnizacija kmetijstva in nado-meščala številnejšo delovno silo. Kljub večji ali manjši mehanizaciji kmetijskih obratov, pa tu tudi še danes ostaja vrsta

del, ki jih je treba opraviti ročno ali pa vsaj deloma ročno. In ker bi se tako zastavljena dela preveč zavlekla, po drugi strani pa se je treba pri večini, zlasti pri poletnih delih prilagajati muhastemu vremenu, predvsem naglemu dežju, si ljudje za njih pravočasno in gospodarneje dokončanje še vedno medsebojno pomagajo, bodisi z večjim številom sodelujočih (steljaraja), ali pa s pritegovanjem manjšega števila, navadno že odseljenih članov družine ob basanju krme, pobiranju sadja in krompirja itn.

Kot smo že navedli na ustreznem mestu, je že pred prvo svetovno vojno uvedena ročna mlatilnica sicer skrajšala čas mlatve, pritegniti pa je bilo potrebno večje število ljudi. In prav pri mlatvi, so si začeli po prvi svetovni vojni pomagati drug drugemu v večjem številu. Tudi električna mlatilnica, ki zaposluje manjše število ljudi, terja vseeno nekaj več delavcev, kot jih premore domače gospodinjstvo.

Nedvomno je tudi v Zelenbregu uvajanje traktorjev olajšalo in spremenilo prejšnje ročno delo ali delo s pomočjo preprostejših orodij. Na eni strani je prekinilo z vrsto sodelovanj, npr. pri gnojvozi, košnji in žetvi, po drugi strani pa se je prav na hribovitem terenu, kjer ležijo vse šlemperške njive in travniki, pokazalo, da lastniki traktorjev ne morejo vse zemlje obdelati s stroji, ker so neprikladni za hribovit teren in so tako prisiljeni na podlagi menjave dela sodelovati z lastniki vprežne živine, s katerimi si zamenjujejo strojne in vprežne usluge. Tako je uvedena povsem nova oblika sodelovanja, na podlagi sodobnih inovacij v kmetijstvu.

Tudi ročno sajenje silažne koruze je pred dvema letoma vzpodbudilo pri lastnikih silosov sodelovanje pri sajenju.

Lastništvo proizvodnih sredstev in materialnih dobrin

Lastništvo najrazličnejših strojev, kot smo omenili, vzpodbuja ljudi k novim ob-

likam medsebojnega sodelovanja. Najrazličnejše pretekle in današnje oblike medsebojnih sodelovanj pa temeljijo tudi na lastništvu proizvodnih sredstev.

Tako si je na primer v času, ko so imeli vsi kmetje z Zelenbrega svoje mline na Reki, za mletje žita, le malokdo izmenjalval usluge na tej podlagi. V zadnjih letih pa vedno pogosteje opazujemo, da vsaj trije lastniki mlinov meljejo žito na podlagi menjave dela drugim sovaščanom, največkrat med njimi sorodnim družinam.

In prav tako so v preteklosti — pred petimi leti — ko na primer še vsi kmetovalci niso imeli traktorjev in kosilnic — lastniki omenjenih strojev vzpostavljali s sovaščani vrsto sodelovanj na podlagi lastništva strojev.

Že omenjeno dajanje zemlje »za sejanje krompirja« predvsem nekmečkimi družinam z Raven, pa podobno kot v preteklosti, še nadalje vzdržuje oblike sodelovanj za povračilo s pomočjo ob žetvi, steljaraji itn.

V veliki meri pa se prav v zadnjem letu vključujejo v različna medsebojna sodelovanja tudi lastniki avtomobilov, tako s prevažanjem mleka v dolino, pa z nenehnim prevažanjem ljudi.

In končno so pred nekaj leti, tako kot je v navadi še zdaj, k prvemu lastniku televizije v prostem času hodili gledat od-daje sovaščani, predvsem pa otroci.

Navedena in še vrsta manjših sodelovanj pa ponovno dokazuje, da so nagibi za vzpostavljanje medsebojne pomoči prisotni, oziroma odvisni od najrazličnejših bolj ali manj pomembnih činiteljev.

Dopolnjevanje življenjske ravni

V vrsti pomembnejših vzrokov, ki so tako v preteklosti kot tudi še danes vsaj do neke mere sodelovali pri vzpostavljanju in ohranjanju različnih oblik medsebojne pomoči, kaže omeniti tudi dopolnjevanje življenjske ravni.

Najrazličnejše oblike na podlagi tovrstnega nagiba — kot omenjeno, jih ugotovimo v večji meri še med obema vojnoma z ofarskimi družinami — vzpostavljajo šlemperški kmetje s sorodnimi in tujimi delavskimi gospodinjstvi, ki ne bivajo več, tako kot je bilo pravilo v predvojnem obdobju, v njihovih stanovanjih na Zelenbregu.

Prav te družine, ki so na primer na Ravnah, kot je navada v vseh urbanih naseljih, navezani samo na redne mesečne prejemke, pa si posebej v zadnjih letih v veliki meri skušajo dopolnjevati življenjsko raven s tem, da v zamenjavo za zemljo hodijo pomagat ob raznih kmečkih delih.

TRADICIJA IN KOMFORMIZEM

Nedvomno pomeni tudi Šlemperžanom obdobje po prvi in posebej po drugi svetovni vojni, obdobje vedno novih in hitrejših spoznanj ter družbenih osveščanj ter z njimi povezano trganje tradicionalne in komformistične miselnosti.

V veliki meri pa desetletno obdobje intenzivnejše mehanizacije spreminja tudi odnos tukajšnjih ljudi do preteklosti in sedanjosti.

In tako nedvomno pri vzpostavljanju medsebojnih odnosov ne sodelujejo izra-

zitejši tradicionalni nagibi, marveč v največji meri gospodarska potreba vaščanov. Kljub temu pa smo lahko nenehno spoznavali, da so v zavesti ljudi še vedno prisotna številna tradicionalna in komformistična stališča. Ob istočasnem zatrdjevanju, da je današnji svet drugačen, da vsak gleda nase, da stare navade izginjajo, so zagotavljali: »to je že stara navada, da mora biti steljaraja« in »je tumasto, ampak tako je, smo velikokrat prekleli steljarajo ker veliko košta in ker nekateri delajo, drugi pa tudi klepetajo, pa smo jo naslednje leto ponovno naredili. Če nekdo prekine s staro navado, o tem govorijo vsi ljudje.«

NAGIBI ZA SPREMINJANJE IN OPUŠČANJE MEDSEBOJNE POMOČI

Tudi v Zelenbregu smo opazili vrsto nagibov, ki sodelujejo pri spreminjanju in opuščanju najrazličnejših odnosov medsebojne pomoči. Podobno kot smo doslej ugotovili v drugih naseljih, so med najpoglavitejšimi nagibi naslednji:

- mehanizacija kmetijstva in sodobnejši načini kmetovanja;
- zaposlovanje vaščanov;
- rahljanje komunikativnih odnosov, pomanjkanje časa in mladine.

Mehanizacija kmetijstva in sodobnejši načini kmetovanja

Vedno splošnejše strojno obdelovanje zemlje in pridelkov, je predvsem v zadnjih petih letih v Zelenbregu močno načelo ali pa dokončno pretrgalo vrsto sodelovanj, kjer so si še v preteklosti posamezna gospodinjstva pomagala.

Tako je na primer uvedba traktorja, prvi je prišel v vas 1967. leta, v naslednjih letih dokončno zatrla gnojvozo. Kosilnice, prva je prišla v Zelenbreg 1965. leta, pa so pretrgale z odnosi vračanja pri košnji, v manjši meri si pomagajo le še pri basanju krme. Tudi žetvena naprava, prav tako uvedena pred nekaj leti, je ob enem s kosilnicami pretrgala medsebojno pomoč ob žetvi.

Nadalje so do leta 1950 še splošneje okopavali sredi junija krompir na roke z motikami, naslednje dni pa so ga ogrobali z »grobarjem«. Po navedenem času so opustili okopavanje in zdaj krompir samo še ogrobajo.

Končno je zidanje sodobnih hlevov na izplakovanje pretrgalo pri treh družinah steljarajo, posamezni pa namesto stelje nastiljajo listje. Manjšanje steljaraj so povzročile že pred zadnjo vojno odredbe, da ne smejo več klestiti stoječih smrek ampak le podrte. Pa tudi uvedba motorne žage je vplivala na število sodelavcev pri podiranju drevja.

Po drugi strani v povojnih, zlasti pa v zadnjih letih, sejejo vedno manj žita, predvsem pa pšenice, ponekod pa so jo sploh opustili. In prav žetev je terjala pri velikem kmetu večje število sodelavk, tudi po deset.

Za ilustracijo opuščanja žitnih kultur navajamo količino posejanega žita pri velikem kmetu do konca zadnje vojne: 200 kg rži (4 berne po 60 kg), 180 kg pšenice, 50 kg ječmena, 200 kg ovsa. Na isti kmetiji pa sejejo zdaj le še 120 kg rži, 100 kg

Dobra soseda

ječmena. Mali kmetje pa posejejo le še okoli 50 kg rži.

V enaki količini kot pred zadnjo vojno sadijo edinole še krompir, ki znese pri velikih in srednjih kmetih po 500 kg. Pridelovanje semenskega krompirja, ki je bilo pri nekaterih gospodinjstvih po zadnji vojni v navadi, kjer so si prav tako skrižem pomagali pri sajenju in kopanju ter pobiranju, pa je pred desetletjem zamrlo.

Že v prvih letih po zadnji vojni so na splošno prenehali sejati lan in mak, z opustitvijo obeh kultur pa je prenehalo tudi sodelovanje pri obdelovanju in predelovanju lana in maka.

Zaposlovanje vaščanov

Zlasti v povojnih letih so se možnosti za zaposlovanje, predvsem moških zelo povečale. Predvsem pa se je spremenila tudi nekdanja miselnost ljudi, kmetovalcev, da se kmetovanje ne more dopolnjevati še z drugim poklicem. Veliko število zaposlenih kmetov, ki pokaže pri večini družin v poprečju po enega zaposlenega člana, dokazuje, da se je navedeno mnenje v zadnjih letih korenito spremenilo.

Z zaposlitvijo enega ali dveh družinskih članov pa se tako povečajo na eni strani denarne zmogljivosti gospodinjstva, po drugi strani pa zmanjšajo časovne. In tako je povsem razumljivo, da zaposleni najprej obdelajo v preostalem času, ki jim ostane po službi, domače njive in poskrbijo, da je kmetija čim bolj mehanizirana, da so tako čim manj ali pa sploh nič več navezani na tujo pomoč.

Za dolgotrajnejša sodelovanja tako zaposlenim zmanjka časa, saj komaj obdelajo lastno zemljo. Opazujemo pa, da se prav te družine, ki vaščanom ne morejo vračati raznih delovnih pomoči, vedno bolj navezujejo na sorodne delavske družine, s katerimi si pomagajo ob prostih dnevih.

Po drugi strani pa postaja delovni ritem zaposlenih oz. gospodinjstev, ki imajo zaposlene povsem drugačen od onih, ki jih

nimajo. Prilagojen preostalemu času »po urah ali pred urami«, torej prostemu, navadno le nekajurnemu času popoldne ali dopoldne, kot je pač izmena dela.

V zvezi s povedanim, so povsem razumljive izjave ljudi nezaposlenih gospodinjstev, ko zatrjujejo, »če vidimo, da je nekdo poleg kmetovanja še v službi, si ga ne upamo več prositi za pomoč, saj vemo, da ne more pomagati«.

Rahljanje komunikativnih odnosov, pomanjkanje časa in mladine

Povezanost šelemperških vaščanov in njihove medsebojne odnose v obdobju med zadnjo vojno, najbolj nazorno prikažemo z besedami žene, ki se je 1932. leta primožila na Zelenbreg. Ko je namreč predhodno spraševala svojo svakinjo s Tolstega vrha »ti si od tega konca, ga moraš poznati, povej mi kakšni ljudje so«, je sledila nadvse zgovorna ocena vaščanov:

»Tako dobri ljudje so, če se bo eden jokaj, se bodo vsi, vsi čutili za drugega, če se bo meni zgodila krivica, bodo prav tako vsi čutili. In nikdar čez koga kaj reč, če boš danes komu kaj rekla, jutri bo ves Šelemperg vedel. Tako držijo skupaj. In to je res držalo, sem se sama prepričala. So bili na primer virti od današnje številke 9 do 12 in od 16 do 18 ter 20 kot ena krasta. Samo ena bogataška družina se je držala sama zase in ta je po tej vojni razpadla.«

V času raziskovanja smo se lahko prepričali, da omenjena ocena ni samo nostalgična in nekritična ocena preteklosti, ampak resničen prikaz preteklega stanja, ki naj ga označimo še z nekaterimi podatki o nekdanji, deloma pa tudi današnji povezanosti Šelemperžanov.

Že omenjene gaude, ki so dosegle svoj vrh v predpustnem času, so se sicer v manjši meri ohranile po kmečkih domačijah tudi še danes. Mimo tega pa so se ljudje v preteklosti v veliko večjem številu kot v sedanosti shajali ob nekaterih večjih cerkvenih praznikih, kot so Velika

gospojnica, Mala gospojnica, Binkošti, Velika noč. Posebej na velikonočno popoldne so se družine Lizejeva, Makova, Petrijeva, Tončijeve, Račelova, Jaznikarjeva, Vogelnikova, Jankova, Časova in Pogorelčeva shajale na Jankovem vrhu. Vogelnikovi in Jankovi so za to priložnost dali mošt, ostali pa so prinesli s seboj pisanke in se z njimi medsebojno obdarovali. Nato pa so, največkrat skakaje drug čez drugega, stari in mladi, odšli nadaljevat veseljačenje k Račelovim.

Vsaj do prve svetovne vojne so vaščani izvajali še nekatera druga dejanja, ki jim lahko vsaj do neke mere pripisujemo tudi komunikativni pomen bolj ali manj oddaljene sosede. Tako so na velikonočno soboto na vidnem mestu zažgali kres oziroma les, ki so ga zložili v obliki figure, znamenja določene kmetije, na primer IHS, rožnega venca itn. Med žganjem ognja so tudi zapeli, se klicali med seboj in dajali znamenja, da so opazili ogenj.

Nadalje so se v letih pred zadnjo vojno, zlasti okrog 1935 leta ljudje združevali v najrazličnejše »ferajne«, med njimi največkrat omenjajo »fajfenferajn, žabenferajn« itn. Namreč vsi tisti, ki so pristopili k takšnemu združenju so imeli značilno znamenje, na primer nož, pipo itn., ki so ga morali vedno nositi s seboj. In če sta se dva srečala, pa vprašala drug drugega pokaži na primer pipo, pa jo eden izmed njiju ni imel s seboj, je moral plačati »kazen«. Denar, ki se je na ta način nabral, so potem zapili na gaudi, ki so jo priredili pri določenem kmetu.

Prav tako v času raziskovanja nismo opazili, da bi se starejši ali mlajši gospodarji shajali med seboj, tako kot to zatrjujejo za preteklost. Starejši ljudje najraje obsedijo utrujeni od celotedenskih naporov doma, mlajši pa bodisi prav tako počivajo ali pa v poletnem času, če je lepo vreme in jih k temu priganja delo, prav tako delajo. V zadnjih letih pa se lastniki avtomobilov vozijo tudi na obiske izven vasi.

Še vedno pa se mladina in tudi poročeni pari srednjih let polnoštevilno udeležujejo veselice na Strojni, ki jo priredijo na »lepo nedeljo« (to je prvo nedeljo po 4. juliju), ko je vaško žegnanje na Strojni, pa 15. avgusta na Prevaljah. Starejši in tudi mlajši pa se sestanejo in pogovorijo tudi že po dopoldanski maši in procesiji, ki sta vezani na lepo nedeljo.

Kot v preteklosti se tudi še zdaj shaja mladina ob nedeljah in sobotah zvečer v bližnjih vaseh, bodisi po kmetijah ali pa gostilnah. Tesnejše stike pa navezujejo tudi z vrstniki — sošolci od vsepovsod.

Seveda pa je kljub razmeroma mladi starostni piramidi tudi v Zelenbregu čutiti pomanjkanje mladine, ki je v preteklosti vodila nekatere zabave.

In končno je tudi v Zelenbregu skorajda v vsaki hiši radio in televizija in od časopisov najpogosteje Kmečki glas. Tako ljudje tudi v pičlem prostem času raje posedijo doma, sprejemajo obiske sorodnih družin iz doline in od drugod, kot pa da bi obiskovali bližnje ali bolj oddaljene sosede.

SODELOVALNI OKVIRI IN SKUPNOSTI

Gospodinjstva, če je dvoje združenih pod isto streho, ne opazujemo nobenih razločkov vsaj glede odnosov medsebojne pomoči — so torej tiste enote, v okviru katerih se vzpostavljajo najrazličnejši odnosi medsebojne pomoči.

V Zelenbregu si nadalje ljudje pomagajo v mejah lastnega naselja ali pa posegajo tudi izven njega, kot smo že zapisali. Sodelovalni stiki s sosednjimi naselji se trgajo v zadnjih letih pri vseh tistih družinah, katerih otroci so se poročili izven naselja v dolino in drugam.

Domačini sicer delijo naselje v manjše dele, toda najsplošneje pravijo, da sodelujejo s to ali ono hišo, na primer z Račelovimi, pa s Pogorelčevimi, Jastrovnikovimi itn. Ali pa če gre za skupino domačij, ki jo predstavljajo »sredinski kmetje, vrti na Jankovem vrhu« ipd.

Tesnejši sodelovalni stiki se tako v prvi vrsti odvijajo med najbližjimi sosedi, pa tudi z onimi, ki se »tiščijo zemlje«. Izven ožjega sodelovalnega okvira pa ljudje posegajo le ob večjih delih, na primer steljaraji, ko potrebujejo večje število sodelavcev.

Nedvomno pa tudi v manjših skupinah razporejeni domovi »na vrhu« (št. 14, 15, 16), »pod vrhom« in »v grabnu«, vsaj ponekod pomenijo naravne meje za vzdrževanje sodelovalnih stikov med bližnjimi gospodinjstvi.

Pomoč v sili pa povsem razumljivo sega izven ustaljenih sodelovalnih mej in vključuje vse bližnje in daljne sosede in ostale vaščane ter včasih tudi ljudi iz sosednjih naselij. Skratka vse, ki so voljni pomagati gospodinjstvu, ki ga je prizadela nesreča.

Kot smo lahko ugotavljali tudi v drugih doslej obravnavanih naseljih, si tudi v Zelenbregu najpogosteje pomagajo s sosedi in s sorodniki. Ob določenih priložnostih pa se oblikuje skupnost povabljenih in vaška skupnost, ki vključuje mimo sorodnikov in sosedov tudi ostale vaščane, ponekod tudi znance in prijatelje.

Skupnost sosedov

Tudi v Zelenbregu, čeprav so vsaj posamezne kmetije zelo oddaljene od sosednje, je skupnost sosedov najpogostejša sodelovalna enota, v katero se vključujejo posamezna gospodinjstva, pri najrazličnejših oblikah medsebojne pomoči. Stanje sorodstev v vasi pa nam pokaže, da je le šest sosednjih gospodinjstev istočasno tudi v bližnjem sorodstvu.

Sosed je v Zelenbregu praviloma tisti, ki je blizu hiše in tisti, ki se »tišči zemlje«, njive, travnika, gozda. Po drugih, strnjanih naseljih je praviloma sosed samo tisti, ki se vidi, ki je blizu hiše. V značilnem raztresenem položaju gospodinjstev v Zelenbregu, pa se status soseda določuje kot smo navedli. Takšnih sosedov se v Zelenbregu nabere tudi po več, dasiravno so nekateri oddaljeni tudi po pol ure ali pa še več. Vendar pa vseeno pripadajo »soseški«, torej skupnosti sosedov vezanih med seboj, pa naj bodo to »mejači« ali oni, ki so blizu in lahko tudi ne mejijo na zemljo.

Kot opazamo tudi po strnjanih naseljih, sta si v tesnejši sodelovalni povezavi, praviloma dvoje bližnjih gospodinjstev, pri

delih, ki pa potrebujejo večje število delavcev, pa se vključijo tudi ostala sosednja, bolj oddaljena gospodinjstva.

Čeprav dobi raziskovalec na začetku vtis, da je navezanost na soseda, oziroma na sosesko kar najmanjša, nam dolgotrajnejše opazovanje pokaže, da so prav sosede tisti, s katerimi so ljudje v neprestanih, pa čeprav le manjših medsebojnih odnosih.

Seveda po drugi strani, v primerjavi z ostalimi strnjanimi naselji, kjer imajo »soseda takorekoč kar naprej pri roki« ugotavljamo, da je v celoti navezanost na sosede pa precej manjša. Ljudje v strnjanih naseljih se videvajo vsak dan, tukaj pa se številna gospodinjstva ne vidijo tudi po več tednov, največkrat le pri nedeljski maši, če jo še obiskujejo. Podobno kot drugod, tudi tukaj vzniki, ki vozijo mleko v dolino in prazne kangle nazaj, nimajo za potrebno stopiti v hišo. Tako da se tudi ob tej priložnosti ne vidijo.

Če nadalje določeneje vprašaj vaščane, ob kakšnih priložnostih si najpogosteje pomagajo s sosedi, bodo v prvem hipu zatrili, da so v zadnjih letih vedno bolj navezani nase. Sami pa smo lahko videvali, da se odvíja med njimi vrsta sodelovanj, od prevažanja mleka, pa držanja prašiča ob zakolu, prinašanju nekaterih gospodinjstev in drugih predmetov iz doline do prisedanja v avtomobile k voznikom, ki povabijo mimoidoče, ko peljejo v dolino ali pa na Strojno in drugam.

Vsekakor pa so si s sosedi v večji meri pomagali tudi pri raznih večjih kmečkih delih. Tako so hodili drug drugemu »delat skrižem« ne samo ob steljaraji in gnojvozi, marveč tudi ob košnji in basanju sena, ob žetvi in okopavanju in kopanju ter pobiranju krompirja.

Kot spoznavamo tudi po drugih naseljih, pa imajo tudi v Zelenbregu še zdaj najpoglavitejšo besedo sosede ob smrti. Tako na primer še dandanes naprosijo domači po štiri sosede pred pogrebom, da preložijo umrlega v trugo. Še pred tem pa je navada, da eden izmed pogrebecev pokaži trugo z žegnanim lesom tako, da les goreč da v trugo in jo zapre, čez nekaj časa, ko se okadi, pa jo odpre. Ko leži umrla že v krsti, pa prav tako dva pogrebeva, po eden na vsaki strani krste, držita v rokah posodo z blagoslovljeno vodo in s smrekovo vejico, s katero ga prišleki pokropijo in naredijo znamenje križa.

Prav tako isti štirje naprošeni sosedi nesejo krsto iz hiše in jo na hišnem pragu dvakrat postavijo na tla tako, da naredijo z njo znamenje križa. Eden izmed sosedov, naprosijo ga prav tako domači, ki moli ob mrliču, pa prav tako ob tej priložnosti reče: »mir bodi v tej hiši«, kar si vaščani razlagajo tako, da s tem izrekom zaželi, da ne bi bil spet kmalu mrlič pri hiši.

Kot v preteklosti je še sedaj navada, da eden izmed naprošenih sosedov ali pa vaščanov in še kakšna starejša soseda ostane v hiši, potem ko pogrebeci odidejo. Moška navadno opravita, če je potrebno, živino, in pomagata pospraviti po hiši, s tem da razdereta pare in skurita slamo. Ženska pa počisti in pospravi po hiši.

Do leta 1914, ko so umrlega še nosili na Faro v Prevalje, so naprosili po štiri, oziroma osem sosedov, da so nosili umrlega

na Faro v Prevalje. Ker je bila dolga in v snegu zelo težavna pot, so se nosači menjavali. Po tem času so jih začeli voziti, do pred nekaj leti, ko jih odpelje furgon.

Pogrebce in ostale, ki so pospremili umrlega na zadnji poti, domači povabijo na sedmino, in se jim zahvalijo za pomoč ter udeležbo. Od leta 1960, ko so pogrebi na Fari popoldne, je sedmina na domu umrlega že dopoldne. Nekdanje popoldanske sedmine, ki so jih obhajali šele potem, ko so se pogrebci vrnili s pogreba, so včasih trajale tudi po celo noč. Na takšnih dolgotrajnih sedminah, zlasti pa če je umrl kdo, za katerim tudi domači niso preveč žalovali, so se ljudje, potem ko so odmolili rožne vence — navada je bila, da je molil vsak sosed svoj rožni venec — večkrat napili in marsikdo je z veselim smehom naznanil, da je pozabil, da je na sedmini.

Dasiravno sedmine veliko stanejo, jih ljudje še vedno obhajajo in v primeru, ko družina umrlega opusti sedmino, o tem še dolgo govorijo po vasi. Le posamezni pa so začeli pred nekaj leti obhajati sedmino tudi v gostilni na Prevaljah, seveda pa je takšna sedmina precej skromnejša od one, ki je doma. Saj je še zdaj navada, da za sedmino zakoljejo svinjo ali govedo in pripravijo za obed: župo z rezanci, meso, hren, pečenko, solato in potico. Če ni druge prostora, jedo tudi v hiši, kjer leži umrli.

Za sedmino pa prav tako pomagajo kuhat sosede in sorodnice. Kot je tudi drugače v navadi, pridejo največkrat sosede pomagat kuhat tudi za svatbo, prav tako pa nosijo na mizo, pomivajo in pomagajo pospraviti po svatbi. Vse le za bohlonej, plačilo sprejme le glavna kuharica.

Sosedova ali pa vaška dekleta in fantje pa nosijo tudi še zdaj na poslednjo pot majhne otroke. Tako fantje fanta in deklice deklico. Do enega leta starosti pa ga nosita menjaje boter in botra.

Pri bližnjem sosеду pa si končno tudi izposojajo dolge, prav za večje število ljudi narejene mize, ob svatbi in steljaraji, prav tako pa tudi posodo in pribor.

Čeprav v Zelenbregu nismo pogosto slišali pregovorov, s katerimi bi vaščani označevali svoj odnos do sosedov, kar smo bili navajeni po doslej obravnavanih strnjenih naseljih, pa so vendarle nekateri starejši ljudje v pogovoru večkrat izrekli pregovor, ki odslukuje splošnejše razmerje do sosedov in do sorodnikov, kot sledi: »ta prvi sosed je več vreden kot žvohta« in »žvohta je samo do vohta, sosed je do ramen«. Kar lahko razložimo z nadaljnjo prisposodobno vaščanov, ki pravi: sorodnik ti pomaga za pol roke, sosed pa za celo roko.

V vsakdanje življenje prenešeni prisposodbi pa pomenita: sosed je največkrat bolj pri roki, kot že tako bližnji sorodnik in ti bo zatorej lahko hitreje priskočil na pomoč, če bo treba, kot sorodnik, ki je oddaljen. Povedano velja predvsem za primen »sile, nesreče«. Če je ogenj, če krava teli, tečeš najprej poklicat bližnjega sosedu.

Nedvomno je prav ta zavest, da ti bo sosed v sili prvi priskočil na pomoč tudi v Šelempergu uravnavala odnose med sosedi, med mejaši. Tako sodi k vođenju

Medsebojna pomoč pri siliranju krme

dobrih sosedskih odnosov nedvomno napisano pravilo, da za določena dela najprej poprosiš soseda, potem greš, če naprošeni nima časa, šele drugam, ker sicer bi bila zamera. Predvsem pa se je bilo povedanega treba držati ob steljaraji in bog-nedaj, da bi soseda izpustil. Poprositi ga je bilo treba med prvimi.

Ker so kmetije razmeroma oddaljene druga od druge in se otroci največkrat podijo po domačem dvorišču, skorajda nismo zasledili preprirov zavoljo otrok, ki so v strnjenih naseljih precej pogostejši. V preteklosti pa so se tudi v Zelenbregu posamezniki tožarili za meje, tako kot za zadnja leta ugotovimo le en resnejši spor med sosedi. Opazili pa smo, da skušajo vaščani tudi ta spor z razumevanjem sprejeti in se ne naslanjajo ob težavah drugih, kot smo večkrat opazili v strnjenih naseljih. Seveda pa se tudi tukaj pametnejši sosedje trudijo, da negujejo dobre sosedske odnose s tem, da se izogibajo preprirov, tudi takrat, ko bi lahko po pravici vzroji.

Najrazličnejše pretekle ali pa sedanje razprtije tudi Šelemperžani poravnajo ob smrti, ko povabijo tistega, s katerim so v jezi, naj pride k pogrebu.

In končno se sosedje, ki se kot omenjeno včasih tudi po več tednov ne vidijo med seboj, ob srečanjih prijazno ogovarjajo, ko mimo vsakdanjega pozdrava povprašajo drug drugega: »Dober dan, kam pa greš?« In po krajšem pogovoru nadaljujeta vsak svojo pot.

Tako kot je navada v strnjenih naseljih, pa se tudi tukaj sosedje po potrebi posvetujejo med seboj. Zlasti če nameravajo kupiti stroj, vprašajo za nasvet tistega, ki ga že ima ali vaškega mehanika, ki se spozna na stroje.

SKUPNOST SORODNIKOV IN BOTROV

Bližnji sorodniki, pripadajoči posameznim gospodinjstvom (starši, bratje, sestre,

tete, strici, nečaki in nečakinje), ki živijo v Zelenbregu, so deloma vključeni v institucijo sosedov, deloma bivajo v raznih drugih delih vasi. Na splošno pa ljudje pravijo, da si pomagajo s sosedi, tudi v primerih, ko gre za sorodnike.

Na podlagi ankete, kjer smo v okviru sosedov in ostalih vaščanov posebej beležili tudi odnose medsebojne pomoči s sorodniki, pa ugotavljamo, da so v Zelenbregu sodelovanja med sorodnimi gospodinjstvi v polni meri izkoriščena. Prav tako pa pritegnejo v medsebojne odnose pomoči tudi sorodnike sosednjih naselij Suhoga vrha, Strojne, Libeliške gore, Breznice in že omenjene delavske družine z bližnjih in daljnih naselij.

Tako je danes v bližnjih sorodniških odnosih med 25 gospodinjstvi v Zelenbregu kar 17 gospodinjstev. Od tega si 5 gospodinjstev pomaga z enim, 11 gospodinjstev pa sodeluje s po dvema ali štirimi sorodnimi družinami.

S priložene sheme sodelovanj pa je tudi nazorno razvidno, da 15 gospodinjstev priteguje v medsebojne odnose po eno in več gospodinjstev iz drugih naselij.

Tudi za Zelenbreg smo ugotovili, da sodelujejo sorodniki, kolikor so istočasno tudi sosedje, pri istih delih kot sosedje. Bolj oddaljeni kmečki sorodniki pa prihajajo pomagat le k težjim in večjim delom, kot je v zadnjih letih le še steljaraja. Delavske družine sorodnikov pa tudi k ostalim, predvsem poletnim delom, kot je košnja in žetev ter silaža.

Za preteklost v Zelenbregu ne beležimo družin, ki bi slovele po tem, da sodelujejo kot ena družina s sorodniki v vasi. Precej bolj intenzivna sodelovanja po ugotovimo za zadnja leta z že omenjenimi sorodnimi družinami delavcev z Raven in od drugod, vsaj pri treh gospodinjstvih. Predvidevamo, da se bo v naslednjih letih te vrste sodelovanje z odseljenimi družinami sorodnikov, na račun trganja delovnih odnosov s sosedi, še povečalo.

Tako kot sosedje pa se tudi sorodniki vključujejo v nekatera sodelovanja, ki so povezana z običajskim življenjem posameznih pripadajočih gospodinjstev. Če so sorodniki istočasno tudi sosedje, priskočijo na pomoč ob smrti in imajo z ostalimi povabljenimi svoj ustrezen pomen tudi na svatbi. Prav tako pa gredo obenem s sosedji »za god gor devat« staršem, bratom, sestram, tetam in stricem, katerim prinašajo tudi bolj ali manj skromne darove.

Čeprav v Zelenbregu nismo opazili tako velike navezanosti na krstne in birmanske botre, kot na primer v nekaterih prekmurških vaseh, pa imajo ob določenih priložnostih predvsem krstni botri tudi svoj pomen v sklopu medsebojnih sodelovanj.

Otroku »natrucata« botro in botra oče in mati že kak mesec pred porodom, pa tudi prej. V preteklosti, ko so ženske rodile še doma, je bila navada, da je tista, ki je »babičvala«, pomagala pri porodu, tudi obvestila botro in botra, da se je rodil otrok in tedaj so se tudi dogovorili za krst. Preden so odšli h krstu je babica deklici zavezala kapico s številnimi roza pentljami in fantku s svetlomodrimi pentljami. Z isto kapico so potem ženske pokrivalo dojenčke, ko so jih nesle za procesijo sv. Rešnjega telesa na Strojno. H krstu je otroka nesla babica in ga je šele pri krstu izročila botri. Novorojencu, kar je še zdaj v navadi, je botra kupila križevnik, 2 metra belega platna, ki ga tudi še dandanes povežejo z modro pentljo za fantka in z roza pentljo za deklico, v preganjeni vogal pa zataknejo denar, zdaj po 100 dinarjev. V primeru, da otrok umre sešijejo iz blaga srajco za mrtvaški oder. Sicer pa skrojijo iz križevnika srajco za prvo obhajilo ali birmo.

Pri kmečkih botrah je še zdaj v navadi, da izročijo babici, če pride z obvestilom kdaj bo krst, steklenico vina, kuro, maslo in štruco belega kruha.

Ko obhajajo krst »krstitje« je še zdaj v navadi, da povabijo mimo sorodnikov tudi sosede in seveda botre ter njeno družino, ko pripravijo izdatnejše kosilo z juho, mesom, s štruklji in z moštom. Navada je še zdaj pri nekaterih botrah, da pošljejo krščencem do birmo za veliko noč pisanko, hleb belega kruha, v katerega zataknejo denar. Po birmi pa pošilja pisanko še tri leta birmanska botra. Za zadnjo pisanko je vsaj še pred zadnjo vojno poslala deklici uhan, če je bila bolj premožna in seveda tudi radodarna botra.

Tudi še zdaj je navada, da izbirajo botre otrokom med sorodniki. Navadno poprosijo sestro, brata ali teto in strica. Čeprav se je pred zadnjo vojno rojevalo precej več otrok po šelemperških in tudi okoliških družinah, pa je vseeno naveden podatek, da so premožnejše ženske nesle h krstu ali pa vezale birmo tudi 28 otrokom! Veljalo je namreč nenapisano pravilo, da se ne sme odkloniti vabila za botra.

Nasploh pa velja še danes mnenje, da se z botri ne sme kregati ali »da ni lepo, če se z botri kregaš«. V zvezi s tem zatrjujejo vaščani, da so starejši vedno svetovali: »če se ženiš, jo bližje išči, botro pa pri Dravi, da ne prideš v jezo z njimi«.

Kot na splošno po Sloveniji pa opažamo tako pri krstnih kot pri birmanskih botrih, da obdarujejo otroke z bogatimi darili, pa čeprav so ljudje neprestano zatrjevali, da

se jim zdi to nespametno, se ob enakih priložnostih tudi sami kar najbolj izkažejo.

Kot navajamo na ustreznem mestu, pa ima krstna ali birmanska botra svoj ustrezeni pomen tudi med povabljenimi na svatbi.

Vaška skupnost

Pomoč vaške skupnosti se tudi v Zelenbregu izkazuje posameznikom, posameznim gospodinjstvom ali pa skupini gospodinjstev.

Prav za preteklo leto in v letu raziskovanja smo se lahko prepričali, da je pomoč vaške skupnosti, ki jo izkazuje pogorelcem v domačem naselju ali pa sosednjem, še vedno zelo živa in prisotna. Predvsem pa spontana. Navedli smo že, da so kmetu Utku s Strojne priskočili na pomoč z darovi v hrani, živalih, z delom in prereditvijo živine tudi vaščani z Zelenbrega. Saj je 6 gospodinjstev prispevalo 110 kg moke, 90 kg pšenice, 50 kg ječmena, 60 kg rži in 3 prešičke.

Pri 4 gospodinjstvih pa so redili po eno žival (kravo, tele ali bika), po dva pa tudi 9 mesecev!

Prav tako pa so tudi Šelemperžani opravili veliko število prostovoljnih delovnih ur, nekateri tudi po več dni, pri zidanju hleva.

Končno so pred zadnjo vojno tudi šelemperški kmetje prehranjevali in prenočevali ubožce, največkrat so bili to ostareli hlapci, ki so hodili od hiše do hiše in so jih imeli večji kmetje tudi po več dni, manjši pa po en dan. Seveda je te vrste »pomoč« izkazovala vaška skupnost večinoma po odredbi občine.

Mimo tega pa se tudi še zdaj vaška skupnost izkaže ob raznih običajskih priložnostih. Ko na primer otroci hodijo na pustno soboto in torek od hiše do hiše oblečeni v maškare, jih ljudje obdarujejo s klobasami, krapji, v zadnjih letih pa vedno pogosteje tudi z denarjem.

Prav tako vaščani obdarujejo otepovce, otroke, šolske, ki hodijo na otročje otepat po hišah. Kdor prvi pride dobi klobaso, ostalim pa dajejo denar, nekaterim tudi po 1000 dinarjev. Med tepeškanjem govorijo: »rešte se rešte, k novemu letu, zdravi veseli, da b dolgo živeli, v nebesa prišli«. Tepeškarje so pred vojno najpogosteje obdarovali s kruhom in krhlji in jabolki.

Še do zadnje vojne so hodili dekleta in fantje tri kralje pet, večinoma so jim dajali klobase, pa tudi že denar.

Končno se vaška skupnost izkaže tako kot po drugih vaseh ob smrti, ko hodijo celo noč »b'det in modlit« k umrlemu. Prav tako tudi zapojejo. Domači pa jih postrežejo z moštom in kruhom.

Povabljeni

Med bolj ali manj poglobitnimi sodelovalnimi institucijami, ki jih predstavljata tudi še zdaj sosedstvo in sorodstvo, pa je zveza povabljenih nedvomno kratkotrajnejša in nedvomno tudi manj pomembna (vsaj kar se tiče delovne pomoči) skupnost ljudi, ki se oblikuje ob posebnih priložnostih. Tako predvsem ob poroki, tudi srebrni in zlati poroki, pa ob novi maši.

Tako je navada pri velikih pa tudi malih kmetih, da še zdaj prirejajo velike svatbe, kamor povabijo poleg bližnjih in

daljnih sorodnikov tudi sosede, pa znance in prijatelje. Tako da štejejo tudi po petdeset parov in več povabljenih svatov. Po zatrjevanju nekaterih povabijo v zadnjih letih sosede na svatbo le v primeru, če ženin ostane na kmetiji, če pa odide izven vasi, pa povabijo predvsem sorodnike.

Ko delajo seznam povabljenih se potrudijo tako na ženinovem kot na nevestinem domu, da se ja ne bi komu zamerili, če bi koga izpustili. Pravijo, da povabijo vsakega, če je svatba velika, ki le malo diši »po žvohti«. Do pred nekaj leti sta vabila ženin in nevesta, vsak na svojo stran. Zdaj vabila skupaj.

V primerjavi z nekaterimi drugimi doslej obravnavanimi naselji v Zelenbregu nismo opazili navade, da bi povabljeni prinašali teden dni pred poroko na dom, kjer bo svatba, najrazličnejšo hrano.

Še zdaj pa je v navadi, da svatje obdarujejo ženina in nevesto tedaj ko gredo okrog oltarja in potisnejo denar nevesti navadno v torbico, ženinu pa v klobuk, po 50 do 1000 dinarjev, ko »dajejo na roke«.

V zadnjih letih pa se je tudi tukaj razširila navada, da vsakdo povabljenih prinese na svatbo še kakšno darilo, največkrat servis, posteljno perilo itn. Čeprav ljudje zatrjujejo, da se jim zdi ta navada »tumasta«, so se je vendar oprijeli, spušujoč načelo, če vsi tako delajo, moramo še mi.

V sklopu povabljenih mora po vsej verjetnosti najgloblje še zdaj poseči birmanska ali krstna botra »ta široka«, ki kupi za novoporočenca in za vse svate šopke »pušeljce«. Krstni boter pa kupi odejo »kovter«.

V vrsti pesmi, ki jih je prepeval camar — današnje svatbe so običajno brez njega — je veljala posebna zahvala tudi »ta široki«, ko ji je takoj na začetku zapel:

»Mameca ta široka, zahvalim jaz vas

ko ste tak lepo ofcirali nas,

mameca ta široka vas čaka en dar

ko ste nevesto peljali pred božji oltar...«

Ko je končal s pesmijo je camar zaplesal s ta široko, ki ga je potem popeljala k nevesti.

Ko so se zvrstile še pesmi in camarjev ples z nevesto, ki jo je po končanem plesu predal ženinu, so začeli vsi svatje plesati.

Med pomembnejšimi dejanji na svatbi je bilo tudi ko so »krenc dou rajali«.

Končno prinesejo na svatovanje še pečenko na mizo, kar pomeni, da se svatovanje približuje koncu. Tedaj tudi navadno muzikant naznani, da bodo pobirali »lecmann« in med splošnim smehom pojasnuje, da so kuharice razbile posodo, polomile kuhalnice ipd. kot je v navadi na splošno po Sloveniji. Končno pove ustrezno vsoto, ki jo naj bi predložil vsak svat. Denar, zdaj po 50 do 100 dinarjev, mečejo svatje na krožnik, ki gre od svata do svata. Z lecmannom poplačajo godcem in kuharici.

Tudi tukaj je v navadi, da povabljenim darujejo za domov, za otroke, kot pravijo, nekaj preostale hrane.

Čeprav ljudje zatrjujejo, da jih svatovanje veliko stane, pa istočasno pravijo, da bi bili užaljeni, če jih ne bi povabili na svatbo.

Ob srebrni in zlati poroki pa tudi še zdaj prinašajo na dom, kjer bodo obhajali slovesnost vsi povabljeni — seveda le kmečki

ljudje — kure, jajca in v zadnjem času tudi kekse.

Prav tako pa je navada, če je nova maša, tudi če je v sosednji vasi, da vsi povabljeni pa tudi tisti, ki niso, prispevajo po svojih močeh. Najbolj radodarni pošljejo tudi po 70 kg težkega prašiča.

Predvsem sorodniki, ki pridejo obhajat god, pa prinašajo v zadnjih letih godovniku največkrat blago za obleko, puloverje ipd. Sosedje in znanci pa se največkrat izkažejo s pijačami in kekci.

In če zapišemo, da so prav v zadnjem letu na birmanski pojedini povabljeni mimo ostalega pojedli še 35 kg težkega teleta in da se je »krstitja« pri velikem kmetu udeležilo okrog petdeset ljudi, potem moramo končno ugotoviti, da ima v povezavi z običajskim življenjem skupnost povabljenih tudi še dandanes pomembno vlogo.

ZAKLJUČEK

Če primerjamo Zelenbreg z drugimi, doslej obravnavanimi agrarnimi naselji v vzhodni Sloveniji (npr. Nedelica, Bučevci, Predgrad), pokaže do neke mere tudi še danes, zavoljo svoje prostorske lege, ki jo označujejo raztresene kmetije, specifični način življenja Šelemperžanov in vsaj do neke mere tudi specifično podobo najrazličnejših odnosov medsebojne pomoči.

Razmeroma velika oddaljenost posameznih domačij nedvomno ne nudi najboljših pogojev za medsebojne, predvsem pogostejše sodelovalne stike med posameznimi gospodinjstvi, ki so vsakodnevno v navadi v strnjanih naseljih. Gospodinjstva so navezana sama nase, na delovno silo lastnih družinskih članov. Zlasti v povojnem času, ko so kmetje povprečno zaposlovali vsaj po dvoje hlapcev in dekel, ki so pomenili z domačimi ustrezno delovno silo za opravljanje najrazličnejših kmečkih del, so si vaščani v večjem številu pomagali edinole pri dveh velikih jesenskih delih, pri steljaraji in gnojvozi. Tako steljaraja kot gnojvoza sta skupinski deli, ki ju v takšni obliki, predvsem pa po številu udeležencev ne zasledimo nikjer drugje v Sloveniji.

V letih po zadnji vojni, ko je najmanjše poslovanje tudi v Zelenbregu ponehalo, pa so tudi sicer populacijsko oslABLJENA kmečka in polkmečka gospodinjstva, vse do uvažanja sodobnejših kmetijskih strojev, bila prisiljena priskočiti druga drugi na pomoč ob raznih delih. Že v navedenem času, posebej pa v zadnjih letih, vsaj posameznim šelemperškimi gospodinjstvom v precej večji meri, kot smo to ugotavljali po drugih agrarnih naseljih, pomagajo odseljeni sorodniki, zaposleni na bližnjih Ravnah, na Prevaljah in drugod.

V povezavi s sodobnejšimi načini kmetovanja, predvsem pa z mehanizacijo kmečkih obratov, ki prodira v zadnjem desetletju vedno hitreje tudi na Zelenbreg, ugotavljamo na eni strani trganje starejših tradicionalnih oblik medsebojne pomoči, na drugi strani pa prav na podlagi strojev rojevanje novih sodelovalnih načinov.

Končno naj tudi na tem mestu poudarimo: Na Zelenbregu, kjer zavoljo že omenjene oddaljenosti posameznih domačij,

Spraševati, razmišljati ..., besede oblikovati v študiju

najrazličnejše oblike medsebojne pomoči niso tako pogostne in intenzivne kot v strnjanih naseljih, pa je pomoč v sili, predvsem ob ognju, prav izjemna, v zadnjih letih še precej večja kot v preteklosti.

Zaključujem: Najrazličnejše delovne odnose medsebojne pomoči nedvomno tudi še danes vzpostavljajo Šelemperžani, kot ugotavljamo tudi v drugih agrarnih naseljih, predvsem zavoljo tega, da bi zadovoljili svoje lastne potrebe po pridobivanju materialnih dobrin. Medsebojna pomoč pri delu in ob raznih drugih priložnostih, ki jo tudi na Zelenbregu porajajo čisto stvarni, utilitarni nagibi in jo ohranja neprestano prisotno načelo »ti meni, jaz tebi«, pa tudi še dandanes, čeprav v spremenjenih življenjskih pogojih, krepi družbene in družabne stike med Šelemperžani.

Uporabljeni viri in literatura

Terenski zapiski, Zelenbreg 1975. Zapiske hrani Slovenski etnografski muzej v Ljubljani.

Kartoteka šelemperških gospodinjstev. Matični urad, Ravne na Koroškem.

Krajevni leksikon Dravske banovine, 1937.

Popis stanovništva i stanova 1971 godine, Beograd 1972.

Kotnik Franc, Steljaraja, Slovenske starosvetnosti, Ljubljana 1943.

Medved Jakob, Mežiška dolina, Ljubljana 1976.

Prežihov Voranc, Jamnica, Ljubljana 1945.

Dr. Mariji Makarovičevi, znanstveni sodelavki Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani, je omogočil raziskovanje Medsebojne pomoči na Zelenbregu Slovenski etnografski muzej ob sofinanciranju Raziskovalne skupnosti Slovenije.

Avtorica pa se tudi na tem mestu zahvaljuje vsem domačinom z Zelenbrega, ki so ji kljub zaposlenosti z razumevanjem dajali podatke v zvezi z medsebojnimi sodelovanji. Še posebej se zahvaljuje dr. F. Sušniku za pregled rokopisa in tehtne pripombe, zahvala velja tudi Anici in Zofiji Ranc ter Štefaniji Primik in končno tov.

Albinu Bevcu, tajniku kulturne skupnosti, in Petru Mihelaču za podatke o šelemperških gospodinjstvih.

(Slike, fotoarhiv Slovenskega etnografskega muzeja v Ljubljani.)

Dr. Makarovičeva

Na poteh življenja srečujemo različne ljudi, se poslavljamo, da bi se znova srečali; nekateri so naši bežni znanci, drugi boljši znanci, tretji prijatelji, za vsakega imamo drugačen »dober dan«, vsakemu kažemo drugačno podobo svojega lica. Tisoč in tisoč obrazov zbeži mimo nas, a med njimi zasije podoba, za katero smo sigurni, da je ne bomo mogli izbrisati iz spomina. Med take ljudi spada tudi dr. Makarovičeva. Osvoji te njena preprostost, njena elementarnost, kar jo naredi priljudno pri ljudeh.

Pa je nekoč živela za glasbo — študirala etnologijo in violino in ji je profesor v višjem letniku rekel: »Odločiti se bo treba!« In je izbrala etnologijo. Zakaj, takrat tega še ni vedela. Šele mnogo kasneje, ko je hodila po zapuščenih krajih Bele Krajine, se ustavila v Prekmurju, grabila seno z bohinjškimi kmeti, je našla pravi smisel. Ne zato, ker bi kot zapisovalec našla veliko snovi, ampak je čutila s temi preprostimi ljudmi. V vsaki stari ženi je gledala podobo svoje matere in v srce jo je zaboletelo, ko je videla propadajočo družino, kjer je gospodaril alkohol; vsem kmečkim fantom bi rada našla čutečo nevesto in z njimi čuti samotnost njihovih src. Ve, kaj je osamljenost teh preprostih ljudi, ko betežni stari in starka zreta na pot, kdaj se bo vrnil sin iz Nemčije, kdaj ju bo hčerka obiskala iz mesta. Ve, da kmečko življenje ni idila, ampak trdo granje, kjer postanejo dlani hrapave, roke grčave in se v razoranih obrazih zrealijo deževne vigredi in slabe letine. Ve, da so ti ljudje zrasli z zemljo in da je njihova ljubezen neusahljiva, da ostajajo na njej.

Zato ker je taka, jo povsod vzamejo za svojo, v katerikoli konec Slovenije jo pot zanese; med takimi ljudmi je doma, pa če-

prav jo prvi hip gledajo nezaupljivo in začudeno. Ko pa vidijo, da grablje suče zelo domače, nezaupljivost izgine. Tako je bilo tudi pri Makovih in Račlovih z Zelenbrega, vzeli so jo za svojo. Kasneje pa z njo ne roma samo zbrano gradivo, ampak obrazi in spomini na te ljudi in mimo-grede se ji utrne misel o Račlovi »bici«:

Varuje Mojeko,
previja in hrani
jo petkrat na dan.

Vmes južino skuha,
krmi kokoši
in za večerjo pripravi.

Malo oddahne,
ko Mojeko pestuje.

Zvečer utrujena
leže k počitku.

Jože Koruza:

Ljudska kultura v Kotljah okrog leta 1907

Koroški fužinar je v dosedanjih letnikih ohranil spominu že prenekatero starosvetno značilnost in posebnost Mežiške doline in tudi njenih posameznih krajev. Dragoceni opisi in spominski zapisi starejših domačinov nam odkrivajo pestro podobo nekdanjih letnih, življenjskih in delovnih običajev, posebnosti petja in godbe, podobo starih kmetijskih poslopij in delovnih naprav in še marsikaj drugega. Te stvari nam je predstavljal po večini spomin še živčih ali nedavno umrlih ljudi, kdaj pa kdaj tudi v knjižnicah in arhivih ohranjeno gradivo. Med zadnje sodi, dasi se ne ponša s častitljivo starostjo, tudi dokument, oziroma zapis o ljudski kulturi v Kotljah, ki mu je posvečen ta članek. In čeprav je bilo o nekdanjem ljudskem življenju in običajih v Kotljah že marsikaj zapisanega, objava tega zapisa ne bo odveč. Posebej ne zato, ker je nastal v času, ko je v Kotljah doraščal Prežihov Voranc. Prav takrat je zadostil zakoniti šolski obveznosti in se poslovil od dvorazredne utrakvistične vaške šole. Že pred tem se je prvič poskusil v pisateljstvu, saj je v eni od svojih avtobiografij, ki jo je napisal 20. aprila 1947 za društvo slovenskih književnikov in za uredništvo Tovariša, zapisal: »Pisati sem začel, ko sem hodil v šolo in sem že takrat napisal neko povest, ki se je pa potem izgubila.« Čeprav ne vemo nič niti o vsebini niti o obliki tega začetnega poskusa, nam vendar pričajo objavljeni Vorančevi prvenci, mlajši le za dve leti, da mu je bila prva literarna snov rodno okolje. Da pa je imel še poseben odnos do tradicije tega okolja, nam razen še nekoliko mlajšega cikla opisov Iz našega življenja (glej Zbrano delo I, str. 190—233; II, str. 379—402) razodeva zlasti (žal neohranjeno) pismo slovenskemu odboru za zbiranje ljudskih pesmi z melodi-

Ponoči v polsnu,
ko Mojeka zajoka,
nežne besede šepče.

Šele mnogo kasneje, navadno iz časopisov, ljudje izvejo, da stoji pred njenim priimkom dr., in da je znanstvena sodelavka v ljubljanskem Etnografskem muzeju, da je napisala pomembno delo o slovenski narodni noši. V uvodu svoje knjige Pregovori — življenjske resnice je zapisala: ... »vselej, kadarkoli hodim po svojem delu med ljudmi po našem podeželju, se zavedam, da strokovnjaki moje vrste jemljejo ljudem nešteto dragocen čas z nadrobnim spraševanjem in zapisovanjem o nekdanjem in današnjem načinu življenja na vasi. In potem, ko se vrnemo domov, kljub vsem obljubam, da bomo tudi zanje kaj bolj poljudnega zapisali, pozabimo obljubo in pišemo večidel 'učene razprave'...« Te besede spet potrjujejo, da noče biti le zapisovalec, ampak človek, ki čuti s temi ljudmi.

Silva Breznik

1. Ali se v Vašem kraju ali njega okolici poje mnogo slovenskih narodnih pesmi?

Poje se, a zelo malo.

2. Ali so pri Vas pete narodne pesmi posebno stare, redke, ne splošno znane, ki po Vaši misli še niso zapisane niti po besedah (tekstu) niti po napevu (melodiji)? Zaznamujte jih vsaj z naslovom, posnetim iz njih poglavitne vsebine!

Ljudje, kateri imajo nekoliko omike, pojejo navadno pesmi iz pesmaric družbe sv. Mohorja. Kar zadeva navadno fantovsko petje ponoči, po gostilnah itd., to so pa žalibog take pesmi in melodije, da niso nič vredne; dere se namreč, kakor vsak ve in zna.

3. Ali poznate v Vašem kraju ali njega okolici ali tudi morda kje drugje osebe — moške ali ženske, mlade ali stare, omikane ali ne omikane — ki znajo peti mnogo narodnih pesmi, zlasti takih, ki še niso zapisane? Ni ravno treba, da bi ti ljudje peli lepó; dovolj je, da dobro znajo melodijo. Zapišite njih ime, stan (poklic) in naslov (adreso, hišno številko)!

Tacih oseb pri nas ni; je nekaj ljudi pri nas, da so zelo omikani in imajo tudi nekaj sposobnosti za petje, a take, da bi znali kako posebno melodijo peti ali recitirati, teh, mislim, tukaj ne bo.

4. Poznate li osebe, zlasti stárejšje, ki znajo peti četudi le posamezne, toda stare, redke in sicer neznane pesmi? Zapišite nam njih ime, stan (poklic) in naslov!

Ne vem za nikogar.

5. Je li pri Vas kaj pevcev ali pevk, ki pojo narodne pesmi vkupe dvoglasno, triglasno, četverglasno ali večglasno? So li morda pri Vas kar stalne združbe narodnih pevcev? Zapišite njih imena in naslove!

Pri nas je samo par cerkvenih pevk, katere poje englasno in z domačimi imeni — prim, sekund, črez itd. V notih večglasno — sopran, alt, tenor, bas itd. — tega pri nas nihče ne razume.

6. Bi li pod številko 3, 4 in 5 navedene osebe bile voljne, peti komu svoje pesmi, da jih zapiše po besedah in napevu? Kdaj, kje in ob katerih priložnostih bi bilo to najprimernejše?

Teh tukaj v Kotljah ni.

7. Se li pri Vas pesmi edinole pojo ali pa jih nekteri tudi samo recitirajo (pravi-jo, narekajo), naj si bo to iz katerega koli namena (npr. da koga zasramujejo, da mu zabavljajo ali nagajajo, da mu voščijo srečo, izjavljajo ljubezen, da povasujejo, da čarajo itd.)? Imenujte nam take ljudi, zlasti tiste, ki znajo delati take pesmi sproti (improvizirati)!

Take pesmi so pri nas fantovske, katere pojo ponoči in po gostilnah in so različne, katere so od vsih vetrov vkup narejene, in vsak trdi svojo melodijo; imena teh oseb Vam ne morem pisati, ker mislim, da tukaj ni nihče za kaj takega sposoben.

8. Se li k takim tekstom (besedam) dela sproti (improvizira) tudi melodija? Ktere osebe so v tem zlasti spretne?

Večji del takim posameznim kiticam, kakor namreč ples štajeriš in tudi druge; pri tem poje vsak, kakor se njemu poljubi.

9. Imenujte nam v Vašem kraju ali njega okolici koga, ki bi bil po Vašem mne-

jami, ki ga je po zapisnikih sej tega odbora sodeč pisal med avgustom in decembrom 1909. V njem je prosil, naj odbor nemudoma pošlje v Kotlje zapisovalca, da reši pozabe stare ljudske pesmi, ki bodo v nekaj letih izginile s slovenščino vred.

Ko sem pred leti iskal to Prežihovo zanimivo pismo, na katerega me je opozoril prof. Boris Merhar, zaslužni preiskovalec slovenskega ljudskega pesništva, v arhivu omenjenega odbora, shranjenem v Glasbeno narodopisnem inštitutu v Ljubljani (zdaj Sekcija za ljudsko glasbo in ples pri Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU), sem našel izpolnjeno vprašalnico iz Kotelj, ki jo je 12. februarja 1907 skupaj s kratkim pismom poslal enemu od odbornikov neki Luka Spanžel. Ker vsebuje ta oznaka ljudske kulture v Kotljah bistveno drugačne poglede, kakor jih lahko razberemo iz Prežihovih mladostnih spisov, jo je prav zato vredno v celoti objaviti in hkrati nanaizati še skromne podatke o njihovem posredovalcu, kolikor jih je pač bilo mogoče zaslediti. Morda bo spomin starih Hotuljcev še kaj dopolnil. Razen tega pa nam ti anketni odgovori v primerjavi z Vorančevim pisanjem omogočajo presojeti, kakšna je bila resnična podoba ljudske kulture v Kotljah v prvem desetletju našega stoletja in koliko je morda po eni strani mladi Voranc precenjeval njen pomen, po drugi strani pa jo izpolnjevalec ankete ocenjeval pretirano omalovažujoče.

Zaradi popolnosti navajam celotne tekste vprašanj **Popraševalne pole o narodnih pesmih, narodni godbi in narodnih plesih**, ki jo je izdal po »Po c. k. ministrstvu za bogočastje in nauk postavljeni slovenski delovni odbor za publikacijo ‚Avstrijske Narodne pesmi‘«, Spanžlove odgovore pa sem zaradi boljše razumljivosti nekoliko pravopisno popravil.

nju sposoben, da bi zapisal pete mu melodije prav v notah! Zlasti tak nam je všeč, ki zna s pevci po domače občevati, da teh ni sram peti pred njim. Zapišite nam njegovo ime, stan (poklic) in naslov!

Tacega pri nas ni. Organist je že zelo star in ne zna nobene harmonije, ker še preludium ne zna komponirati, še potem pa je v pesmih še manj strokovnjak. Jaz pa za to še nisem sposoben, ker še v orglarstvu in goslarstvu nisem popolnoma izobražen.

10. Ali se Vam zdi potrebno, da pošljemo v Vašo okolico strokovnjaka, ki naj bi obiskal Vaše znane pevce in zapisal pesmi, ki bi mu jih peli?

Mislím, da pri nas ni koga, da bi ga bilo vredno obiskati; ako pa bi se kaj znašlo, Vam bom pa drugič naznanjal. Potrudil se bom sam, ako mogoče kaj najdem.

11. Je li kdo v Vaši okolici, ki si je že napravil zbirko narodnih pesmi po njih besedah in melodijah? Zapišite nam njegovo ime, stan (poklic) in naslov!

Nihče ni tukaj, da bi se kot pesnik trudil, ker pesmi gredo le od ust do ust; jaz imam takih pesmi nekoliko, te Vam že pošljem, ako hočete.

12. Je li pri Vas kaj takih ljudi, ki znajo na narodnih inštrumentih gosti narodne melodije, bodisi posamez, ali pa v stalnih združbah po več njih vkupe? Imenujte nam te osebe po imenu ž njih naslovom in povejte tudi inštrumente, na ktere gredo! (Tu je naštetí vsakršne inštrumente za proizvajanje godbe, kar jih kje narod rabi.)

V Kotljah obstoji ena kmetska pleh godba; vodja Kristjan Dvornik, posestnik, Kotlje; moč — 8—10 moč; godba za cerkev, ples in narod; inštrumenti: 2 klarineta, 3 trompete, 1 basfligelhorn, 1 bombardon, 1 dromel, boben itd.

1 goslar — učitelj; godba samo za šolsko rabo.

2 harmonista, igrata izvrstno; godba za narod in ples.

13. Ob katerih prilikah bi bilo tako narodno godbo najboljše slišati in jo zapisati?

Zdaj o tem velikem leccu se godbe redko slišijo; to bi se moglo Vam posebno naznaniti.

14. Plešejo li pri Vas narodne plese (raje) v zvezi z godbo in popevanjem pesmi? Imenujte in popišite nam te plese na kratko ter nam povejte ljudi, ki se v njih posebno odlikujejo? Kteri plesi se sploh plešejo pri Vas?

Pri nas se pleše valček, polka in štajeriš s petjem.

Za take ljudi ne vem, ker se pojejo navadno ljubavne in tudi nespodobne pesmi.

15. Kje, kdaj in ob katerih priložnostih bi bilo najboljše opazovati te narodne plese ter zapisati godbo in petje k njim?

O lepih nedeljah, ker je povsod ples, in kadar je prostovoljni ples Freiemusik. Lepa nedelja v Kotljah — 1. po 12. 7. ali po sveti Marjeti.

Drugi plesi pa niso v določenih časih.

16. Imenujte nam sploh vse priložnosti, ob katerih se pri Vas mnogo pōje, gode in pleše! Kdaj bi se dalo to najboljše ogledati

Z »movžnarji« za praznik

Foto: F. Kamnik

in slišati, da bi bila izbira za zapisovanje kolikor moči velika?

Lepa nedelja, svatovska gostija, prostovoljni plesi, bal, kak venček itd.

17. Poznate li koga, ki bi se mu mogla doposlati ta popraševalna pola s trdnim pričakovanjem, da res odgovori na njo? Zapišite nam njegovo ime, stan (poklic) in naslov!

Žali bog, za tega sicer tukaj v Kotljah ne vem; kmet za to ni sposoben in se za to malo briga.

Učitelji gledajo rajši v kozarce in niso za priprosti narod. Organist ima že okoli 70 let in je vedno bolan in tudi ni za take stvari sposoben.

I. Oznamenite natančno kraj (vas, faro, občino, okraj, kronovino), ki se nanj (nanjo) nanašajo Vaši odgovori (1—17).

Ti odgovori veljajo za Kotlje, Koroško.

II. Kje in kdaj ste izpolnili to polo?

Kotlje, dne 12. svečana 1907.

Podpis, stan (poklic) in naslov (adresa) izpolnitelja te pole.

Lukas Spanžel, krojač, vajenec orglarske in goslarske šole do izpita — do 1. 5. 1907, potem organist in krojač.

Ob tej izpolnjeni vprašalnici se je ohranilo tudi kratko pismo, ki ga je napisal Spanžel hkrati z odgovori na vprašanja in ga tudi očitno istočasno poslal naslovniku, članu odbora za nabiranje slovenskih ljudskih pesmi z melodijami:

Kotlje, dne 12. 2. 07

Blagorodni gospod profesor.

Spolnil sem za silo Vašo polo; želim odboru velik uspeh pri tem delu, ker je zelo potrebno zboljšati petje priprostega ljudstva.

Prosim, dajte popolnoma pojasnila; hočem Vas podpirati, ako zdaj ne bo mogoče, pa potem, ako bom enkrat v službi kot organist.

Prosim, naznanite mi, s katerimi časopisi imate zvezo, da se te naročim.

Z velespoštovanjem

Spanžel
Kotlje, Koroško

Iz navedenih odgovorov in spremnega pisma je dovolj razvidno, da Spanžel ni razumel prav dobro namenov, ki jih je hotel doseči slovenski odbor za nabiranje ljudskih pesmi z melodijami s to anketo. Položaj petja in glasbe v Kotljah je anketiranec gledal dokaj zviška, pač z razumljivimi predsodki nadobudnega učenca glasbene šole in pretendenta za organistovsko mesto. Ni doumel, da gre odboru predvsem za registriranje dejanskega stanja ljudske glasbene kulture v najrazličnejših oblikah. Bistvo akcije je Spanžel videl v poizkusu »zboljšati petje priprostega ljudstva«, torej v nekakšnem glasbeno pedagoškem poslanstvu, ne pa v rešitvi in ohranitvi bolj ali manj starosvetnega izročila, pri kateri je bila težnja po oživitvi najstarejših in najzlahtnejših izročil le postranski namen. Zaradi takšnega nesporazuma niso mogli Spanžlovi odgovori odbora posebej zainteresirati za folkloro v Kotljah in zato najbrž tudi niso odborniki izkoristili številnih bolj ali manj jasnih Spanžljevih namigov na pripravljenost do nadaljnje pomoči. Vsaj v arhivu odbora ni več sledu o kakršnemkoli poznejšem sodelovanju z glasbeno ambicioznim krojačem iz Kotelj.

Vkljub problematičnosti in nepopolnosti podatkov o glasbeni folklori v Kotljah, kakor jih je slovenskemu odboru za nabiranje ljudskih pesmi z melodijami posredoval krojač Spanžel, ali pa prav zaradi nje, nas zanima, kdo je ta informativni sploh bil. Iz zgoraj navedenega je razvidno, da je bil obrtnik, najbrž izučen krojač, moral pa je igrati že poprej na kakšen inštrument, da so ga določili za naslednika hotuljskemu organistu in ga poslali v ustrezne šole. Najverjetneje mu je to omo-

gočil takratni hotuljski župnik Franc Štingl (1868—1944). Ker je hotuljska župnija takrat pripadala krški oziroma celovški škofiji, se je Spanžel mogel učiti orglarstva v Celovcu; ker pa je hotuljski župnik kot kulturni publicist (sodelavec Doma in sveta) imel dobre zveze tudi z Ljubljano, bi utegnil tudi tja poslati izbranega kandidata za mesto organista v svoji cerkvi. Kjerkoli se je že Spanžel glasbeno šolal, očitno je prav na orglarski šoli dobil popraševalno polo o slovenskem ljudskem petju in glasbi in jo izpolnil po naročilu profesorja, ki mu je naslovil tudi spremno pismo. Če je to bilo v Celovcu, potem je bil ta profesor lahko le Janez Scheinigg (1851—1919), ki je do upokojitve 1908 učil na celovški gimnaziji in ki je bil edini od koroških Slovencev član slovenskega odbora za nabiranje ljudskih pesmi z melodijami; v Ljubljani pa bi naslovljenec utegnil biti Matej Hubad (1866 do 1937), profesor na šoli Glasbene matice v Ljubljani, katerega območje v odboru je bila sicer Gorenjska. Kljub vsemu se zdi verjetnejša druga možnost, saj vse kaže, da je hoteno vzbujanje vtisa dobrega učenca glasbene šole v Spanžlovih odgovorih namenjeno strokovnjaku in bi pri slavistu Scheinigu, ki menda ni bil glasbeno izobražen, ne imelo nobenega pomena.

Bolj kakor navedeno pa je zaradi ocenjevanja verodostojnosti zapisanih podatkov pomembnejše vprašanje, ali je bil Spanžel Hotuljec ali priseljenc. V drugem primeru namreč njegovi anketni odgovori izgube na teži, saj položaja po na široko raztresenih kmečkih domovih ni mogel tako dobro poznati kakor kak domačin. Negotovost v nekaterih odgovorih in obljube, da se bo za stvari še podrobneje pozanimal, pa kažejo prav na to, da je bil Spanžel priseljenc in da hotuljskih kulturnih razmer ni prav dobro poznal. Takšno sklepanje nam potrjuje tudi prelistavanje hotuljskih matičnih knjig, kjer takšnega priimka ne zasledimo. Dragocen vir za okvirne biografske podatke o Luku Spanžlu pa so »imeniki udov Družbe sv. Mohorja« v Mohorskih koledarjih. Tu zasledimo ime Luke Spanžla (oz. Španžla, kakor je tu zapisan priimek) pod Kotlje v pliberški dekaniji od leta 1904 do 1910; seznama za leti 1911 in 1912 ne navajata vseh imen (le nove ude), v ponovno popolnem imeniku leta 1913 pa Spanžla v Kotljah več ni. Pri tem pa je izključena možnost, da bi prenehal biti naročnik knjig Mohorjeve družbe, ker dotlej vseskozi kurzivno tiskano njegovo ime označuje, da je bil t. i. »dosmrtni ud« družbe. Torej je bival v Kotljah nekako od prve polovice leta 1903, ko je nastajal seznam udov za leto 1904, pa vsaj do sredine leta 1910, morda tudi kako leto ali dve dlje. Ko je torej izpolnjeval anketno polo o ljudskih pesmih, je bil v Kotljah komaj kaka štiri leta. V tem času se je mogel je približno seznaniti z resničnim stanjem ljudske kulture v kraju, saj ga je pri tem poleg posebnih geografskih okoliščin zadrževalo tudi dejstvo, da se do prihoda v orglarsko šolo za folkloro po vsej verjetnosti sploh ni zanimal, sicer bi bili nekateri njegovi odgovori drugače izraženi. Kljub temu pa njegova anketa vsebuje nekaj dragocenih podatkov, predvsem o vaški godbi in izurnjenih harmonikarjih.

Iz omenjenih imenikov v Mohorjevih koledarjih se da razbrati o Spanžlu še nekaj podatkov. Ker so dosmrtni udje bili posebej zabeleženi v seznamu umrlih, pač v letu vstopa in smrti, je vredno preleteti te imenike. Tako najdemo v koledarju za leto 1901 v »imeniku novih dosmrtnih udov«, ki so pristopili k društvu »do konca junija 1900«, pod tekočo številko 1618 tudi Frana Luko Spanžla iz Kahlwanga, ki je ob pristopu vplačal 30 kron. Toda nemški del Štajerske po vsej verjetnosti ni bila Spanžlova domovina; tam se je ob pristopu med dosmrtni ude Mohorjeve družbe in še dve naslednji leti mudil najverjetneje kot krojaški pomočnik, bodisi da se je tam pred tem obrti izučil, ali še verjetneje, da je po končani vajeniški dobi kje v ožji domovini odšel v nemški del Štajerske »v fremd« po stari navadi obrtniških pomočnikov, da si pridobi novih poklicnihkušenj. Po enem letu (1902/3), ko ne vemo, kje se je zadrževal, pa ga že najdemo kot krojača v Kotljah, kjer se je kmalu pojavil tudi kot pretendent za naslednika takratnemu cerkovniku in organistu Roku Kostweinu (1835—1919). Verjetno je prav okoliščina (seveda, če je Spanžel sploh uspešno opravil izpit na glasbeni šoli), da stari trdoživi organist ni pustil iz rok svojega položaja v cerkvi, utegnili biti povod, da je Spanžel po nekaj letih Kotlje spet zapustil. Kam je šel od tod, nisem mogel izslediti. V imeniku udov Mohorjeve družbe sem ga našel

spet v koledarjih za leta 1917, 1918 in 1919, zdaj v industrijskem kraju Zeltweg pri Judenburgu. Ali ga je na nemško Štajersko spet vodila vojaška ali civilna služba, lahko le ugibamo. Njegovega imena tudi nisem našel v imenikih umrlih dosmrtnih udov, ki so jih prinašali Mohorjevi koledarji vse do druge svetovne vojne. To bi kazalo, da je umrl šele po zadnji vojni ali pa da še živi.

Končno še nekaj o tem, od kod bi Luka Spanžel utegnil biti doma. V Začasnem slovarju slovenskih priimkov (ur. Fr. Bezlaj, SAZU, Lj. 1974) je zabeležen priimek Spanžel (str. 568) po popisu prebivalstva iz leta 1931 le v tedanjem slovenjegraškem srezu, ki je obsegal Mislinjsko in Šaleško dolino. Po paberkovanju mohorskega imenika za te kraje sem zasledil priimek le v Podgorju pri Slovenjgradu. Tu so bili naročniki Mohorskih knjig Jerica (Gerca, Jerca) Spanžel v letih 1887 do 1890 in 1898 do 1900, Marija Spanžel, označena kot dekle, v letih 1892—1897, Jurij Spanžel, »mož«, v letih 1895 in 1897 ter Luka Spanžel leta 1895. Zadnji, ki je označen za »fanta«, bi utegnil biti identičen s poznejšim hotuljskim krojačem in dosmrtnim udom Mohorjeve družbe. Če to ugibanje drži, je moglo biti Podgorje (ali Podgorca) pri Slovenjgradu njegov rojstni kraj, rojstno letnico pa bi v tem primeru morali iskati okoli leta 1880.

Holmec pri Prevaljah

V razgledih ravenjskih železarjev KOROŠKI FUŽINAR št. 1 z dne 28. I. 1976 sem na strani 57 čital sestavek »Dogodki izpred štiridesetih let«, ki poroča o premogovniku na Lešah pri Prevaljah.

Ker je pisec tega sestavka, tov. J. Jurač cel postopek zelo dobro in dokumentarno prikazal, ne bi stvari ponavljal, sicer mi je pa cel postopek, oz. konkurz leškega rudnika dobro znan. Poudaril bi pa samo nekatera dejstva, ki so bila v Juračevem spisu samo rahlo nakazana in bi jih v par smereh dopolnil.

Pisec navaja, kako se je oglasil dne 24. novembra 1938. leta režimski »Slovenec« (klerikalno glasilo), ki je zagovarjal takratni družbeni red in točil »krokodilove solze« nad stisko leških rudarjev in njihovih družin. Opozarjal je, da ni hrane, obutve, oblek ter v isti sapi pozival, naj jim ljudje pomagajo ter pri tem ugotavljal: »toda pomoč vse prepočasi pride ko so potrebe tako nujne«. Sam režim pa v tej smeri ni pokrenil nič, niti kaj dal. Na koncu pa daje »Slovenec« dobre nasvete, kam vse naj bi zaposlili brezposelne rudarje. Med drugim navaja »da rudnik na Holmecu nekaj obeta«.

Ta odstavek iz pripombe v svetohlinskih nasvetih me je vzbudil k pisanju tega sestavka. V potek prodaje in nakupa in razprodaje imovine ob konkurzu Ilirske rudarske družbe na Prevaljah se ne bom spuščal. Ta stvar je ljudem v celi Mežiški dolini itak dobro znana, posebno še onim živečim, ki so bili pri tem neposredno prizadeti.

Malo komu pa je znano o namenu pozidane obratovanja premogovnika Holmec in nadaljnjih raziskavah te doline z globokim vrtanjem. Bil sem v službi Rudarske združbe BOHEMIJA v Celju, poslovalnica v Ljubljani. Tak je bil naslov podjetja, osebno pa sem bil v rudniku premoga Pečovnik za starim gradom v Celju. K temu rudniku je spadal tudi premogovnik LIBOJE blizu Petrovč pri Žalcu. Ta rudnik je bil sicer last Premogovne družbe Trbovlje v Ljubljani, ki pa ga je dala našemu podjetju v najem za izkoriščanje. Premogovnik v Libojah je bil donosen in se je hitro osamosvojil ter dobil ime Premogovnik LIBOJE družba z o. z. v Ljubljani. Tako so pomagali ti manjši rudniki pri »rojstvu« eden drugemu, BOHEMIJA rudnik Pečovnik pri Celju rudniku LIBOJE in končno smo dobili še nov »porod« rudnika, ki mu je dal ta zamotani vozil kapitala v Ljubljani ime Premogovnik LIBOJE družba z o. z. v Ljubljani obrat HOLMEC pri Prevaljah. Mogoče bo kdo mislil, kaj ima vse to pisanje zveze z Lešami in Prevaljem.

Hotel sem uvodoma prikazati splet in prelivanje denarja, skritega pod različnimi imeni, čemur je pogojevala tudi takratna skorumpirana strankarska politika vseh barv za varanje plačevanja davka. Bile so pa te družbe vse pravilno in zakonito registrirane, vendar se je denar stekal v en žep. Bila je to pravi korupcijska krava z več glavami, ki se je pasla po teh malih premogovnikih, molzli pa so jo v Ljub-

ljani, kar v eno golido, ki je bila varna pred pregledom davčnih inšpektorjev.

Končno sem bil premeščen na Holmec leta 1938 tudi jaz in tam prevzel komercialno-pravne posle, tehnično vodstvo pa je imel ta čas dipl. ing. Aleksander Knaflič. Če se povrnem malo na moj uvod v tem spisu, se je delno uresničila misel »Slovenca«, da Holmec tudi nekaj obeta, vendar se je to uresničilo s kapitalom liberalcev. Kaj je dolina pridobila s premogovnikom Holmec si bo lahko bralec presodil sam ob naslednjih podatkih iz razvojnega programa, po katerem naj bi se premogovnik razvijal in širil.

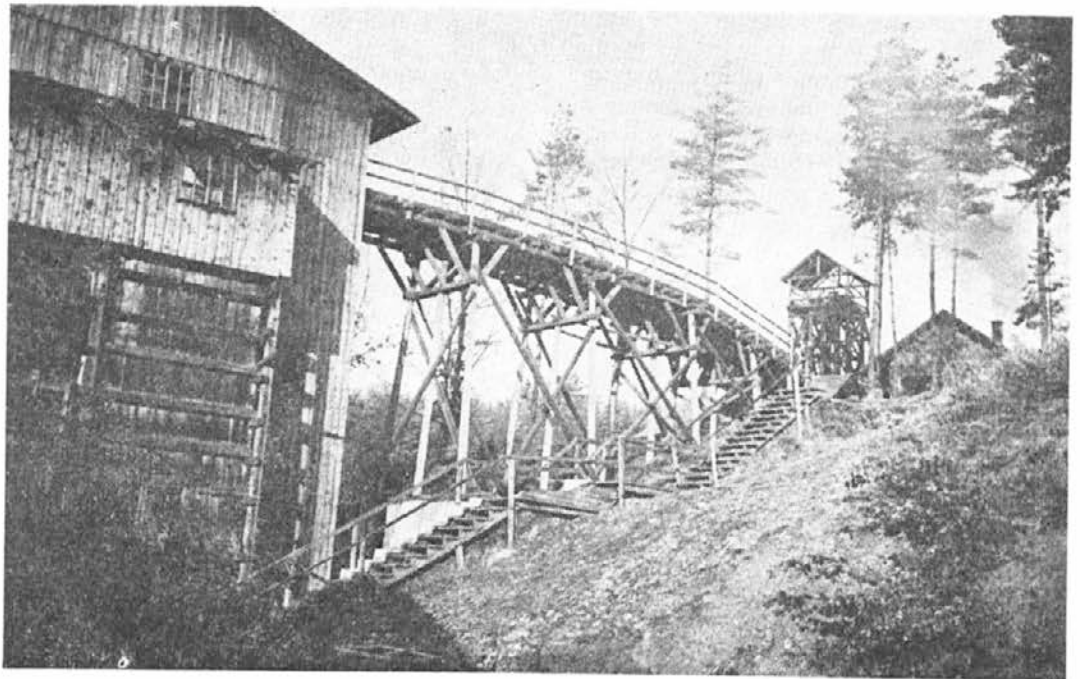
Glavna ugotovitev je ta, da je bil stalež rudarjev, delavnic, separacije in prevoza redno od 100 do 120 od tega 80 % ljudi iz Leš. Bili so to priznani rudarji Jelen, Motvoz, Koren, strojnik Bach Ivan st. in ostali mlajši rudarji. V posadah pa so bili tudi iz kmetij Lokovice, Dolga brda in Šentanela. Celotna posada žensk na separaciji, ki je dnevno prebrala in oprala od 70 do 100 ton premoga pa je bila izključno iz Leš.

Torej je bilo z obratovanjem premogovnika Holmec leškim rudarjem in njihovim družinam precej olajšano življenje, pač v možnostih takratnih razmer, ali vendar, zaposlitev je bila. Prepričan sem, da bo marsikateri Lešan, ki bo ta moja razmišljanja bral, pritrdil in delil mišljenje z menoj.

Obrat Holmec je imel pokrito vso dolino s prostosledi nekako od Hrasta na Poljanah do Torčeve žage preko Hamunovega vrha nad Gradišnikom in mimo posestva Močilnika (Škofa in Bodeža) do Podričnika in naprej do mejnega kamna št. 51 med Avstrijo nad Libučami, dalje ob državni meji za gostilno Hauzer do proge in po progi do Štoparjevega mostu in nazaj do Poljan. V teh prostosledih smo imeli položene tri jamske mere in že delno urejene pravne odnose z lastniki parcel in podobno. Pri prvem poizkusnem upadniku v gozdu Močilnika smo delo opustili in pričeli na podlagi boljših raziskalnih vrtin gradnjo jaška in celotnega obrata na lokaciji, kjer je bil do ukinitve med okupacijo.

Večina misli še danes, da je bil opuščen premogovnik zaradi nerentabilnosti ali pomanjkanja premoga, vendar temu ni tako. Mogoče o tem drugič v posebnem sestavku.

Vsak rudnik v izgradnji in razvoju rabi ogromno sredstev in materiala. Uprava obrata Holmca je imela bolj svobodno odločanje v tem pogledu. Material niso več pošiljali iz centralnih skladišč rudnikov iz Pečovnika in Liboj ali celo iz Ljubljane. Ves možno dosegljivi material smo kupovali na Prevaljah t. j. vso železino, gradbeni material, potrebni jamski les pa pri okoliških kmetih. Oskrbovali smo se torej kar doma. Objekte: stolp jaška, most do separacije, separacijo, delavnice, upravno poslopje in stanovanjski hiši Lokavica 11 in 11/a je delal tesarski mojster in podjetnik Potočnik iz Mežice in gradbeniki s Prevalj. Prevoz premoga dnevno 70 do 100 ton na kolodvor v Prevalje ter okoliška podjetja Guštanj (Ravne) Žerjav in drugim so izvrševali privatni avtoprevozniki.

Del obrata rudnika Holmec pri Prevaljah

Foto: A. Arko

Če vse to upoštevamo in ocenimo je prišel lep dotok denarja iz obratovanja obrata Holmec v Prevalje in okolico, čeprav je bil obrat šele na začetku razvoja.

Kljub temu, da je bilo povsem jasno, da se bližamo z naglimi koraki drugi svetovni vojni, kar je bilo posebno jasno nam, saj smo bili tik ob meji, lastniki in gospodarji dela niso omejevali, temveč so delo še pospeševali. Mi si tega nismo znali razlagati, a odgovor na to smo dobili šele med okupacijo in po njej.

Ta bežni gospodarski pregled obratovanja je pokazal, da je bil Holmec za dolino vsekakor važna postavka, ki bi se gotovo razvila v močno gospodarsko vejo občine Prevalje, če se ne bi končalo, kot se je.

Holmec pa je imel tudi važen narodnostni pomen v neposredni bližini severne meje proti Avstriji. Kolektiv se je razvil in strnil v celovit slovensko napredni blok z malimi izjemami, ki pa niso mogle priti do izraza. Ta strnjen blok Slovencev, tako delavcev kakor uslužbencev, je pripravljaj ljudi v obratu in okolici rudnika ter jih opozarjal na skorajšnji vdor fašističnih hord preko meje. Prikazovali smo jim, da čaka naš narod trda preizkušnja za obstoj, saj smo vedeli, kaj so počeli predvsem nacisti z drugimi narodi.

Ko smo zvedeli po radiu, kaj se dogaja v Beogradu po podpisu pristopa Jugosla-

vije k paktu osi smo sklicali posado iz jame ter vse ostale z delovnih mest. Povedali smo jim, v čem je stvar in se nato odpeljali z dvema tovornjakoma z državno zastavo do rampe na meji. Pokazali smo jim, da naš narod ne bo mirno prenesel sramoto, ki so nam jo naprtili s podpisom »narodni ministri«. Tako lahko smelo trdimo, da smo bili mi prva skupina, ki je demonstrirala tik na meji. Z nami je bilo v posadi veliko rudarjev iz Leš, ki v kljub hudim stiskam in krivicam, ki so jih doživeli, niso pozabili da so Slovenci, kar so dokazali kasneje v NOB.

Vsi petokolonaši na Prevaljah, ki so nam bili dobro znani, so računali, da se bo rudniška posadka razbežala, a od tega ni bilo nič. Kasneje med okupacijo je rudniška posadka postala trdna postojanka za sabotiranja vseh vrst ter ob prihodu partizanov na Koroško nudila le-tem materialno pomoč. Veliko jih je šlo iz obrata Holmec v partizane. Pravilno bi bilo prikazati tudi delo in mesto Holmca med okupacijo.

Smatram, da sem vsaj malo razjasnil doprinos Holmca k ublažitvi težkega stanja po ukinitvi rudnika Leše in boljše življenje v Lešah in Prevaljah po tedanjih možnostih in s tem dopolnil prispevek tov. J. Jurača.

Andrej Arko, Kočevje

Tudi kultura je del našega življenja

Počasi, ampak res počasi, dobiva kultura pravo vrednost v družbi. Ljudje še vse preveč stremimo za materialnimi dobrinami in pozabljamo, da je le kultura tista osnova naroda, ki ga plemeniti in mu daje svojstven značaj. Odločanje o kulturi je postalo last širšega kroga delovnih ljudi, delo kulture je postalo bolj kvalitetno.

Nov sistem smo začeli uvajati v letu 1974. To leto je bilo v bistvu prehodno in je poskusno uvajalo nove odnose v kulturi. Ljudje v delovnih organizacijah združenega dela in krajevnih skupnostih so s

precejšnjo mero odgovornosti presojali programe kulturne skupnosti, se o njih izrekli in zanje združevali sredstva.

V letu 1971 so sredstva na novo ustanovljene kulturne skupnosti obsegala 668.233 dinarjev. V naslednjih dveh letih pa so bila v občini za kulturno dejavnost namenjena še sredstva iz odstopljenih republiških dohodkov (prometni davek in prispevek od avtorskih pravic) in je bilo očitno, da se pričinja neke vrste sanacijsko obdobje. V letih 1974 in 1975 so bila namenjena sredstva za kulturno dejavnost že

rezultat družbenih dogovorov in samoupravnih sporazumov, čeprav lahko trdimo, da še vedno nismo premagali proračunske odmere, ki nedvomno negativno vpliva na dogovarjanje in sporazumevanje. Taki zaostanki so najbolj vidni pri investiranju — pri izgradnji prostorov za kulturno dejavnost. Se vedno ni sredstev za študijsko knjižnico, delavski muzej, za obnavljanje spomeniških objektov, knjižnic, kulturnih domov. In ko bodo otroci spraševali o naši večerajšnji kulturi, kaj jim bomo pokazali, kako se bomo opravičili, premalo je tega, kar imamo, saj ne bodo imeli prave predstave o vsem.

Vendar smo vseeno prepričani, da ta dejavnost plove v boljše vode, vsaj kar se tiče finančne plati. Tako je bilo v občini leta 1974 zbranih 2.566.000 sredstev, leta 1975 pa 3.088.000. Mogoče bo kdo pomislil, saj to sploh niso male številke, vendar se začno ta sredstva deliti na študijsko knjižnico, delavski muzej, likovni salon, pokrajinski arhiv v Mariboru, zavod za spomeniško varstvo v Mariboru, muzej NOB v Slovenj Gradcu in OZKPO, ki ga potem naprej razporeja po društvih. Še vedno je tega denarja premalo. Bilo bi ga dovolj, če bi imeli naše kulturne ustanove urejene, a te niso nikjer; povsod so dotrajani in neprimerni kulturni domovi, etnografske spomenike je že zdavnaj načel čas, potem bomo pa zopet rekli, vse pustijo, da propade.

Najbrž mnogi poznate razmere v Črni: zgoraj na filmskem platnu umira partizan, spodaj (tam je štala) pa zamuka krava.

Ravno tako bi potrebovali tudi še nekaj strokovnjakov, a še tisti, ki pridejo grede kmalu drugam, saj jim ne moremo nuditi najpomembnejšega (stanovanje).

Vsakdo precej dobro pozna dejavnost KPD Prežihov Voranc; to društvo je za svojo celotno dejavnost dobilo v lanskem letu (1975) 198.857,60 dinarjev. S temi sredstvi mora vzdrževati Titov dom in gledati, da še vsaki sekciji nekaj ostane; vsa množica ljudi od pevcev, igralcev do folklore dela zgolj ljubiteljsko. Tako je v vseh društvih, pogosto pa morajo ti ljubitelji seči še v svoj žep.

Za dejavnost so potrebni številni animatorji kulturnega življenja v organizacijah združenega dela in v krajevnih skupnostih. Razen sistemiziranega delovnega mesta kulturnega animatorja v Železarni Ravne v vsej občini ni storjeno ničesar. Kljub organiziranemu naporu OZKPO, da bi v čimvečji meri zagotovili strokovno vodenje posameznih ljubiteljskih skupin, je še naprej pereče. Razen sistematičnega dela pri vzgoji pevovodij, kjer so doseženi zadovoljivi rezultati, pa ostaja še naprej pereče vprašanje, kje dobiti režiserje in mentorje za mladinske skupine.

Kljub nenehnemu pomanjkanju finančnih sredstev pa so te kulturne ustanove in društva le veliko storile za rast in dvig kulture pri človeku. Tako je študijsko knjižnico med leti 1971—1975 obiskalo 45.814 bralcev, izposojenih pa je bilo 115.872 bibliografskih enot. V teh letih je pripravila tudi 22 različnih prireditev in razstav. V študijski knjižnici je v velikem salonu stalna razstava knjižnih novitet, ki pa jo ljudje premalo obiskujejo. Posebno

politično vzgojno in propagandno izobraževalno vlogo igra knjižnica, ko sprejema skupinske obiske. Eni obiski so tisti domači, ko prihajajo npr. redno skupine novo sprejetih delavcev železarne, da spoznajo kulturni hram, kaj jim ponuja.

Prav bi bilo, da bi tudi druge delovne organizacije organizirale take oblike.

Drugi so obiski iz drugih krajev, drugih republik, iz drugih držav in kontinentov. Ob takih oblikah jim pripravijo še predavanje o kulturnem in političnem obrazu naših krajev.

Poleg tega študijska knjižnica skrbi tudi za splošnoizobraževalne knjižnice, ki delujejo v vseh centrih, razvile pa so se tudi v Podpeci, Lešah, Strojnski Reki in Kotljah, nova izposojevališča pa so odprli tudi v Topli, Koprivni in Bistri. Poleg vseh teh dejavnosti pa ima organizirano še potujočo knjižnico po zamejski Koroški.

Spomeniško varstvo pa je naredilo nekaj konzervatorskih akcij na kulturnih spomenikih (pri Lenartu, pri p. c. Sv. Ane v Koprivni in še nekaj manjših del), vendar pa so tudi oni bili v finančnih škripcih.

Močno pa se je razširila dejavnost likovnega salona, saj na leto pripravi tudi po dvanajst razstav. Posebno ima ta dejavnost vzgojni pomen, saj se večkrat vanj valijo kolone mladih — šolskih obiskovalcev. Lahko smo sigurni, da bo vsaj polovica teh mladih obiskovalcev ostala še naprej zvesta takim kulturnim akcijam. Vsakoletne slikarske razstave slikarjev samoukov in mladih slikarjev iz šol, pa dajejo podobo razgibane likovne ustvarjalnosti med našimi občani.

Delavski muzej varuje našo kulturno dediščino in posega v najrazličnejše veje družbenega in gospodarskega življenja koroške krajine. Pri svoji dejavnosti se je muzej moral omejevati le na ohranjanje in registracijo pridobljenih eksponatov. Vse predmete so prepirali in zaščitili pred mrčesom. V teh letih (1971—1975) so obnovili notranje prostore muzeja in pripravili stalni razstaveni prostor: delavsko gibanje v Mežiški dolini. Delavski muzej tarejo velika kadrovska vprašanja, poleg tega je dejavnost vezana tudi na sodelovanje z organizacijami združenega dela, ki pa je v zadnjih letih močno upadlo. V tem času so le za kratek čas imeli kustosa z visoko izobrazbo, a ker mu niso mogli nuditi družinskega stanovanja, se je zaposlil drugje, izven občine. Muzej ni mogel uresničiti svojih nalog, ker so bila finančna sredstva prepričlo odmerjena. Tako niso mogli postaviti žage z bajerjem (nosilec akcije gozdarstvo), niso mogli postaviti čebelnjaka (nosilec akcije kmetijstvo), ni bila postavljena kopija Prežihove bajte v določen prostor pred kašto. Vendar ta akcija za Prežihovo bajto še ni končana in to rešuje republiška kulturna skupnost.

Pri uresničevanju nalog s področja praktične muzejske dejavnosti, bi morali preskrbeti za pravilen odnos do vseh tistih muzejskih akcij, ki so za naš zgodovinski, družbeni, gospodarski in kulturni razvoj pomembni, saj je v kulturni dediščini, ki je zajeta v muzejskih zbirkah in jo je treba neprestano vrednotiti in soočati s potrebami in hotenji sedanosti, izražena tudi stopnja naše kulturne razvitosti.

V reproduktivni kinematografiji je iz leta v leto večji padec števila obiskovalcev. Očitno temu botruje razširjenost televizije, počasna modernizacija kino dvoran, saj so mnoge potrebne adaptacije. Programske naloge o ustanovitvi kinoteke, kot pomembnega zgodovinskega arhiva, življenja in dela Koroške krajine, nismo realizirali, čeprav bi kadrovske te naloge lahko izvršili, pa spet ni bilo denarja.

Kulturna društva so pripravila v letu 1975 preko 130 kulturnih prireditev. Sekcije v posameznih društvih so poleg samostojnih celovečernih nastopov pripravile še skupne kulturne akcije, ki so imele ne samo občinsko, temveč celo republiško oziroma zvezno obeležje. Naj omenimo samo mogočen kulturni program na proslavi ob 30-letnici zmage na Poljani, ki ga je prenašalo celotno TV in radijsko omrežje Jugoslavije. V prireditvi je sodelovalo več kot 450 domačih izvajalcev. Nič manj pomemben dogodek za naš kulturni prostor je TV prenos prvomajskega koncerta pihalnega orkestra ravnenskih železarjev za celotno TV omrežje v Jugoslaviji. Vrhunec kulturno politične manifestacije je predstavljalo VIII. srečanje pevskih zborov Od Pliberka do Traberka, na katerem je sodelovalo več kot 300 pevcev iz naše doline in zamejstva. Moški pevski zbor Vres, moški pevski zbor Fužinar in Koroški oktet so dostojno zastopali kulturo naše doline na TV nastopih in snemanjih za radijske hiše Celovec, Maribor, Ljubljana; Pihalni orkester ravnenskih železarjev je ob 30-letnici delovanja v novi Jugoslaviji pripravil mogočen celovečerni koncert.

Zelo uspela je vsakoletna kulturna politična manifestacija ob krajevnem prazniku Mežice, na kateri sodeluje poleg domačega društva še kulturno društvo iz Železne Kaple. Ravenska folklorna skupina, ki je uspešno dopolnjevala kulturne programe po vsej dolini, je v sodelovanju z inštitutom za narodopisje iz Ljubljane pristopila k sistematičnemu delu pri proučevanju domačih folklornih običajev in noš.

Šentanelski pavri pa so v svoji izvornosti nenadkriljivi in opravljajo veliko kulturno poslanstvo pri ohranjanju domače izvirne ljudske pesmi.

Gledališko življenje domačih amaterskih skupin se je odvijalo preko »Naše besede 75« do samostojnih uprizoritev odraslih gledaliških skupin. Delavsko prosvetno društvo »Svoboda« v Črni je z Miklovo Zalo ob Koroškem turističnem tednu privabilo v Črno preko 3.000 gledalcev.

Združena gledališka skupina DPD »Svoboda« Mežica — Prevalje, ki je s komedijo »Komaj do srednjih vej« sodelovala na gledališkem abonmaju v domači dolini, se je s svojo kvaliteto izvajanja uvrstila preko področne in republiške revije na sam festival dramskih amaterjev Jugoslavije v Trebinju, kjer je dostojno zastopala kulturo naše občine.

Gledališka skupina kulturno prosvetnega društva »Prežihov Voranc« Ravne je s komedijo »Snaha« sodelovala na domačem abonmajskem sporedu; z monodramo »Svetneči Gašper« pa je sodelovala na področni in republiški dramski reviji na Kozjanskem. Gledališka skupina kulturno prosvetnega društva Kotlje, Reka-graben

in železarniška mladina so s svojimi programi dopolnjevali vrzeli v domačih krajih in gostovanjih po dolini.

Domače amaterske skupine so tudi sodelovale na nekaterih drugih pomembnejših republiških srečanjih: srečanje oktetov v Šentjerneju (Ormož), na medrepubliškem srečanju mladinskih kulturniških skupin občin Garešnica, Varvarina in Raven v Garešnici, sodelovala je folklorna skupina iz Raven in recitacijska skupina iz Reke; v zamejstvu na srečanju s tamkajšnjimi skupinami v Podjuni in Rožu; na Češkem je predstavljal našo glasbeno ustvarjalnost MPZ Vres; v Avstriji nas je v okviru medželezarniškega sodelovanja dostojno predstavljal pihalni orkester ravenskih železarjev.

V okviru gledališkega abonmaja smo imeli v gosteh mariborsko dramo, celjsko ljudsko gledališče, primorsko dramsko gledališče, amatersko gledališče iz Horjula; izven abonmaja so v okviru prireditve MIR 75 sodelovali v sporedu opernih arij prvaki ljubljanske opere; gostovalo je tudi amatersko gledališče Slava Klavora iz Maribora.

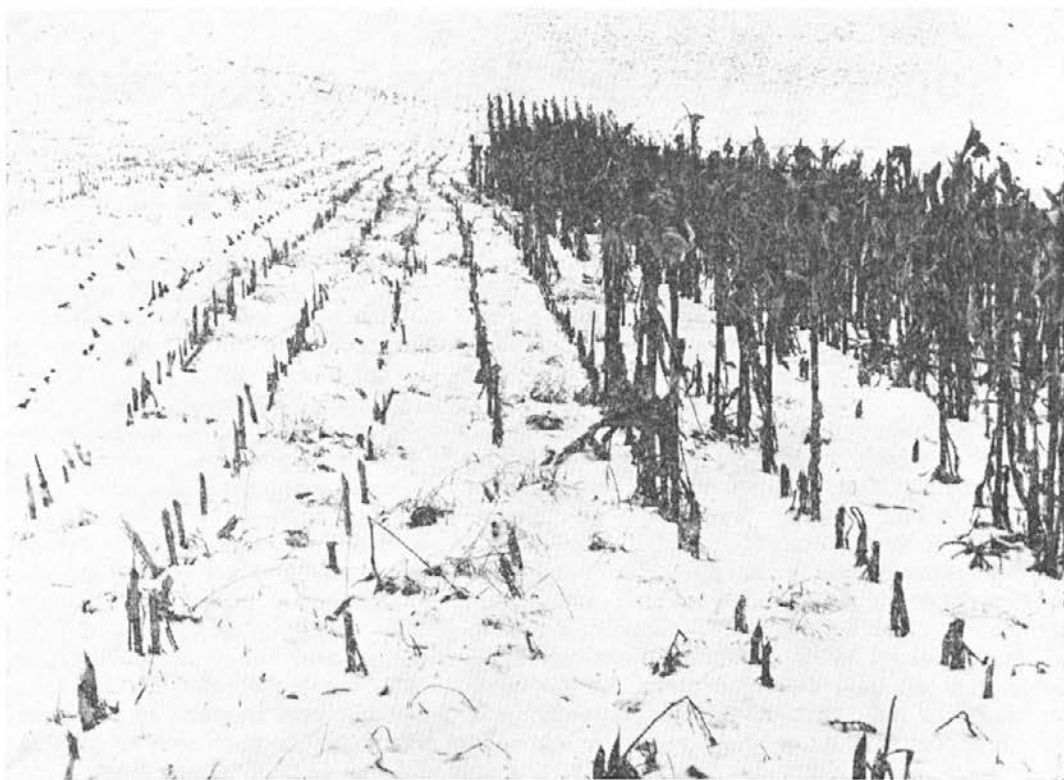
V organizaciji republiške zveze kulturno-prosvetnih organizacij Slovenije in OZKPO, smo bili gostitelji republiške mladinske revije »Naša beseda 75«. Na reviji je sodelovalo 14 mladinskih dramskih skupin. Na reviji je sodelovalo tudi gledališče mladih DPD »Svoboda« Mežica-Prevalje z delom »Kekec in volk«.

Šolska kulturno umetniška društva so prezentirala svojo dejavnost preko dramske revije »Naša beseda 75«, na srečanju mladinskih pevskih zborov na Ravnah. MKUD Franci Paradiž pa je ob 30-letnici gimnazije na Ravnah pripravil zelo kvaliteten kulturni program. Drugače pa so recitacijske skupine (šolski center Ravne, gimnazija Ravne in osnovnih šol) dopolnjevale kulturne programe na krajevnih spominskih proslavah. Zlasti je opozoril nase MKUD osnovne šole iz Raven — s celovečernim programom »Nikomur hlapci več nikoli« ob občinskem prazniku. Mladi likovniki pa so v likovnem salonu Na gradu prezentirali svoje izdelke na likovni razstavi »Telesna kultura in jaz«.

S kulturnim programom so MKUD sodelovali na srečanju tabornikov »Prežihovina 75« in na zborovanju mladine občine Ravne na Navrskih ledinah. S kulturnimi programi so srednješolci utrjevali bratske vezi z dijaki celovške gimnazije. Posebno obeležje gre »mladinski kulturni karavani«, v okviru katere so učenci 7. razredov osnovnih šol naše doline, 450 po številu, potovali s posebnim vlakom na koncert simfoničnega orkestra v mariborsko Unionsko dvorano.

Prizadevna mladinska skupina DPD »Svoboda« Mežica-Prevalje je s »Čudežnim pisalnim strojčkom« v 13 zaporednih predstavah privabila v dvorano preko 3600 otrok. Lutkarji osnovne šole (MKUD) Črna pa so v novoletni turneji obiskali vse naše kraje, kjer so pripravili kar 16 lutkovnih predstav.

Posebej velja omeniti literarni dopoldan v študijski knjižnici, na katerem so se predstavili nekateri književniki iz neuvr-

Ko je bil še sneg

Foto: F. Kamnik

ščenih držav, ki so se dijakom gimnazije in šolskega centra predstavili z odlomki iz svojih del.

Sodelovanje organizacij združenega dela s krajevnimi društvi se je odražalo v zaključnih prireditvah za kolektive: Rudnik Mežica (3 predstave) in GP Stavbenik Prevalje (2 predstavi). Nastopila je gledališka skupina DPD »Svoboda« Mežica-Prevalje s komedijo »Komaj do srednjih vej« in KPD »Prežihovega Voranca« Ravne skupaj s KPD Šentanel — koncert šentanelskih pavrov in uprizoritev monodrame »Svetneči Gašper«.

Večkratni nastop folklorne skupine Prežihov Voranc in pevski nastop MPZ Fužinar v Zavodu za delovno usposabljanje mladine v Črni.

Različne kulturne skupine so prezentirale svojo dejavnost na otvoritvah likovnih razstav v likovnem salonu in ob raznih drugih pomembnejših proslavah.

Obletnice samoupravljanja v delovnih organizacijah: ob obletnici samoupravljanja v železarni Ravne so nastopali na reviji pevski zbori železarne: MPZ Prežihov Voranc, MPZ Fužinar, Koroški oktet, MPZ Vres in oktet TRO Prevalje.

Svet občinske zveze kulturno-prosvetnih organizacij je povečal v okviru možnosti skrb za strokovno izpopolnjevanje kadrov. Na strokovne seminarje, ki so jih organizirali republiška strokovna združenja, smo poslali:

— na seminar za režiserje v Trstu — 6 udeležencev

— na seminar za koreografe folklornih skupin v Ljubljani — 2 mladince

— OZKPO-odbor za glasbeno dejavnost je organiziral zelo uspešen seminar za zborovodje.

Čeprav se financiranje kulture iz leta v leto urejuje, le ni vse tako kot bi moralo biti. Kulturna skupnost še vedno nima dovolj sredstev za adaptacijo ali novograd-

njo kulturnih ustanov, »neugledne«, dotrajane stavbe pa odbijajo obiskovalce. Res je, da je letošnja poprečna prispevna stopnja na bruto osebni dohodek v občini 0,44 odstotka, k temu pa prištejemo še republiško prispevno stopnjo 0,39 in 0,10, kar moramo odvajati za RTV na posebni račun pri republiški kulturni skupnosti. Čeprav je bilo mnenje republiških, pa tudi naših delegatov, da se naj program RTV obravnava posebej, prav tako tudi prispevna stopnja za zbiranje sredstev, kajti financiranje RTV je stvar skupne porabe v celoti, ne zgolj kulturne skupnosti. To mnenje pa v republiškem družbenem dogovoru ni bilo sprejeto. V prihodnje bi morali urejevati odnose med občinsko in republiško kulturno skupnostjo tako, da kulturna dejavnost izhaja iz baze, ne pa od zgoraj navzdol.

IZREKI

Kiparstvo je sposobnost s kamnitega bloka odstraniti vse, kar je odveč.

Blondinke so dar kemične industrije moškim.

Demokracija je vladavina, v kateri imajo bogati vse pravice, ki so revnim garantirane.

Diagnoza je predigra k obdukciji.

Dilema je posledica temeljite informacije.

Diskusija je prireditev, pri kateri več ljudi poskuša priti do zadnje besede.

Enodnevnica je žival, od katere bi se morali naučiti, kaj vse se naredi v 24. urah.

Basen je zapakirana morala.

Družina je ustanova, ki predpisuje ženskam šestnajsturni delavnik.

Prof. Stanko Lodrant

Šopek z Uršlje, Pece in Raduhe

nabran za tridesetletnico gimnazije na Ravnah 1945—1975

Odkar so Kugy, Gregorin, Lovšin, Avčin ... tako lepo zasukali planinsko pero, se mi zdi pregrešna že misel, da bi kaj dodajal. Kaj alarmantnega tudi ne morem napisati, ker je bera mojih srečanj z gorami povprečna, prav nič eksotična; nisem bil na Kilimandžaru ne na Popocatepetlu, da o Kavkazu ali o Himalaji sploh ne govorim. Neka nadpovprečna planinska žilica je sicer res v naši družini, saj so trije moji bratje bili na Mont Blancu, vendar to so bili oni, ne jaz.

Ko bi bil slaven pisatelj, bi verjetno iztisnil iz sebe spomin iz mladosti; črtico z opisom, kako so me zvale gore, ko sem bil kot mlad pobič z očetom na romanju k solčavski patroni Mariji Snežni. Neskončno dolge ure peš hoje ob Meži, sreča, ko si morda lahko malo prisedel na kak lojtrski voz, prenočevanje na senikih, vse to je v spominu že precej obledelo. A prvi pogled s Slemena, med divje skalnato Raduho in zeleno Olševo, na ves venec Savinjskih planin, še bolj pa občudovanje Ojstrice, Planjave in Škarij vmes, kako grozljivo ime zame — otroka, iz Logarske doline, to prvo srečanje s pravimi gorami, je pustilo v mojem spominskem magacinu nezbrisne sledove.

Ko bi bil jaz Goethe, bi bilo v Wertherju mnogo doživetij z gora. Kot študent sem v prvih povojnih letih v Ljubljani, v vseh mogočih stiskah, ki jih današnja mladina komaj slutiti more, dobil nove predstave o gorah. Takrat je nastajal nov povojni rod plezalcev, s Kočevjarjem in Debeljakom na čelu. V domačem kraju, na Prevaljah, je iz skromnih predvojnih začetkov nastal zelo aktiven alpinističen odsek. Jasnó, da sem bil zraven, posebno potem, ko sem se kot mladopečen profesor na novoustanovljeni ravenski gimnaziji spet ustali doma.

Spominjam se, kako sem z nekega zimskega alpinističnega tečaja na Korošici, vodil ga je ing. Modec, v nedeljo popoldne, sam preko Vodol, Luč, Solčave, Slemena med Olševo in Raduho ter Koprivskega grabna z vso smučarsko in zimsko alpinistično opremo v globoki noči prišel v Črno. Tu sem zgodaj zjutraj sicer sedel v avtobus, a se je ta v Žerjavu pokvaril. Ker je bil že ponedeljek, ko bi ob osmih moral biti v šoli, ravnateljja sem se pa v zvezi z disciplino zelo bal, sem težko obložen pač peš nadaljeval pot skozi Mežico in Poljano na Prevalje. Doma sem se hitro spremenil v profesorja in ravno prav sem še prišel k pouku na Ravne. Nihče ni vedel, da sem v noči prehodil več kot trideset kilometrov, s precejšnjo višinsko razliko.

Za vse to trpinčenje lastnega telesa mi je bil zgled Klement Jug. Takrat sem ga zelo prebiral in občudoval. Še nekega zelo značilnega in odločilnega dogodka se dobro spominjam iz tistih let. Dobil sem prvo profesorsko plačo in bil nanjo silno ponosen. Kar brez kakršnegakoli načrta, priprave in prtljage, z mnenjem, da je denar sveta vladar, sem šel iz šole naravnost na

železniško postajo in se odpeljal v Maribor.

Zagledal sem vlak z vagonom za Split. Kot nalašč! Ob morju, šmenta, je spet prav name čakala ladja, ki me je odpeljala v Kotor. Na jugu me ni očaralo toliko morje, četudi sem ga šele drugič v življenju okušal, temveč gore. Najprej sem moral preiskati vse tisto pečovje. Ne da bi se posebej trudil, sem se znašel na Lovčenu in strmel v zame popolnoma nov svet. Videl sem Orjen, za katerega sem celo od celovškega profesorja zemljepisa vedel, da pade nanj največ dežja na Balkanu. Cetinju, Skadarskemu jezeru in Prokletju sem določil imena iz zemljevida. O Njegušu me v nemški šoli niso poučili. Zanj sem zvedel, lahko bi rekel v izvirniku: po kapelici na vrhu Lovčena in v njegovi rojstni vasi Njeguši, kjer sem se odtešal z zelo dobrim ovčjim sirom. Spet doma, sem v navdušenju »nad odkritjem novega sveta« napisal o tem članek in ga poslal uredniku Planinskega vestnika. Kar hitro sem sprejel potrdilo, da je pisanje dobil in da naj še kaj, raje iz domačih krajev, napišem. Toliko inteligenten sem potem bil, da sem se iz dejstva, ko članek ni izšel, sklepal, kako je bil zanič, in da je literatura nekaj posebnega.

Za dolgo mi je bila ta žilica ohlajena. A doživetja v gorah so v zadnjem četrtstoletju dobila nove dimenzije. Odslej me je navadno spremljal trop dijakov. Že res, da je tudi te vrste opisov že precej, vendar se nam zdi, da bomo tudi mi tukaj, od vseh spominov nabiti, eksplodirali, če se jih ne bomo znebili.

Zelo dobro se zavedam, da bo kdo, če še ni, Peco, Uršljo in Raduho bolj opisal. Gore že, saj gore so mrtvo kamenje. Da naj na gore ne hodimo le z nogami, temveč tudi z glavo, je priporočal Čop, Avčin je pa še srce zraven pritaknil. In srce ima vsak svoje! Tako so naše zgodbe enkratne in zaslužijo vsaj majhen spomenik.

V tem našem sporočilu je tudi kanček ogorčenosti. Pride tujec in se povzpne na kak »naš« vrh. Ker ga doživetje očara, napiše o tem članek. Spreten je v jeziku, moramo priznati. Ali, kje je tisto, kar mi, ki ob teh bregih živimo, čutimo? Kot da bi kdo mogel čudovito barvitost impresivističnih slik skicirati s svinčnikom.

Naj še pristavim, da prišleki nimajo posluha, ko je treba povedati, da greš na Prevalje, ne pa v Prevalje, na Ravne, ne v Ravne. Iti v Bistrico pomeni v Podjuni stopiti v kar mrzlo vodo. Še prehladiš se lahko! Če misliš na naselje, moraš reči, da greš na Bistrico.

URŠLJA GORA

»Na višavah sonce sije, v dolinah so megle« ... Megla polni globino pod nami. Brinjeva gora predstavlja majhen otoček, košata Strojna je že večji otok. Zada spet megleno morje Labodske doline v katerem plavata dve ogromni ladji. Golica in Svinjska planina. Iz »slovenjegraškega

morja« raste gmota Pohorja... Prav nič težko ni razlagati Kieslingerjevih domnev o vzhodnokoroških ledeniških jezerih. Za nas tokrat ni tako zelo važno, so li jezera res bila ali ne. Človek si pač rad predstavlja pravljične dežele, kakor bi bila ta pod nami. In povest o utapljanju grajskih hčera v jezeru od Dolge brde do Votle peči zaživi v nas...

... Spet sedimo v zavetrnih skalah Uršlje gore. Noč je jasna in gledamo lučke Prevalj, Guštanja (tako smo takrat rekli Ravnem), Št. Pavla, Št. Andraža ter Slovenj Gradca. Premraženi se zatečemo v kočó, kjer ob zvokih ceter zapojemo pesem »o uršljegorskem pastirju, ki so ga deklinirade mele, ko je t'k tovrste ovce mev...«

Tokrat nam je bila kočó na Uršlji gori le prenočišče na izletu »od Kotelj do Belih vod«. Prežihov Voranc bi tudi iz naših dogodivščin napisal povest, verjetno z naslovom: Mokra storija. Drugi dan jo namreč ucvremo čez južne, z ženitljem ozaljšane strmine, po Šisernikovih in Lavtarjevih travnikih do Križana. Preiščemo vse votline na poti proti Št. Vidu. Ulje se dež, mi pa kar naprej. Nekaj jih prehitro zavije proti Šoštanju, drugi se kljub dežju držimo načrta, do Belih vod. Erna, Trezka in Majda nas tam s par fanti »že daavno« čakajo. Da bi se ogreli, bijemo pod kozolci »rihterja«. Vinka in Dušana vedno pogruntamo, ker tako močno udarjata.

Ko dež malo poneha, nadaljujemo pot mimo Topolščice do Šoštanja. Ubežnike od Št. Vida najdemo v neki gostilni. Ob snidenju je veliko pripovedovanja. Mokri od dežja niso, povejo, ker so se slekli. Celo kopali so se, ko je najbolj lilo. Pri nekem kmetu so vedrili, pili in plesali. »Ena lušna pavrska deklina« jim je tako divje na mehe igrala, da se je cela hiša tresla, od plesa seveda.

Zadnje minute pred odhodom vlaka iz Šoštanja poskrbita za splošno zabavo brata Ciril in Ivek. Pol za šalo, pol za res se stepeta, kmalu pozabita na prepir in vsem navkljub s Perom v ubranem triu zapojeta: »Ko so trije brati vkup prišli...«

Kdo je takrat slutil, da je bil to zarodek slovenskega koroškega okteta?

Z istimi dijaki sem doživel nepozaben izlet na Učko. Bilo je junija. Nečloveška ihta zadnjih šolskih dni, nezanesljivost, se bodo li stekla vsa dovoljenja za izlet, poklapanost ob negativnem uspehu precejšnjega dela udeležencev, so bili slab uvod.

Manj huda je že bila vožnja z železnico preko Maribora, opolnoči iz Ljubljane proti Divači, kjer smo vsi omotični ob prvem svitu prestopili in v Lupoglavu ob pol šestih zjutraj izstopili. Čeprav je vreme nekam sumljivo kazalo, se je zbudila končno tudi naša dobra volja. V daljavi smo že zagledali Učko. Hodili smo ure in ure po pristni kraški zemlji z žlebiči, škarpami, vrtačami in globačami... kot je napisano v učbenikih. Kak zemljepis!

Hodili smo po bližnjicah. Tako smo bili bolj v stiku z naravo. Nič se nismo jezili, če se je na koncu pokazalo, da je bila bližnjica pravzaprav »daljnica«.

Prišli smo na vrh grebena in zagledali morje, večina prvič v življenju. Treba je bilo samopremagovanja in moje odločnosti, da nismo pozabili na Učko. Posebej, ker se je nekam sumljivo v meglo zavijala.

Z Zofko, Tonijem in Lojzom smo mislili, da smo prvi zavzeli vrh. Pa sta nas zgoraj že čakala Pero in Ivek, ki sta se nam že pred urami zgubila. Ko so prilezli še drugi, zadnja je bila Irena, ker jo je bolela noga, se je Učka popolnoma zavila v meglo. »Zakaj si nam tako neprijazna?« sem se hudoval. »Zakaj se nisi prikazala z lepše strani, da bi dijaki vedeli, čemu sem jih privlekel sem?«

Ko je veter prav neusmiljeno zapihal, so fantje v stolpu zakurili ogenj. Vendar nas je mraz pregnal, ko smo čakali, da bi morda ravno ta veter razpodil meglo in bi uživali v razgledu, ki sem ga obljubil. Stekli smo navzdol proti morju.

Prenočevali smo kar na črno v neki zapuščeni vili v Moščeniški Dragi, na golem podu. Ponoči se je razbesnela strahovita nevihta. Kapanje v toplem morju drugi dan, potepanje po Reki in vožnja preko Ljubljane domov so bili navaden konec te nepozabne zgodbe.

Seveda še nisem povedal vseh spominov na-te, draga Uršlja. Kako bi jih mogel? Tolikokrat sem vasoval pri tebi! Ko me je najbolj razganjalo, sem bil v enem dnevu dvakrat pri tebi. Dopoldne zgoraj, za kosilo doma, popoldne pa, za šalo, spet tri in pol ure hoje in spet sem bil na vrhu.

Nekoč sem vodil od večernega vlaka prišlo ekskurzijo dijakov iz Murske Sobotice. Opolnoči, v popolni temi, sem se vračal sam domov. Ravno svitati se je začelo, ko sem prišel v dolino.

Spet sem imel na Uršlji gori dijake in z njimi preskrbno, na uho povedano — sitno mamico. Preveč se je bala za svojega Rudija in ga je kar naprej klicala. Pa se je nekdo naveličal pretirane skrbi in je zarobantil: »Pustite mu vsaj enkrat v življenju, da se ubije!«

Nekoč sva s profesorjem telovadbe naše gimnazije spravila na Uršljo, po paroli — množičnost, točno sto dijakov. Tista stotica se je čisto po naključju, vem, da je težko verjeti, res nastavila. V šoli hranimo o tem čudežu — današnjim dijakom ni dosti do prostovoljne hoje — sliko.

Koliko planinskih ali alpinističnih letnih in zimskih tečajev smo imeli tam gori! Spominjam se enako onih pred dvajsetimi leti kot teh, ki jih prireja sedanji alpinistični odsek.

Ko si nam tako pri rokah, draga Uršlja, da te domačini kar na kratko kličemo »Gora«.

PECA

Najimenoitnejše gospoduje nad Mežiško dolino Peca. V njej spi naš koroški kralj Matjaž s svojo vojsko in težko ga je zbuditi, pristavlja pravljica. Vsi vemo, da je to v resnici svinec, ki ga je težko izvrtati.

Ko sem bil v mariborskih šolah, sem v težavah šel na Kalvarijo gledat proti domu. Vedel sem, da je tista bleščava na zahodu Peca.

Peca je bila edina izmed gor, na katero me je vodil oče. Bilo je še pred vojno. Spominjam se bivše avstrijske kočice pri Knepsu, čudovitem vodnem vrelcu na višini 2000 m, ker je imela v gostinski sobi na stenah lepe slikarije. Narisan je bil pastirček, ki je ležal pod kozo in po najkrajši možni poti užival njeno mleko. Kozine seske je držal kar v ustih. Druga sli-

ka pa je kazala razbojnika v votlini, spet posebna hrana za moje otroške oči.

Žal teče vzdolž vsega grebena Pece meja z Avstrijo in nam je bila velikokrat skoraj nedostopna. Alpinisti smo v južnih strminah nadelali nanjo plezalno pot, ki se izogiba meje. Ker je pa sam vrh skoraj na meji, s tem ni bilo dosti pomagano. Tudi z Olševo so podobne težave; ni čudno, da smo hodili zato večasih več v tuje gore.

Kadar sem si zaželel širin Pece, sem ubral posebno taktiko. Insceniral sem kak zimski tečaj. Pozimi graničarjev na Peci ni bilo. Pomladi ali jeseni pa sem se obdal z gruščico dijakov. Računal sem, da tako ne bo nevarno. Obmejni organi vendar ne bodo mislili, da vsi kanimo iti »čez«. Tudi streljali ne bodo v večjo skupino, posebej če so dekleta vmes.

Ali se kaj spominjaš, Karli, ki si sedaj v službi na Holmecu in imaš Peco v vsej dolžini pred seboj, kako smo v tistih nekdanjih strogih časih ves dan pohajkovali po prostranstvih od Kordeževe glave do Bistriške kope, ne glede na mejo, kot da bi bil ves svet naš? Verjetno vi dijaki niste vedeli za moje skrbi, sicer ne bi bili tako sproščeni. Tudi mojih posebnih občutkov ob gledanju v Podjuno takrat niste slutili ali razumeli.

Nekoč so nam v Topli, to je na naši strani Pece, pri Končniku postregli z ogromno skledo kislega mleka. Kako smo jo izpraznili v hipu in kako je bilo mleko nebeško dobro, verjetno ni treba razlagati.

Ker je Topla tudi drugače silno lepa, zavzema v naših srcih prav posebno mesto. Pri meni celo v stilu pesmi: »da bi mi jo kdo pojedel, tega se bojim, in zato je res najbolje, da molčim!« Razumelo naj bi se to tako, da ne bi hotel kar vsakemu prikazati tega koščka našega raja.

Pri Škrubeju, že v Koprivskem grabnu, smo z vojaki zaigrali odbojko. Spomina vredno nam je to zato, ker je bilo vojakov v nasprotnem polju toliko, da žoga sploh ni imela kje pasti na tla. Nas civilistov je bilo manj, bili smo lačni, »zmartrani« po dvodnevem potepanju po Peci, v težkih neprikladnih čevljih vsi ožuljeni. Imeli pa

smo dva odbojkaša specialista, Janeza in Karlja. Ker se nam je že zelo mudilo na avtobus v Črni, tekme pa še ni bilo konec, sta nam odbojarska asa svetovala, da naj kar pohitimo v Črno, da bosta kar sama opravila in pritekla za nami. Mi naj pa zato, po potrebi, nekoliko zadržimo avtobus.

Danes je drugače. Dovoljeni so prehodi čez mejo tudi na Peci. Na avstrijski strani se smučamo v pozno pomlad, saj imajo na dvatisočmetrski višini razne vrste mehanizacij. Naša kočica na Peci pa mi ni preveč pri srcu. Vem, da sem enostranski in krivičen, a ne morem se opreti temu občutku. Zdi se mi, da se tukaj preveč pijačuje. Tudi eden od razredov, ki sem ga spremljal, mi je podivjal. Polovica razreda je dolgo v noč z alkoholom zalivala vse mogoče rojstne dneve, tako dolgo, da je druga polovica že vstajala, ker je hotela videti sončni vzhod. Tako vso noč nisem zaspal in sem jim zjutraj ušel domov.

RADUHA

Na Grohatu, 18. januarja 1955 sneži, sneži... Trije sedimo v toplo zakurjeni bajti. Drago je kurjač, Peter je skuhal dober čaj, najedli smo se. »Kaj bi človek hotel še drugega,« od ugodja zabruna Drago. Smehljaj me prešine ob njegovi skromnosti. Sam si seveda še nekaj želim. Kadarkoli mi je že skoraj lepo, mi ni lepo, ker sem nesrečen, da tega ne delim z nekom, kateremu bi hotel biti čisto blizu; sem nesrečen, da lepote ne uživa z menoj še nekdo... Drago prebira »plezalno tehniko« Debelakove, Peter pa dela prve korake, tako rečemo, na ustni harmoniki. Njegove »melodije« bi lahko naslovil z: maček se sprehaja po klaviaturi. Pogovarjamo se o jutrnji plezariji. Bo li šlo, ko pa tako pada sneg?

Na Grohatu 19. januarja 1955.

Noč je bila najprej vroča, saj smo močno kurili. Čim je ogenj okoli ene ugasnil, nas je takoj zazebljo. Vstal sem in nanovo zakuril. Zjutraj se je naredilo krasno vre-

me. Vse je bilo belo novega snega. Brez vetra. Dan, redek v letu, se je obetal. Oprtali smo se z zimskim alpinističnim železjem in vstopili v steno. Zameti, strmine, mrzlo železje, zaledenela vrv ni rada tekla, mokrota in mraz sta po mnogih krajih lezla v telo. Nastopili so tudi trenutki malodušja ob misli na daljno toploto v dolini, tu in tam celo medel spomin na kako osebo... pač običajen program štiriurne mrzle plezarije.

Ko nas je na vrhu obsijalo sonce, ves čas smo plezali v osojni steni, je bilo vse hudo v hipu pozabljeno. Objela nas je neskončna radost. Lep sprehod do vrha gore, standardni spust »skozi« Durce in novo kuhanje čaja v bajti so zaključili lep dan. Mala utrujenost pri obeh mlajših tovariših mi je bila na tihem kar všeč.

Februarja 1955.

Kje je bila moja pamet, da sem z Dragom in Petrom vlekel več kot deset njunih sošolcev sredi najbolj snežne zime v zavarovano plezalno smer v Raduhi? No, znali smo sredi stene nehati, saj razen nas treh nihče ni imel potrebnega orodja, niti bi ga znal uporabiti. Sicer pa je bilo veliko zabave. Marseku se je na kocinah pod kolonom naredilo desetine ledenih kroglic fizičlove velikosti. Lučki je pri umiku po strmini navzdol služilo kot zavoro padalo kar krilo.

Hvaležen sem usodi, da ni kaznovala moje nepredvidnosti tudi takrat, ko je dijakinja Francka na snežišču v severovzhodni steni Ojstrice spodrsnila in smo jo v duhu že videli pasti čez prepad. Potolčena in šokirana se je vendarle ujela in izmazala. Bolj me je pretresla odgovornost do drugega kot lasten padec pri plezanju v Vršičih, ko sem soplezalco samo še utegnil obupno zarjuti: »Drži!« Oba bingljajoča na vrvi so naju potem kolegi rešili od zgoraj.

Iz naše plezalne družine se je Drago najvišje povzpelo: do Kavkaza! Tudi Peter ni bil od muh. Razvil je posebej svojo pisateljsko žilico. Napisal nam je vodnik po Savinjskih in Kamniških Alpah. Spretnost s peresom je pokazal že kot dijak. V lokalnem časopisu je posrečeno ovekovečil najino rajžo čez Kamniške planine, Julijske planine, s Triglavom seveda, do morja in okoli Istre. Na rajži sta se nama priključili dve Ljubljanki. A tu je že začetek neke nove storije. Le zakaj tega dela ni objavil še danes ne vem; ker je verjetno imel kake razloge, bom tudi jaz molčal.

Ko je bilo Kristi, nekdanji jugoslovanski smučarski prvakinja, dolgčas, je prišla na Prevalje. »Gremo kam!« Da ne bi bilo pohujšanja, sva dvignila v Črni še obe BB: Barbiko in Betko. Obe skupaj komaj za en oreng' trup, so se vedno muzali sošolci. No, življenja je bilo v teh trupelcah, v vsakem posebej, dovolj. Prvo postajo smo naredili pri Bukovniku. Na film smo ulovili Draga in Vaniko, otroka na kmetiji. Kot martinčka sta se grela na, za njihovo višino tako dragocenem soncu, potem pa se, tudi kot martinčka, pred nami skrila za vrata. No, Vaniko je premagala ženska radovednost in je pokukala skozi okence. Kliks in že sem ulovil prelepo podobo za moj fotografski album.

V nebeško lepem jutru prihodnjega dne smo v steni Raduhe našli zablodele ovce, malo poplezali, videli dosti planik, ob od-

hodu se pri planšarjih na Grohatsu odžejali z mlekom...

Ker je Uršlja gora malo majhna in Peca pravih sten za alpinizem nima, in še z mejo malo straši, je naša prva čisto prava univerzalna gora Raduha. Najbolj solidni jo zavzamejo po travnatih pobočjih s smrekovške strani. Po stezi z Grohata je nekaterim višek prehod »skozi« Durce in vsi ponosni potem pripovedujejo o klinih, ki pomagajo tam čez. Za take imamo še eno zavarovano pot preko ostenja, prav pod glavni vrh.

A kaj naj bi rekel o alpinistih? Morda bi vso reč najbolje izrazili z uganko: »Katera stvar, ženskega spola, je najbolj pretipana?« Pravi odgovor, v alpinističnem okviru na Grohatsu vsaj, je: Raduha.

Spominjam se, da se je nekoč, ko smo se z zadnjimi atomi moči vlekli s Kamniških planin preko Logarske doline in Solčave čez sedlo med Olševo in Raduho domov, na Slemenu odločila skupina v Raduho najbolj zaljubljenih. Šli so še k svoji gori, kot da bi bil to njihov dom, kjer se lahko spočijejo, umirijo.

Ima pa Raduha svojo posebnost. Pot do nje je za nas nekoliko dolga. Po izstopu iz avtobusa v Črni je treba še prelistati desetkilometrski Koprivski graben. Tisti, ki ga najmanj marajo, zavijejo čez Mežo, na levo, že kmalu za Črno na Pristavi in vandrajo po Bistri čez Belo peč.

Najbolj ročno se nam je včasih zdelo zasakati na levo pri Pucu ter mimo Eda in Haderlapa priti na Sleme. Zdaj, ko se nemalokrat moremo poslužiti motorizacije jo naskočimo od Šumela, ali pa se sploh zapeljemo do Bukovnika.

Seveda je vrednost ture s takimi olajšavami zmanjšana. Če na vrh ne prideš zadosti zdelan, vse preveč trezno in materialno presojaš. Ni prave poduhovljenosti, ki jo s trpljenjem na očiščevalnem dostopu

pridobivaš. In povratki po tem dolgem Koprivskem grabnu! Kaj vse smo si že izmislili, da bi se slepili in si lajšali pešačenje nazaj proti Črni.

Ne vemo še prav, kako bo v bodoče z našo Raduho. Mežičani so postavili novo kočo; ne vsem v veselje. Saj smo čuli ob otvoritvi tudi žvižge.

Do kočice naj nastane od Bukovnika samo še dober kilometer ceste in konec bo nekdanje pastirske idile na Grohatsu. Sem se bodo vsuli ljudje. Z avtomobili bodo s seboj pripeljali dolinske navade. Ne bodo se oznojili in očistili civilizacijskih strupov. »Kaj moremo?« bo kdo rekel. »Svet se spreminja in treba je z njim!«

Sam sem že plesal v tej koči; imel sem ducat prav brhkkih spremljevalk. Oblaki so se takrat emerali in svojo mokroto spuščali in nismo hoteli še mi pestovati kisle volje. V srcih je bilo dosti sonca in toplote in ko sem film razvil, so pokazale slike zvrhan koš dobre volje. Obesili smo te dokumente na oglasno desko, vsem na ogled. Čisto natančno, kako je bilo, pa vemo le mi, ki smo zraven bili.

Da so bila dekleta za vedno okužena s planinsko boleznijo, sem zvedel ob novoletnem voščilu. Zapisale so mi, v mislih na Raduho: Tu je in bo zakopana naša ljubezen; pa naj naše telo in srce zakopljejo kjerkoli drugje. Vem, da je malo dijaškega žgečkanja nasproti starejšemu profesorju vmes, čisto iz trte pa ni izvito.

Naj navedem tudi zapise nekega dijaka v šolski planinski dnevnik po delno ponesrečenem manifestativnem februarjem pohodu na Stol: »Ob dveh zjutraj smo vstali, se štiri ure v mrzlem kombiju stisnjeni vozili s severne strani Karavank, kjer smo doma, preko Slovenj Gradca, Velenja in Ljubljane v Žirovnico. Ker nismo vedeli, da se da do Valvazorjevega doma pripeljati, smo se do njega hodivši že kar

Olševa iz Grohata

ugreli. Še bolj pa seveda potem proti vrhu. A razbesnel se je tisti Stolov svojski veter in malo pod vrhom smo se, zaradi varnosti, morali vrniti.

Dijak je za spomin napisal: Pohod nas je vseeno razveselil in se ga bomo gotovo še kdaj udeležili. V planinah je neka skrita sila zaradi katere smo vsi planinci sužnji gora... « Nerodne, skromne, a vendar prisrčne besede. Tudi ta dijak je že »zastrupljen«.

Delo z dijaki je prijetno, da le primeren način najdeš. Prave trenutke je treba zagrabiti, čimbolj eksotične cilje izbrati, predvsem pa nobene prisile uvajati. Plani morajo biti čimbolj neopazni. Mladina sovrži okvire, vse se ji mora vzeti nekako spontano. Napravil sem s celim razredom za manjski izlet sledečo turo: Čez noč smo se z Raven z vlakom peljali v Ljubljano in zjutraj v Kamnik. Tu pa pot pod noge in mimo dolgega zidu Smodnišnice, Stahovice, Kamniške Bistrice na Sedlo. Prehod na Okrešelj je bil res problem. Pa je par fantov z velikim ponosom prav zato nosilo s seboj vrv, da smo na nevarnejših mestih nekoliko varovali. Preko Logarske doline, Solčave, Slemena in Koprivne smo na Ravnah zaokrožili prav lepo klobaso.

Naj odprem prav majčkeno tudi album svojih maturitetnih izletov. Tokrat najbolj v spomin hrabri Viki.

Kotor, julija... Že ko smo se približevali Boki Kotorški, še bolj ko smo prenočevali v Kotorju, je moja misel spet vasovala na Lovčenu. Prijetne spremljevalce za naskok nanj sem tudi našel, brez pretirane agitacije. Ob prvem svitu smo se že dvigali mimo visokega kotorskega obzidja, prečili cesto Kotor—Cetinje in kar naravnost, naravnost, brez steza, po skaloviti črnogorski strmini rezali proti vrhu. Da sta Franci in Damjan dobra pri nogah, sem pač vzel na znanje. Čudil sem se Viki. Od kod je jemala moči? Vročina je prispevala svoje. Proti poldnevu smo bili kljub temu na vrhu.

Že teden dni sem vlečil v žepu skorjo kruha. Je bila iz umazanega Sarajeva ali bog ve od kod? Že večkrat sem jo hotel nekam vreči, pa ravno takrat ni bilo primerne kraja za to. No, zdaj smo si to skorjo bratovsko delili in z veliko slastjo žvečili, nič drugega nismo imeli s seboj za pod zob. Zmagoslavje in utrujenost sta bili začimbi pri uživanju razgleda.

Zmotila nas je bližajoča se govornica. Glej, ostali sošolci z razrednikom vred so prišli!

Ko so zjutraj zvedeli za naš odhod in cilj, so se, da jim ne bi kaj ušlo, z avtobusom pripeljali čez vso glavno strmino do Njegušev, odkoder so v eni uri z lahkoto zavzeli vrh. Mi pešci se zategadelj nismo kislno držali. Vsem nam bo ostal lep spomin, meni zaradi uspele zvižaje še prav poseben.

Podobno je bilo z Biokovim:

Makarska, julija... Kot kulise se dvigajo najvišji vrhovi Biokova nad nami. Premorejo prave stene. Kadarkoli na hrbtu ležeč lenarim v morju, lezem z očmi in iščem smeri. Najimpozantnejša skala se menda imenuje, ne vem kako sem to zvedel, Bikova glava. Morda je bilo ravno to smešno ime odločujoče, da se je tudi nekaj fantov izmed maturantov, s katerimi tu-

kaj letujem, navdušilo, da malo »preiščemo« tiste visoke terene.

Zgodaj zjutraj smo jo ubrali, brez stez, kar naravnost. Ni bilo treba kaj plezati, čeprav je z morja tako divje izgledalo. Vedno se je našel kak lahek prehod, žleb... Proti vrhu smo prišli sploh na pravo stezo. Nekoliko zadaj smo odkrili zapuščeno kočjo, z velikim strahom zaradi morebitnega okuženja, pili kapnico, ki je bila na pogled zelo nesimpatična, a žeja še večja.

Doživetje dneva je bil povratek. Opoldansko poletno vročino je na vrhu blažil vetrič. Pritiskala je pa bolj, ko smo izgubljali na višini. Sončni žarki se zbirajo v amfiteatralnem vencu skal okoli Makarske kot v konkavnem zrcalu, mi pa smo bili v njegovem žarišču. Parkrat sem že mislil, da bolj vroče sploh ne more biti, a je kljub temu z vsakim metrom spusta temperatura še naraščala.

Ko bi bil Dante to doživel, bi njegov pekel huje izpadel. Šele ob morju je peklenška vročina pojenjala.

Očitajo mi, da se pri vodenju šolske planinske sekcije bolj naslanjam na alpinistične odseke kot na planinsko društvo. S tem dejavnost nekoliko pretiravam.

Je pač tako, da v glavni poletni sezoni, julija in avgusta, zaradi počitnic pravzaprav sploh »nimam« dijakov. Junija in septembra, ko je še tudi nekaka povprečna planinska sezona, imamo v šoli vedno veliko dela in ni misliti na zabavo. Nasprotno delujejo alpinisti vse leto, prav posebej pozimi. Nekaj je v meni tudi še občutka, da je treba poleti koristno delati. Planinstvo ali alpinistika je rekreacija. Rekreiram pa se tudi: če kosim seno, spravljam žito, napravljam drva, nabiram gozdne sadeže..., s tem koristim še drugim. Vse štiri študentske počitnice sem prebil v brigadah...

Tudi je odraščajoči mladini, kakršno imamo v gimnaziji, program alpinističnih šol mikavnejši.

Z Bertosom iz ravenskega alpinističnega odseka sva pred leti pogruntala za novembrske praznike bivakiranje v Potočki zijalki. Po 20-kilometrskem maršu iz Črne preko Jakoba v Koprivni smo se težko obloženi ustavili pri Sv. Duhu pod Olševo. Toplo peč, ki nas je ogrela, smo želeli odnesti s seboj v Zijalko, saj je bilo tiste dni zelo mrzlo. Pa globoko v luknji dolga noč ni bila tako huda... Drugi dan smo premerili povsem zimsko Olševo v vsej dolžini. Najprej nazobčani zapadni del

zatem še ravni, za sprehod primerni vzhodni.

Bili smo zelo izmučeni. Bril je mrzel zimski veter, nas pa so grel široki razgledi in zavest, da smo mladi, močni, na dostojen način počastili spomin na slavne dni. Sedaj dijaki kar naprej silijo na Olševo.

Kamenčkov mojega planinskega mozaika je še in še. Igor, s katerim sem zašel v Grofički, je doktor fizike, Lojze, ki je bil povsod z nami, posebej kadar je šlo za skakanje na smučeh, včasih smo »vsi znali vse«, je slaven glasbenik, Boža, Vika, Janez, Marica so zdravniki v najbližji okolici, Devž je celo minister. Tu so še razni Franciji, Jožeki, Marjani, ki so tudi silno visoko zlezli. Toni in Trezka z Učke, Janko s Smrekovca so mi postali delovni kolegi. A kje ste vse druge drage Micke, Brigitte, Lenke, Berte, Ančke, Erne, Bine? Ne zamerite slabemu spominu profesorja! Morda učim katerega vaših otrok, ne da bi vedel, ker ste spremenile imena!

Za zaključek bom svojemu v postavljanju besed spretnejšemu bratu ukradel sledečo misel: Življenje je svidenj in slovesov vrsta. Ob spominu nanje se nam solza radosti in bridkosti hkrati v očeh zaiskri. Vrednost preživelih dni pa šele skozi to solzo pravo oceno dobi...

NAJKRAJŠI IN NAJDALJŠI BOKSARSKI DVOBOJ

Najkrajši vseh časov je bil 29. 9. 1946 v Maine (ZDA). Profesionalc Al Couture je zmagal po 10 in pol sekundah boja z Raphaelom Waltonom, ki ga je takoj po začetnem udarcu na gong lepo zadel v brado.

Najdaljši pa je bil 6. in 7. aprila 1893 v New Orleansu (ZDA). Borba med legendarnim Jackom Burkejem in njegovim nasprotnikom Andrejem Bowenom je trajala od 21. 45 ure zvečer do 4.34 ure zjutraj, ali skupaj 7 ur in 19 minut! Pred 6000 navdušenimi gledalci sta se borila kar 110 rund in to z golimi pestmi, ker takrat še niso poznali boksarske rokavice! Po tej borbi, ki si jo lahko danes zamišljamo le še v kakšnem kavbojskem filmu je eden izmed štirih sodnikov (trije so zaradi utrujenosti že prej zapustili ring) razglasil rezultat: neodločeno. Sodniku ni bilo mogoče priznati zmago kateremukoli boksarju, ker sta oba skoraj brez zavesti ležala vsak v svojem kotu in nista več reagirala na sodnikove pozive.

Spet me vleče v naravo

Težko se vzpenjam po strmi stezi proti Lampretu. Med globačami valovi mlado grmovje, ob cesti pa cvetijo hruške. Skorci pred svojimi hišicami vreščijo. Pot se vije navzgor med drevjem proti Veglovi bajli. Tam se za hip ustavim, blažim razgredo sapo. Ves svež me pozdravi zimzelen, ki se vije po zidu. Tak je, kot da bi vso zimo bil v topli gredi. Ob poti še stoji čudno zviti star panj. Črna debela smrek, mokra od dežja me nekako ustrahujejo. Med smrekami je nekaj jelš, ki že zelenijo. Grem po stezi naprej proti Šteharju in od tam na vrh. Tu se spet za hip ustavim. Prilegla se mi je kačja slina in seveda tudi nekaj za pod zob. V bližini drozg žvižga prelepo melodijo. Ptiči mi ob poti ves čas pojejo, pogorelek blago, kalin prav tiho, taščica močno, vmes sinica kliče: že, že te vidim — pridi, pridi, pridi! Z vejami skoraj pri tleh me pozdravi debela smreka, na kateri poskakuje veriverica z našopirjenim repkom. Še opazila me ni, njej se mudi, da si poišče vsakodnevni obrok. Hodim po stezi navzgor proti Jakobovi sabli. Tam stojijo več sto let stare lipe. Potem pridem do križpotja in že se začnem vzpenjati po grebenu. Na vrhu z daljnogledom opazujem Ravne in Kotlje, ki ju je plin spremenil v nekakšno morje. Raje se zagledam v drevesa in v vso lepoto narave in prislunhem petju ptic. Nežni bukovi poganjki, ki mi zastirajo oči, duh po drevju, zelena svetloba, čisti zrak, samota, vse to me navdaja s srečo. Dospem na sedlo, do Purkove table, tam kjer se stikajo ceste iz sedmih koncev tega prelepega kraja. Nikamor se mi ne mudi. Uživam srečo v hoji v pomladanskem gozdu. Z nekakšnim strahom stopim po stezi na Šteknečo planino. Srnjakova steza mi križa zamišljeno pot. Vijuga se naprej na Štekneče njive, ledine in pašnike. Oziram se na svetlosive lišaje po debelih smrek in bukev. Eno drevo je višje od drugega, a molk se tiho spušča s teh starih dreves. Tla so mehko posuta s perelim listjem. Tu in tam naletim na jaso, ki je poraščena z robidovjem in malinami, ki dajejo obilo hrane naši gozdni perjadi in ostali divjadi. Ta tihi prostor je sijajna dvorana za nas lovce. Sonce je že visoko. Svetloba v temnem gozdu se vsak hip spreminja, katere človek ne bi mogel pričarati drugače ali lepše. Pozdravi me kralj naših planin, veliki petelin, ki vzleti iz visokega grmičevja. Po rahli strmini se spuščam na trotovo razpotje. Na poti se najdem med mladimi lisicami, ki se poigravajo s staro zajčjo nogo. Samo en krik in že so bile v goščavju, kjer so najbolj varne. Skrivnostno se vije pot naprej v Jamnikarjevo pečovje. Tla so pokrita z žametnim mahom in lišaji, ki skušajo prerasti skalo ob poti. Ob skali iz prhlega panja poganja šop praproti. Iz kupa preperelih drv švigne skoraj neslišno podlasica. Počasi zavijem proti vrhu. Nenadoma zaslišim močan srnjakov glas. Gromko bokanje stresa ozračje tega dopoldneva. Pot se mi daljša preko Trotove puše proti Utku in v Strojno. Stopinje se izgublajo v tej mehki travi. Zrak je mrzel in čist. Klic po samoti me vleče naprej. Šum šojinih peruti udari v tišino,

a se hitro izgubi. Napenjam ušesa. Okoli sebe čutim vsak gib. Že stojim za drevesom in gledam staro srno. Nad mano zapoje sinička. Poje visoko na veji poleg svojega gnezda. Daleč v zraku krožita kanji, neprestano se srečavata. Zabliskata se v sončni svetlobi z vsakim zamahom peruti in ob vsakem obratu. Grem po Janeževem travniku in ob robu zorane njive. Hodim počasneje, da lahko opazujem sledove divjadi. Iz sledov ugotavljam, kdo vse hodi ponoči na njivo. Ves zatopljen v naravo grem mimo Janeža na vrh proti državni meji v samotni gozd. Vso dolgo zimo čakam, da zagledam svoj mali tempelj, svojo malo domovino, zgornjo Strojno, Kobovčevo domačijo iz brun. Globoko diham in pijem lesnikov mošt in se pogovarjam z Liziko, če kaj petelini pojejo. Ura bo skoraj polnoč, ko grem spat, kakor kuna po nočnem pohodu. V jutru me prebudi budilka. Že vstanem, toda budilke nikjer, ampak me liže jelen. Grem na petelina. Še v temi grem v Žvabovo. Hodim počasi in prisluškujem. Ko pridem do vrha, se za hip ustavim. Že čujem telek, telek, telek in brušenje. Naskakujem ga in ga opazujem. Vračam se. Ob poti nazaj prislunhem cvrkutanju senic. Po drevju se oglašajo stoteri, drobceni, tihi klici, zdaj tu, zdaj tam. Šoja me pozdravi z našopirjenim čopom na glavi, na nekem deblu pa opazim črno žolno. Od časa do časa zadrda po suhlici. Vdihavam svež dopoldanski gozdni zrak in grem na Zelenbreg. Hodim

od hriba v graben in tako se zvečer spet najdem pod senikom. Skozi lino se oziram v temno noč, ki je polna zvokov. Opazujem netopirje ob njihovem letanju. Med drevjem letajo, kakor da plešejo. Ko v zgodnjem jutru stopim v ravno travo, se mi zdi vse drugače. Zrak diši po novem cvetju, po vlažnih skalah in mahu, po studenčnici, po starih panjih... Obdaja me čarobna zavesa temnih senc. Preteklost in sedanost se spajata v čudovite trenutke polne soglasja. Ta kraj je v noči tih in skrivnosten, a v ranem jutru je poln ptičjega petja. Sence drevja se nemo spuščajo v objem trav in rož. Po rosni travi se tiho pripase srnjak. Nenadoma obstane v vsej svoji lepoti. Tiho prisluškuje. Čuti človekovo bližino. Nekaj ni v redu. Njegove velike rjave oči nekaj iščejo. Zastrmi se vame, toda jaz se ne zganem. To jutranje srečanje ne traja dolgo, kajti zakreči šoja, a srnjak zaboka in odskoči.

Zagledam se v cvetje in travo in v skrivnosti na gozdnih tleh. Prevzame me tiha vdanost, ko stopam ob studencu. Počasi se sklonim in se napijem te čiste studenčnice. Na travi ob studencu se lesketa vse polno lučk; srebrne niti pajčevin so napojene z roso. Opazujem te lesketajoče cvetice. Vse še tiho diha. Cvetne čaše se odpirajo, po njih se tiho spretlavajo čebelice. Spuščam se po Bični in gledam kako se spretlavajo po hladnem zraku čebelice, ose in metulji. Gozd ne spi več; zelene veje se tiho prepogibajo. Navsvidenje, grem domov. Popoldan moram na »šiht«.

Adolf Čebul

Od Pliberka do Traberka

Na IX. pevskem srečanju odraslih zborov je v Črni, v Mežici, na Prevaljah in na Ravnah zapelo 400 pevcev — Revija je bila organizirana v okviru prireditve ob 100-letnici rojstva Ivana Cankarja.

Devetič zapored je odbor za glasbeno dejavnost pri OZKPO organiziral srečanje odraslih pevskih zborov. Letošnje je bilo v petek, 5. marca v vseh krajih Mežiške doline.

Občinska revija Od Pliberka do Traberka je najmnogičnejša kulturna manifestacija v naši občini. Spremljevalci kulturnega delovanja in tudi tisti, ki jim kultura še ni postala sestavni del življenja vedo, da je zborovsko petje v Mežiški dolini v zadnjih nekaj letih doživelo skorajda nenormalen razcvet. Dobili smo nove zборе, vsi zbori so se številčno pomnožili, delovne programe pa so si dokaj smelo zastavili. Rezultati takega vnetega dela so tu: danes imamo v ravenki občini kar 12 vokalnih teles — štiri oktete in osem zborov — s 300 pevci.

Že devetič so se zbrali pevci na reviji. Na prvi reviji so sodelovali le 4 zbori, na zadnji pa smo slišali kar 15.

Poglejmo, kateri zbori so sodelovali letos: iz Črne je nastopil Moški pevski zbor (MPZ) DPD Svobode (zborovodja Julije Burdzi), iz Mežice MPZ Mežiški knapi (p. v. Toneta Škrjanca), s Prevalj

Moški in mešani pevski zbor DU (p. v. Jožeta Štreklja), MPZ Vres (p. v. Jožka Kerta), Koroški vokalni oktet (p. v. Albina Krajnca), iz Šentanela Zbor Šentanelski pavri (p. v. Mitje Šipka, dipl. inž.), z Raven MPZ Fužinar (p. v. Monike Plestenjak), Mešani pevski zbor (p. v. Toneta Ivartnika) in Koroški vokalni oktet (p. v. Toneta Ivartnika). Škoda, da je zaradi obolelosti moral odpovedati udeležbo Oktet koroških rudarjev (p. v. Marjana Trdine).

In kot prejšnja leta smo tudi letos imeli v gosteh zборе iz zamejske Koroške. Revije brez Hartmanovega zbora iz Pliberka si ne moremo misliti. Dosedaj je ta zbor sodeloval na vseh revijah. Lansko leto je prvič sodeloval mešani pevski zbor Podjuna iz Pliberka (p. v. Otta Wutteja) — tudi letos so bili med nami. Odbor za glasbeno dejavnost pa je letos povabil še mešani zbor iz Globasnice (p. v. Janeza Petjaka). Žal ta zbor ni mogel sodelovati in je namesto njega prišel MPZ Franc Leder Lisičjak iz Štebna pri Globasnici (p. v. Janeza Petjaka). Zaradi prepoznega obvestila se ni mogel udeležiti revije zbor iz Zelezne Kaple. Na prvih revijah je sodeloval tudi zbor iz Dravograda, nato ga nekaj let ni bilo, zadnji dve leti pa smo pevce tega zbora ponovno povabili. To je zbor ZŠAM pod vodstvom Stanka Reka. Na reviji smo torej letos slišali enajst do-

mačih zborov, tri zamejske zборе in goste iz sosednje dravogradske občine.

Zaradi preobilice nastopajočih je moral organizator zборе razdeliti v dve skupini. Delitev je bila nujna tudi zaradi premajhnih dvoran in številnega občinstva. Zanimanje za to revijo je namreč v vseh krajih izredno močno. Z razdelitvijo zborov v dve skupini pa imajo možnost slišati zборе po vseh štirih krajih doline. Ob tej razdvojitvi zborov pa žal prikrajšamo poslušalce za celoten pregled čez vse nastopajoče zборе. Tega organizacijskega problema, ki je vezan predvsem na prostorske možnosti dvoran, še dolgo ne bomo mogli rešiti. Revija bo torej še v naprej morala obdržati dosedanjo obliko.

Kakšen namen ima to srečanje?

Glasbeni odbor OZKPO ima poleg drugih dolžnosti tudi nalogo gojiti amatersko glasbeno dejavnost — pevsko in instrumentalno. Sadove tega dela naj prikažejo zbori na skupni reviji. Številčnost v pevskih vrstah dokazuje uspešnost na tem področju. Programsko naj revija skrbi za razširjanje koroške ljudske pesmi. Bodimo ponosni, da smo Korošci, saj ni dežele, ki bi imela tako bogato pevsko izročilo. Ohranjati ga in posredovati poslušalcem to je programsko vodilo revije.

Seveda pa se nobenega dela brez kvalitetnih ciljev ne lotevamo več. Tudi pevskega ne. Slehernemu zborovodji in zboru je to cilj. Takšne so smernice povesod in tudi za ljubiteljsko kulturno udejstvovanje ne more biti drugačne. To je odgovornost do dela, do skladateljev, do pevcev in poslušalcev, ki že zelo dobro znajo ceniti pojem kvalitetnega petja. Da se zbori tega zavedajo, je bilo opaziti tudi na letošnji reviji. Zbori so od lanskega leta kvalitetno napredovali, velik je bil tudi napredek v programski smeri. Organizator želi imeti o reviji objektivno strokovno oceno. Zato smo povabili tročlansko komisijo, ki bi naj kritično podala oceno zborom in zborovodjem nakazala smernice za njihovo nadaljnje delo. Tako smo na reviji z veseljem pozdravili prof. Jožeta Gregorca (predsednika komisije), prof. Branka Rajšterja in Toneta Lotriča (predsednika glasbenega odbora pri Zvezi kulturno prosvetnih organizacij Slovenije).

Organizator je določil program vsem nastopajočim zborom. Ti naj bi predstavili na reviji eno umetno skladbo, ali koncertno obdelavo ljudske pesmi, ostali dve pesmi sta lahko poljubni, od teh ena obvezno ljudska (koroška). Večina zborov se je teh smernic držala. Zbor Šentanelški pavri razumljivo ne sodi v ta programski okvir, saj ima specifično poslanstvo, ki ga nikakor ne sme spreminjati. Ta programska usmeritev zborom je bila vsekakor pozitivna. Razveseljivo je bilo na letošnji reviji slišati vrsto novih skladb — z razliko od prejšnjih revij, ko so se mnoge pesmi ponavljale. Posebej razveseljivo je, da so se nekateri zbori lotili programsko zahtevnih skladb. Tako so mežiški knapi segli po renesančni skladbi (J. Gallus — Vae nobis), Vres po Foersterjevem Spaku, ki je bila lansko leto obvezna skladba na republiškem tekmovanju amaterskih zborov v Mariboru; pevci zbora Podjune so prav tako predstavili renesančno skladbo G. G. Gastoldija Qesta dolce sirena, Ko-

Igralci po predstavi

Foto: F. Kamnik

roški oktet z Raven je segel po zahtevnih skladbah Mihelčiča, Vremšaka in Gotovca, MPŽ Fužinar pa je predstavil Liparjevo Čukovo ženitev. Mešani zbor z Raven je odpel Adamičevo V snegu in moderno skladbo Carla Orffa Odi et amo (Sovraži in ljubi). — To je nekaj skladb, ki so vsekakor vredne posebne opombe in po zahtevnosti predstavljajo prelomnico v programu dosedanjih revij.

Revija je bila po oceni strokovne komisije vredna vse pozornosti, tako po množičnosti zborovskega petja kot po kvalitetni plati. Še posebej pa je bila komisiji všeč zagnanost vseh zborovodij in njihova želja po strokovnem napredovanju. Naslednji dan po reviji smo se namreč v študijski knjižnici dobili vsi zborovodje občine in se s strokovno komisijo temeljito pomenili o vseh problemih. Veseli smo bili vseh kritičnih pripomb in pohvalnih ocen, še bolj veseli pa odziva prof. Jožeta Gregorca, ki je pripravljen stopiti pred naše zборе in zborovodje ter z njimi imeti praktične vaje oz. seminar. S praktičnim delom bo obogatil naše sposobnosti. Kako velik interes za takšno obliko strokovne pomoči imajo naši zborovodje, je pokazala udeležba zborovodij na prvi vaji, ki jo je prof. Gregorc imel z zborom Vres. Večini naših zborovodij se je priključila tudi vrsta strokovnih učiteljev glasbenega pouka na naših šolah in zborovodje iz Globasnice, Št. Vida, Železne Kaple in Žitare vesi.

Želja po strokovnem izpopolnjevanju je torej močno prezentna in povsem odveč so bila nekatera nesoglasja posameznikov v zborih na račun strokovnega ocenjevanja zborov. Sklep glasbenega odbora je, da bo odslej vsaka revija ocenjevalna, strokovne komisije na revijah pa bodo z nasveti tudi v prihodnje usmerjale delo naših zborovodij. Glasbeni odbor pa bo v okviru finančnih možnosti posebej nagrajeval zборе za njihove kvalitetne dosežke.

Poleg kvalitetnega usmerjanja zborov seveda ne smemo prezreti kulturno političnega pomena revije. Od prve do zadnje revije smo vabili k sodelovanju zamejske zборе. Moralno pomoč zamejcem izkazu-

jemo z nastopi naših kulturno umetniških skupin na Koroškem, učinkovitejša pa je ta pomoč v primerih, ko vabimo zamejske brate medse. Tako se počutijo sestavni del matičnega naroda. Letos smo imeli v gosteh kar tri zamejske zборе. Če bi šlo brez zapetljajev, bi jih lahko imeli štiri ali celo pet. Smo edina koroška občina in predvsem naša dolžnost je skrbeti za razširitev kulturnih in drugih stikov z zamejci. Poleg pevskih zborov in gostovanj dramskih skupin so verjetno še druge oblike medsebojnega sodelovanja in nudenja moralno politične pomoči Koroščem v njihovem boju za dosego narodnostnih pravic. To pa je seveda naloga tudi drugih družbenopolitičnih organizacij v občini.

In končno ne gre zanemarjati tudi družabnega dela revije — srečanja tolikšnih pevcev, prijateljev. Vsem je skupna ena misel: pesem. Pa naj jo zapoje dekle ob svojem fantu v zboru ali osemdesetletnik s palico v roki, ki je ob pesmi še vedno mlad, poln lepih spominov. Vsak zapoje pesem iz svojega srca v srce prijatelju. Iskreno, kot je danes lahko le malo kaj tako iskrenega. To je večer pesmi. Cela dolina je zapela slavospev delovnemu človeku: štiristo pevcev je zapelo štirikrat tolikšni množici poslušalcev!

Kaj je lepšega ob Cankarjevi stoti obletnici rojstva kot prikaz tolikšne amaterske dejavnosti!

Odbor za glasbeno dejavnost
pri OZKPO Ravne na Koroškem
napisal J. K.

OPALO IMA VSAKDO RAD

Letos se je dramska sekcija KPD Prežihov Voranc predstavila javnosti s komedijo ameriškega avtorja Johna Patricka: Opalo ima vsakdo rad. Čeprav to ni Cankarjevo delo, čeprav ni delo domačega avtorja, se vendar z delom priključuje množičnim kulturnim manifestacijam v našem kraju, v spomin našemu največjemu virtuozu slovenske besede. Ravno iz igralčevih ust zveni lepota in čistost besede,

Ravenski mešani pevski zbor

igralec je tisti, ki besedo govori s srcem in besede se vgnezdijo v poslušalcu in veliko je takih, ki tako spoznajo bogastvo svojega jezika.

Opala je nosilka glavne vloge, ženska srednjih let, ki se je umaknila v samoto, zbežala iz velemesta, iz industrijske civilizacije, kjer marsikdo ni več kos poslovnim naglici. S sabo pa je vzela človeško dobroto, sanje, lepoto tistega sveta, ki jo današnji človek večkrat zaman išče. Pa čeprav je Opala neresnična, je v njenih besedah veliko življenjskih resnic. In Brad pravi: Ta rojena optimistka pozdravlja vsak novi dan s takim žarom, da sonce ne zaide več, ampak zatone. »Kaj si lahko predstavljate lepšega kot sobo polno ljudi, ki predejo, predejo kot zadovoljni mački, pravi Opala. Neuničljiva je njena vera v človeka in vse, celo to, kar je slabo, je takoj lepše, če imaš nekoga, trdna je njena vera v prijatelje.

To čudaško, našemljeno, pa vendar v tej našemljenosti pristržno žensko, igra Angelca Močnik. Odkar pomnimo, jo srečujemo na našem odru, skoraj ni sezone, da nam ne bi govorila z odrskih desk, a s to vlogo je prekosila sebe, nadigrala vlogo. Ves čas smo pričali rasti, dodala je toliko detajlov, da vsak kdor je predstavo gledal, dolgo ne bo pozabil njenega lika.

Nasproti tej posebljeni dobroti pa stoji Sol, Gloria in Brad, vsak s svojim zna-

čajem, ki pa imajo v začetku enak cilj — čim hitreje, čim preprosteje obogateti, pa čeprav bi si denar prislužili z umorom Opale. S stopnjevanjem igre pa njihov cilj postaja vse motnejši. V vlogi Sola se je predstavil Vlado Novak, kateremu je amaterski oder čokaj domač, saj je stalno sodeloval pri »Slavi Klavori«.

Skupini je priskočil na pomoč, ker je prejšnji igralec doživel prometno nesrečo in bi z mavcem težko igral. Vlado je zaigral, kot da je resničen Sol in ga sploh ne igra. Brada je igral Milan Gregorc, ki je tudi naš star znanec, saj je vsako leto sodeloval pri mežiško — prevaljski gledališki predstavi. Popolnoma mu je uspelo zaigrati, ciničnega, zlobnega kemika, ki bi kemijo usmeril v izdelovanje strupov.

Mlado, toda izkušeno Glorio je zaigrala Meta Dragolič. Prvič se je pojavila na odrskih deskah in zelo prepričljivo odigrala svojo vlogo.

Kot rojen zdravnik se je na odru pojavil Boris Florjančič. Dolg je bil njegov igralski premor, saj je zadnjič igral na partizanskih mitingih. Vlogo detektiva je interpretiral Milan Krajnc. Režijo sta prevzela Bojan Čebulj in Silva Breznik.

Tudi odlična scena je Čebuljeva zamisel.

Občinstvo je predstavo sprejelo z velikim navdušenjem, posebno še »fabriške ženske«, katerim je skupina poklonila dve predstavi za osmi marec.

Prvi koncert ravenskega mešanega zbor

Kljub tolikim zborom je bilo pevcev še za en zbor — tokrat tudi pevk.

Pozimi 1974. leta se je na Ravnah po 15-letnem premoru ponovno oblikoval mešani pevski zbor. Odbor KPD Prežihov Voranc in zborovodja Tone Ivartnik sta bila pobudnika te akcije. V dolini smo tako dobili poleg številnih moških zborov

tudi številčno močan mešani zbor, ki pomeni pravo osvežitev v zborovskem petju v ravenski občini.

V dvoletnem delu je zbor pred svojim prvim letnim koncertom opravil nekaj nastopov: na prvem srečanju ravenskih zborov, na zadnjih dveh revijah Od Pliberka do Traberka, na občinski proslavi na Po-

ljani, ob slovesnosti 30-letnice gimnazije na Ravnah, sodeloval na proslavah...

Pevci smo z radovednostjo pričakovali prvi letni koncert. 27. februarja letos je zborovodja Tone Ivartnik predstavil prvi naštudiran koncertni spored. V prvem delu programa smo slišali skladbe slovenskih skladateljev Gobca, Kogoja, Vrabca, Adamiča in Simonitija ter tujih — S. Tadeeva in Carla Orffa. Drugi del koncertnega sporeda pa je nudil poslušalcem štiri priredbe koroških ljudskih pesmi v priredbah domačina Lojza Lebiča, Matije Tomca, Vasilija Mirka in Luke Kramolca, Adamičevo Kukavco in Rasti rožmarin. Uvodna skladba v drugem delu je bila slovaška ljudska Pridi šuhajko v Maroltovi priredbi, zaključna pa E. Cosseta Orkester.

Izbor skladb nam dokazuje dokaj smelo odločitev zborovodje v programski usmeritvi tega mladega zbora. Poznavalcem zborovske literature pomenijo predstavitev koncertnih obdelav ljudskih motivov skladateljev Marija Kogoja (Stoji, stoji mi polje), Vrabčeve Barčice, Lebičeve Drumlice ter skladb Emila Adamiča kvaliteten programski skok vseh koncertnih programov naših zborov v dolini. To, kar si drugi zbori privoščijo po nekajletnem delu, si je mešani zbor privoščil že za prvi grizljaj. Poleg omenjenih skladb je vredno omeniti seveda vse tri tuje skladbe: Tadeevo Serenado, Orffovo Odi et amo (sovražim in ljubim) — ki je pomenila prvo izvedbo sodobne vokalne ustvarjalnosti naših amaterskih zborov — in slovaško ljudsko.

Pota zborovodij v programski usmeritvi so dokaj različna. Vendar pa mimo ljudskih pesmi ne gre nihče. Pa tudi tukaj so lahko odločitve različne: od preprostih zapisov, preko bolj ali manj posrečenih priredb do kvalitetnih (ali pa tudi ne) in zahtevnih koncertnih obdelav. In zopet je bila odločitev zborovodje za predstavitev slednje kategorije za obdelave ljudskih motivov, ki jih smemo mirno uvrstiti kar med umetne skladbe. Programska pot zbora je s tem že začrtana in nalaga zborovodji in pevcem trdo delo.

Posrečen izbor kvalitetnih skladb je seveda odločitev zborovodje ob upoštevanju lastnih in zborovih sposobnosti. Nedvomno je Tone Ivartnik sposoben in prizadeven zborovodja. Poleg dolgoletnih izkušenj z gimnazijskim zborom in okteto se z delovanjem v Učiteljskem pevskem zboru Emil Adamič (člani tega zbora vodijo po vsej Sloveniji skoraj sto pevskih zborov!) dodatno strokovno izpopolnjuje. Vedno je s programsko politiko na tekočem. To je njegova prednost pred vsemi ostalimi zborovodji. Poleg tega je tudi literatura za mešane zборе veliko obsežnejša in pestrejša kot za moške zборе.

Ob teh nekaj prednostih pa je delo z mešanimi zbori toliko težje. Pozornost zborovodje na osnovne pevske elemente — dihi, jasno izgovarjavo in dinamično podajanje skladb — je rodilo lep uspeh. Pojmi barve in volumna zvoka so v mešanih zborih, zlasti v začetnih težje dosegljivi, zato tudi ne moremo pričakovati ob prvem koncertu vseh teh kategorij. Jasno pa je nekaj: ob takšnem vnetem delu zborovodje in pevcev, ob pomnožitvi nekaterih

„Vresu“ za peto obletnico!

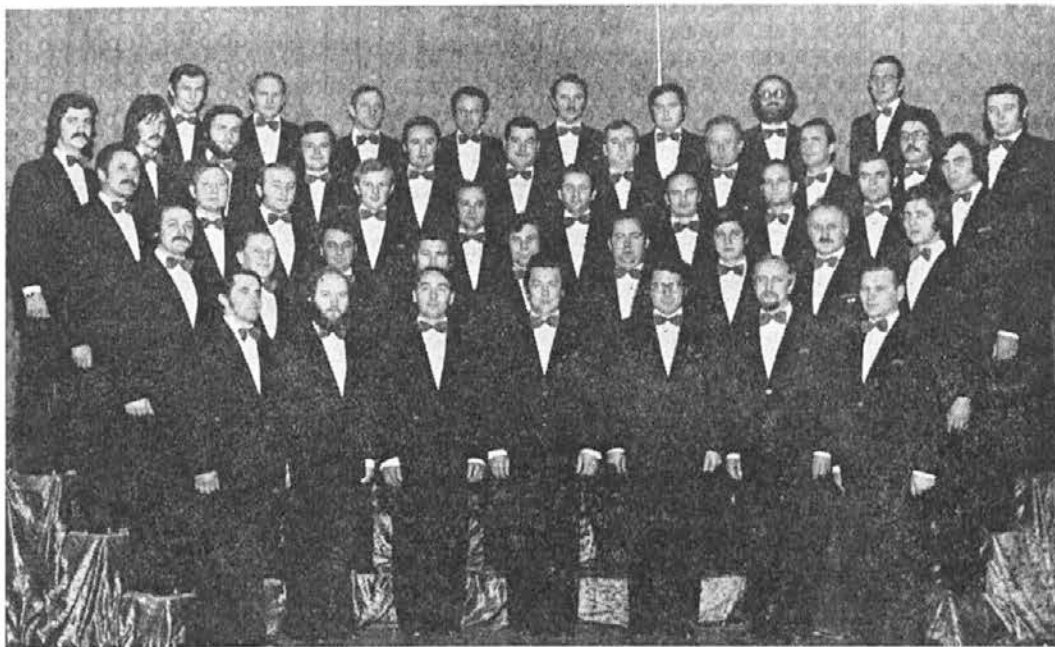
Bil je mračen jesenski dan v pozni jeseni 1944, ko se je skupinica partizanov umikala pred podivjanimi policisti s pomočja Tolstega vrha proti dolini. Dež je neprenehoma lil iz neprijaznih oblakov, vmes pa so naletavale košate snežinke in po razmočenih kolovozih se je kopicila snežena brozga, ki je grizla skozi razmočene čevlje, sluzasta vlaga je lizala premočena telesa, kot da je smrt počasi ogrinjala izmučena telesa v mrtvaški prt. Vrata kmečkih hiš so ostajala za nami zaprta, zdelo se je kot da so umrli vsi prijatelji, umirali so poslednji upi v srcu, da bomo še kdaj dočkali cvetočo svobodno pomlad. Nihče ni več našel bodrilne besede, niti zase, niti za sotovariša. Prišli smo do kupa olupljenih hlodov sredi jase in nemočno posedli, v očeh so se nabirale solze obupa in roka je nehotе poiskala v torbici oguljeno fotografijo. Mlada partizanka je na hrbtni strani zapisala »spominjaj se hajke in dežja, ne pozabi na zmago«. Nanjo smo se vsi podpisali in jo zopet hranili kot nekakšno oporoko.

Tedaj pa si je najmlajši, komaj petnajstletni partizan, domislil in povzdignil glas »Leži tam jezero v tihoti«. Pesem se je prikradla na ustnice in kmalu je skupinica prepevala v mračno novembrsko pokrajino vedno glasneje, solze so usahnile in namesto njih je na obrazih zaigral nasmeš. Nikoli ne bom pozabil tega mračnega popoldneva, niti te otožne pesmi. Vlila nam je toliko moči v izmučena srca, pregnala je smrt in meglo, bila je poslanec življenja. Da, pesem je premagala smrt, pesem je poslanec življenja! Kaj bi brez nje, kje naj bi nabirali moči za življenje, če pesmi ne bi bilo.

Tudi danes, trideset let po tistem temačnem popoldnevu, je resnica ostala ista. Kje naj bi nabirali moči za življenje, če pesmi ne bi bilo. Živeti v stiski je umetnost, nič manjša umetnost pa ni živeti v miru, kajti razplamtel se je boj za pristne človeške odnose, pričel se je boj za obstanek človeka v srečni družbi. Ta boj je mnogo bolj surov, bolj brezobziren, ker se mora vsak posameznik boriti sam s seboj, z lastnim dobrim in slabim človekom, ki sta v vsakem in vedno prisotna.

Pevski zbori rastejo kot gobe po dežju. Vsakoletno srečanje pevskih zborov nam to resnico vedno znova dokazuje. Med njimi so zbori, ki jim komaj še pristoji ime zbor, je le skupina dobromislečih ljudi, vseh starosti, ki si lajša dušo, ko družno zapoje, kar nosi v srcu.

Taki so šentanelški pavri, med njimi so zbori, ki predstavljajo že kar vrhunsko

Dovolj je, če rečemo — VRES

kvaliteto pevske umetnosti, tak zbor je »VRES«. Pravzaprav med obema zboroma ni druge razlike kot ta, da si eni izbirajo enostaven program domačih ljudskih pesmi, drugi pa poleg tega še zelo zahtevne umetne pesmi. Vodita pa tako ene kot druge ljubezen do petja in skrivna moč pesmi, moč, ki je premagala smrt in ki nosi v sebi življenje.

Poslanstvo vsakega posameznega pevca je neizmerno. Vsakdo, četudi podzavestno ohranja ljudsko izročilo, bogati domačo besedo in predvsem zlahtni človekov karakter. Nekoč je bila pesem tista, ki je budila narodovo zavest, pol stoletja nazaj in nekaj več, ko se je slovenski narod upiral potujčevanju so nastale najlepše pesmi, podobno je borba za svobodo med drugo svetovno vojno rodila na stotine pesmi, ki so izražale vso čustvo teptanega ljudstva, na enostaven in nič izumetničen način so budila življenje v umirajočih telesih. Še danes občudujemo te bisere naše pevske tradicije.

Zelo zanimivo je, kako je zrasel »Vres«. Želja po lepoti je združila malo skupinico mladih ljudi in ta skupina je rasla kot vres iz zemlje, se razcvetela in prepevala najprej sebi v veselje, toda prav kmalu v veselje bližnje in daljne okolice. V veliko veselje!

Danes velja »Vres« kot eden najboljših zborov v dolini. V petih letih svojega obstoja je dosegel zavidanja vredno pevsko in umetniško višino, zahvala za tak uspeh pa gre ne samo požrtvovalnim mladim pevcem, temveč tudi nadvse požrtvoval-

nemu in talentiranemu zborovodji tovarišu Jožku Kertu.

Delo pri pevskem zboru je tako obsežno in žrtev toliko, da jih nikoli ni mogoče poplačati. Zato pa tudi nihče ne išče plačila. Plačilo je predvsem neizrečeno zadovoljstvo, ko se oglasi ubrana pesem, plačilo pa je tudi nenarejeno priznanje hvalnega občinstva.

Kaj naj zaželimo pevskemu zboru »Vres« ob njegovi peti obletnici? V prvi vrsti želimo, da bi s tako vnemo peli še naprej, da bi ta jubilej še desetkrat pomnožili. Želimo jim tudi tihega zadovoljstva, da nosijo v življenje tradicijo svojih dedov in očetov, da večno opominjajo predvsem mladi svet, da so v življenju razen denarja še druge dobrine, ki so trajne in ki prinašajo srečo.

V vas dragi pevci gledamo glasnike novega pravega življenja, vzgojitelje kulturnih lepot v človeku, brez katerih si v samoupravni družbi ni mogoče zamisliti sožitja in ne trajnega uspeha. Vaša pesem je refren one partizanske pesmi iz temačnega novembrskega dne, vaš vzgled je živ opomin žrtve za materin jezik, je silni boj za ohranitev tradicij naše kulture. Most je, ki veže vse Slovence v domovini z onimi izven nje, bodrilo je tistim, katerim jemljejo materino besedo iz ust. Vaš trud je in bo kronan z ljubeznijo vaših otrok, ki bodo vašo tradicijo ponesli naprej v večnost.

Hvala vam za vse lepote, ki nam jih dajete, hvala vam, ki nam pomagate živeti.
Mitja Šipek, dipl. inž.

Blaž Kajzer

POPOTNI VTISI IZ ČRNE GORE

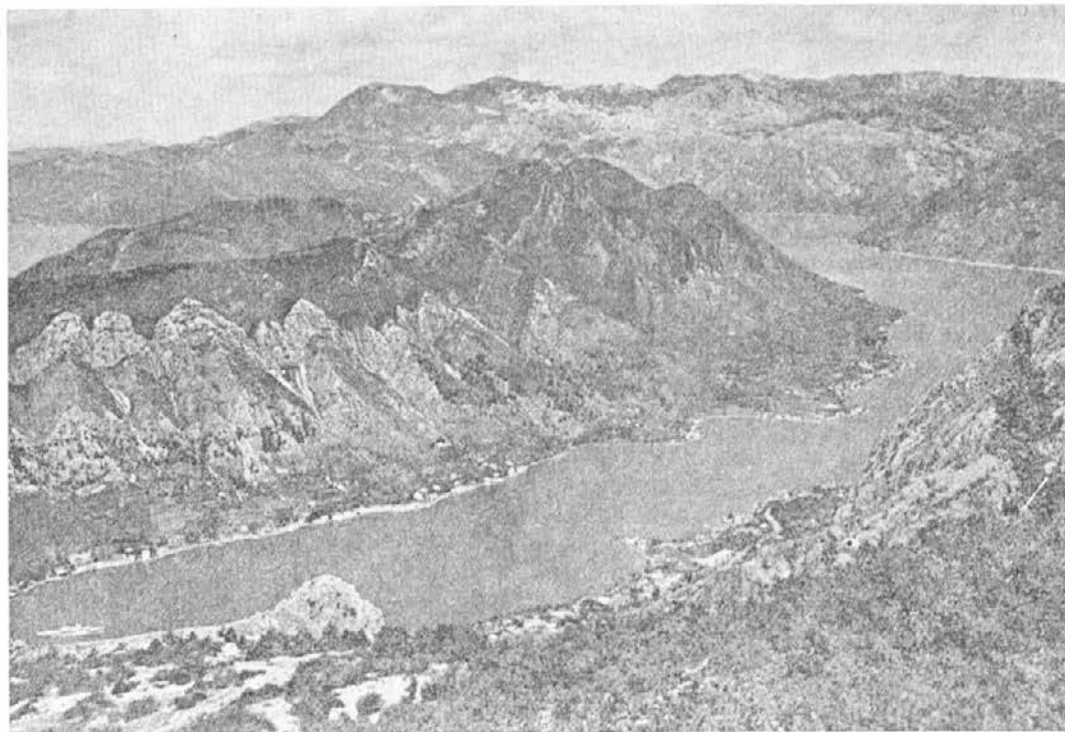
Naše potovanje se je pričelo, ko smo v dolgi koloni avtomobilov zapeljali na zagrebško letališče. Nekaj minut po vzletu je bilo naše letalo že nad Zagrebom. Pogled iz letala je bil enkrat. Leteli smo 7000 m visoko proti jadranski obali. Pod nami se je razprostirala pokrajina z vsemi svojimi lepotami. Vreme je bilo lepo in

sončno, ko smo po dobrih štiridesetih minutah pristali na dubrovniškem letališču. Po prihodu na letališče je bil avtobus že pripravljen in v krožni vožnji smo si ogledali Dubrovnik. Ustavili smo se na mnogih razglednih točkah, od koder se nam je odpiral razgled na starodavni Dubrovnik. Mesto obdaja cela veriga trdnjav iz 12. in

glasovnih skupin, s tako dobro programsko usmeritvijo zboru in ob vsej potrebnih pomoči zboru bomo na Ravnah imeli kmalu kvaliteten mešani zbor! Predstavitve prvega koncertnega programa nam to obljubuje.

Zborovodji in pevcem torej iskreno čestitamo.

J. K.

Boka Kotorska

17. stoletja, ki so mojstrsko zgrajene, saj so se ohranile v prvotni obliki vse do današnjih dni.

Iz prvotnega ribiškega naselja Dubrava (izvor slovanskega imena je nejasen, domneva se, da izvira iz staroslovanske besede dobr' — dubr', kar pomeni steblo oziroma dobrovo, gozd), ki je ležalo na obmorski steni in so jo 614. leta naselili Avari in Slovani, se je razvilo današnje turistično mesto.

Turiste privlačijo lepote in raznolikosti: mediteranska blaga klima, bogato rastlinstvo, slikovit zemljepisni položaj, arhitektura in umetnost ter bogastvo starega Dubrovnika. Najbolj pogosti obiskovalci dubrovniških znamenitosti so petični Amerikanci in Japonci, ki zaradi ugodne letalske zveze radi vključujejo Dubrovnik v svoja potovanja po Evropi.

Nekoč je bilo mesto z manjšim zaledjem republika in šele 1808. leta je Napoleon napravil konec slavni aristokratski dubrovniški republiki, ki se je skozi stoletja proslavljala s svojo trgovsko floto, ki je jadrala vse do obal Črnega morja (Cari-grada) in na sever do Anglije. Dubrovniška mornarica s svojimi 300 velikimi ladjami in okrog 5000 mornarji je bila v tistem času tretja pomorska sila na svetu. Mornarica, opremljena z vojnimi galejami, se je mnogokrat udeležila vojnih pohodov. Prav tako je trgovala in sklepala dobre kupčije s Turki. Dubrovniška trgovina med Balkanom in Zapadom tudi v času turških vpadov ni bila ogrožena, ker so znali politične razmere takratnih sosedov spretno izkoristiti v svoj prid.

Težki udarec pa sta samemu mestu prizadela velik potres in požar leta 1667; tedaj je bilo uničenih večji del zgradb. Čeravno je za takratne Dubrovčane skoraj dobesedno držal angleški pregovor: »Moja hiša je moja trdnjava!«, je v ruševinah trdnjav našlo smrt tri četrtine prebivalcev mesta.

Dubrovčani niso bili ponosni le na svoje bogate palače in privatne cerkve, ki so jih zgradili celo zato, da se njihovim hčeram

ni bilo treba poročati v javnih svetiščih, ampak tudi na njihove posvetne ustanove in zakone kot so: najstarejša lekarniška služba v jugovzhodni Evropi (1301. leta), lekarna (1317. leta), dom starcev (1347. leta), kanalizacija (1436. leta), prepovedana trgovina s sužnji 1416. leta. Vse to priča, da so imeli izredno razvito tudi družbeno in socialno plat življenja.

Po večurnem zanimivem ogledu mesta in obilnem kosilu, smo napravili še krajši izlet okrog ilegalne »najlon plaže«, na kateri je ena sama stavba pa nobenega avtomobila. Redki nudisti so ponujali svoje »čare« toplemu poletnemu soncu in jih mimogrede razkazovali našim radovednim očem. Dubrovniško riviero smo zapustili po lepi panoramski cesti, ki pelje do Hercegnovega. Ustavili smo se v najlepšem delu Bokeljskega zaliva. Razgledali smo si Igalo, svetovno znan letovišarski kraj, ki slovi zaradi svojega zdravilišča za fizikalno medicino in psihoterapijo. Vso okolico mesteca krasi bujno mediteransko rastlinstvo, ki s svojimi neštetiimi barvnimi odtenki navdušuje še tako razvajenega turista. Tod nudi podnebje kar 2650 ur letnega vremena, zato trdijo domačini, da je Igalo najbolj sončno mesto na Jadranu. Zanimivo vožnjo smo nadaljevali po slikoviti obali do mesta Kamenari, kjer je po zahtevnem manevriranju šoferju uspelo vkrcati naš avtobus na trajekt, ki nam je precej skrajšal pot do mesta Tivat. Utrujeni od celodnevnega potovanja smo v hotelu hitro uredili vse formalnosti okrog prenočišč in se porazgubili po peščeni plaži. Vsi smo hoteli ugotoviti na lastni koži kako toplo je še naše južno morje v začetku oktobra. Nekateri smo ostali v vodi celo pozno v noč.

Naslednjega dne smo potovanje nadaljevali mimo slikovitih naselij. Majhne hišice, tesno druga ob drugi, so spremljale asfaltirano cesto, ki nas je vodila vedno višje proti Lovčenskemu sedlu. Na petindvajsetih serpentinah, ki so se strmo zaje-dale v goro do višine 1300 m, je naš šofer pokazal vsem štiridesetim potnikom v av-

tobusu, da je zelo spreten in vreden našega zaupanja. Prve poti, ki so jih imenovali mulatere, so tod zgradili Avstrijci. Vodile so do gorskih trdnjav in artilerijskih gnezd, ki so služile za obrambo Bokeljskega zaliva. Gradbena dela je vodil avstrijski inženir, ki se je zaljubil v Milico — eno izmed devetih hčera črnogorskega kralja Nikole. Eno izmed serpentin je zato speljal v obliki velike črke M. Ko je za to zvedel kralj Nikola, je takoj zahteval od samega avstrijskega cesarja, da inženirja odpokliče.

Z najvišjega dela te poti je lep razgled na Boko Kotorsko in na mesta ter naselja, ki so nanizana vzdolž obale.

Človek dobi vtis, da je Boka Kotorska veliko tiho jezero in ne morski zaliv. Pot smo nadaljevali mimo najstarejšega nomadskega tabora na svetu — ciganskega namreč, ki je brez vode, brez elektrike in brez sanitarij. Od zgovornega vodiča smo izvedeli, da imajo Romi v Črni gori brezplačno zdravljenje. Tej ugodnosti pa se raje odrekajo, preprosto zato, ker se nočejo evidentirati. Mediteransko rastlinstvo je na tej naši poti počasi dobivalo planinski značaj. Pojavili so se celo mešani gozdovi. Največ je bora.

V vasi Njeguši smo si ogledali hišo črnogorskih vladarjev dinastije Petrović. Hiša v kateri se je rodil črnogorski vladika Njegoš, je na zunaj izredno skromna. Zgrajena je iz belega apnenčastega kamna tako, da predstavlja kar majhno utrdbo. Namesto normalnih oken ima hiša strelne linie in je poglobljena v skalnat svet. Ta dokajšnja nenavadnost pa ne preseneča, če pomislimo, da so se morali Črnogorci neprestano braniti pred Turki. V skromni notranjosti hiše smo si ogledali prostore in razstavljene predmete, ki so bili nekoč tesno vezani na Njegoševo osebnost in njegovo rodbino. Videli smo njegova visoka odlikovanja in priznanja, ki jih je dobival iz cele Evrope. Razstavljene so dragocene rokopisne knjige, originali in prevodi njegovih del. Posebno zanimivost predstavlja zbirka dragocenega orožja, raznega orodja, izredno lepe narodne vezenine, skrinje in ročno izdelani glasbeni instrumenti. Vse to se nam je globoko in nepozabno vtisnilo v spomin, čeprav nam je upravnik muzeja vse preveč na pamet, na hitro in učeno »zdrdral« celotno zgodovino Petrovićev. Iz te skromne črnogorske hiše je odhajal v svet in se zopet vračal k svojemu narodu pesnik in mislec, vladika in gospodar Črne gore Peter II. Petrović Njegoš, ki se je rodil 1813. leta na Njeguškem polju. Kot mladi Rade je 1830. leta nasledil oblast. Čeprav je že umrl leta 1851 star komaj 38 let, je vladal modro in pravično. Pokosila ga je tuberkuloza.

Usodo svojega naroda je kot pesnik ovekovečil v epski pesnitvi »Gorski venec«. V njem med drugim opisuje črnogorsko »šentjernejsko noč«, ko so črnogorska gorska plemena izvedla pokol poturčencev v Virpazarju. Pesnitev imamo že 70 let prevedeno tudi Slovenci. Ta biser črnogorske literature pa je preveden tudi v številne svetovne jezike. Pravijo, da Njegoš za časa življenja ni bil znan zgolj kot vladar in pesnik, marveč je s svojo lepoto in z 208 cm visoko impozantno postavbo osvojil

Kraljica Milena Petrović

ves nežni dekliški svet takratne Evrope. Z njim so si dopisovali in ga obiskovali mnogi njegovi slavni sodobniki iz cele Evrope.

Njegoš je znan tudi kot reformator, saj je kot vladar uvedel moderno upravo in sodišča, gradil in ustanavljal šole, ustanove, ceste itd.

Naše potovanje smo iz Njegušev nadaljevali do naslednjega večjega mesta na naši poti — Cetinja. Med potjo smo se ustavili pri neki domači gostilni, kjer smo se oddahnili in prigriznili črnogorske specialitete: sir in pršut. Dobro založeni smo nadaljevali pot po hriboviti in neprijazni pokrajini, kajti povsod naokrog se je širil pust in gol kras. Govori se, da med tem kamenjem človek kaj lahko umre od žeje in žalosti. Po pokrajini so vidni ostanki italijanskih bunkerjev, ki še danes pričajo o hudih bojih med NOB, o bojih, v katerih so Črnogorci branili svoj narod, svojo kulturo, svoje tradicije — svojo zgodovino. Med vojno je bilo izseljenih mnogo družin, kar cele rodbine. O težkih časih in o herojstvu Črnogorcev med NOB priča dovolj zgovorno tudi dejstvo, da je samo v občini Cetinje bilo proglašeno 46 narodnih herojev.

Cesta, po kateri smo se spuščali v dolino, je za kraje, kjer skoraj ni prometa, več kot dobra. Nekdanja prestolnica črnogorske države — Cetinje leži na 650 m nadmorske višine sredi kraškega polja. Okolica Cetinja je siromašna, mesto samo pa slovi kot mesto muzejev.

Na današnjem ozemlju Črne gore je bila nekoč kneževina Zeta, že od takrat je znano mesto Cetinje. Ime Črna gora (italijansko Monte negro) se je pojavilo v 14. stoletju, ko so Črno goro pokrivali še nepregledni gozdovi. Črna v prisposobi pa je bila tudi zato, ker je bila tujcem skoraj nedostopna. Ivan Crnojević je leta 1483 preselil svoj prestol iz Skadra, ki so ga oblegali Turki, v Cetinje. Prva zgradba v Cetinju je bil samostan — grad Obod. Knez je v samostanu že leta 1493 ustano-

vil prvo tiskarno; torej le nekaj let po Guttenbergovem izumu tiska, ko še večina mest po Evropi tiska ni poznala. Vendar obodinska tiskarna ni delovala dolgo, kajti Črnogorci so bili prisiljeni preliti svinčene črke v krogle za puške. Bojevali so se s Turki. V času, ko so Turki podjarmili skoraj ves Balkan, ko so oblegali Dunaj in že silili v srednjo Evropo, je ostalo črnogorsko gorovje svobodno. V Črni gori so Turki prodrli le po nižinah okrog Virpazarja, Podgorice, Kolašina in seveda v obmorske kraje: Budvo, Ulcinj, Bar in kotarski zaliv. Turška vojska je bila v glavnem konjeniška, zato so neradi hodili peš, razen elitnih polkov janičarjev. Le-ti so nekoč predstavljali jedro turške pehote in so bili sultanova zaščitnica. Janičarsko vojsko (turško: jeni ceri — je nove čete, nova vojska) je bila sestavljena iz ugrabljenih in prevzgojenih krščanskih otrok, med njimi je bilo tudi veliko naših.

V tedanjem času je bila turška vojska močnejša od zapadnih. Imeli so okretno

Petar II Petrović Njegoš

lahko konjenico, ki ji evropski vitezi v svoji težki opravi niso bili kos. Imeli so odlične inženirske enote za gradnjo mostov. Za obleganje so uporabljali topove, ki so bili boljši od evropskih, saj so poznali odlične livarske postopke, predvsem po zaslugi ugrabljenih najboljših evropskih livarjev.

Kljub taki premoči Turkov pa so Črnogorci izdržali. Redili so drobnico, obdelovali skromno hribovsko zemljo in se bojevali. Obrt in trgovina sta bili skromni. Iz dolinskih naselij so moški odhajali v gore. Razvilo se je hajduštvo, ki je bila edina, toda uspešna obramba pred Turki. Črnogorci so vodili dvojno borbo; s sovražniki in revščino ter lakoto.

Nekoč je bila Črna gora prekrita z gozdovi, ki pa so jih Benečani do golega izsekali, les pa uporabili za gradnjo Benetk. Tisto malo gozdov, ki so jim Benečani prizanesli pa je požgal Turek in s tem uničil ponosnim črnogorskim upornikom narav-

na pribežališča. Velikokrat pa so Črnogorci uničevali svoja lastna polja in pridelke, da jih ne bi Turki v začasni zasedbi izkoriščali. Tako se je spremenila visoka Cetinjska ravan iz gozdov in pašnikov v skalnato puščavo, ki se je vse bolj širila na vse strani. Tudi pozneje se kljub velikim naporom ta svet ni dal več spremeniti — ostal je kamnit in pust; življenje na njem pa garaško in trpko. Iz teh tal je vzklik poseben tip človeka: trd in ponosen, brezobziren z veliko odporniško voljo, ki mu je svoboda in čast najvišja svetinja. Kako tudi ne, saj drugačen človek tod ne bi preživel. To deželo, ki jo nekateri primerjajo z luno, ki odbija vsako življenje, je voljan do kraja ljubiti le Črnogorec. Hajduštvo in nenehni boji so moške odtujevali od doma in kmečkega dela, zato so morale za domače delo poprijeti ženske. Od tod izvirajo korenine današnje Črne gore in njeni socialni odnosi.

Star običaj Črnogorcev je bil, da so novorojenčku položili na krstno blazinico pištolo z željo, da ne bi umrl v postelji. Smrt v postelji je bila za Črnogorca sramotna, tudi bolezen in starost je nista opravičevali. Hajduk ni smel umreti brez krvi in boja. Se ena značilnost črnogorskega naroda, ki pa že počasi izumira, izvira iz tistih težkih časov: krvna osveta. Umor, rop, posilstvo, žalitev časti — vse to je izpirala le kri krvne osvete. Osveta je obvezovala ne samo družino temveč celo pleme. Kdor se je odrekel krvni osveti je tvegala, da pade od lastnih ljudi.

S tem, ko je mesto Cetinje postalo središče Črne gore se je tudi hitreje razvijalo. Gradile so se prosvetne in kulturne ustanove, najpomembnejše so: Zetski dom, Vladin dom, dekliški inštitut, Biljarda, dvor kralja Nikole, Plavi dvor, zanimive pa so tudi stavbe: ruskega, avstroogrskega, turškega, francoskega, angleškega in italijanskega diplomatskega poslaništva, ki so tudi precej visoke. Ostale hiše so nizke in skromne, s prelomljenimi strehami.

V samostanskem muzeju smo si ogledali pravo zakladnico srednjeveških umet-

Narodna noša iz Črne gore

Bakeljska narodna noša

nin. Vredna ogleda so razkošna oblačila iz raznobarnega brokata z bogatim vezanjem. Posebno pozornost vzbujajo redke ohranjene krone, izdelane iz zlata in srebra, vezene tkanine okrašene z biseri in drugim dragim kamenjem. Zelo dragocena je samostanska zbirka ikon, domačih in ruskih. Nekateri so okovane z dragocenim okovjem iz plemenitih kovin, okrašene z dragim kamenjem in bogatimi gravurami. Med drugimi cerkvenimi dragocenostmi, svečniki in obrednimi predmeti, ki so iz zlata, srebra kristala in slonove kosti (miniature), najdemo tudi bogato zbirko rokopisnih cerkvenih knjig iz 8. do 18. stoletja. Pisane so v cirilici na pergament ali papir. Menihi, ki so prepisovali knjige, so to obrt dvignili na visoko umetniško raven. Začetne črke posameznih poglavij so okrašene z ornamentmi, črke celotnega teksta pa so tudi svojevrstna umetnina. Platnice so okovane z zlatom in srebrom, okrašene z gravurami in dekorativnim kamenjem.

Državni muzej so odprli leta 1926. Okolje je ohranjeno še iz časov kralja Nikole. V njem lahko vidimo veliko zbirko orožja in zastav, pretežno iz 17. do 20. stoletja. Ohranjenih je še 42 zastav, med njimi so zastave uplenjene v borbah s Turki. Zlasti ena od črnogorskih četnih zastav priča o srditih bojih s Turki, saj je vsa prerešeta od sovražnih krogel.

Tu je še dvorska knjižnica z desetstisočimi ohranjenimi knjigami. V etnografski zgodovinski zbirki so dobro ohranjene narodne noše kralja Nikole in kraljice Milice. Dragocena je zlasti narodna noša kneza Danila v kateri je bil ubit kot žrtev atentata v Kotoru. Na njej so vidni sledovi krogel in krvi. Črnogorci se niso borili v uniformah temveč so bili oblečeni v noše. Bogata in lepo izdelana, v živahnih barvah. Svečana črnogorska narodna noša je bila pravi kontrast skromne in revne dežele. Primerki orožja se popolnoma skladajo z nošo. Izdelano je razkošno, obtočeno s srebrom, okrašeno z dragim kamenjem, kar daje psihološko lastnost črno-

gorskega človeka, da polaga veliko pozornost na svojo zunanost.

V delovnem kabinetu kralja Nikole je razstavljeno orožje, ki je istočasno najbogatejša kolekcija vojnih trofej pri nas. Na orožju se vidi, da je šlo skozi srdite spopade. Na mnogih primerkih so izpisani okraski in turški napisi. Tu so besedila iz Korana, imena lastnikov in mojstrov, ki so jih izdelali.

Zanimivi prostori so še: Orientalni salon, Rdeči salon, Rumeni salon, družinska jedilnica, spalnica kralja Nikole in kraljice Milice, spalnice princes Ksenije in Vere. Vsi prostori so več ali manj čudovito opremljeni z originalnim dvorskim pohištvom, izdelanim v fini bronzi. Največ je stilnega pohištva Ludvika XIV.

Na portretih so prikazani člani družine Petrović, ter drugi znani evropski vladarji. Med zanimivosti spada tudi posmrtna maska skadarskega vezirja Mahmut paše, velike osebnosti iz konca 17. stoletja, njegov ugled in slava so presegali krajevne meje. Bil je eden najhujših sovražnikov Črne gore, ter istočasno zadnji poveljnik turške vojske, ki je na pohodu na Črno goro leta 1796 bila popolnoma poražena v bitki na Krasu, sam pa je obležal mrtev na bojnem polju.

V Njeguševem muzeju (Biljarda, biljard) smo si ogledali predmete vezane na Njeguša in njegovo dobo. Raznovrstne knjige pričajo o visoki kulturi in izobraženosti te velike črnogorske osebnosti. Največji del bogate knjižnice predstavljajo knjige iz področja filozofije, književnosti, zgodovine in drugih družbenih znanosti v devetih evropskih živih klasičnih jezikih. Posebno pozornost v tem okolju vzbuja Njegušev naslanjač v beneškem stilu, dvignjen je za 16 cm, zaradi Njegušove nadpovprečne višine. V muzeju se nahajajo številni njegovi portreti, med katerimi je tudi delo Slovenca J. Tominca. Ohranjen je tudi rokopis Gorskega venca (1847) in pero s katerim je Njeguš pisal.

Med znamenitostmi Cetinja spada tudi Vlaška cerkev. Zgradili so jo živinorejci

Vlahi, ki so tukaj pasli svoje črede. Okrog cerkve je ograja iz 2000 pušk, uplenjenih v borbah s Turki 1850. leta.

Iz Cetinja je mogoč izlet na vrh Lovčena (1749 m) kjer je Njeguševa grobnica. Zaradi izredno slabe ceste si je na žalost nismo mogli ogledati. Njeguš je leta 1845 za svojo grobnico zgradil majhno kapelico na lovčenskem Jezerskem vrhu. V prvi svetovni vojni je avstrijska vojska kapelico porušila, Njeguša pa so prenesli v cetinjski samostan. Leta 1925 jo je kralj Aleksander ponovno dal zgraditi in Njeguša so zopet prenesli na Lovčen. Kasneje pa so mu tu postavili veličasten spomenik — mavzolej, delo znanega jugoslovanskega umetnika Ivana Meštrovića.

Pot iz mesta Cetinja nas je popeljala iz neprijaznega hribovitega predela v bolj prijeten zeleni ravninski svet proti Titogradu. Nove stolpnice in stanovanjski bloki so se bleščali v soncu, ko smo se peljali skozi mesto, dalje proti soteski Morače. Tu smo si ogledali samostan Morača s svojimi čudovitimi freskami in ikonami iz srednjega veka.

Skozi sotesko Morače teče poleg ceste in reke še železniška proga Beograd—Bar. Nova proga sodi med najtežje na svetu. Nekateri pa trdijo da tudi najdaljša po tem, ker so jo gradili približno 120 let. Zamisel se je rodila v prejšnjem stoletju v tako imenovani »turški dobi«. Bila je objavljena leta 1852 v srbskih »Novinah«. Proga naj bi povezovala srednji del Evrope z južnim Jadranom. Zaradi vojsk in pomanjkanja finančnih sredstev pa so načrti ostali le na papirju. Progo so začeli graditi šele leta 1952 na odseku Beograd—Bar in jo odprli na dan republike 1975. leta. Zaradi živopisnih predelov bo potovanje po njej zelo prijetno. Proga je dolga 476 km. Izvrtali so 254 predorov, tako, da gre skoraj vsak četrti meter proge skozi predor (skupaj 114,5 km). Na progi so tudi najdaljši predori pri nas: Solzina 6170 m, Zlatibor 6139 m in še vrsta drugih. Med najtežjimi in najatraktivnejšimi projekti na progi je velikanski most na reki Mali, dolg je 498 m in se dviga kar 204 m nad rečnimi koriti. Na posameznih odsekih, kot je npr. pred Kolašinom in Titogradom bodo imeli potniki občutek, da se peljejo z letalom ne pa v vlak, tako visoko nad zemljo se bočijo dolgi mostovi. Ta magistralna proga je doslej stala 590 starih milijard. Po tej progi, speljani čez toliko gora in orlovskih gnezd bo vozilo pet brzih vlakov in mednarodni od Baltiškega morja do južnega dela Jadranskega morja. Vožnja z brzim vlakom od Beograda do Bara bo trajala 8 ur. Ta povezava pa pomeni tudi hitrejši gospodarski razvoj na tem področju.

Zmračilo se je že, ko smo se utrujeni vračali nazaj iz Moravske soteske po poti, ki nas je popeljala mimo mesta Virpazarja, Skadarskega jezera do Titograda. V Titogradu smo si potešili lakoto in žejo.

V avtobusu je radio veselo igral, ko smo bili ponovno na cesti, ki nas je preko številnih zavojev pripeljala na jadransko obalo in od tu naprej do Tivata, kjer nas je šofer vse zaspene odložil pred hotelom. V veliki restavraciji hotela so bile mize že pogrnjene za večerjo. Večerja je bila

slovo od tistega dne, čeprav zrezek ni gledal čez krožnik.

Drugi dan smo obiskali številna turistična mesta vzdolž južnega Jadrana. Po magistralni cesti smo se peljali mimo prastarih oljk, lepih plaž do znanega letovišča s številnimi hoteli in plažami, do Budve. Po prihodu v mesto nas je z visokega obzidja pozdravil grb z beneškim levom s knjigo. Če je lev imel odprto knjigo, je to pomenilo mir, zaprto pa vojno. Budvo obdaja visoka mogočna trdnjava podobna dubrovniški. Na obhodu te trdnjave smo si ogledali mestne znamenitosti.

Naše zanimanje je vzbudil tudi bližnji Sv. Štefan; nekdanj roparsko in ribiško naselje na samotnem otoku. Danes je preurejen v naselje DE LUX, znano zlasti tujim petičnežem. Zaradi visoke vstopnine se nas je le malo odločilo za ogled. Videli smo res čudovito urejene cvetlične nasade v pestrih barvah in idilično plažo, kar skomine smo dobili, da bi dopust preživeli v tem lepem kraju.

V Sutomoru smo videli veliko plažo, ki lahko sprejme do pet tisoč šotorov. Zanimivost Sutomora je edinstvena cerkev, ki ima dva oltarja: pravoslavna in katoliškega.

V Baru so nas najprej pozdravila visoka dvigala modernega pristanišča, izhodiščna točka železniške proge Bar — Beograd.

Jadranska magistrala nas je končno pripeljala do najbolj južnega mesta naše obale, orientalskega Ulcinja, nekdanj znanega gusarskega naselja. Majhne, tesno druga ob drugi postavljene hišice omejujejo cesto, ki nas je usmerila v mesto z mnogimi lokali, brivnicami, trgovinami. V mestu smo srečali ženske v širokih dimijah in belih pokrivalih, ki predstavljajo za turiste zanimivost. Prijazno mesto šteje 8000 prebivalcev. 70 % je Albancev in 30 % Črnogorcev, zato tudi mošeje in pogovori na ulicah, ki jih ni mogoče razumeti.

V sodobni samopostrežni trgovini smo si nakupili nekaj južnega sadja in sokove. Med nakupovanjem me nekdo rahlo potrka po rami, ko se obrnem zagledam žensko, v tipični muslimanski narodni noši, ki me nekaj sprašuje in kaže na pralni prašek. Gledam jo in se sprašujem kaj hoče, pa se mi le posveti, da je ženska nepismena in sprašuje za ceno izdelka. Povem ji koliko stane, če pa me je razumela ali ne pa ne vem.

Čisto na drugi strani mesta, proti pristanišču, nad katerim še danes stojijo ostanki stare trdnjave, najdemo kopališče. Plaža je iz črne mivke in zelo umazana. Polno je sledov naših predhodnikov. Sem se radi hodijo zdraviti revmatiki. Ker so ravno popravljali kopališke kabine, smo kar zunaj njih uprizorili malo sramežljiv strep-tease. Celo popoldne smo izkoristili za kopanje in sončenje, vse do odhoda. Preden pa smo se poslovili od Ulcinja, smo se odpeljali še na deviško plažo, dolgo 12 kilometrov, ki je najdaljša na naši obali, sega vse tja do albanske meje. Plaža čaka na tisoče turistov in na nove hotele.

V Tivat smo se vrnilo pozno zvečer, tu smo prespali zadnjo noč pred odhodom domov. Naslednje jutro smo se odpravili proti Tivatskemu zalivu. Bilo je vetrovno

In to smo mi

vreme, ko smo se vkrcali na zibajočo se barko. Kmalu nam je postalo žal, saj smo bili bolj mokri kot suhi od neprestanega butanja valov. Priroda ni skoparila, ko je ustvarjala Boko Kotorsko, opevano nevesto Jadrana. Ta široko razvejan zaliv se je globoko zarezal v strmine planin. V Boko se pride skozi dva tesna morska prehoda, Kumbursko sotesko in Verige. Desno od Kumburske soteske se pride v Tivatski zaliv, v katerem se nahajata dva najlepša otoka: Sv. Marko in otok cvetja. Na Sv. Marku je letovišče kluba »Mediterran« iz Pariza. Naselje je zgrajeno v živopisnem polinezijskem stilu. Na otoku cvetja so prelepe naravne plaže, prava oaza lepote s svojimi 75 vilami, katerih sobe imajo vse pogled na morje. Na otoku je ves promet z avtomobili prepovedan. Z obalo je otok povezan z umetnim nasipom.

Celotna obala, mimo katere smo se peljali, je gosto naseljena z ribiški hišicami, praznimi palačami kapitanskih družin, ki so nekdanj tu prebivale. Tipične trgovske, oziroma gusarske zgradbe, ki spominjajo na čase, ko so se tukaj skrivali in gospodarili gusarji. Hiše so zgrajene tako, da so v spodnjih prostorih imeli skladišča za naropano blago, zgornji prostori pa so služili za bivanje. Stanovanja so bila razkošna, v njih so gusarje zvesto čakale prilježnice, ko so se vračali s svojih roparskih popotovanj.

V hribovitem predelu obale raste največ oliv in kostanja, kar je bilo za reveže osnovna hrana. Višje v hrib pomaknjene pa se vidijo še danes kamenite gusarske utrdbe.

V severnem delu Tivatskega zaliva se odpira vhod, skozi katerega pridemo v notranji bazen bokeljskega zaliva. Veriga je najožji del vhoda, širok samo 300 m. Ime je dobil po tem, ker so v srednjem veku postavili tukaj verigo, ki je branila vstop nezaželenim ladjam v notranjost zaliva. Nasproti Verige leži mesto Perast, staro pomorsko gnezdo, katero večno stražita dva bisera Boke Kotorske: otok Sv.

Jurija in umetni otok Gospa od Škrpjela. Z velikim zanimanjem smo si ogledali mali, več sto let stari otok, na katerem stojita lepa zaobljubljena baročna cerkev in dekliški samostan z muzejem. Otok je nastal umetno v 14. stoletju, ko so ladje nanosile in pa tisoči romarji prinašali zemljo iz vseh mest Boke Kotorske. Na otoku so nas prijazno sprejele redovnice in nam ponosno razkazovale svojstven muzej. Notranjost cerkve je prava zakladnica umetnin; stene so pokrite z 2000 različnimi srebrnimi ploščicami, ki ponazarjajo pravo zbirko različnih ladij. Prinesli so jih pomorščaki za svojo zaobljubo, da bi se srečno vrnilo z nevarnih potovanj. Posebno zanimivost med drugim predstavljata 9,5 m dolga — najdaljša slika v Jugoslaviji — in čudovit oltar iz redkega antičnega zelenega marmorja, ki ga pa danes ni več.

Samostanski muzej pa je prava enciklopedična zbirka predmetov in daril, ki so se nabirala skozi stoletja iz vsega sveta. Razstavljeni predmeti segajo vse od mlajše kamene dobe do danes: kamenje izpred 3500 let n. št., rimske keramike, kitajski porcelan, starinsko orožje, najstarejši model šivalnega stroja, ročni ladijski vijak za pogon ladij, stare slike različnih tipov ladij, najstarejše orglje, ki smo jih seveda tudi preizkusili. Posebno vrednost predstavlja najlepše ročno delo v Jugoslaviji iz 18. stoletja — Marijina slika, izdelana izredno natančno iz zlatih nitk in las mladega dekleta, ki je ta gobelin delala celih 20 let in pri tem zahtevnem delu tudi oslepela. Poslovili smo se od prijetnih redovnic in nadaljevali pot do Kotora. To je mesto srednjeveške lepote, ki je še danes ohranilo podobo primorskega mesta, mediteranskega šarma in lepih zalivov. Mesto je bilo že v srednjem veku politično in kulturno središče. Osnovni nosilci kulture so bili trgovci in pomorščaki. Za mestom, na strminah hriba se kačasto vije in dviguje pravi kitajski obrambni zid, ki je varoval mesto pred

napadi. Ogromen zid, ki so ga gradili od 9. do 14. stoletja, se razteza v dolžino preko 5 km. Mesto je iz številnih ozkih uličic, ki vodijo do številnih trgov. Življenje je tukaj dokaj živahno. Z vseh strani so vidne baročne in renesančne palače. Biser Kotora pa je srednjeveška katedrala Sv. Tripuna iz 9. stoletja, večkrat obnovljena zaradi potresov. Zelo lep je trg Moka. Največ časa smo prebili v pomorskem muzeju, ki je na trgu »Vstaje mornarjev«. Muzej prikazuje razvoj pomorstva Boke Kotorske in črnogorskega primorja. Tu je videti zbirko modelov raznih ladij, umetniške slike, orožje, na-

rodne noše, starinsko pohištvo, pomorske zemljevide, vse to pričara nekdanjo veličino in sijaj pomorstva teh krajev.

Obisk Kotora je bila zadnja točka našega programa. Sonce, vodo in modro nebo smo zapuščali, ko smo se peljali z avtobusom proti letališču v Dubrovniku, od koder nas je Boeing 727 odpeljal proti domu. Končalo se je čudovito popotovanje, videli smo več, kot smo pričakovali in ne malo ima zasluge za to vodič agencije INEX TURISTA Radovan Koroša iz Maribora. Zato bi se mu v imenu članov elektrotehniškega društva najlepše zahvalil za odlično vodenje.

Novosti naše študijske knjižnice

Linguistica. 13. Karel Oštir — in memoriam. Ljubljana 1973.
10. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja. 1.—13. julija 1974. Ljubljana 1975.
11. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1975.
Vincenot Claude: Essai de grammaire slovene. Ljubljana 1975.
Talijsko-hrvatski i hrvatsko-talijski Langenscheidtov univerzalni riječnik. Zagreb 1975.
Pažur Božica: Zmučene rieči. Zagreb 1975.
Prpić Tomislav: Rječnik starokajkavskog medicinskog nazivlja. Zagreb 1974.
Textor A. M.: Sag' es treffender. 9. überarb. u. erw. Aufl. Essen 1974.
Klaić B.: Veliki rječnik stranih riječi, izraza i kratica. Zagreb 1974.
Etimološki slovar* slavjanskih jazykov. 1.: A—besed'liv*. Moskva 1974.
Polenz Peter: Geschichte der deutschen Sprache. 8. verb. Aufl. Berlin, New York 1972.
Heringer H.-J.: Deutsche Syntax. 2. völlig neubearb. Aufl. Berlin, New York 1972.
Kayser W.: Das sprachliche Kunstwerk. 16. Aufl. Bern, München 1973.
Helbing G. — Schenkel W.: Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. Leipzig 1975.
Kirchner Gustav: Die syntaktischen Eigentümlichkeiten des Amerikanischen Englisch. Band 1, 2. Leipzig 1970.
Langenscheidts Enzyklopädisches Wörterbuch der englischen und deutschen Sprache. Teil 1. Englisch-Deutsch. 1., 2. Band. Teil 2. Deutsch-Englisch. 1., 2. Band. 4. Aufl. Berlin 1974—1975.
Kotnik Janko: Slovensko-italijanski slovar. 4. izd. Ljubljana 1974.
Arsenijević N. S.: Elektrotehnički rečnik. Nemačko-srpskohrvatski. Beograd 1971.
Knight M. — Woolrich B.: English at work. London 1972.
Dickfach W.: 100 Briefe. Deutsch für Export und Import. Berlin 1975.
Marković Ranka: Ekonomski rečnik. Srpsko-hrvatsko-francuski. Beograd 1975.
Deutscher Kursus. Linguaphone institute. Ljubljana 1975.
Corso d'italiano. Linguaphone institute. Ljubljana 1975.
Angleščina 2000 S. Programirani tečaj. 2. stopnja. Ljubljana 1975.
Slovar slovenskega knjižnega jezika. 2. knj. I—Na. Ljubljana 1975.
Začasni slovar slovenskih priimkov. Ljubljana 1974.

KNJIŽEVNOST

Velek R. — Voren D.: Teorija književnosti. 2. izd. Beograd 1974.
Strukturalizam. Zagreb 1970.
Gandon Y.: Du style classique. Paris 1972.
Kalan F.: Med Trubarjem in moderno. Ljubljana 1974.
Bathin M.: Problemi poetike Dostojevskog. Beograd 1967.
Hristić Jovan: Oblici moderne književnosti. Beograd 1968.

Sartr Žan-Pol: Egzistencijalizam i marksizam. 2. izd. Beograd 1973.
Ejhenbaum Boris: Književnost. Beograd 1972.
Povijest svjetske književnosti u osam knjiga. Knj. 5. Zagreb 1974.
Paternu Boris: Pogledi na slovensko književnost. 1., 2. knj. Ljubljana 1974.
Katičić Radoslav: Stara indijska književnost. Zagreb 1973.
Miličević Nikola: Zlatna knjiga svjetske ljubavne poezije. 3. dop. izd. Zagreb 1973.
Dementev A. — Naumov E. — Plotkin L.: Russkaja sovjetskaja literatura. Izd. 24. Moskva 1975.
Zadavec Franc: Slovenska besedna umetnost v prvi polovici 20. stoletja. Ljubljana 1974.
Martinović Juraj: Apsurd i harmonija. (Jedno viđenje Prešernovog pjesničkog djela.) Sarajevo 1973.
Ocvirk Anton: Teorija primerjalne literarne zgodovine. Ljubljana 1975.
Popović Miodrag: Romantizam. 1., 2., 3. Beograd 1975.
Pogačnik Bogdan: Ljudje mojega časa. Ljubljana 1975.
Lotman Jurij M.: Die Struktur literarischer Texte. München 1972.
Hassan Ihab: Die moderne amerikanische Literatur. Stuttgart 1974.
Slodnjak Anton: Obrazi in dela slovenskega slovstva. Ljubljana 1975.
Kratkaja literaturnaja enciklopedija. 6., 7., 8. Moskva 1971—1975.
Marković Z. Slobodan: Zapiski o književnosti za otroke. Ljubljana 1975.
Mejak Mitja — Filipič Lojze: Matej Bor. Paris 1975.
Taoutchar Ivan: La chronique de Visoko. Paris 1975.
Zitate und Sprichwörter von A—Z. Gütersloh 1974.
Bojc F.: Pregovori in reki na Slovenskem. Ljubljana 1974.
Narodni humor i mudrost Muslimana. Zagreb 1972.

Čubelić Tvrdo: Književni leksikon. 3. nadopunj. i proš. izd. Zagreb 1972.
Otok in knjiga. 2. knj. Maribor 1975.
Kos Janko: Pregled slovenskega slovstva. 2. popr. in dop. izd. Ljubljana 1975.
Kermavner Taras: Radikalnost in zavrtost — slovenski kulturni arhetip. Ljubljana 1975.
Sklovski Viktor: Uskrnuće riječi. Zagreb 1969.
Vidmar Josip: Izbrano delo. 1., 2., 3., 4., 5. knj. Maribor 1975.
Petrović Sreten: Retorika. Teorijsko i istorijsko razmatranje. Gradina 1975.
Doderer K.: Klasične otroške in mladinske knjige. Ljubljana 1974.
Barbarič Stefan: Kmečki upori v slovenski umetnosti. Ljubljana 1974.
Javoršek Jože: Esej o Molièru. Ljubljana 1974.
Polanšek Valentin: Lipov bogec. Ljubljana 1974.
Hergold Ivanka: Vse imaš od mene. Ljubljana 1974.
Meško Ksaver: Njiva. Ljubljana 1975.
Mrdavšič Janez: Utrujeno otroštvo. Ljubljana 1975.
Prežihov Voranc: Samorastniki. Ilustriral Anton Repnik. Ljubljana 1975.
Prežihov Voranc: Od Kotelj do Belih vod. Ljubljana 1975.
—: Kam se je skrival Leopold? Subodolčan Leopold: Najdaljša noč. Ljubljana 1975.
Suhodolčan Leopold: Krajčirnik Nohavička. Bratislava 1975.

ZEMLJEPIS — BIOGRAFIJE — ZGODOVINA

Med Peco in Pohorjem. 2. knj. Zbornik ob 30-letnici gimnazije. Ravne na Koroškem 1975.
Celjski zbornik. 1973—1974. Celje 1974.
Ptujski zbornik. 4. Maribor 1975.
Kranjski zbornik. 1975. Kranj 1975.
Tolminski zbornik. 2. knj. Tolmin 1975.
Ljubno nekoč in danes. Ljubno 1975.
Ptuj. Monografija. Ptuj 1975.
Ljudje in kraji ob Pivki. Postojna 1975.
Zenica. Monografija. Zenica 1975.
Evans A. Dž.: Pješke kroz Bosnu i Hercegovinu tokom ustanka... 1875. Sarajevo 1973.
Čelić Džemal — Mujezinović M.: Stari mostovi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo 1969.
Gams Ivan: Kras. Ljubljana 1974.
Fortis Alberto: Viaggio in Italia. 1., 2. (:1774:) München 1974.
Jugoslavenski pomorski vodič. 2. izd. Rijeka 1975.
Jeruzalem and its surroundings. b. k. 1973.
Geografija SR Hrvatske. 4. knj. Gorska Hrvatska. Zagreb 1975.
Bračić Vladimir: Ptujsko polje. Maribor 1975.
Ortsverzeichnis von Österreich. Wien 1965.
Vidanović-Sazda G.: Ekonomska geografija SFRJ. 1. knj. Beograd 1975.
Belec Borut: Osnove fizične geografije. 1., 2. del. 2. predel. izd. Maribor 1973.
Ilešič Svetozar: Obča geografija. Ljubljana 1975.

(Nadaljevanje sledi)

TERITORIALNA OBRAMBA

V slučaju napada na našo državo, so vsi delovni ljudje in občani Jugoslavije v domovini, ali tujini, državni organi, organi upravljanja v OZD in v drugih samoupravnih organizacijah, vodstva družbenopolitičnih organizacij dolžni ne da bi čakali na ukaze in posebna navodila, da izpolnijo svojo dolžnost za obrambo države in morajo postopati po obrambnem načrtu, oziroma po svojem vojaškem razporedu.

(Iz zakona o narodni obrambi)

SLEHERNA vojna je nosila pečat časa, v katerem se je odvijala. Fizionomija vojn se je razlikovala predvsem glede na druž-

beno-ekonomsko sestavo družbe in njenega odnosa do vojne. Engels je poudarjal, da ni nobena stvar tako močno odvisna od ekonomskih pogojev, kot prav izgradnja in delovanje oboroženih sil. Značilno za današnjo dobo je, poleg spremembe družbenopolitičnih in ekonomskih odnosov, bliskovit revolucionaren skok v razvoju vojne tehnike, kakršnega zgodovina še ne pomni. Bistveno se menja tudi vpliv ljudskega faktorja, ki bolj kot kdajkoli budi ljudsko zavest, prepričanje upravičenosti naših ciljev v borbi, pripravljenost na največje žrtve, prepričanje o nepremagljivosti osvobodilnih revolucionarnih gibanj, pod pogojem, da so primerni družbeni pogoji,

močna organizacija in primerno poznavanje vojaških veščin.

Za morebitno bodočo vojno še ne moremo zagotovo reči, kakšna bo, vendar lahko na osnovi dosedanjih izkušenj in analiz določimo njene glavne karakteristike. To pomeni, kot pravi general Dušan Dozet v svoji študiji »Karakter in fizionomija bodoče vojne«, da vojna ni več nekaj misterioznega, nekaj nepoznanega, ki spravlja ljudi v dvome, ali bi se takšna vojna sploh mogla voditi, in če bi do nje prišlo, je mogoče potegniti ostro črto med zmagovalcem in poraženim. Kljub temu, da je na svetu ogromno orožja in milijonski ešaloni operativne vojske, ki je pripravljena v vsakem trenutku za vodenje začetne faze vojne, je prišlo po drugi svetovni vojni že več kot petdesetkrat do lokalnih vojn, v kateri so se napadalci vedno znašli pred organizirano obrambo in so doživljali pogosto težke poraze in so morali večkrat poiskati izhod v raznih kompromisih, ali drugih političnih rešitvah.

Vsako ljudstvo, ki je pripravljeno do konca braniti svojo svobodo, ne glede na žrtve, preprečiti napadalcu bliskovite uspehe, bo vedno našlo na razumevanje svobodoljubnega sveta in popolno podporo OZN, ki so dolžni zaščititi pravice svojih članic. Ne želimo si vizije jutrišnje vojne. Naša država je dosledna prijateljica miru, kakor po svoji družbeni, samoupravni socialistični ureditvi, tako tudi po svoji zunanji politiki miroljubne aktivne koeksistence in dobrih odnosov do sosednjih držav. Sedanja mednarodna situacija je precej napeta, saj so dogodki na Bližnjem vzhodu in Mediteranu stalna nevarnost, ki se lahko sprevrže v vojno. Stalna nevarnost in lokalne vojne, so naša žalost danes sestavni del sodobnega življenja. Pripravljenost malih narodov, da se z orožjem upro slehernemu napadalcu, pa je glavna ovira osvajalnim načrtom napadalcev.

Ker so oborožene sile temeljni nosilec oborožene vojne, je nujno potrebno to tudi v našem samoupravnem socialističnem sistemu. Naša država je, kljub temu da je vneta privrženka miru, vedno pokazala, da je obramba svoje neodvisnosti naša pravica, čast in obveznost vseh državljanov. Vseljudska vojna, ki bi jo mi eventualno vodili, nima osvajalnih namenov, toda pod nobenim pogojem ne bi popustila napadalcu, pa naj pride od kjer si bo, naletel bi na hud odpor vsega ljudstva. V oboroženih silah obstajajo različne vrste oboroženih enot. Vse te formacije so v sestavi JLA in teritorialne obrambe. Operativna armada je organizirana na principu modernih in sodobnih armad, teritorialna obramba pa se sestoji iz štabov, enot in ustanov v specifičnem sistemu vojne organizacije, a v skladu z načrti in razvojem naših oboroženih sil, ki so del politične strukture našega socialističnega samoupravljanja in so mu lahko tudi podrejene, glede na značaj družbenih odnosov. JLA je strokovni organ naše skupnosti, ki služi tudi za usposabljanje v vseh ostalih obrambnih strukturah SLO. Teritorialna obramba je organizacija, ki množično pripravlja in organizira ljudstvo v formacije za oboroženo borbo. S teritorialno obrambo se pokriva celotno ozemlje z oboroženimi formacijami, ki so pripravljene, da v vsakem trenutku in v vseh po-

JLA — šola vseh obrambnih struktur SLO

gostih organizirajo čimvečje število občanov, prebivalstva naše domovine. Enote TO, odvisno od vojne situacije, sodelujejo z enotami JLA, v posebnih pogojih pa bodo lahko postale nosilci bojev na območju vojnih operacij.

Kot integralni del naših oboroženih sil, po koncepciji SLO, se bistveno razlikujejo od podobnih vojaških enot v drugih sistemih. Podobne enote, naj si bodo manjše, ali večje, imajo tudi druge države. V drugih državah so te enote pod poveljstvom stalne armade, v našem sistemu obrambe pa so TE odraz samoupravnih pravic družbenopolitičnih in delovnih organizacij. Osnovni namen TE je, da se čimbolj izkoristijo potencialne možnosti vsega prebivalstva, da se čimbolj zmanjša tehnična premoč nasprotnika in povečajo težave, ki spremljajo sovražnika na tujem ozemlju. Odnos v živi sili se bo konstantno spreminjal v našo korist. Naša prednost v načinu usporabe žive sile je bistvena tudi v premočni vojaški večini.

Naša teoretična misel prevzema celotno prebivalstvo z enotno idejo o vodenju vojne, to pa je zelo važno dejstvo in prednost pri vodenju doktrine SLO. Teritorialna vojska naše države je sodobna vojna organizacija, ki ima v svojem sestavu rodove in službe, kot operativna armada. Gledano z vojaškega stališča, so te formacije v koncepciji SLO pomemben faktor pri izvajanju originalne strategije in različnih akcij v obrambi, odvisno od pogojev in kraja vsake družbenopolitične skupnosti in delovne organizacije za celo državo. Enote se formirajo iz vrst vojaških obveznikov.

To ogromno moč, po številu enot, ljudi in številnih možnostih, ki je posejana vzdolž in počez naše države, ne more noben sovražnik obkoliti, onesposobiti, še manj pa uničiti in nevtralizirati. V splošni obrambni vojni se srečuje sovražnik z novim nasprotnikom, s silo, ki je številčno močnejša, moralno enotnejša, ki dobro pozna vojaške veščine, v tem pa je glavni vzrok njegovih slabosti, ki ga potem vodijo v neizogiben poraz. Samostojno, ali pa v sodelovanju z enotami JLA morajo TE poleg oboroženega boja braniti tudi ostalo prebivalstvo, teritorijo, materialne dobrine, delovne in druge organizacije, ter organe družbenopolitičnih skupnosti od vseh vrst sovražnikovih aktivnosti, kakor tudi vzdrževati javni

red in sigurnost v slučaju neposredne vojne nevarnosti.

Enote teritorialne obrambe so enakopraven element oboroženih sil SFRJ. Njeni pripadniki so fizično in strokovno pripravljene po svojih specialnostih in službah za oblike vojne, kakor pripadniki operativne armade. One ne zapuščajo svojega ozemlja, pa čeprav sovražnik prodre do tam, marveč samo menjajo način in obliko svojega delovanja. Če je fronta stabilna, jo enote TO branijo skupaj z enotami JLA. Če pride do vklinjavanja, ali do prebitja fronte, delujejo TE v sodelovanju z JLA na boke in krila, še posebej pa v ozadju; napadajo kolone, ki dovažajo hrano, orožje itd. uničujejo komunikacije, napadajo rezervne sovražne enote in druge važne objekte, ki jih je sovražnik zavzel.

Z eno besedo, TE so tisti činitelj, ki bo v prakso uvedel stališča in misli, ki so izražene v zakonu o ljudski obrambi. Z delovanjem take TO, ki izraža iz podjetij in občin v enotni in splošni sistem odpora se bo moral sovražnik spoprijeti z organizirano in oboroženo milijonsko armado in ljudstvom, z nešteti žarišči odpora. Napadalec bo zato prisiljen, da se bo razvlekel po širšem ozemlju, da brani sleherni most, progo, tovarno, mesto in vas na začasno okupiranem ozemlju. Ali bo lahko to zdržal in kako dolgo, v pogojih, ko teritorialna vojska menja svojo taktično delovanje, ko branilci svoje domovine preraščajo iz klasične armade v nepremagljiv oborožen narod v vojno moč novih kvalitete, ki zadaja napadalcu številne sabotaže, diverzije in zasede na vsakem koščku zemlje, to pa je veliko vprašanje.

To se pravi, da je naša teritorialna obramba izraz samoupravnih pravic vseh činiteljev obrambe in procesa podružbljanja oborožene sile naše socialistične družbe in njene transformacije v novo kvaliteto — oboroženo ljudstvo. Oborožene enote teritorialne obrambe in enote JLA uresničujejo koncepcijo SLO z izvrševanjem pomembnih nalog, z namenom da onemogočijo sovražniku hitre strateške rešitve in pripravijo pogoje za dokončni obračun, ter spremenijo celotno državo v neosvojljivo trdnjavo in široko strateško lepezo vojne organiziranosti vseh obrambnih struktur naše samoupravne socialistične družbe.

Svetislav NIKOLIČ

Leto začetka umiranja milijonov

Ob 35-letnici začetka II. svetovne vojne v Jugoslaviji

V zgodovini je zapisano, da se je II. svetovna vojna, ki je trajala 6 let (v Jugoslaviji le 4 leta) začela že leta 1939 z napadom fašistične Nemčije na Poljsko 1. septembra. Končana je bila na Daljnem vzhodu s kapitulacijo militaristične Japonske 2. septembra 1945. leta. Za Jugoslavijo je bil usoden 6. april 1941, ko so fašistične sile napadle Jugoslavijo. Čas, ko se spominjamo krute usode našega ljudstva, ki jih je doletela pred 45 leti je značilen samo za generacijo, ki je na ta ali na oni način bila žrtev te krute usode, vendar tudi za mlajše generacije, ki si težko predstavljajo, kaj pomeni izgubiti najdražje bogastvo v življenju. To bogastvo je človek in njegova domovina. O kruti usodi človeštva na našem kontinentu je mnogo zapisanega in mnogo izrečenega. Vsi vidni voditelji in drugi politiki prizadetih držav med II. svetovno vojno vedno opozarjajo na nove možnosti in nevarnost vrnitve katastrofe, kakršna je prizadela ljudstvo pred 35 leti. Svarilo je skorajda na dnevnem redu. Stremljenja, da se mlajšim generacijam ne kaže žalostna resnica in jih usposobi za boj proti morebitni ponovitvi katastrofe, so iz dneva v dan večje. Možnosti, da sleherni spozna v detajle boj ljudstva za svoje pravice, svobodo in neodvisnost našega in drugih narodov med II. svetovno vojno, so velike. Malo je takšnih, ki te zgodovine ne poznajo, če le hočejo, ker jim je na voljo številna literatura od šolskih knjig, brošur, časopisov, radia in televizije, filmov in drugih pripomočkov. Koliko izrečenih besed je bilo na raznih zborovanjih, kongresih, konferencah, sestankih pa tudi čisto v privatnih pogovorih. Kljub vsemu menim, da nobena beseda, ki je kjerkoli izpisana in nas svari na katastrofalne izgube iz minule vojne, ni odveč, še posebej pa, če je spomin izrečen ob obletnici, kot jo imamo prav letos. Marsikaj je namreč pozabljenega in prav ob čitanju ali poslušanju podatkov izgubljenih žrtev iz minule vojne nas pri srcu stiska in se ponovno poraja sovraštvo do vseh tistih, ki so kdajkoli, ali tudi še danes, ogrožali osnovne pravice človeštva — svobodo in neodvisnost.

Ob obletnici napada na Jugoslavijo je vredno zapisati le nekaj podatkov, ki bodo bralcem v pomoč pri utrjevanju organizacije ljudske obrambe in zaščite družbenega premoženja ter usposabljanja vsega prebivalstva stopiti v boj proti zverinstvu, kakršno je bilo v minuli vojni, ki se žal še danes pojavljajo na afriških in azijskih tleh.

Obeležje zgodovinske resnice

II. svetovna vojna se je pojavila kot rezultat družbenopolitičnih in ekonomskih nasprotij tedanjega sveta: neenakopravnega gospodarskega razvoja, imperialistične in kolonialne politike velikih sil, nepravilnih določil mirovnih pogodb, s katerimi se je končala I. svetovna vojna, dalje zaradi povračilnih teženj premaganih in nezadovoljnih držav, slabosti Društva narodov, nesloge zahodnih sil in njihovega po-

puščanja agresorjem, predvsem pa kot posledica pojava in krepitev fašističnih sil na svetu.

Jugoslavija je čutila vso težo fašističnega udarca po svobodoljubnih silah. Najhujše vojaške izgube v II. svetovni vojni sta imeli Jugoslavija in Albanija, kar je razumljivo, saj je na našem in albanskem ozemlju tekla dolgotrajna intenzivna osvobodilna vojna. Fašistične države so pokazale svojo brezsrčnost do prebivalstva v zasedenih državah in v koncentracijskih taboriščih. Zgodovinski podatek, da kar 94 % civilnih izgub odpade na države protifašističnega bloka, medtem ko samo 6 % ali 2 milijona ljudi odpade na fašistične države, nas še danes stiska pri srcu. Na prvem mestu med pobitimi civilisti je SZ, v odstotkih izraženo pa je imela najhujše izgube med civilnim prebivalstvom Poljske. Sledijo: Jugoslavija, Grčija, Čehoslovaška, Kitajska, Belgija in druge.

Toliko žrtev med civilisti so terjala predvsem fašistična zverinstva. Na ozemlju vseh članic fašističnega bloka, predvsem pa na ozemlju Nemčije, Italije in Japonske ter tudi na okupiranih ozemljih, je nastala mreža koncentracijskih taborišč, v katerih je bilo zaprtih 26 milijonov ljudi. Nemčija je postavila 26 glavnih in 500 pomožnih taborišč in gestapovskih zaporov, kjer so se vrstile usmrtitve. V teh taboriščih je umorjeno okrog 20 milijonov ljudi. Tudi Italijani so organizirali okoli 200 koncentracijskih taborišč v Italiji, Albaniji in Jugoslaviji. V teh taboriščih je bilo interniranih skoraj 150 tisoč Jugoslovancev, še posebej pa sta za naše ljudi organizirali taborišča na svojem ozemlju fašistični Madžarska in Bolgarija.

Na našem ozemlju so bila tudi ustaška taborišča, od katerih so res zloglasna Jasenovac, Jadovno, Stara Gradiška, Sremska Mitrovica, Banjica v Beogradu in druga, v katerih je bilo več kot pol milijona ljudi. Na naših tleh so Nemci zagrešili tudi posamične, skupinske in množične poboje. Tako so npr. v Kragujevcu ubili 7 tisoč ljudi, v Kraljevu pa 5.700. V Novem Sadu pa so Madžari januarja 1942 pomorili 1000 ljudi.

Mednarodno vojaško sodišče v Nürnbergu in v Tokiu ter vojaška sodišča posameznih držav protihitlerjevske koalicije so zaradi množičnih zločinov, zločinov proti človečnosti in genocida, obsodila številne politične in vojaške voditelje fašističnih držav, toda kljub temu je še veliko vojnih zločincev ostalo nekaznovanih.

II. svetovna vojna je bila najbolj surova in krvava v zgodovini človeštva. Padlo je

okoli 50 milijonov ljudi ali skoraj vsak 5. mobilizirani vojak. Najhujše izgube je imela SZ in sicer okoli 20 milijonov ljudi, kar predstavlja ca. 11 % vsega prebivalstva. V odstotkih je imela največ mrtvih civilistov in vojakov Poljska, takoj za njo SZ, Jugoslavija, Grčija, Nemčija, Romunija, Čehoslovaška in druge. Največ vojakov (od skupnih 19 milijonov) je padlo na strani SZ in nacistične Nemčije, kajti na sovjetsko-nemški fronti so bile največje in najhujše bitke II. svetovne vojne. Po nekaterih podatkih odpade kar 86 % izgub nemških vojakov ravno na nemško-sovjetski fronti.

Tudi po obsegu materialne škode je II. svetovna vojna preseгла vse druge vojne v zgodovini človeštva. To je posledica množične uporabe vojnih sredstev in okupatorskega ravnanja z materialnimi dobrinami človeštva. Jugoslavija je poleg SZ in Poljske utrpela najhujše vojno razdejanje. Brez strehe je ostalo preko 3.300.000 ljudi, uničenih je bilo 289.000 kmetijskih gospodarstev, uničeno 83 % železniškega transporta, uničenih 65 % vseh osnovnih šol in podobno. Škoda, povzročena v naši državi je ocenjena na ca. 50 milijard dolarjev, od tega odpade samo na Nemčijo za 36 milijard dolarjev povzročene škode. Koliko od povzročene škode je Jugoslavija dobila povrnjeno ni znano. Dejstvo je, da se utrpela škoda s tako marljivim in enotnim ljudstvom, kot je naš narod, z združenimi močmi da kaj hitro nadoknadi. Ne dajo pa se nadoknadi milijonske ljudske žrtve, ki so padle pod krvavo fašistično roko. To pa je zgodovinska bilanca, ki jo ne bomo in ne smemo pozabiti. Nameoma sem dodal nekaj glavnih podatkov o krvavem davku naših narodov in drugih miroljubnih sil našega kontinenta, ki so ga plačali za boljše in svobodno življenje vseh, ki smo imeli srečo, da smo preživeli, ter naših potomcev, na katere na ta ali oni način prenašamo žalostne spomine v upanju, da bodo, če bo treba, branili s krvjo priborjeno svobodo.

Jugoslovanski narodi so v osvobodilni vojni dokazali veliko borbena moralo, ko so se polna štiri leta bojevali za narodno in socialno osvoboditev. Tudi osvobodilni boj kolonialnih narodov v II. svetovni vojni je opozoril na pomen človeka v novih spremenjenih pogojih, kjer je udeležba v vojni proti fašizmu pomenila obenem tudi boj za svojo svobodo in neodvisnost. Nauk II. svetovne vojne zgovorno opozarja narode celega sveta na mirno sožitje med narodi in državami, za katerega je prvi borec in najzaslužnejša legendarna osebnost naš predsednik tovariš Tito.

-ca

Nagrada, ki obvezuje

»Telesnokulturni skupnosti Ravne na Koroškem je na podlagi dobrega dela občinske zveze za telesno kulturo in osnovnih organizacij v kratkem času svojega obstoja uspelo uveljaviti sodobne poglede ter samoupravno urejanje vsebine telesne kulture kot nujnega sestavnega dela družbenega življenja... Redko kje zasledimo

tako vsestranski in živahen utrip telesnokulturnega življenja kot v občini Ravne na Koroškem. Skupnost ni le pravilno začrtala osnovno vsebinsko usmeritev in dosegla ustrezno organiziranost telesne kulture, marveč je hkrati to uspela uveljaviti v neposredni praksi... S svojimi prizadevanji je zelo približala telesno kulturo

delovnim ljudem, ki jo vse bolj občutijo kot svojo vsakdanjo potrebo,« je 26. decembra na osrednji slovenski proslavi 30-letnice telesne kulture v Velenju ob podeljevanju 7 nagrad in 25 plaket inž. Stanka Bloudka obrazložitev za ravensko TKS bral športni novinar radia Franek Trefalt.

Z delovno zastavljenim korakom v leto 1976 se je ob pogovorih s predsednikom izvršnega odbora telesnokulturne skupnosti Ravne porodila misel, da bi v daljšem pogovoru z njim — Jožetom Šaterjem — bralce »Koroškega fužinarja« in občane поблиže seznanili z delom TKS, s težavami, s katerimi se srečujejo, z zastavljenimi načrti in seveda o najvišjem slovenskem telesnokulturnem priznanju, nagradi, ki obvezuje...

• Kako ste sprejeli odločitev žirije, da eno od sedmih Bloudkovih nagrad za leto 1975 dobi vaša telesnokulturna skupnost?

»Ves čas smo imeli občutek, da smo med naprednimi občinami. Končno je to le kratak čas (leto in pol delovanja op. p.) za najvišje slovensko telesnokulturno priznanje. Bili smo res prijetno presenečeni. Ko smo poslušali obrazložitev žirije, nam je postala odločitev veliko bolj razumljiva. Po naše je ta nagrada plod zelo dolge delovne dobe, občinske zveze za telesno kulturo, iniciativnega odbora za ustanovitev telesnokulturne skupnosti, delovanja začasne in sedanje telesnokulturne skupnosti.«

• Bi lahko na kratko opisali dveletno delo TKS?

»Že pred ustanovitvijo začasne telesnokulturne skupnosti smo na več področjih imeli pripravljen teren za delo. V občinski zvezi za telesno kulturo smo pravzaprav prerasli naloge, ki so se nanašale samo na organizacijo telesne kulture v naši občini. Že takrat smo začeli z iskanjem novih poti. Ustanavljali smo šolska športna društva, gradili trim steze, vzgajali kadre za delo v šolskih športnih društvih, kadre za rekreacijo zaposlenih. Dogovarjati smo se začeli tudi s predstavniki drugih interesnih področij, predvsem vzgoje in izobraževanja, in skupaj smo izpeljali nekaj akcij. Ustanovitev TKS je bila logično nadaljevanje prej začete delo. Z njo smo ogromno pridobili, zlasti na področju samoupravljanja in delegatskega sistema. Prav v zadnjih dveh letih, odkar obstaja TKS, pa smo na tem področju veliko naredili.«

• Kakšna je naloga telesnokulturne skupnosti?

»Trudimo se uresničiti misel »telesno kulturo vsakemu«, temu je podrejena naša politika. Pot ni lahka. Včasih delamo vede ali nevede tudi ovinke.«

• Kaj je po vaše največ prispevalo k osvojitvi Bloudkove nagrade?

»V naši občini je v več panogah tekmovalna dejavnost izredno močno razvita. Imamo nekaj močnih klubov in društev, kot na primer izredno delavno športno društvo Fužinar, ki je za svoje delo že pred nami dobilo Bloudkovo nagrado. Nekateri nas imenujejo športna dolina. Verjetno je eno z drugim močno povezano, delo telesnokulturnih organizacij, pozitivno gledanje ljudi na telesno kulturo, zlasti širjenje množičnosti med najmlaj-

šimi in delovnimi ljudmi, njihovo sodelovanje in pionirsko delo v občinski zvezi za telesno kulturo in amatersko sodelovanje v TKS, vse za boljši telesnokulturni jutri. To skupaj je botrovalo nagradi, ki jo je zaslužila cela dolina.«

• Nagrada obvezuje in kakšni so vaši načrti v prihodnjem obdobju?

»Kakor smo bili veseli, da smo dobili tako veliko priznanje, tako smo se in se zavedamo, da nas to še bolj zavezuje, da smo še bolj odgovorni, ne le koroški ampak sploh slovenski javnosti, da v prihodnje z vztrajnim in načrtnim delom dosežemo pričakovane rezultate. Je pa tudi tu treba upoštevati dejstvo, ki je prisotno v vseh športih, da je lažje doseči vrh kot pa ga obdržati. Zato moramo biti realni in ostati na tleh, saj je naša dejavnost odvisna od velikega števila amaterskega kadra, gospodarske moči občine in delovnih orga-

Jože Šater: manj denarja za telesno kulturo pomeni manjšo delovno in obrambno sposobnost, večje socialne probleme, več mladinskega prestopništva...

nizacij, ki bolj ali manj financirajo našo dejavnost. Še tako dobro zamišljeni programi, ideje, dogovori so vredni le, če so na voljo zadostna finančna sredstva, da se uresničijo. Če tega ni, je marsikaj treba odložiti, kar lahko povzroči malodušje. Potem so potrebni novi impulzi, da obdržimo to kontinuiteto in da smo ves čas v rahlem vzponu.«

• S kakšnimi težavami se srečujete pri svojem delu?

»Ugotavljam, da je telesna kultura v letu 1974, ko smo se prvič dogovarjali in z našimi programi dejansko šli pred delavce, dosegla stopnjo financiranja 0,8, da smo lani pri boljših programih stopnjo znižali na 0,6 in letos celo na 0,54 — v mislih imam naš in republiški program — kljub temu, da je tudi program za leto 1976 bil izdelan z vso resnostjo in odgovornostjo in da so ga delegati TOZD, krajevnih

skupnosti in telesnokulturnih organizacij tudi sprejeli. To pomeni, da je vsako leto slabša finančna situacija, kar seveda ni združljivo s povečanjem množičnosti ali večjim podpiranjem vrhunškega športa. Na drugi strani to pomeni, da bodo morale telesnokulturne organizacije, zlasti tiste, ki se ukvarjajo s kvalitetnim in vrhunskim športom, same poskrbeti za sredstva, če bomo hoteli zadržati nivo iz leta 1974. ŠD Fužinar je že lani moralo za svoje programe samo zbrati 50 odstotkov sredstev.«

• Spremembe v slovenski telesni kulturi bodo tudi ravenski telesni kulturi prinesle marsikaj novega. V mislih imam spremembo tekmovalnih sistemov in novosti, ki bodo konkretno zadele vašo TKS?

»Obetamo si, da bodo novi tekmovalni sistemi in razvrstitve v prioriteten tekmovalne panoge, pocenili dejavnost, saj se bodo morala marsikatera tekmovalna končati že v regiji. Kljub temu pa je stopnja nižanja prispevka, o kateri sem malo prej govoril, zaskrbljujoča. Zavedati se namreč moramo tega, da če bomo manjšali sredstva za telesno kulturo, se nam bo to krepko maščevalo. Večati bomo morali sredstva za socialno skrbstvo in zdravstveno varstvo, saj mora biti vsakemu jasno, da telesna kultura ni sama sebi namen, ampak je pomembna za zdravje človeka, za njegovo počutje, delovne sposobnosti, njegov odnos do zdravega življenja. V telesni kulturi si človek pridobiva trajne navade o tovarštvu, delovne navade, da ne govorim, da je telesna kultura izredno pomembna tudi v konceptu splošnega ljudskega odpora. Zato je treba gledati naprej z odprtimi očmi. Znižanje stopnje prispevka lahko ima velike posledice v poznejših letih, posledice, ki se ne bodo dale tako hitro odpraviti. Vsako zmanjšanje sredstev v telesni kulturi pomeni na drugi strani več mladinskega prestopništva, slabšo obrambo in delovno sposobnost itd. Zato je nujno tej dejavnosti letno zagotoviti minimalna sredstva, ki po vseh do sedaj znanih programih in glede na dejavnost ne morejo biti manjša od stopnje prispevka 0,8, kar je realno za razgibano telesnokulturno življenje v naši občini, stopnje, ki še dopušča širjenje dejavnosti in ki nam bi tudi omogočila, da bi do leta 1980 uspeli ustvariti pogoje, da bi se s telesno kulturo res aktivno ukvarjalo okrog 30 odstotkov vseh občanov. V telesni kulturi delajo amaterski funkcionarji, ki delajo to z veseljem in marsikatero društvo, ki je odvisno prav od teh, bo propadlo, če ne bo osnovnih sredstev. To bi bilo za telesno kulturo seveda velika izguba. Že doslej nismo uspeli zagotoviti kontinuitete, mislim predvsem na funkcije mlajših kadrov. Da ne bi napak razumeli, ta stopnja je namenjena le za osnovno dejavnost, saj niti dinar ne gre iz tega za investicije, čeprav bi rabili pokrite in odprte objekte. Pričakujemo, da bo letošnja jesen dokončana telovadnica pri ravenski osnovni šoli, za kar se toplo zahvaljujemo železarni, ki je prispevala sredstva. Želimo si tudi da bi končno le začeli graditi telovadnico v Mežici, ki je po občinskem programu naslednja na vrsti.«

• In kaj menite o prioriteti v slovenski telesni kulturi? Vemo, da je prav ta tema

PLAVANJU NAŠE ČESTITKE

Plavalci ravskega Fužinarja nizajo uspeh za uspehom. To niso več samo uspehi, ki smo jih bili dosedaj vajeni predvsem od mlajših plavalcev v občinskem, medobčinskem in slovenskem merilu. Tu gre že za uspehe, ki jih je lahko vesela vsa Slovenija, tu gre že za take podvige, ki Ravne postavljajo ob bok Beogradu ali Zagrebu, za uspehe, ki se merijo v trikotu Crvena zvezda, Mladost, Fužinar! Tu gre za uspehe, ki tudi v mednarodnem merilu nekako veljajo in kar je še bolj važno — veliko obetajo.

Prav zato, da bi celi dolini predstavili to naše plavanje in mu dali ustrezno mesto, objavljamo v celoti prispevek, ki smo ga dobili od odgovornih v plavalnem klubu.

v. d. urednik

RAZVOJ FUŽINARJEVIH PLAVALCEV V OBDOBJU 1970—1980

Uvod

Na Ravnah je bila kmalu po končani vojni ustanovljena plavalna sekcija pri športnem društvu FUŽINAR, 22. februarja 1955 pa je bil ustanovljen plavalni klub.

Voda v bazenu je bila zelo mrzla in podobno neprimerni za delo so bili tudi drugi pogoji.

Z novim zimskim bazenom v Domu telesne kulture so se odprle nove možnosti, ki so napovedovale razvoj plavanja v tem majhnem industrijskem kraju. Kljub pogojem, ki nam jih je takrat lahko vsak zavidal, ni bilo tako lahko začeti z delom. Ni bilo ne strokovnih kadrov ne izkušenj.

Danes lahko upravičeno trdimo, da se je pravo in organizirano strokovno delo začelo šele z ustanovitvijo športne šole in na-

povzročila največ krvi in največ debat, ki jim še ni konca?

»Z dušo in telesom smo za vse, kar je novo in napredno in kar nam zagotavlja lepši telesnokulturni jutri, čeprav je tudi jasno, da bomo glede tega v naši občini imeli težave. Trezno moramo oceniti in presoditi vse glavne in stranske posledice. Pri nas je veliko športov izredno dobro razvitih, nadvse pa se je v zadnjem času povzpelo plavanje, ki mu bomo morali posvetiti vso pozornost. Če bo lahko vsaka občina v drugi prioriteti imela le dva športa, bo pri nas kljub temu, da smo se na skupščini odločili za smučanje in odbojko, treba to odločitev še enkrat preveriti, saj bomo morali najti ustrezne pogoje, da se bo plavanje še bolje razvijalo. To seveda ne pomeni, da mora plavanje za vsako ceno v drugo prioriteto, če bodo delegacije TOZD, krajevnih skupnosti in telesnokulturne skupnosti ostale pri odločitvi, da sta to smučanje in odbojka. Vsi funkcionarji posameznih klubov morajo biti pri obravnavanju te problematike strpni in objektivni, le tako bomo lahko prišli do skupnih dogovorov in odločitev, ki jih moramo in jih tudi bomo spoštovali in ki so odvisni predvsem od tistih, ki denar dajejo. To nikoli ne smemo pozabiti.«

M. Matvoz

stavitvijo profesionalnega trenerja. Ravne so bile v tem velik korak pred drugimi kraji, saj je bil tak pristop takrat res nekaj izjemnega. Začeli smo brez izkušenj in brez strokovne pomoči. Učili smo se res na lastnih napakah in se izpopolnjevali strokovno in organizacijsko.

Uspehi niso izostali in uporno delo je prineslo najprej majhna zadovoljstva, nato vse večja do današnjih dosežkov, ki so ponesli ime Fužinarja z Raven po vsej domovini in daleč prek naših meja.

Naši plavalci so dosegli izredne uspehe, naš plavalni klub s športno šolo pa ima velike zasluge tudi v tem, da se je naučilo plavanja ogromno število naših najmlajših.

V obdobju organiziranega dela so kot strokovni sodelavci glavnega profesionalnega trenerja prof. Medveška delovali in pomagali pri dvigu kvalitete plavanja trenerji Polanc Anton, Dolinšek Drago, Valč Marjan, Pšeničnik Jelka in Erženičnik Dušan.

Plavalni klub je ves čas vodil dipl. inž. Mahorčič Franjo, plavalno šolo pa Pšeničnik Rado.

Ob tej priložnosti moramo poudariti, da za dosežene uspehe ni zaslužen samo plavalni klub, ampak tudi delovni ljudje, ki so ves čas z razumevanjem dajali sredstva,

ali pa pomagali na kakršenkoli način, zato se jim najlepše zahvaljujemo.

Analiza dela

Izredni uspehi Fužinarjevih plavalcev v zimski sezoni 1976 nas sami silijo k analizi dosedanjega razvoja in k odgovornemu načrtovanju nadaljnega napredka.

Vrhunec dosedanjih uspehov je bila prav gotovo v letošnji zimski sezoni osvojitve pokala Plavalne zveze Slovenije in plasma na tretje mesto v tekmovanju za jugoslovanski pokal, ki po svojih propozicijah predstavlja jakost klubske ekipe, saj enakovredno upošteva člane in pionirje. Temu uspehu je v kratkem sledila osvojitve ekipnega državnega prvenstva v kategoriji starejših pionirjev in nato še osvojitve drugega mesta v ekipni razvrstitvi na državnem prvenstvu mlajših mladincev. Za zaključek sezone je naša ekipa presenetila še z odlično uvrstitvijo na 4. mesto na državnem članskem prvenstvu zimske sezone 1976.

Tabela 1 s pregledom starostnih kategorij plavalcev po letih nam takoj pokaže, da to ekipo sestavljajo plavalci in plavalke, katere smo začeli načrtno vzgajati v letih 1970 in 1971. Naša najmočnejša ekipa so današnji starejši pionirji, ki so bili ob začetku našega načrtnega dela stari 7 do 8 let in prav ti bodo v olimpijskem letu 1980 postali člani (ker je v Plavalni zvezi Slovenije ukinjena kategorija starejših mladincev do 18 let).

Tabela 1: PREGLED STAROSTNIH KATEGORIJ PLAVALCEV PO LETIH

	Mlajši pionirji »C« do 8 let	Mlajši pionirji »B« do 10 let	Mlajši pionirji »A« do 12 let	Starejši pionirji do 14 let	Mlajši mladinci* do 16 let	Člani 17 let starejši
1970	63 — 62	61 — 60	59 — 58	57 — 56	55 — 54	53 in st.
1971	64 — 63	62 — 61	60 — 59	58 — 57	56 — 55	54 in st.
1972	65 — 64	63 — 62	61 — 60	59 — 58	57 — 56	55 in st.
1973	66 — 65	64 — 63	62 — 61	60 — 59	58 — 57	56 in st.
1974	67 — 66	65 — 64	63 — 62	61 — 60	59 — 58	57 in st.
1975	68 — 67	66 — 65	64 — 63	62 — 61	60 — 59	58 in st.
1976	69 — 68	67 — 66	65 — 64	63 — 62	61 — 60	59 in st.
1977	70 — 69	68 — 67	66 — 65	64 — 63	62 — 61	60 in st.
1978	71 — 70	69 — 68	67 — 66	65 — 64	63 — 62	61 in st.
1979	72 — 71	70 — 69	68 — 67	66 — 65	64 — 63	62 in st.
1980	73 — 72	71 — 70	69 — 68	67 — 66	65 — 64	63 in st.

* Pri plavalni zvezi Slovenije je ukinjena kategorija starejših mladincev do 18 let.

Zanimivo je, da ni samo pri Fužinarju, ampak sploh v Jugoslaviji priznana najuspešnejša kategorija današnjih starejših pionirjev, za katero smo že večkrat slišali, da predstavlja prvo svetlo luč jugoslovanskega plavanja.

Ne potrebujemo nobenih posebnih analiz, ko ugotavljamo, da so slovenski plavalci mnogo hitreje napredovali kot plavalci drugih republik, saj v omenjenih kategorijah zavzemajo več kot polovico mest na vrhu. Ob tem pa se lahko že kar spomnimo, kakšne spremembe smo uvedli v razvoju prav teh kategorij za razliko od starejših. Do leta 1970 smo imeli pri najmlajših le eno starostno kategorijo mlajših pionirjev do 12 let. Začetniki in najmlajši plavalci pod 10 let starosti se med toliko močnejšimi konkurenti nikakor niso

mogli uveljaviti, če pa upoštevamo, kako naporen je plavalni trening, potem je razumljivo, da otrok brez stimulacije in veselja ob uspehih ne more vztrajati štiri leta in še več, da bi se uveljavil med dvanaestletniki. Prva prednost, ki se je obrestovala slovenskemu plavanju, je bila uvedba posebne kategorije mlajših pionirjev B do 10 let, ki so imeli prvo republiško prvenstvo že leta 1971 z registriranjem republiških rekordov, v letu 1972 pa je bilo že prvo državno prvenstvo za te kategorije in uvedba vodenja državnih rekordov. Vse to predstavlja veliko stimulacijo za delo oziroma trening. Razen redkih izjem, ki so močno izstopale, smo na prvem državnem prvenstvu videli v primerjavi z današnjimi prvenstvi te in mlajše kategorije C pionirjev mizerno plavanje, ki nas

je lahko opozorilo, da po klubih ti najmlajši talenti niso bili opaženi, ali pa so ostali ob svojih nekoliko starejših in vidnejših soplavalcih zanemarjeni. Današnja državna prvenstva te kategorije predstavljajo v primerjavi s takratnim v širokem poprečju že kar vrhunsko plavanje.

Ob teh izkušnjah je Plavalna zveza Slovenije napravila pravi korak in že 1974. leta uvedla evidenco republiških rekordov za še mlajšo kategorijo pionirjev C do 8 let starosti. Ta kategorija ima že tudi svoja republiška prvenstva v Sloveniji, čemur pa zaenkrat še niso sledile druge republike in tudi državna prvenstva še ni.

Lahko bi še navajali podrobnejše argumente, vendar naj zadošča ugotovitev, da je rezultat teh razvojnih ukrepov več kot očiten.

Ob tem pa naj omenimo še nekaj izkušenj, ki smo jih dobili z mednarodnimi stiki. Podobno so ukrepali nekaj let prej kot mi tudi po drugih državah, ki so v plavanju na splošno daleč pred nami. Nekateri so pa s tem celo pretiravali in morajo danes že korak nazaj. Tipičen primer za to so temperamentni Italijani, ki so po izkušnjah drugih začeli prirejati mednarodna tekmovanja ogromnega obsega za najmlajše od 6 do 10 let starosti in celo velika državna tekmovanja za mlajše od 6 let. Za nekatere, ki so bili res posebni talenti, so bili ti posegi pravilni, kar trdimo zato, ker ista imena najdemo še danes po petih, šestih letih v vrhu mednarodnih tekmovanj. Že leta 1972 so se tudi naši mlajši pionirji pomerili na mednarodnih tekmovanjih s svojimi vrstniki iz številnih drugih držav. Kljub nekaterim zmagam in uvrstitvam na visoka mesta v splošnem naši pionirji niso bili dorasli vrstnikom iz Italije, Nemčije, Švice, Španije, Nizozemske itd. Na teh tekmovanjih so se namreč pojavljale desetine in desetine »čudežnih« otrok — plavalcev, ki so tako odstopali, da so praktično drugi izgubili kontakt z njimi. Danes po štirih, petih letih pa ugotavljamo, da je bil razvoj naših — slovenskih plavalcev — četudi ne najboljši, pa vsaj v mnogočem pravilnejši od razvoja mnogih prej imenovanih »čudežnih odkritij«, saj na IX. evropskem pionirskem mitingu v Trentu plasma slovenskih plavalcev med prvo deseterico ni bil več redkost in mnoge poznane zvezde izpred let so ostale daleč za našimi.

Če se omejimo v tej analizi le na Fužinarjeve plavalce in plavalke z ocenjevanjem njihove mednarodne kakovosti, lahko ugotovimo zelo razveseljiva dejstva. Že pet let se vrstijo osvajanja najvišjih mest pri pionirkah in pionirjih v prsnem slogu na največjih mednarodnih tekmovanjih. Strokovnjaki po uvrstitvah deseteric v državah — plavalnih velesilah — ZDA, Kanadi, NDR, Avstraliji itd. po ustreznih starostnih kategorijah najdejo celo čase naših plavalcev prav v vrhu teh tabel. K tem priznanjem pa moramo dodati razveseljivo dejstvo, da so se naši pionirji v letošnjem letu celo na evropskem mitingu pojavili kot favoriti v hrbtnem in delfinovem slogu ter svojo kvaliteto tudi primerno potrdili. Ob tem naj se samo spomnimo, da smo se še pred štirimi leti morali z rezultatom republiškega rekorda v delfinu za-

Ekipa naših starejših pionirjev marca 1976. Maja Rodič, Meta Levar, Andreja Brumen, Polona Levar, Tomaž Rodič, Meta Kolmančič, Dimiter Vočko (manjka Vlasta Pisnik)

dovoljiti s 64. mestom na takem tekmovanju v Trentu.

Plavalni klub Fužinar je v letu 1970 začel izdajati svoj bilten s pregledi uspehov preteklega sezone. To je dokumentacija, ki nam je ob današnjih analizah zelo dobrodošla, zato pogledjmo kratek izvleček iz dosedanjih osmih števil biltena.

V prvi številki, ki obravnava zimsko sezono 1970/71 smo ugotovili, da so nas uspehi plavalcev in plavalk v tej sezoni nekako tako presenetili in obvezali k načrtovanju nadaljnjega dela, kakor nas danes uspehi že starejših kategorij starejših pionirjev, mladincev in članov. Že takrat smo ugotavljali, da so rezultati uspehi načrtnega dela, vendar je bilo takratno delo le še bolj samorastniško in daleč od tistega sistema, o katerem govorimo danes.

S prvo številko biltena smo si ob takrat doseženih uspehih zastavili smernice za nadaljnje načrtno delo in opredelili naša stališča do vzgoje plavalcev — športnikov, zato povzemamo nekaj misli iz predgovora:

Z izdajo biltena, ki omogoča širše informiranje, se želi odbor športne šole oddolžiti svojim gojencem — tekmovalcem za vloženi trud in vsa prizadevanja s priznanjem, ki gre med njihove vrstnike in med tiste, ki si bodo med prvaki našli svoje vzornike in morda tudi sami postali prvaki — še boljši.

Geslo »višje, hitreje, močneje« nujno, četudi nenamerno s tekmovalnim vzdušjem živi med športniki — najboljšimi prijatelji.

Spodbuda k uspehom in tekmovalni duh pa sta v veliki meri odvisna od informacij in ciljev. Moramo vedeti, kako visoko, kako hitro in kako močno želimo ter zmoredmo. Merjenje je osnova v športu, informacije o uspehih pa spodbuda k delu. Brez informacij ostajamo brez ciljev, brez ciljev pa ne more biti napredka. In to ne velja le v športu!

Ne samo tekmovalcem in njihovim vrstnikom, ampak tudi staršem in vzgojiteljem smo dolžni pokazati, kaj njihovi otroci in varovanci dosegajo, ko vedno tako hitijo na trening in so vedno tako zavzeti.

Le malo je tistih tekmovalcev, o katerih beremo v časopisih in o njihovih uspehih zveemo po drugačnih vesteh. To so samo najboljši,

najmočnejši in najbolj izkušeni. Ostali ostanejo v senci, nezapaženi in njihovi uspehi so poznani samo prijateljem, najožjim znancem, trenerjem in športnikom funkcionarjem. Prav nič manj pomembni niso uspehi teh ostalih, od katerih se bodo morda mnogi še prebili v ospredje. Novinarji skrbijo za populariziranje uspehov najboljših, vodstva športnih društev in posebno športnih šol pa morajo skrbeti za vse!

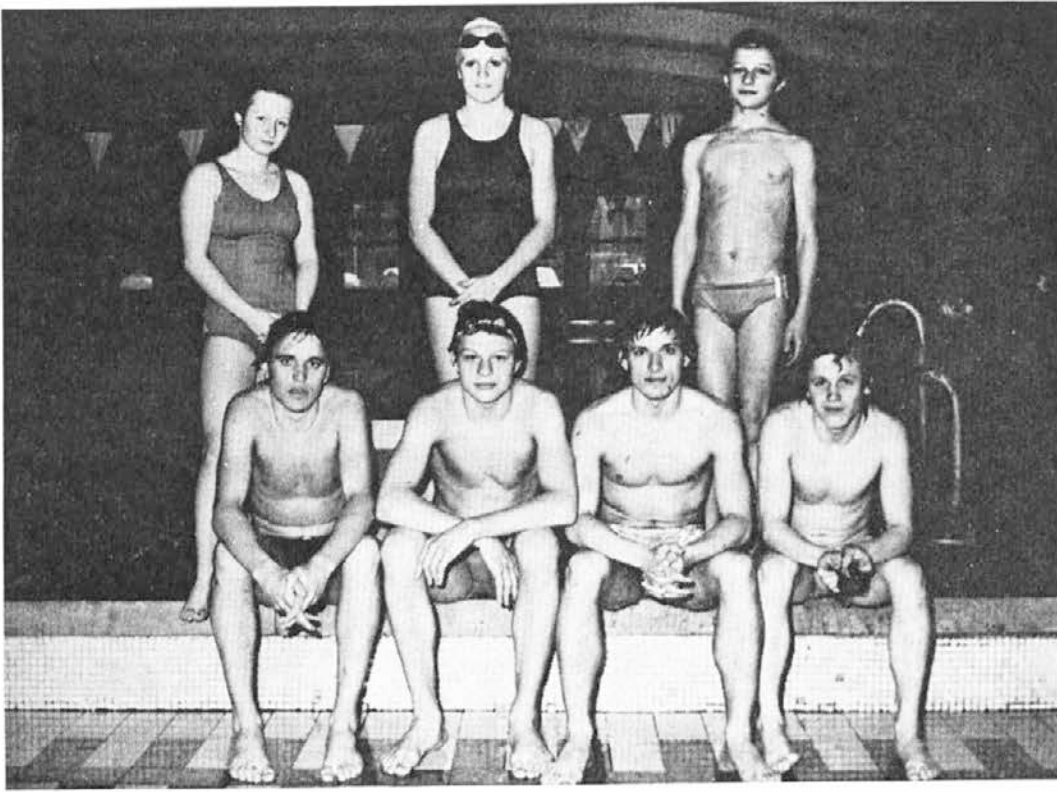
Slaba bi bila slika športne vadbe, če bi se lahko začetniki takoj merili s tistimi, ki so najboljši, najmočnejši in polni izkušenj. Športnik mora dolgo, predvsem pa vztrajno stremeti proti vrhu, preden ga doseže. Čim višji je, tem daljša in bolj strma ter naporna je pot. Najbolj strme poti premagajo samo najboljši — najbolj uporni.

Lep je občutek zmage. Kdor ga je občutil in dosegel s trudom, ga ne bo zlahka prepustil drugim. Kdor pa tega občutka še ne pozna in je gledal svoje tekmece z nižjih stopnic, si takega zadovoljstva želi, ker si lahko predstavlja, kakšen mora biti občutek, ki v trenutku poplača dolgoletne napore in trdo delo. Zanj žrtvuje marsikaj, tiho, a z jasnimi cilji.

To je občutek zmage, ki pa ne more biti na razpolago vsem športnikom. Najlažje razumemo zmagovalce, večkrat pa se vprašujemo, kaj imajo od tekmovanja tisti, ki vlagajo prav tolikšne napore, pa nikoli ne zmagoje?

Morda še pomembnejša od zmage je privzgojena upornost športnikov. Vsak se veseli svojih uspehov in uživa v doseženih ciljih, četudi ne predstavljajo prav zmage. Saj se ne meri vsak z vrhom. Na vsakem tekmovanju je mnogo zmag. Samo ena je uradno objavljena, več pa je tihih in mnoge od teh so morda pomembnejše od glavne. V športu se pojavljajo tudi zmagovalci, ki navajeni zmag postanejo prevzetni in ošabni. Takih zmag in tekmovalcev ne želimo. Takrat nastopi kot sodnik občinstvo, ki izbere svoje ljubljence, ošabne zmagovalce pa včasih tudi neusmiljeno izžviža. Naloga športnih društev in šol je tudi v tem, da vzgajajo lik športnika, takega, ki je lahko vzor, četudi je zmagovalac — skromen, discipliniran, tovariški, v borbi pa trd in uporen.

Pri vzgoji športnikov je za življenje večkrat pomembnejša od zmage športno prenašanje porazov. Vsak športnik, pa četudi še tako dober, doživlja razočaranja, spodrsnjaje, poraze. V življenju je podobnih prilik še več. Tam ni koledarja tekmovanj, na katera se tekmovalac s pomočjo trenerja načrtno pripravlja. Pripravljeni moramo biti vedno in ne vemo, kdaj je odločilen trenutek in kdaj bo nasto-

Del naše prve skupine. Jožica Pečovnik, Zora Pšeničnik, Miran Kos, Zoran Golob, Drago Kos, Miran Balant, Damjan Berložnik

pila kriza. Tisti, ki v sebi nimajo tekmovalnega duha, ob prvi težavi ali porazu obupajo. Takih med dobrimi športniki skoraj ni, ker odpadejo iz športne družine že v začetku, saj vsakdo spozna prej poraze kot zmago. Dejanska športna borba ni tako lahka kakor izgleda iz fotelja na televizijskem zaslonu. Športnik razočaranje ob neuspehu hitro zatre, nato pa se zagriže in s podvojeno silo dela ter popravlja napake do naslednje tekme, na kateri bo izmeril, koliko je že dosegel. Komaj čaka novih preizkušenj, na katerih bi popravil, kar mu je ušlo. Tak način pa tudi v življenju ni odveč.

V prvi številki biltena in v vseh naslednjih je želel odbor v imenu tekmovalcev in športnih delavcev pokazati vsem, kaj smo dosegli. Staršem, vzgojiteljem, občanom, vsem forumom in funkcionarjem, ki tako dejavnost kakorkoli podpirajo, smo hoteli pokazati, kaj želimo.

Za nekaj besed smo naprosili tiste, ki so tej dejavnosti najbližje.

Tov. Gregor Klančnik, ustanovitelj športne šole in častni predsednik takratne ObZTK je ob otvoritveni izdaji med drugim napisal:

Starši dajo največjo doto svojim otrokom, če jim vcepijo delovno vnetje in slo po telesni kulturi. Pridni otroci bodo v življenju zanesljivo uspeli, udejstvovanje v športu jih bo odtegovalo od nekoristnega izgubljanja časa po gostilnah, jim krepilo telesni in duševni organizem.

Socialistična družba je dolžna pridne in talentirane učence podpirati s štipendiranjem, ne sme pa pozabiti tudi na razvijanje športa in na to, da v tokove telesne kulture vključuje otroke. Z razvojem delovno tehnološkega procesa, ko fizično delo po dolžini in teži zmanjšuje svojo prisotnost, postaja skrb za telesno krepitev pogoj degeneracije in neopornosti novih generacij.

Ravne so v svojem razvoju v zadnjem četrtoletju otrok socializma, zato je razumljiv prvi posluh pa tvoren razvoj telesne vzgoje.

Zgodovina nas vedno zanima le toliko, kolikor je potrebna kot lekcija za uspešnejšo pot v prihodnost. Naše otroke celo narodno-osvobodilna borba ne zanima zaradi heroizma očetov in mater, temveč zgolj zaradi idealov in zasnovanih ciljev v lepšo prihodnost, za katero so se borili. Pogled nazaj pa nam vendar odkriva stvari, ki se jih sicer ne zavedamo.

Predsednik občinske zveze za telesno kulturo tovariš Jože Šater je v svojem poročilu prikazal, da ima naša majhna koroška občina Ravne po osvoboditvi do leta 1970 v raznih

športnih zvrsteh osvojenih 98 državnih in 144 republiških prvenstev. To ni sicer senzacionalno odkritje, roke pa si vendar lahko manemo na bogatem klasju, ki ga je dala ledina. Iz športno nerazvite preteklosti smo v sedanjosti postali slovenski in jugoslovanski pojost.

Širina telesne kulture, športni objekti in zavijdanja vredni rezultati so dokaz, da razpolagamo s plodnim in obdelanim poljem, ki mora dati še znatno boljše žetev. Zgrajen lokalni ponos bo podpora, dosežki pa lekcija in luč, kaj moramo storiti v prihodnje, da bi telesna kultura postala splošna življenjska potreba.

Zavedati se moramo, da je množičnost namen, vrhunski rezultati pa sredstvo za doseganje pravega cilja. Le tekmovaljevalci in omogoča vedno višje dosežke, zato je pogoj obstanka in napredka telesne kulture. Ni tekmovalja brez udeležbe, zato je logično vzgajanje tekmovalcev.

Na Ravnah smo potem, ko smo otvorili športni park z domom za telesno kulturo, pri SD »Fužinar« ustanovili ugodno institucijo športne šole. Namen te odločitve je bil pripravljavanje otrok za osnovo tekmovalnih vrst, iz katerih naj bi po selektivni poti z leti dobili vrhunske tekmovalce. Kljub težavam z vodstvom šol in pomanjkanju profesionalnega kadra so doseženi uspehi očitni tako med plavalci kot med smučarji. Šole so zaživele zlasti potem, ko je vodstvo prevzel tov. Rado Pšeničnik.

Vsaka družba je toliko uspešnejša, kolikor je bolj organizirana. Težko bi trdili, da SD »Fužinar« predstavlja popolno organizirano dejavnost. Idealno bi bilo, da ta osrednja telesnokulturna organizacija občine od športnih šol prevzema mlade vzgojene tekmovalce in jih prek mladincev in članov vodi v vrh. Pri tem pa je vendar potrebna kontinuiteta. Učitelji in trenerji šol logično stremijo, da bi njihovo začeto delo dalo tudi svojo realizacijo, zato učence želijo spremljati naprej.

Dokler »Fužinar« ali druge športne organizacije nimajo stalnega kadra trenerjev je prav, da vzgojitelji skrbijo za učence športnih šol tudi potem, ko naj bi kot tekmovalci posegli v tekmovalno kariero.

Predsednik športnega društva Fužinar Jože Borštner, dipl. inž. pa je ob tej priložnosti (leta 1970) med drugim zapisal:

Šport prehaja iz čisto ljubiteljskih okvirov tudi pri nas, tako kot drugod v strokovno usmerjeno delo, ki ima za cilj poleg neposrednega športnega udejstvovanja še turistično gospodarski efekt ter ne nazadnje propa-

gandni namen, ki meji na politične cilje tako v kraju, republiko ali celo v državi.

Ogledalo take razgibanosti je tudi delo v našem društvu. Izraziti športni uspehi v nekaterih panogah, določene organizacijske težave, nerazvite funkcije in športnikov, iskanje novih poti in razne finančne težave se med seboj prepletajo s požrtvovalnostjo, medsebojnim sodelovanjem, pa tudi s konflikti med bolj dinamičnimi in bolj zadržanimi ljudmi, med mlajšo in starejšo generacijo. Mladost je danes pravica, ne pa milost prenešana iz staršev na otroke. In mladi se tega zavedajo. Niso dovolj fraze starejših varuhov, da na mladini leži prihodnost, da na njih počiva svet. Izobrazba, delo, napredovanje in možnost za skladen duševen in telesni razvoj v primernem okolju so konkretne zahteve, ki prevevajo mlade, poleg, brez dvoma, vedno prisotnega idealizma.

V našem kraju lahko s ponosom ugotovljamo, da je z razumevanjem delavcev v železarni uspelo v veliki meri ustvariti primerno okolje za razvoj mladega človeka. Ko smo pred šestimi leti odpirali vrata Doma telesne kulture, smo, mogoče z določeno tesnobo in nezaupanjem v sru, prevzeli tudi obvezo: da bomo pritegnili čim več mladine, pa tudi starejše ljudi, da bodo naprave izkoriščene za pospeševanje tekmovalnega in rekreacijskega športa, da bomo vzgojili nove prvake v novih športnih zvrsteh. Danes moremo ugotoviti, da so prostori in naprave večkrat premajhne, da uporabljajo park telesne kulture dnevno več sto ljudi, da nam je pripomogel k novim prvakom in da je omogočena redna telesna vadba v vseh naših šolah.

S svojimi prvaki je SD Fužinar tudi ponos krajanov in prek njih gre sloves kraja v svet. Zato ima tudi svoj vpliv v javnem mnenju kraja. Jasno, da nastajajo ob takim razvoju tudi težave, organizacijske in finančne. Nastala je prelomnica tudi na strokovnem področju, ker so današnji rezultati taki, da jih ni več mogoče doseči na čisti amaterski bazi. Potrebni so tudi profesionalni strokovnjaki ter taka vadba, ki presega vse ljubiteljske meje. Tak nov odnos spremeni tudi možnost za gojitev tekmovalnega športa, ker je širina vezana neposredno na finančna sredstva za strokovnjake, za vadbo in tekmovanja. Obseg je zato v kraju omejen. Spontano so se izkristalizirale nekatere zvrsti, kjer so bili doseženi vrhunski rezultati.

Brez dvoma je smiselno takim zvrstem dati tudi prednost.

V prvi številki biltena je ob pregledu dela in uspehov naših plavalcev v letu 1970 trener prof. Medvešek poudaril, da so bile ob ustanovitvi plavalne šole takrat pred petimi leti postavljene naloge, ki naj bi pomagale k postopnemu dviganju kvalitete naših plavalcev, da bi ti lahko dosegli in morda tudi presegli jugoslovansko poprečje. Danes po pretečenih petih letih lahko za uspehe, ki so daleč presegli tako postavljene cilje, čestitamo njemu, njegovim sodelavcem in vsem plavalcem in plavalkam, ki so ob trdem delu in z vztrajnostjo pod njegovim vodstvom to dosegli. V svojem pregledu je trener že takrat nazikal zahtevnost treningov in načrtnega dela za doseganje uspehov in napovedal naravno selekcijo, v kateri odpadejo tisti, ki niso dovolj vztrajni, uporni in sposobni. Iz tega jasno sledi, kako široko mora biti zajemanje kadrov, da bi našli tiste, ki so sposobni in pripravljeni na vse žrtve za doseganje uspehov.

Značilnosti razvoja in uspehov po tekmovalnih sezonah v preteklih letih:

Plavanje je eden od tistih športov, ki zahteva največ truda pri napornih vsakodnevni treningih in res načrtno delo. Večkrat smo že zapisali, da je plavanje zdrav, ampak trd »garaški« šport, ki zahteva celega človeka, četudi je še majhen in začeti mora, dokler je še majhen!

Brez izkušenj pri tem ne gre, saj imajo napake v pripravah za tekmovanja daljnosežne posledice, ki jih največkrat ni mogoče bistveno popraviti v isti tekmovalni sezoni, ampak šele v naslednji s spremenjenim planom pripravljalne dobe na bazi analize in izkušenj. Samo po sebi je razumljivo, da je pri takem načinu dela zelo pomembna tudi dokumentacija, zato pogledimo, kaj smo ob koncu vsakega leta ugotovili in zapisali v našem biltenu ter na tem gradili programe za naslednje obdobje.

V letih 1970 in 1971 se je začel pohod naše najmlajše ekipe, ki nas je privedel do današnjih uspehov.

Pri mlajših pionirjih smo že takrat poželi prve sadove načrtnega dela z najmlajšimi in osvojili naslove ekipnih prvakov v zimski in letni sezoni obeh let, in to z veliko premočjo pred drugimi slovenskimi klubi.

Pri starejših pionirjih smo bili leta 1970 pozimi tretji, poleti šesti, že naslednje leto pa smo tudi v tej kategoriji zavzeli položaj zmagovalne ekipe.

Najuspešnejši naši plavalci v letih 1970 in 1971 so bili:

— naši rekorderji Ferlinova, Zavrl, Zavec in Polajner ter

— naši republiški prvaki Jež, Balant, Golob, Lopuh in drugi.

V letu 1971 smo nabrali precej izkušenj v sistemu priprav na tekmovanja. V preveliki želji za uspehi so se plavalci pripravljali kar na vsa zelo številna tekmovanja, pri tem pa je trpel sistematičen trening in je forma vodilnih, če ne skoraj vseh upadla proti koncu sezone prav pred najvažnejšimi državnimi prvenstvi, in so nekateri naši najmočnejši doživeli tudi grenka razočaranja.

Za leto 1972 ugotovljamo, da je bilo število tekmovanj, na katerih so nastopali naši plavalci in plavalke, mnogo večje, kot v preteklih letih že v zimski, še več pa v letni sezoni. Izgleda, da je prav v tem letu zavel nov tekmovalni duh in nov način dela, morda pri Fužinarju še precej bolj kot pri drugih klubih.

Že zimska sezona je bila zelo uspešna, saj v pionirskih kategorijah Fužinar na republiških prvenstvih ni našel enakovrednega nasprotnika. Celo med člani je s pionirji ojačena ekipa zavzela drugo mesto.

Tudi na državnih prvenstvih so pionirji ekipno in posamično rinili prav v vrh. Sadovi nekajletnega načrtnega dela, začetelega z najmlajšimi, so prerasli v premoč vsaj v slovenskem okolju in omogočali uspešno borbo z najboljšimi tudi v državi. Moč naših pionirskih ekip je postajala vedno bolj očitna in Fužinar je z leta v leto močnejše uveljavljal svoje ime in položaj.

V letni sezoni smo še vsi veseli prejšnjih nepričakovanih uspehov včasih pričakovali tudi nekoliko preveč. Marsikdo je bil razočaran nad majhnim spodrsrlajem, čeprav ob rezultatu, o katerem še pred letom skorajda sanjati ni upal.

Kolikor so trši treningi, kolikor je več uspehov, toliko je več možnosti tudi za razočaranja in relativne neuspehe. Z rekordi otežuje rekorder pot navzgor sebi in drugim, zato ne sme biti razočaran, ko srečuje rekorde vedno bolj poredko, saj je prav to dokaz kakovostnega nivoja.

Ena izmed skupin naših mlajših pionirjev posluša trenerjeva navodila. Bogdan Brezovnik, Bernard Pesjak, Matjaž Brumen, Milan Paradiž, Branko Keček, Samo Javornik, Alojz Krivograd, Zdenka Ogriz, Nataša Igerc, Andreja Cesnik

Trener je zapisal: »Ne smemo se veseliti trenutnih uspehov, če že ob prvem neuspehu pozabimo, da smo se veselili. Bodimo realni in ne zahtevajmo preveč, ali pa vsaj ne nemogočega. Ne zahtevajmo od majhnega kraja, da nam poraja same rekorderje in od rekorderjev ne zahtevajmo, da nam vedno rušijo rekorde!«

Precej objektivne razsodnosti je potrebno pri tem, čeprav ni težko razumeti, da je lahko rušiti slabe rekorde, zelo težko pa dosežati, ponavljati in popravljati vrhunske rezultate! Ali ne bi smel biti odličen in vrhunski tekmovalci tudi kdaj nerazpoloženi ali utrujeni tako, kakor na drugih področjih vsakodnevnega življenja ne srečujemo vedno vrhunske delovne vneme in optimalne stimulacije. Večkrat bi se morali vprašati, če bi od sebe zahtevali isto kot od drugih?

K takim razmišljanjem nas je navedlo večkrat zelo nihajoče komentiranje dosežkov v tekmovalnem letu 1972. Slišali smo izraze nezadovoljstva ob dosežkih, ki so bili dobri, a niso dosegli nerealno postavljenih ciljev. Ko se prebiješ v državni vrh, borbe niso več take, kot so v klubu ali v republiki. Z odličnim dosežkom si tekmovalci postavi mejo, nad katero se sam in vsi drugi navdušujejo. Prav v kratkem pa je vsak nekoliko manj odličen dosežek že »slab«. Prav to je v neobjektivnem okolju, kateremu se skoraj ni mogoče izogniti, najbolj grenka plat športa.

Če zapademo v to, da gledamo v tekmovalcih stroje, v trenerju pa mehanika, ki naj jih po željah drugih navija, je bolj nehati! Kako pa vrniti vse vloženo? Kako poplačati trud in samoodpovedi?

Tako kot uspehov pri delu ni brez zagnanosti in veselja do dela, tako tudi šport izgubi ves smisel, če v njem ni več veselja, ampak ga ogulimo do same gonje za rezultati brez kakršnihkoli drugih občutij. Žal je to vse pogosteje v športu in, ko ni več poti nazaj, je edini izhod v profesionalizmu, če je to sploh kak izhod, ker je že tako prej vse izgubljeno.

Iz letne sezone 1972 bi si morali marsikaj zapomniti. Preveč tekmovanj in angažiranje pionirjev v vseh starejših kategorijah zaradi ekipnega uvrščanja je onemogočilo sistematičen trening in s tem tudi esiromašilo nadaljnje uspehe. Ob letanju s tekme na tekmo enemu ali drugemu forma upade, sledi neuspeh, ki pusti slab občutek namesto vneme za novo in še trše delo, ki jo dajajo uspehi.

Boriti smo se začeli proti tekmovalnemu sistemu ekipnega značaja na vseh nivojih, ki sili v zgrešeno in neperspektivno delo. Ob tem naj omenimo — četudi to ne spada k letu 1972 — da se večina športnih delavcev in plavalci navdušujejo za sistem tekmovanja, ki ga danes predstavlja jugoslovanski pokal kot edino ekipno tekmovanje, vsi pa smo proti sistemu ekipnih tekmovanj, ki predstavljajo za nas ogromne stroške, nerealno pa se uveljavljajo klubi, ki lahko prijavljajo po več štafet, četudi slabih, ker pač prirejajo tekmovanja v domačem kraju — velikem mestu. V republiškem merilu so ekipna tekmovanja danes že odpravljena, v državnem pa še veljajo.

Najpomembnejše izkušnje iz leta 1972 si velja za vedno zapomniti.

»Omamljeni« od uspehov smo nerazsodno hoteli držati tekmovalce v vrhunski formi kar od marca do septembra in se na vseh tekmovanjih veselili presenetljivih uspehov. To pa ni mogoče in res smo ob koncu leta ugotovili, da je v zaključnem delu sezone skoraj vsem plavalcem in plavalkam zmanjkalo sape in moči, funkcionarjem in opazovalcem pa potrebne razumevanja. Vse priprave in udeležbo na tekmovanjih je treba načrtovati z jasno postavljenim ciljem, pri čemer imajo prav gotovo prednost državna prvenstva, nastopi v reprezentanci in velika mednarodna tekmovanja. Vse drugo je treba tem ciljem podrediti. To danes razumemo, v potrditev pa se lahko spomnimo, da so tekmovalci drugih vodilnih držav večkrat na pomembnih tekmovanjih še na dan

tekmovanja opravili normalen dnevni trening, kar pomeni, da se na ta tekmovanja, ki niso bila njihov osnovni cilj, sploh niso ozirali. Seveda so kljub temu dosegali dobre rezultate.

V letu 1973 so naši plavalci in plavalke dosegli rekord pri posamičnih uvrstitvah na državnih prvenstvih posameznih kategorij, s katerih so vsi skupaj prinesli kar 39 medalj.

V tem letu sta bila najuspešnejša Miran Balant, ki je v mladinski konkurenci prepričljivo osvajal naslove državnega prvaka, in Lidija Ferlin, ki se je uveljavljala med najboljšimi Jugoslovankami prsnega sloga pri mladinkah. Pomembna stebra v naši ekipi sta bila tudi Zavrl in Jež.

Letna sezona 1973 je bila v primerjavi s prejšnjimi daleč najuspešnejša. Ugotovili smo namreč, da smo nekaj let izkoriščali prednost zimskega bazena s trdim in sistematičnim delom prek zimskega obdobja. To je bila velika prednost naših pred drugimi. V letni sezoni so nas mnogi klubi običajno prehiteli, kar je ob pogojih za trening Fužinarjevih plavalcev v letnem obdobju povsem razumljivo. V letu 1973 smo že v zimskem obdobju ugotovili, da so tudi drugi klubi dobili ugodnejše pogoje za resno delo in da se naša prednost zimskega bazena počasi izgublja. Vedno močnejše pa smo občutili pomanjkanje letnega bazena, saj smo poleti glede na našo kvaliteto preveč upadali. V tem letu smo zato prvič organizirali resnejše skupne priprave v 50-metrskem bazenu pred najpomembnejšimi tekmovanji. Jasno je namreč postalo, da kolonije v Karigadoru iz prejšnjih let nikakor ni bilo mogoče več smatrati za resen trening. Priprave, čeprav kratke in omejene, so nam omogočile presenetljive uspehe in od takrat se skupnih priprav poslužujemo vsako leto, le možnosti so vedno manjše, tako glede časa in tekmovalnega koledarja, kakor tudi ali pa predvsem glede velikih stroškov, ki jih ob pomanjkanju sredstev izredno težko pokrijemo.

Med klubi, ki v državi kaj pomenijo, je plavalni klub Fužinar edini, ki nima letnega bazena in veliki stroški ter vse komplikacije s pripravami pred letno tekmovalno sezono so neprijeten davek, ki se mu ne moremo izogniti. To pa ni edina plat pomanjkanja letnega bazena! Za perspektivni razvoj so še mnogo pomembnejše, o katerih bomo spregovorili na drugem mestu.

Zimska sezona 1974 je bila zelo uspešna tako na domačih kot na mednarodnih tekmovanjih.

Prav v tem letu pa smo začutili nekakšno krizo, značilnost majhnih krajev in omejenih možnosti. Starejši plavalci odhajajo na študij v druge kraje, ali se zaposlujejo, ali pa zaradi kakih drugih vzrokov zapuščajo plavalni kolektiv. Zajemanje in vzgoja najmlajših zahteva veliko širino in mnogo dela. Plavalci pionirskih kategorij še niso bili kos starejšim in močnejšim. Tako so ostale mladinske in članske vrste naša šibka točka. Občutili smo, kako težka je konkurenca majhnega kraja z velikimi mesti in kako so finančno zahtevna ekipna tekmovanja. Že tako oslABLJENE ekipe se niso mogle popolne udeleževati prvenstev. Včasih je šlo na pot le nekaj posamezni-

kov, zato so ekipne uvrstitve povsem ne-realne. Četudi smo poslali na državno prvenstvo samo enega plavalca, da ga ne bi oškodovali za medaljo in priznanje za vložen trud, se klubu štejejo točke za ekipno uvrstitev in kdor v takem primeru ne pozna sestava ekipe bi prav lahko razmišljal o blamaži kluba.

Leto 1975 je prineslo že v zimskem tekmovalnem obdobju vrsto presenečenj z izrednimi rezultati. Rekordni dosežki so se vrstili iz tekmovanja v tekmovanje. Po večletnem sistematičnem delu smo videli, da naša mlada ekipa začne doraščati in posega med starejše vrstnike. Že naši starejši pionirji so začeli posegati v članske vrste z osvajanjem prvenstva in rekordov. Glavnina naše ekipe pripada generaciji, ki žanje velike uspehe v slovenskem, jugoslovanskem in tudi mednarodnem merilu. Strokovnjaki pa pravijo, da je ta garnitura šele na začetku svojega pohoda. V nekaj letih bo to lahko močna mladinska in članska vrsta, ki bo lahko častno zastopala klub in domovino, če ji bomo le zagotovili tak razvoj, ki ga zasluži in kakršnega je sposobna. Tu pa stojimo na prelomnici, ki bo zahtevala pomembne odločitve.

Današnja Fužinarjeva ekipa je povprečno izredno mlada, a že se je v letu 1975 uvrstila med najboljše jugoslovanske plavalce in plavalke. Pet naših plavalcev se je uvrstilo v finale (prvo šesterico) državnega prvenstva, kar je velik dosežek. Ekipno 6. mesto je bil velik uspeh.

V tekmovanju za jugoslovanski pokal se je Fužinar kot druga slovenska vrsta za Triglavom uvrstil v finale in zasedel 5. mesto med vsemi jugoslovanskimi klubi.

Med prvenstvenimi tekmovanji v letni sezoni moramo posebej omeniti naslednje:

Z državnega prvenstva mlajših pionirjev in pionirk se je naša komaj 6-članska ekipa vrnila s 13 zlatimi, 2 srebrnima in 2 bronastima medaljama, kar je res izreden uspeh. Dekleta so osvojila naslov ekipnega državnega prvaka, Maja Rodič pa je bila med njimi najuspešnejša s 6 zlatimi medaljami, 2 državnima rekordoma in absolutno najboljšim rezultatom prvenstva za 100 m prsno 1:23,5, kar pomeni po mednarodnih tabelah vrednosti rezultatov 685 točk.

Po uspehu v tekmovanju za pokal Jugoslavije in osvojitvi državnega naslova v kategoriji starejših pionirjev je zelo velik uspeh osvojitve drugega mesta naših mladincev na državnem prvenstvu v Beogradu za zimsko sezono 1976.

Ekipa je potovala v Beograd z namenom, da bi se tekmovalci posamezno uvrstili čim višje v svojih disciplinah, nismo pa imeli pretenzij po visoki ekipni uvrstitvi.

Naši mladinci, ki so bili okrepljeni z najboljšimi starejšimi pionirji, so nas presenetili z odličnimi rezultati in visoko uvrstitvijo posameznikov in ekipe. Osvojili so 10 medalj. Najuspešnejši so bili:

Maja Rodič z zlatom na 200 m prsno, s srebrom na 100 m prsno ter 200 m mešanost z novim državnim rekordom;

Zora Pšeničnik s srebrno medaljo na 100 m kravl;

Jožica Pečovnik z bronom za 200 m delfin;

Drago Kos z bronom na 100 in 200 m hrbtno.

Ženska štafeta je bila dvakrat druga na 4 × 100 m kravl in 4 × 100 m mešano, medtem ko je bila moška štafeta tretja na 4 × 100 m mešano.

S temi odličnimi rezultati in še z uvrstitvami drugih posameznikov med šesterico najboljših pa je ekipa zbrala veliko število točk ter se plasirala na nepričakovano odlično drugo mesto takoj za Crveno zvezdo iz Beograda.

Naši mlajši pionirji so posegali med starejše in osvajali medalje v kategoriji starejših pionirjev.

Na letnem državnem prvenstvu starejših pionirjev v Kranju je bila težka borba za medalje in naša ekipa, katere polovico so sestavljali mlajši pionirji in pionirke, je težko segala po odličjih, pač pa je bila tako izenačena, da je pri dekletih osvojila državni naslov, fantje pa so bili drugi.

Že nekoliko pozno, 6. in 7. septembra, se je sezona zaključila s posameznim republiškim prvenstvom za člane in mladince. Naši so se odlično odrezali, posebej pa je treba omeniti, da je starejši pionir Tomaž Rodič (13 let) osvojil naslov mladinskega in članskega republiškega prvaka za 100 in 200 m prsno, njegova 12-letna sestra Maja pa je osvojila v istih dveh disciplinah zlato v mladinski konkurenci in srebro med članicami.

Značilno v tem letu je bilo tudi to, da smo našli tudi pravi način vključevanja naših »veteranov« v ekipo za tekmovanja in jih v okviru možnosti pritegnili tudi k treningom.

Posebej moramo omeniti, da smatramo v letu 1975 za izreden dosežek osvojitve 45 mest naših plavalcev in plavalk med absolutno desetorico najboljših v Sloveniji po posameznih disciplinah olimpijskega programa. To je posebej pomembno, ker je naša ekipa povprečno zelo mlada s težiščem v starosti starejših pionirjev. Med trojico najboljših slovenskih plavalcev so se uvrstili.

Balant (1. na 100 H, 2. na 200 H, 3. na 100 D in 3. na 200 M); Rodič (1. na 200 P, 3. na 100 P); Rapnik (3. na 100 H in 3. na 200 H); Golob (3. na 100 K); Rodičeva (3. na 100 P).

Najmočnejši smo bili v hrbtnem slogu, kjer imamo na 100 m prvo, tretje in peto (Kos Drago) mesto v absolutni lestvici ter na 200 m, kjer so si isti plavalci razdelili drugo, tretje in četrto mesto.

Upoštevaajoč omejitve, da v našem bazenu žal ni mogoče prevzeti nobene prireditve državnega prvenstva (zahteva 6 prog) in nobenega tekmovanja v letnem obdobju, smo prevzeli priredbo republiškega prvenstva za mladince in člane. Po ustaljenem koledarju smo priredili nekaj medklubskih srečanj, predvsem pa mednarodno tekmo RAVNE 76.

Uspehov v letošnji zimski sezoni 1976, ki še traja, ne nameravamo posebej obravnavati, ker smo o njih že in še bomo podrobneje poročali v Informativnem fužinarju in ker je prav ta sezona po svojih uspehih razlog te obravnave. Glavni uspehi Fužinarjevih plavalcev in plavalk v tej doslej najuspešnejši sezoni so predvsem:

— osvojitve pokala Plavalne zveze Slovenije za ekipno zmago,

— 3. mesto v ekipnem tekmovalju za Jugoslovanski pokal,
 — ekipna zmaga v kategoriji starejših pionirjev na državnem prvenstvu,
 — 2. mesto v kategoriji mladincev na državnem prvenstvu,
 — 4. mesto na članskem prvenstvu Jugoslavije,
 — dve srebrni medalji, eno 4. in eno 6. mesto na evropskem pionirskem mitingu 1976 v Trentu,
 — močno zastopstvo plavalcev in plavalk PK Fužinar v državni reprezentanci za mednarodni pionirski četverboj Belgija — Francija — Švica — Jugoslavija in v slovenski reprezentanci na različnih tekmovanjih.

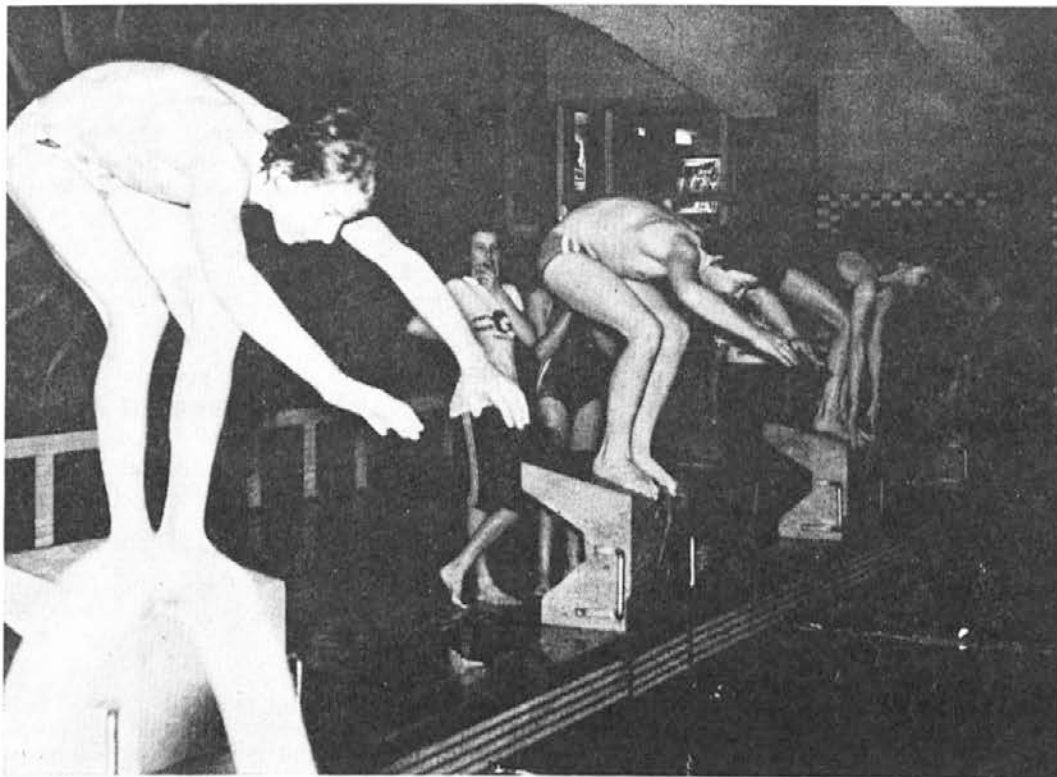
Ob robu obravnave te tekmovalne sezone velja le še enkrat poudariti, da je v krogih plavalnih strokovnjakov že uveljavljeno in tudi publicirano mnenje, da predvsem v starejših kategorijah pionirjev današnja plavalna generacija že vzpostavlja stik z evropskim in svetovnim vrhom. Zna ne so primerjave in jakostne tabele plavalnih velesil, v katere se naši vodilni pionirji in tudi mladinci po svojih doseženih časih vrivajo prav v vrh. Zvezni kapetan Mirko Bajs je o kakovosti te generacije plavalcev in plavalk govoril ob otvoritvi državnega prvenstva starejših pionirjev v Beogradu in poudaril, kaj ti nadarjeni tekmovalci pomenijo za naše mednarodne perspektive in kot vir olimpijskih kandidatov za Moskvo 1980. Ob zaključku prvenstva pa je celo ugotovil, da so ti plavalci in plavalke na prvenstvu s svojimi rezultati potrdili svojo kvaliteto in pokazali celo precej več, kot smo od njih pričakovali.

Vsi se moramo zavedati, da imamo nadarjeno in delovno plavalno generacijo, perspektive, ki jih tej generaciji napovedujemo, pa bodo dosežene le s široko in vsestransko podporo, v kar pa ob vsakodnevem dogajanju nismo povsem prepričani.

Vrhunec uspehov ne samo Fužinarjevih, ampak sploh slovenskih pionirjev starostne kategorije do 14 let je vsekakor predstavljalo zimsko državno prvenstvo v Beogradu. Takega uspeha zgodovina našega plavanja ne pomni. To je dejstvo, ki je tudi dokumentirano z rezultati, o katerih bodo morali strokovnjaki širšo športno javnost seznaniti z ustreznimi analizami ter primerjavami kvalitete dosežkov teh starostnih kategorij v plavalnih velesilah ZDA, NDR, Avstraliji, Kanadi in Sovjetski zvezi.

Ko se ob teh spomnimo potrebe po širši podpori temu razvoju z dvomi in grenkobo ugotavljamo, da ob današnjem odnosu do takih dosežkov ne moremo kaj prida pričakovati v bližnji bodočnosti, če ne bomo tega odnosa bistveno spremenili. Niti obveščanje športne javnosti po radiu, televiziji in časopisih ni tako, da bi javnost tako pomembne uspehe sploh opazila, ker izjemni dosežki ostajajo med stranskimi noticami in obvestili minimalnega obsega z obilo napakami.

Obveščanje javnosti ni nepomembna stvar, saj družbene podpore določeni športni panogi ni mogoče pričakovati, če ni ustreznih uspehov, še slabše pa je, če taki uspehi in to izredni so, pa ti ostanejo nepoznani, skriti za malomarnim odnosom

Priprava na start

do obveščanja. Vse to pa ima daljnosežne posledice v neodgovornem zaviranju razvoja. Dokler je še čas, moramo organizacijsko razčistiti odgovornost za sistematično, objektivno in strokovno obveščanje na pomembnem in perspektivnem področju vrhunškega športa, ko že v zadnjem času o razvrstitvah tega toliko govorimo in pišemo ter za nepotrebna uveljavljanja bolj ali manj upravičenih stališč trošimo veliko sredstev in časa.

Rezultati slovenskega plavanja, ki so plod večletnega načrtnega dela v naših poznanih športnih centrih, med katerimi so Ravne eden od vodilnih, pravilno začetega z najmlajšimi kategorijami plavalcev in plavalk, ki so od pet do šestletnega trdega dela vseskozi napredovali vzporedno z evropskim in svetovnim kvalitetnim razvojem prav blizu vrha, zahtevajo tak položaj plavanja v slovenskem vrhunskem športu, ki bo zagotovil enakomeren napredek tudi v naslednjih starostnih kategorijah, v katerih se ob današnjih pogojih upravičeno bojimo hitrega zaostajanja. Zahteve, ki bi mogle omogočiti enakomeren nadaljnji napredek, presegajo okvire, v katerih se danes normalno lahko gibljemo. Treba bo odkriti prave možnosti in jih pravočasno izkoristiti.

Nad načinom obveščanja smo se že pritožili na vsa sredstva javnega obveščanja in bomo to stvar skušali urediti in izboljšati preko Plavalne zveze Slovenije, kateri smo posredovali konkretne predloge za te izboljšave. Gre za organiziran sistem zajemanja in posredovanja informacij, ki se morajo bistveno spremeniti.

Prav gotovo morajo vsa sredstva javnega obveščanja določenim panogam vrhunškega športa in posebnim uspehom zagotoviti ustrezno mesto, za sistematičnost in strokovnost obveščanja pa morajo skrbeti strokovni krogi pri športnih zvezah posameznih panog. Niti prvega niti drugega ni čutiti, zato lahko ugotavljamo obojestransko krivdo, ki nas obvezuje za ureditev

tega problema v bodoče z organiziranim sistemom obveščanja. V tem niti ne vidimo posebnih težav.

Poglejmo, kaj so slovenski plavalci in plavalke dosegli na letošnjem zimskem državnem prvenstvu kategorije starejših pionirjev v Beogradu in kakšna poročila o tem smo dobili v športnih rubrikah časopisov.

Dva slovenska plavalna kluba Fužinar iz Raven na Koroškem in Rudar iz Trbovelj sta se v enakovredni medsebojni borbi uvrstila na vrh med 14 jugoslovanskimi klubi z več kot 130 nastopajočimi plavalci. Fužinar je prepričljivo osvojil naslov državnega ekipnega prvaka, čeprav je Rudar skoraj ves čas tekmovanja vodil. O zmagi v skupni uvrstitvi so odločile odlične ravenške pionirke, ki so z ogromnim naskokom (10.909 točk) zmagale pred Crveno zvezdo iz Beograda (6410 točk). Fantje iz Trbovelj so zasedli odlično drugo mesto za Mladostjo iz Zagreba, ki si je zmago v moški konkurenci zagotovila tako kot drugi klubi svojo uvrstitev prav odločilno z več štafetami. Rudar je nastopil brez štafet, Fužinar pa samo z žensko štafeto, pri čemer je precej vplivalo pomanjkanje sredstev za visoke stroške potovanja in bivanja v Beogradu, zaradi česar sta oba kluba nastopila z minimalno ekipo svojih res najboljših, dočim so klubi iz drugih republik pripeljali številne ekipe in tudi kar po tri štafete. Taka udeležba bi predstavljala za nas nedosegljive stroške, ker pa štafet ni smo imeli, pa je bila to neenakopravna borba, v kateri pa smo kljub temu zmagali.

Plavalci in plavalke teh dveh slovenskih klubov so od razpoložljivih 24 zmag osvojili kar 16 ali dve tretjini.

Kvaliteto kaže razvrstitev rezultatov posameznih zmagovalcev državnega prvenstva po mednarodnih tabelah za točkovanje, v kateri se je med desetimi zmagovalci z najkvalitetnejšimi rezultati pri pionirjih uvrstil samo en pionir Crvene zvezde in samo ena pionirka iz Pančeva, vse

druge pozicije med desetimi najkvalitetnejšimi rezultati zmagovalcev pa so pripadale plavalcem in plavalkam Fužinarja in Rudarja. Absolutno najboljši rezultat na prvenstvu je dosegla Maja Rodič na 200 m prsno s časom 2:48,4, ki je ocenjen po tabelah z visoko vrednostjo 834 točk. To je državni rekord za kategorije starejših pionirk (do 14 let), mlajših mladink (do 16 let) in starejših mladink (do 18 let) ter obenem absolutni slovenski rekord in tretji najboljši rezultat slovenskih plavalk (po tabelah DSV) vseh časov. Tudi njen rekord na 100 m prsno ima po točkah visoko vrednost.

Kot rekorder se je izredno uveljavil mladi 12-letni Kos Miran, še mlajši pionir v hrbtnem slogu, saj je vsak dan dvakrat (v predtekmovanju in v finalu) izboljšal državna rekorda na 100 m in 200 m ter se tudi odlično uvrstil na 4. mesto. Njegovim podvigom so beograjske Večernje novosti posvetile kar dva stolpca pod velikim naslovom »IZVANREDNI KOS« in radijski reporter je z njim ob prisotnosti zveznega kapetana posnel poseben intervju. Kaj pa smo lahko o vseh dogajanjih in dosežkih prebrali v Delu in Večeru? Sploh nismo našli rezultatov, ampak le kratko notico, ki ji je malokdo posvetil dovolj pozornosti, razen če jo je iskal in se ob takem odnosu zgražal. Če pa upoštevamo, da je Večer lokalno orientiran prav na področje, iz katerega izhajajo ti junaki prvenstva, ostanemo ob objavljenih »novicah« res brez besed!

Ekipna tekmovanja

Ekipne uvrstitve PK Fužinar na državnih prvenstvih večkrat ne kažejo prave slike, ker smo vedno pošiljali na državna prvenstva minimalno ekipo zaradi velikih stroškov. Državnih prvenstev so se vedno udeležili samo tisti, ki so imeli realne možnosti za uvrstitev v finale. Nekaterih najbolj oddaljenih prvenstev so se udeležili celo samo neposredni kandidati za medalje. Tako je npr. na prvenstvo v Ohrid potoval samo en mladinec, PK Fužinar pa je kljub temu uvrščen med ekipami.

Plavalna zveza Slovenije je ekipna tekmovanja na republiških prvenstvih že v lanskem letu ukinila.

Ekipno tekmovanje za pokal Plavalne zveze Slovenije, kar šteje tudi kot predtekmovanje za jugoslovanski pokal, je v zimski sezoni največje in najmerodajnejše merilo uspešnosti plavalnega kluba. V tem tekmovanju mora klub po mednarodnem točkovanem sistemu dokazati kvaliteto rezultatov v pionirskih kakor tudi v članskih vrstah, saj nastopata obvezno v vsaki disciplini pionir in član.

PK Fužinar je prav na tem tekmovanju dokazal, da sodi kot klub na prvo mesto v Sloveniji in na tretje mesto v Jugoslaviji. Pred njim sta samo velikana jugoslovanskega plavanja Mladost iz Zagreba in Crvena zvezda iz Beograda.

»Pokal« je tekmovanje borbenosti in plavanja za klubske barve, zato uvrstitev na tem tekmovanju, ki je obenem tudi najbolj zanimivo in priljubljeno, tembolj cenimo.

Do tega največjega uspeha v letošnji sezoni so nas pripeljali naslednji tekmovalci:

Darko Zavrl, Franjo Jež, Zoran Golob, Miran Balant, Damjan Berložnik, Drago Kos, Tomaž Rodič, Dimiter Vočko, Miran Kos,

Zora Pšeničnik, Jožica Pečovnik, Maja Rodič, Polona Levar, Meta Levar, Meta Kolmančič, Andreja Brumen in Vlasta Pisnik.

To so imena plavalcev, ki so ugled in kvaliteto našega plavanja postavili na mesto, na katerega smo mi in naš kraj nadvse ponosni.

Republiški in državni prvaki:

Število naslovov republiških in državnih prvakov, ki so jih osvojili plavalci in plavalke PK Fužinar je naslednje:

	na republiških prvenstvih	na državnih prvenstvih
1959	1	—
1967	6	—
1968	3	—
1969	10	—
1970	9	2
1971	28	7
1972	26	5
1973	36	16
1974	21	5
1975	46	15
1976 zimska sezona	18	14

Mednarodna tekmovanja

— 1. Nastopi v državni reprezentanci:

— Na mednarodnem troboju mladinskih reprezentanc NDR, Poljske in Jugoslavije sta v naši reprezentanci nastopila Balant Miran in Ferlin Lidija.

— Na mednarodnem četverboju pionirskih reprezentanc Belgije, Francije, Švice in Jugoslavije so uspešno nastopili naslednji naši plavalci in plavalke:

1975 — Namur, Belgija — Drago Kos, Tomaž Rodič, Maja Rodič,

1976 — Lancy, Švica — Tomaž Rodič, Dimiter Vočko, Maja Rodič.

— Mednarodnega mitinga v Berlinu 1. do 3. marca 1975 se je kot državna reprezentantka udeležila Zora Pšeničnik.

— Na balkanskem prvenstvu v Bukarešti 1973 je v državni reprezentanci nastopil Miran Balant in osvojil dve bronasti medalji za 100 m in 200 m hrbtno in srebrno v štafeti 4 × 100 m kravl.

— 2. Kot republiški reprezentanti so večkrat nastopili naslednji naši plavalci in plavalke:

Brane Breznikar, Franjo Jež, Darko Zavrl, Miran Balant, Darko Rapnik, Dušan Strmčnik, Jani Mlakar, Dušan Erženičnik, Vlado Zavec, Zoran Golob, Rajmund Valcl, Danilo Bukovec, Drago Kos, Tomaž Rodič, Dimiter Vočko, Miran Kos, Lidija Ferlin, Nada Cvilak, Zora Pšeničnik, Jožica Pečovnik, Majda Rodič in Meta Kolmančič.

— 3. Mednarodni četverboj na Ravnah pod pokroviteljstvom TKS Ravne in železarne Ravne.

Na prvi izvedbi tega mednarodnega četverboja »RAVNE 75« je nastopila okrepljena ekipa Fužinarja proti vodilnim

plavalnim klubom iz Italije, Zahodne Nemčije in Anglije. Fužinarjevi plavalci so v tej ekipi osvojili sedem zmag. Še uspešnejši je bil nastop naših plavalcev na drugi izvedbi tega tekmovanja »RAVNE 76«. Ta mednarodna prireditelj si je pridobila sloves ene najkvalitetnejših in najbolj organiziranih mednarodnih prireditev v Jugoslaviji.

— 4. Mednarodni miting
Graz — Avstrija:

Termin tega tekmovanja v decembru je zelo ugoden, ker je ob koncu leta in daje dobre možnosti za doseganje pomembnejših rezultatov pred prestopom kategorije.

V letu 1973 je na tem mitingu Drago Kos zmagal na 100 m hrbtno, poleg tega pa so naši osvojili še eno srebrno in eno bronasto medaljo. Fantje so bili v ekipni razvrstitvi tretji.

V letu 1974 je na tem mitingu zmagal Tomaž Rodič na 100 m prsno, ženska ekipa je zavzela peto, moška pa sedmo mesto med 17 nastopajočimi klubi.

V letu 1975 je bil program tega mitinga močno spremenjen in razširjen v dva dela tako, da so na prvem delu nastopali ekipno pionirji, v drugem delu pa je bil mednarodni nastop splošne kategorije vključno s člani. Zato se je tega mitinga udeležila večja ekipa in naši plavalci so se v celoti odlično odrezali z dobrimi uvrstitvami in vrsto rekordov.

— 5. Mednarodni miting »Mladost« v Zagrebu za mlajše pionirje do 12 let:

Ta mednarodni miting predstavlja veliko mednarodno prireditev za to najmlajšo kategorijo plavalcev in plavalk. Na tem mitingu je značilno, da nastopajo tudi vzhodnonemški, bolgarski, poljski, romunski in drugi plavalci, ki se na drugih mednarodnih prireditvah manj pojavljajo. Na ta miting so vedno vabljeni le najboljši jugoslovanski pionirji.

V letu 1973 so naši osvojili 3 srebrne in 1 bronasto medaljo.

1974. leta dve zlati (Rodič kot edini Jugoslovian, ki je na tem mitingu uspel zmagati).

1975 — ena zlata (Vočko)

ena srebrna (Maja Rodič)

ena bronasta (Vočko)

1976 — dve zmagi Mirana Kosa na 100 m in 200 m hrbtno.

— 6. Evropski pionirski miting v Trentu — Italija:

To tekmovanje je največja mednarodna prireditelj pionirskih kategorij v Evropi — neuradno evropsko pionirsko prvenstvo. Na njem je že nastopilo preko 1500 tekmovalcev iz 180 klubov (vštevši tudi reprezentance) iz 19 držav. Za tekmovanja so predpisani zelo ostri limiti, tako da je veliko priznanje že sam nastop na tem tekmovanju. Fužinarjevi plavalci in plavalke nastopajo na tem tekmovanju že od leta 1972. Doslej so naši osvojili dve srebrni medalji (Tomaž Rodič in Maja Rodič za 100 m prsno), dve bronasti medalji (Tomaž Rodič in Maja Rodič za 100 m prsno), eno četrto mesto (Miran Kos za 100 metrov hrbtno), dve peti mesti (Darko Rapnik za 100 m hrbtno in Maja Rodič za 100 m prsno), eno šesto mesto (Vočko za 100 m delfin). Poleg teh uvrstitev imamo še vrsto dobrih uvrstitev, saj je na tem

tekmovanju plasma med prvih deset izreden uspeh.

— 7. Mednarodni miting Wiener Neustadt — Avstrija:

V juniju 1975 je bil plavalni klub Fužinar gost prireditelja. Nastopalo je 18 klubov iz več držav. Kljub temu, da ni nastopila naša najmočnejša ekipa, ki je bila takrat na pripravah, je bil uspeh naših plavalcev zelo viden z osvojitvijo treh zlatih in štirih srebrnih medalj.

— 8. Mednarodni miting v Darmstadtu — Nemčija:

Na tej mednarodni prireditvi so naši plavalci prvič nastopili leta 1973 in osvojili dve zlati, štiri srebrne in eno bronasto medaljo. Julija 1974 so osvojili pet zlatih, pet srebrnih in dve bronasti ter še 23 uvrstitev med prvo deseterico. Ekipno 8. mesto med 65. ekipami (klubi in državnimi reprezentancami) je bil velik uspeh. Jakost tega mitinga in kvaliteten nivo se iz leta v leto večata in tako je v letu 1975 na tem mitingu nastopilo 1200 plavalcev iz 88 klubov iz 12 držav. To je bila doslej najmočnejša zasedba in ob tem je minimalna ekipa Fužinarjevih plavalcev osvojila dve srebrni medalji, eno bronasto medaljo, eno četrto mesto in še tri uvrstitve med prvo deseterico. V taki mednarodni konkurenci je to lep uspeh in na osnovi doseženih rezultatov v Darmstadtu so se skovale vezi kluba iz Darmstadta in Fužinarja, tako da je Darmstadt redni udeleženec ravenske mednarodne prireditve.

— 9. Memorial Morena — Genova — Italija:

Največjega mednarodnega mitinga v letnem obdobju se naši pionirji udeležujejo vsako leto že od leta 1972 dalje. S svojimi uspehi so si pridobili tak renome, da na tem mitingu Fužinarje iz Raven vsak pozna. Dokaz za to je tudi udeležba tako močne ekipe iz Genove na našem tradicionalnem četverboju »RAVNE 75 in 76« ter številna vabila iz drugih držav, ki jih naš klub sprejema, a se jim seveda ne more odzvati.

V odlični bilanci uvrstitev na teh velikih tekmovanjih so najvidnejše:

- 3 zmage nagrajene s pokali,
- 2 srebrni medalji,
- 1 bronasta medalja in še 4 uvrstitve med najboljšo deseterico.

Maja Rodič je v letu 1975 osvojila na tem tekmovanju pokal za 3. mesto v skupni generalni uvrstitvi štirih let.

Najbolj viden uspeh v ekipni uvrstitvi je Fužinar dosegel leta 1975, ko je zasedel 9. mesto v moški konkurenci, 19. mesto v ženski konkurenci in skupno 17. mesto med 130 klubi in reprezentancami. Med vsemi inozemskimi klubi je naša ekipa zasedla zelo vidno 2. mesto in zato osvojila lep pokal.

— 10. Poleg navedenih mednarodnih nastopov je bilo vsa ta leta več medklubskih srečanj na Ravnah ali v Avstriji s plavalnim klubom iz Wolfsberga, ki že več let redno trenira v našem zimskem bazenu.

Republiški in državni rekorderji

Osvajanje rekordov je vsekakor merilo kakovostnega napredka in uveljavljanje

naših plavalcev in plavalk v republiškem in državnem vrhu.

Fužinarjevi plavalci so bili ob koncu leta v obdobju od 1970 do 1975 nosilci naslednjega števila rekordov.

Leto	Republiških rekordov	Državnih rekordov
1970	10	2
1971	7	1
1972	23	1
1973	89	31
1974	76	21
1975	86	28

Iz tabele vidimo, da je bil leta 1973 napravljen izreden kvaliteten skok z osvojitvijo ogromnega števila republiških in državnih rekordov. Seveda moramo računati s tem, da je kvaliteta še v naslednjih letih izredno napredovala ter je danes že dosežen tak nivo, da bo v naslednjih obdobjih bera rekordov znatno manjša, ker današnji republiški in državni rekordi že predstavljajo v mnogih disciplinah visok mednarodni nivo. Takih rekordov pa ni mogoče več na vsakem tekmovanju podirati.

Posebej moramo poudariti, da so Fužinarjevi plavalci že tudi nosilci absolutnih republiških rekordov in da rekorderji pionirskih kategorij posegajo tudi po rekordih za dve kategoriji višje, Maja Rodič kot starejša pionirka pa ima celo državni rekord za starejšo mladinke in absolutni slovenski rekord.

Kategorizacija plavalcev in plavalk po kakovostnih razredih

V letu 1975 je bila v PK Fužinar uvedena kategorizacija plavalcev po kakovostnih razredih. Po tej kategorizaciji imamo ob koncu leta 1975

- v razredu A — mednarodne kakovosti uvrščenih 11,
- v razredu B — državne kakovosti 22,
- v razredu C — republiške kakovosti 16,
- v razredu D — klubske tekmovalne kakovosti 5 plavalcev in plavalk.

Tako imamo torej tekmovalno kategoriziranih po dosežkih 54 plavalcev in plavalk, ostali pa so novinci in pripravniki. To je tudi nekako realno število, ki ga želimo obdržati v bodoče, saj je v plavanju precej realna ugotovitev, da le polovica tistih, ki se kakorkoli vključujejo v treninge, doseže tudi kriterije za tekmovalno kategorizacijo. **Treninge pa obiskuje poprečno okrog 90 plavalcev.**

Za leto 1976 pa se že pripravlja uradna kategorizacija, ki smo jo s tabelami limit prejeli od Plavalne zveze Slovenije. Ta kategorizacija bo namenjena za uveljavljanje statusa vrhunskih in kvalitetnih plavalcev glede na republiško in občinsko raven.

V republiški kategorizaciji so mednarodni, zvezni in prvi razred po kategorizaciji vrhunskih športnikov SFRJ s tem, da je prvi razred istočasno tudi perspektivni razred za tekmovalce (15 let moški oz. 14 let ženske). **Po teh kriterijih ima plavalni klub Fužinar precej svojih tek-**

movalcev visoko uvrščenih po kategorizaciji, uradni spisek teh pa bo dostavljala Plavalna zveza.

Absolutne jakostne lestvice plavalcev in plavalk PK Fužinar

Zanimiv pregled za oceno kakovostnega napredka v letih 1970 do 1975 nam kaže tabela z najboljšimi rezultati po letih v posameznih karakterističnih disciplinah iz absolutnih jakostnih lestvic plavalcev in plavalk Fužinarja (glej tabelo 2).

Program nadaljnega razvoja:

V dosedanem pregledu smo ugotovili, kako se je plavanje na Ravnah razvijalo, kaj smo doslej dosegli in kje je naš današnji položaj v jugoslovanskem in mednarodnem merilu. Vprašati se moramo torej, kako naprej načrtovati naš nadaljnji razvoj.

Plavalce imamo razdeljene v štiri skupine, od katerih v času tekmovalne sezone:

— prva skupina kategorije 13 let in starejši trenira 5 dni po 2-krat dnevno (60 + 120 minut) in ob sobotah enkrat dnevno (120 minut),

— druga skupina kategorije 11 do 12 let trenira 5 dni v tednu 1-krat dnevno po 90 minut,

— tretja skupina kategorije 9 do 10 let trenira 3-krat tedensko po 60 minut,

— četrta skupina kategorije 8 let in mlajši ter starejši novinci trenirajo 2-krat tedensko po 60 minut izmenično po urniku.

Glavni trener plavalnega kluba Fužinar prof. Medvešek je že koncem lanskega leta izdelal podrobno razčlenjen perspektivni plan plavalcev in plavalk prve skupine za 5-letno obdobje do leta 1980. Značilnosti tega perspektivnega plana so:

1. Vsako leto moramo oblikovati novo najmlajšo četrto starostno skupino plavalcev starih 8 let in mlajših.

2. Vsako leto moramo na novo izpopolniti tretjo starostno skupino plavalcev starih 9 in 10 let.

3. Velika skrb mora biti usmerjena na drugo starostno skupino plavalcev starih 11 in 12 let, ki naj bi že po letu ali dveh prevzeli del bremena starejših.

4. Prvi skupini moramo posvetiti posebno pozornost, saj se v tej že nahajajo potencialni kandidati za naslednjo olimpiado leta 1980 v Moskvi. Za to skupino so postavljeni naslednji cilji in naloge:

Osnovni cilj predstavlja postopna rast obsega in kvalitete plavanja ter s tem dvig psihofizičnih sposobnosti, katere se izražajo v športnih rezultatih. Postopna rast rezultatov naj bi trajala pet let. Vrhunska forma se mora v vsaki sezoni dosegati praviloma na državnih prvenstvih ali pa na kakšni drugi važnejši tekmi posebnega pomena. V olimpijskem letu bi morali plavalci te prve skupine dosegati svoje najboljše rezultate.

Ob teh ciljnih so glavne naloge za to obdobje:

- poboljšati vsestransko telesno pripravljenost,
- poboljšati osnovno vzdržljivost,
- poboljšati hitrostno vzdržljivost,
- poboljšati absolutno hitrost,
- povečati specifično moč,
- povečati gibljivost,

Najboljši rezultati v absolutnih jakostnih lestvicah plavalcev in plavalk

PK FUŽINAR (tabela 2)

Leto	100 K		400 K		100 H		200 H		100 D		200 D		100 P		200 P		200 M	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
1970	1:02,6	1:20,7	5:04,3	7:10,2	1:09,4	1:28,7	2:30,6	3:17,0	1:05,5	1:26,0	2:45,8	3:29,4	1:13,9	1:27,6	2:47,4	3:15,9	2:32,4	3:12,8
1971	1:02,6	1:17,6	5:00,5	6:49,5	1:09,4	1:24,9	2:30,6	3:04,9	1:05,5	1:21,5	2:35,1	3:26,4	1:13,9	1:27,6	2:47,4	3:13,3	2:32,4	2:58,9
1972	1:02,0	1:14,0	4:52,4	6:02,6	1:07,9	1:21,9	2:26,2	3:04,9	1:05,5	1:19,4	2:31,0	3:18,8	1:13,9	1:24,4	2:46,6	3:04,0	2:27,9	2:58,0
1973	1:00,8	1:13,1	4:52,4	5:59,4	1:05,9	1:21,9	2:23,8	2:57,4	1:03,9	1:19,4	2:27,1	3:04,2	1:13,0	1:24,4	2:41,8		2:27,9	2:58,0
1974	0:57,5	1:08,5	4:42,4	5:17,7	1:04,9	1:21,9	2:23,8	2:57,4	1:03,0	1:18,4	2:24,0	2:58,8	1:13,0	1:24,4	2:41,8	3:04,0	2:25,0	2:52,2
1975	0:56,6	1:06,0	4:34,4	5:05,9	1:04,1	1:21,5	2:21,3	2:56,0	1:03,0	1:16,4	2:24,0	2:50,2	1:13,0	1:23,5	2:41,8	2:58,2	2:25,0	2:44,5
1976 zimski sezona	0:55,9	1:03,2	4:30,0	4:58,4	1:02,6	1:18,0	2:14,9	2:49,4	1:03,0	1:15,8	2:24,0	2:49,1	1:13,0	1:18,4	2:41,1	2:48,4	2:21,7	2:38,5

— poboljšati moralno-voljno pripravljenost,

— izpopolniti vse tehnike, posebno pa prvo tehniko plavanja, kakovost startov in obratov.

Trenutno se v tej prvi skupini nahaja sedemnajst plavalcev. V naslednjem petletnem obdobju bodo nekateri plavalci, posebno starejši, verjetno prenehali z rednim treniranjem, mlajši pa se bodo vsekakor priključili v prvo skupino, ki naj bi imela nekako stalen obseg.

Dosedanji uspehi plavalcev Fužinarja so plod dolgoletnega, sistematičnega, rednega in trdega dela. Danes razpolagamo z izkušnjami in trend razvoja rezultatov se ujema s trendom v drugih razvitih plavalnih državah. Realno lahko pričakujemo, da se bo iz sedanje uspešne generacije našel tudi kak olimpijski kandidat v letu 1980, kar bi bilo za naš kraj velikega pomena.

Pravilen razvoj te generacije pa ni odvisen samo od trenerja in plavalcev, ampak tudi od drugih faktorjev, ki lahko pospešijo ali pa tudi popolnoma zavrejo postavljene cilje in naloge.

Programiranje nadaljnjega razvoja je zvezano z dokaj obširno še odprto problematiko.

Prva naloga plavalnega kluba je formiranje novega odbora, ker že dalj časa deluje samo ožja tehnična komisija.

Vodstvo plavalnega kluba se zaveda, da je pogoj zagotavljanja kvalitete v množičnosti najmlajših kategorij. V ta namen imamo programirane v času predtekmovalne sezone posebne akcije v obliki prirejanja medrazrednih in medšolskih tekmovalj osnovnošolcev v plavanju. Pri tem gre za uvajanje tekmovalnega duha in za načrtno selekcijo plavalcev za vključevanje v plavalni klub. Plavalni klub tudi sodeluje pri akciji »Naučimo se plavati«. Na področju množičnosti so precejšnje omejitve tako pri vaditeljskem kadru kot pri samem prostoru v plavalnem bazenu. Vedno bolj se čuti razlika v pogojih v primerjavi s klubi, ki množičnost lahko gojijo predvsem v letnem obdobju v odprtih bazenih, ki skoraj nimajo teh omejitev, medtem ko prave množičnosti v zimskem bazenu ni mogoče izvajati. Maloštevilno zaledje in preozka selekcija pa predstavljata precejšnje tveganje na področju kvalitete starejših kategorij, ker ob izrednem napredku plavanja postajajo treningi vse težji in precej plavalcev in plavalk, ki teh naporov ne zdržijo, postopoma odpade. Vse to je zvezano s precejšnjimi nihanjem v številu plavalcev in plavalk, ki redno tre-

nirajo. V času kadrovanja novincev je število veliko, tudi do 130, potem pa se postopoma zmanjšuje tako, da imamo na rednih treningih do 90 plavalcev in plavalk, kar pa predstavlja že skrajno omejitev glede kadra in prostora. Ob letnem bazenu je mogoče prenesti množičnost na letno obdobje, preko zime pa za mlajše kategorije v glavnem orientirati treninge za vzdrževanje kontaktov.

Problematika priprav pred glavno tekmovalno sezono je poznana predvsem za letno obdobje, ko priprave v 50-m bazenih v drugih krajih vzamejo veliko časa in sredstev. Izkazalo pa se je, ne samo pri naših plavalcih, ampak tudi pri vseh drugih klubih, da so potrebne tudi zimske priprave v drugačni obliki z aktivnostjo v telovadnici in na prostem, ker je očitno, da naporni treningi v slabem zraku in klorirani vodi zahtevajo določeno osvežitev organizma in zato reprezentance in klubi vse bolj iščejo v pripravljalni dobi možnost treninga v gorskih predelih. To smo naredili tudi mi v ozki povezavi z zdravstvenimi meritvami in pregledi za ugotavljanje učinka. V zimskem obdobju 1975/76 je plavalni klub organiziral dopolnitev priprav z zimskimi športi tudi izven časa rednega treninga — v obliki izletov, za kar pa ni bilo dovolj sredstev in so večji del stroškov krili plavalci sami, del pa smo jih skušali zbrati s posebno akcijo prodaje značk plavalnega kluba.

Tekmovalni sistem je zvezan s precejšnjimi materialnimi stroški, saj na državnih prvenstvih tekmuje v petih kategorijah, na republiških pa celo v šestih. Zaradi velikih stroškov se tekmovalni sistem že spreminja od ekipnih na posamezna prvenstva. Izven prvenstvenih tekmovalj imamo v programu vsako leto nastope na tradicionalnih mednarodnih tekmovaljih kakor tudi na medklubskih mitingih, na klubskem prvenstvu in preglednih tekmovaljih v domačem bazenu. Smatramo, da je udeležba na mednarodnih tekmovaljih, ki so skrbno izbrana, nujno potrebna za držanje stika z vodilnimi klubi v Evropi, saj rezultati naših plavalcev kažejo, da te udeležbe niso rezultat nerealnih ambicij ali izletov v inozemstvo.

Poleti 1975 smo v zvezi s točkami v dopisu SI TKS št. 20/75 podali osnovne podatke za izdelavo srednjeročnega razvojnega programa 1976 do 1980:

— Za zagotovitev baze in potrebne množičnosti kot osnove nadaljnjega razvoja plavalnega športa je potrebno zagotoviti pravo koordinirano delo športne šole za plavanje in plavalnega kluba v ozki po-

vezavi z akcijami osnovnih šol in drugimi akcijami na področju plavanja.

— Oblikovanje novih starostnih skupin je za nadaljnji razvoj plavalnega športa pri nas velikega pomena, saj je od kvalitete tega najmlajšega kadra odvisno, kakšne člane bomo v perspektivi imeli. Če hočemo delati selekcijo iz mase, kar je nujno, potem moramo te najmlajše najprej naučiti plavati in šele iz vrst plavalcev lahko iščemo novince oz. izvajamo selekcijo. Še do lanskega leta smo bili na dobri poti, da naučimo pretežen del prvošolčkov plavati, za kar je letošnja generacija najmlajših šolarjev prikrajšana. Nezainteresiranost in odprta finančna vprašanja so letos to akcijo zavrla in naredila veliko škodo. Lani je v tem času že znalo plavati okrog 30 % otrok v prvih razredih, letos pa se odstotek plavalcev zelo približuje ničli. Zimski del akcije s prvimi razredi je treba nadaljevati kar po dosedanji praksi. Organizirati pa bo treba tudi nadaljevalni tečaj za tiste otroke drugih razredov, katerih starši bodo za to zainteresirani.

Pouk plavanja na višji stopnji osnovne šole je treba preusmeriti na nižjo stopnjo v druge razrede.

— Poletna akcija »Naučimo se plavati« v okviru TKS Ravne, ki je do sedaj dala vsako leto po 500 novih plavalcev, bo še bolj zaživela le tedaj, če bo na razpolago dovolj ur v bazenu.

— V kolikor bi hoteli, da omenjena akcija zaživi tako, kot v nekaterih drugih plavalnih centrih, potem potrebujemo za to delo celega človeka, profesionalno nastavljenega strokovnjaka, ki bo z nekaj pomočniki — honorarci — zajel to akcijo v celi naši občini.

— Za nadaljnji razvoj je ključnega pomena zgraditev letnega olimpijskega bazena, ki je po občinskem programu predvidena v letih 1977/78. Do izgraditve letnega bazena je praktična omejitev za uspešno delo in sistematične treninge ca. 100 registriranih plavalcev, za kar je potreben en profesionalni trener, en honorarni trener in dva vaditelja — trenerja. Izgraditev letnega olimpijskega bazena bi omogočila bistveno povečanje števila plavalcev na 150 do 200.

Ob današnjem trendu razvoja kvalitete plavalcev pričakujemo, da bi se lahko v kratkem — že v naslednjih dveh letih — oblikovala ožja skupina plavalcev in plavalk — potencialnih olimpijskih kandidatov. Taka skupina pa zahteva tudi specialne priprave z mnogo večjim angažiranjem trenerja ter kontinuirano delo na študijskih osnovah.

Preden sprejmemo tako usmeritev napredka, si moramo biti z vseh aspektov na jasnem, kaj to pomeni in kakšne so zahteve za realiziranje takih načrtov.

Vsak dan in na najrazličnejših področjih se srečujemo z vprašanji in z ocenjevanjem neuspehov v različnih športih na vrhunski ravni, čeprav so odgovori večinoma poznani. Prav bi pa bilo, da bi s tako vnašali razpravljali takrat, ko se postavljajo cilji in realno ocenjujejo zahteve, kar je prav pri naših plavalcih danes potrebno.

Smo torej pred odločitvijo: pri današnjih možnostih vaditeljskega kadra, ko honorarni vaditelji lahko delajo samo popoldne, otroci pa imajo izmeničen pouk, je na izbiro le alternativna:

— ali nadaljevati z delom po dosedanjih praksi in zagotoviti nadaljnji napredek skupini kvalitetnih plavalcev, ki jih že imamo, kar bi seveda povzročilo zanemarjanje mlajših starostnih skupin z vsemi znanimi posledicami;

— ali zajeti nov najmlajši kader in ga popeljati po preizkušeni poti do današnje stopnje kakovostnega razvoja, s čimer pa bi zavrli napredek današnje najboljše skupine.

Tretja možnost, ki pa zahteva bistvene spremembe in posebna vlaganja tudi pod naslovom vrhunškega športa, pa je naslednja:

Plavalni klub bi moral skrbeti za enakomeren razvoj vseh starostnih skupin po dosedanjih izkušnjah, kot novo področje dejavnosti pa bi morali smatrati nadaljnji napredek današnje skupine najboljših. S to skupino, ki bi obsegala nekako 15 najboljših plavalcev in plavalk, bi bil angažiran en profesionalni trener plavalnega kluba, ki bi poleg tega vodil s pomočjo vaditeljev po današnji praksi tudi vse treninge od starejših pionirjev dalje.

Drugi profesionalni trener bi bolj v okviru Telesno kulturne skupnosti skrbel za najširše izvajanje akcije »Naučimo se plavati« v celi naši občini. Na to dejavnost naj bi neposredno vezal tudi delo v plavalni šoli, ki bi se povezovalo z novačenjem najmlajših za plavalni klub in vodil njihov razvoj do starostne kategorije mlajših pionirjev do 12 let, ki predstavljajo

nekako prehodno starostno kategorijo v razvoju plavalca.

Ob vsem tem pa se nehote spomnimo osnovnih zamisli ob ustanovitvi športne šole ŠD Fužinar in besed njenega ustanovitelja tov. Klančnika, ki smo jih tudi uvodoma podali in jih, kakor vidimo, pravzaprav šele danes lahko res realiziramo.

Za učenje plavanja najmlajših otrok je nujno potreben poseben bazen. Takšen bazen je predviden v sklopu obstoječega 25-m bazena, bil pa naj bi po možnosti tudi pokrit, da bi ga lahko koristili celo pozimi in poleti ob slabem vremenu.

Nov olimpijski bazen bi bil tudi finančno velika pridobitev za klub, ker bi se bistveno zmanjšali stroški priprav, obenem pa bi se odprle možnosti prirejanja državnih prvenstev v domačem bazenu, kar bi po eni strani predstavljalo določen dohodek, po drugi strani pa bi izredno zmanjšalo velike stroške potovanja na prvenstvena tekmovanja po državi.

Sistem tekmovanja v naslednjem razvojnem obdobju bi ostal v glavnem isti, kar se tiče udeležbe na glavnih tekmovanjih, prilagodili pa se bomo sistemu, ki bo uveden z novim sistemom, ki se pripravlja.

Razviti bo treba sistem redne zdravstvene kontrole, redno testiranje na treningih z zdravstvenimi meritvami mora postati redna praksa poleg obveznih zdravstvenih pregledov.

Posebej se bo treba posvetiti sistematični propagandni dejavnosti, ki naj zagotovi plavalnemu športu pravo mesto.

To poročilo, ki ga je izdelala strokovna komisija plavalnega kluba Fužinar v sestavu J. Rodič, R. Pšeničnik in H. Medvešek, je bilo obravnavano na posvetu izvršnega odbora TKS Ravne in predsedstva ZTKO Ravne, na katerem je bilo sprejeto na znanje, oblikovani pa so bili tudi sklepi, ki bodo usmerjali nadaljnjo obravnavo problematike. S tem je začeto sistematično usklajevanje načrtovanja nadaljnjega razvoja, o katerem bomo v naslednjem obdobju še slišali in tudi pisali. Dejstvo je, da moramo razvoj plavanja podpirati in mu omogočiti še nadaljnji kvalitetni razvoj. Temu moramo posvetiti naše delo — ker to si plavalci zaslužijo.

s čim se ukvarjajo njihovi otroci v prostem času v taborniškem odredu, kar jim je bilo prej neznano, kakor tudi taborniška organizacija sploh. Tako je ravenski taborniški odred pod nazivom: »Koroški jeklarji« zoral brazdo uspeha v ledino težav. Članstvo je pričelo rasti. Izšolali so vedno več dobrih vodnikov, ki so znali cicibanom in pionirjem vcepiti ljubezen do narave, pridobitve naše NOB, kakor čuvati naše socialistične pridobitve ob morebitnem napadu na našo domovino v sklopu priprav v SLO.

V svoje vrste so vključili tudi vplivne ljudi, ki so znali na raznih zborih ali sestankih družbenopolitičnih organizacij prikazati taborniško dejavnost v pravi luči in po pomenu. Tudi šolski mentorji so uspešno dvigovali ugled taborniške organizacije. Tako so se v teh petnajstih letih menjavale generacije mladih. Mnogi so dorasli, odslužili so vojaški rok ali odšli v višje šole ali pa so se poročili in si ustvarili družino, vsem pa je morda le ostal lep spomin na prijetna doživljanja v naravi. Za njimi danes prihajajo vedno nove in nove generacije, ki jim je všeč življenje v neokrnjeni naravi.

Krona njihovega uspešnega dela je bilo razvitje taborniškega prapora v počastitev krajevnega praznika Raven in njihovega jubileja 10. obletnice ustanovitve odreda Koroških jeklarjev. S praporjem se lahko pohvalijo, saj je eden najlepših praporjev v taborniških organizacijah v Sloveniji, kateremu je botroval sindikat ravske železarne, za kar so jim ravenski taborniki zelo hvaležni.

Največji razcvet taborniške dejavnosti lahko zasledimo od 1970. leta dalje, saj je v celotni Koroški regiji pričelo dobivati taborništvo velik pomen. Poleg ravskega taborniškega odreda je bil zelo aktiven odred Severnih kurirjev iz Slovenj Gradca, ki je imel več vodov ali taborniških čet v celotni Mislinjski dolini. Tudi v Dravogradu je bil ustanovljen taborniški odred, v zgornji Mežiški dolini so okrepili svojo taborniško dejavnost v Mežici, Žerjavu in Črni. Tudi na Prevaljah je znova zaživela taborniška dejavnost, kot pred leti, ko je na Prevaljah deloval močan taborniški odred Modri Encijan. Levja zasluga, da je na Prevaljah zaživela taborniška dejavnost gre predvsem odredovi upravi ravskega taborniškega odreda, ki je nudil prevaljskim tabornikom vso kadrovsko, moralno in materialno podporo do njihove osamosvojitve.

Velika pridobitev za ravenski taborniški odred je bila v tem, da so pričeli z dobrim sodelovanjem s krajevnimi in družbenopolitičnimi organizacijami kot so ZK, ZZB, TKS in drugimi. Združeni z vsemi taborniškimi odredi koroške regije so na raznih spominskih obeležjih in spominskih svečanostih nastopili kot taborniške brigade in odšli po nekdanjih partizanskih poteh naše NOB na Koroškem in drugod in tako lahko spoznali tudi neznane kraje, v katerih so potekali hudi boji proti nacističnemu sovražniku in domačim izdajalcem ter se seznanjali s tradicijami naše NOB, kar bodo lahko s pridom uporabili pri SLO.

Kljub temu, da so se množično udeleževali raznih svečanosti in prireditve ob počastitvi 30. obletnice osvoboditve, so se množično udeleževali taborniških tekmo-

V jubilejnem vzdušju

Preteklo je petnajst let, odkar so se zbrali k ustanovnemu občnemu zboru takratni simpatizerji taborniške organizacije na Ravnah. Čeprav so na Ravnah delovali taborniki že prej, vendar niso bili še tako organizirani, lahko bi jih prištevali kot ljubitelje narave, saj so ob prostih dnevih ponavadi v času letnih šolskih počitnic, s svojimi šotori, kolikor so jih pač imeli, taborili v bližnji okolici. Imeli so stike s sosednjimi taborniškimi odredi v bližnji okolici. Že takrat so se udeleževali raznih taborniških tekmovanj, ki so jih prirejale druge taborniške enote, ki so bile takrat organizacijsko dobro utrjene in tudi močne po številu članstva in finančni plati. Eden od teh taborniških odredov je bil na Muti. Povedati moram, da je že takrat bilo med ravnskimi taborniki in taborniki z Mute dobro sodelovanje.

Po ustanovnem občnem zboru tabornikov na Ravnah je taborniška organizacija le pričela dobivati tisto pravo podobo. Čeprav je bilo treba mnogo storiti, kar ni bilo lahko, ker so pričeli takorekoč iz nič. Ni bilo šotorov ter druge potrebne taborniške opreme, tako, da so si morali to in ono stvar pač izposoditi, skratka bili so odvisni od dobre volje drugih organizacij ali društev. Dotacije, kolikor so jih kje izvertali, so bile zelo pičle. Da, treba je bilo veliko narediti in veliko so tudi naredili. Organizirali so dobro propagandno dejavnost odreda, kar je bilo nujno potrebno, saj mnogi krajani sploh niso vedeli, da tudi na Ravnah obstaja taborniška organizacija. Oglasna deska, prispevki v raznih časopisih in glasilih so obveščali javnost o delu in akcijah ravnskih tabornikov. Tako so bili tudi starši vsaj malo seznanjeni

vanj v taborniških spretnostih in veščinah ter bili vsakoletni prireditelji mnogoboja za medvedke in čebelice. S svojimi izurjenimi ekipami medvedkov in čebelic ter člani so tekmovali tudi na drugih področjih in republiških mnogobojih, kjer so dosegli odlične ali dobre uspehe. Skratka, bili so vseskozi zelo marljivi in delovni, zato jih je Zveza tabornikov Slovenije že trikrat proglasila za partizanski taborniški odred. Predlansko leto pa so dosegli z marljivim in požrtvovalnim delom veliko priznanje Zveze tabornikov Jugoslavije, in sicer zlati javorov list, ki ga podeljuje ZTJ najboljšim taborniškimi odredom Jugoslavije.

Da bi popestrili svojo dejavnost so ravenški taborniki že večkrat priredili več daljših izletov z avtobusi po raznih krajih lepe Slovenije. Marsikomu bo ostal v lepem spominu tudi lanski V. zlet Zveze Tabornikov Jugoslavije na Petrovi gori pri Zagrebu. Kljub temu da jim je zagodlo slabo vreme, niso zgubili vneme. Skupaj z drugimi taborniki iz vse Jugoslavije so vestno izpolnili vse naloge iz tradicij NOB in SLO, in ker je tekmovanje potekalo na zelo slabem terenu, je poleg znanja in veščin zahtevalo mnogo požrtvovalnosti in medsebojnega tovarništva. Z ramo ob rami so hrabro premagali vse težave in s tem postali bogatejši za prestane izkušnje. Presenečenje je bilo še večje, ko jih je obiskal predsednik IS Jugoslavije tov. Džemal Bijičič, ki je bil tudi pokrovitelj tega zleta tabornikov.

V lanskem poletju je bilo za ravenške tabornike zelo veselo, saj so ponovno razpeli svoja šotorska krila ob morju in sicer v Banjolah pri Pulju in kot so sami povedali, je bilo to taborjenje zelo pestro in zanimivo in kaj hoče še mladi človek več kot lepo vreme, kopanje v morju ter dobro in izdatno hrano ter prijetne večere ob tabornem ognju (žal so ti lepi dnevi hitro minili). Iz poročil odredove uprave je bilo razvidno, da je bil odred Koroških jeklarjev res aktiven, pa tudi finančna plat je bila zadovoljiva, kljub temu, da so morali nabaviti precej manjkajoče taborniške opreme. Zato niso manjkale pohvale raznih predstavnikov društev in družbenopolitičnih organizacij s katerimi taborniki dobro sodelujejo, saj je še mnogim ostal v le-

pem spominu jubilejni tabor na Lubasovem travniku pod Uršljo goro, kjer so taborniki z taborniškimi in partizanskimi pesmimi in recitacijami in kulturno umetniškimi točkami počastili svojo jubilejno 15. obletnico obstoja, na kateri so vsem udeležencem jubilejnega tabora v pomladnem dopoldnevu orisali kroniko svojega dela, obenem pa slovesno počastili tudi dan Tabornikov.

V razpravi, ki je bila res živahna, so ravenški taborniki opozorili tudi na slabe točke. Osredotočili so se na dejstvo, da zadnje čase vse več ljudi rado zahaja v naravo, vendar ti nedeljski ljubitelji narave, kot so jih imenovali taborniki, puščajo za sabo žalostno sliko. Z nepravilnim kurjenjem ognjev izpostavljajo nevarnost požarov, za sabo puščajo razne odpadke, v planinskih predelih trgajo in mendrajo planinsko floro, skratka v svoji nevednosti hote ali nehote uničujejo še zadnje ostanke narave, kar je še ostalo od industrializacije, ki vse bolj ruši življenjsko raven naše zibelke življenja. Zato je s strani predstavnika planinskega društva padel vspodbudljiv predlog, da bi morala ponovno zaživeti Gorska straža, ki bi z ostrejšimi ukrepi odločno stopila na prste tem skrajnejšem. Taborniki so tudi na preteklem občnem zboru (kot na prejšnjih) opozorili na težavo glede taborniške sobe, ki je vsekakor premajhna, saj meri komaj trikrat tri kvadratne metre in zadošča komaj še za shranjevanje taborniške opreme. Težave imajo tudi s kadri, saj so v odredovi upravi iz leta v leto isti ljudje, katerim je treba za dosežene uspehe pri prostovoljnem delu res čestitati vendar pa poiskati ali pomladiti odredovo upravo, kar bi prezaposlene starejše člane vsaj malo razbremenilo.

Dogovorili so se tudi za poživitev propagandne dejavnosti v odredu. In ob koncu jubilejnega občnega zboru podelili knjižne in druge nagrade dolgoletnim in marljivim članom odreda. Za dolgoletno delo je bilo nekdanjemu odredovemu starešini Jožetu Šulerju podeljeno posebno priznanje. Po tej svečanosti pa je sledil ogled razstavljenih fotografij, ki so udeležencem občnega zboru orisale dejavnost ravenških tabornikov v 15-letnem delu.

Karlo Krevh

Za 70-letnico Karlu Aberšku

Karel Aberšek je slavil 70. letnico. Ob tej priložnosti so se ga spomnili prevaljski pionirji in mu zaželeli še mnogo let zdravja in sreče. To voščilo ni bilo zgolj slučajno. Karel Aberšek — Pero je med mladino priljubljen. Vsako leto še najde čas, da pride med mlade in jim pripoveduje o partizanskih doživljajih tako zanimivo in po domače, kakor zna pripovedovati samo on. Mladina rada hodi z njim, ker jo razume. Na konferenci pionirske organizacije OŠ Franja Goloba je dejal.

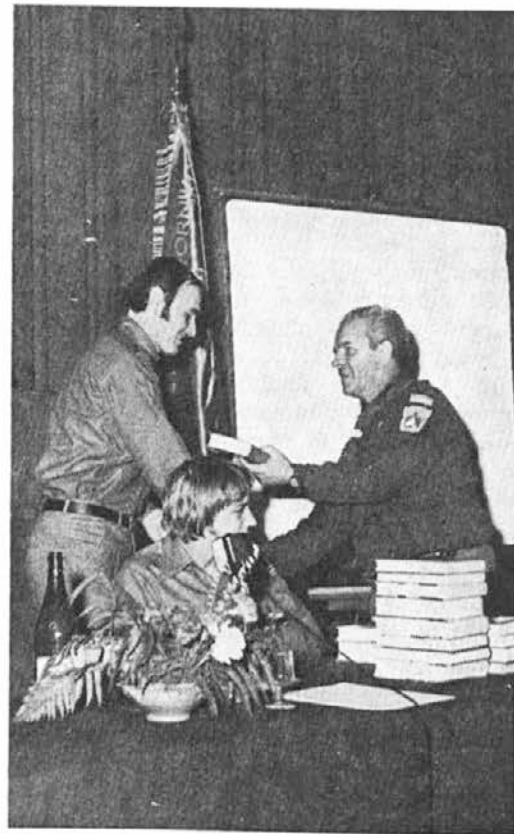
»Čudim se, kako zmorete vse to! Nekateri pa pravijo, da naša mladina ne dela. To ni res! Pri vašem delu vam želim še mnogo uspehov!« Na kratko in jedrnato je znal potrkati na mlada srca.

Na občnem zboru tabornikov pa je dejal:

»Vaša naloga je, da ne pozabite tistih, ki so dali svoja življenja za svobodo! Morate pa tudi čuvati in varovati naravo! Ne dovolite, da bi nekateri fantje brezvestno streljali ptice z zračno puško, ker bi bili brez ptic naši gozdovi mrtvi in zapuščeni!«

Vsako leto vodi Karel Aberšek tudi najmlajše po kurirskih poteh. Njegov korak je še trden in čvrst, marsikateri mlajši zaostane za njim. Mladi kurirčki pa hitijo pred njim in za njim ter nesejo pošto po nekdanjih kurirskih poteh.

Meseca januarja je šel s taborniki na Uršljo goro in jim pokazal, kje je imelo sedež okrožje za Mežiško dolino ter jim povedal, kako so v snegu partizani reševali drug drugega na Starotrški planini, kjer

Zasluzeno priznanje

so bili globoki zameti in je pihal s Pohorja ledeno mrzel veter...

Za njegovo 70. letnico mu stisnimo roko in mu želimo, da bi še mnogo let prihajal zdrav in zadovoljen med mladino in ji pripovedoval o borcih, ki so dali svoja življenja za domovino!

PARTIZANI KAKOR DOMA

Leta 1942 je moral Karel Aberšek s svojo družino na Macigojevo pod Uršljo goro. Bil je najemnik grofa Thurna, zato je moral trdo delati, da je prehranil svojo družino.

Prvi partizani so prišli k njemu v jeseni 1942 in so bili Matjaž, Marjetka in Pečnik iz Mežice. V letu 1943 je bila pri Macigoju partizanska javka. Pri tej hiši so se ustavljali kurirji, obveščevalci in terenci, ki so bili pri Aberšku kakor doma. Anton Ledinek — Lajoječa »žagmajster«, ki je hodil večkrat na Macigojevo pomagat delat, pravi, da so pri tej hiši partizani poleteli celo kosili in sušili seno.

Skoraj vsak večer so se na Macigojevem ustavljali kurirji, ki so prinašali iz doline pošto na okrožje za Mežiško dolino.

V jeseni 1943. leta je Karel Aberšek v bližini domačije uredil bunker, v katerem se je nekaj časa zadrževalo okrožje. Sled za partizani, ki so hodili v bunker, je zabil tako, da je gonil k potoku napajati živino.

Novembra meseca 1943 leta je bila na Uršlji gori velika nemška hajka. Nemci so prišli tudi na Macigojevo in se zadržali na kmetiji celo noč in naslednji dan, toda bunkerja niso odkrili.

Karel Aberšek pravi:

»Takrat je bila polna hiša Nemcev. Zjutraj prinese kurir sporočilo nemškemu poveljniku: obkolili in pobili smo vse partizane! Jaz grem k ženi v kuhinjo in ji pravim: »Veš kaj, Nemci so pobili vse partizane!« »Maj, maj,« pravi žena, »nič jim ne verjami! Ti si tako pozelenel, ko si to sli-

šal, da se boš sam izdal Nemcem!« »Na srečo je imela žena prav« je zaključil Aberšek svoje pripovedovanje.

POLICIJA JE TUKAJ

Bilo je 10. januarja 1944. leta. Karel Aberšek je dal partizanom vola, ki ga je odgnal Andrej Štajner — Tesar. On je šel zraven in pomagal vola ubiti in razkosati. Petdeset metrov od bunkerja so meso obesili, da se ohladi. Pleče je vzel s seboj da bi naredil klobase zase in za partizane. Na dvorišču ga je zakopal v sneg. Popoldan mu je rekla mati:

»Prinesi pleče, danes ne bo nikogar več k hiši!«

Družina se je spravila mlatit žito. V hiši pa je ostal Alojz Štajner — Riga in rezal meso za klobase.

Pri hiši so imeli psa, ki je trikrat zalajal, če so prišli partizani, če so pa prišli Nemci je že prej lajal pol ure. Karel Aberšek je tisti dan vodil konja, ki je gonil mlatilnico. Pes pa se je bal konja in je zato ždel v uti in bil tiho. Nenadoma pa se je z vrha vsulo osemdeset Nemcev. Prvi jih je zagledal dvanajstletni sin, skočil v hišo in dejal:

»Policija je tukaj!«

Alojz Štajner je v zadnjem trenutku skočil pod posteljo. Policija je vdrla v hišo in iskala partizane. Na srečo ni pogledala pod posteljo, pod katero je neslišno ležal. Kasneje je pripovedoval, kako mu je bilo, ko je več ur izpod postelje gledal nemške škornje. Aberšek je moral Nemcem prinesiti mošta in jabolk, na katere so planili kot otroci. Partizani ki so bili pri Obretanu ali pri Mokrem jopiču, so zagledali Nemce na Macigojevem. Slemnikov Gustl — Grega je začel proti Macigoju streljati da bi Nemce prestrašil, učinek pa je bil ravno nasproten. Nemce je streljanje razdražilo, da so postali kot sršenje gnezdo. Partizani so kmalu nehali streljati. Oficir je prišel k Karlu Aberšku in mu nastavil brzo-strelko na prsa:

»Še enkrat reci, da niso bili partizani pri hiši!«

Polica, ki je govoril slovensko in je verjetno prišel na čelu kolone, je dejal:

»Stari ne ve, ker je gonil konja!«

Del policije je poveljnik poslal proti Obretanu. Bil je sneg in kopnice. Ko je skupina policistov prišla v bližino izvira, je zagledala stopinje, zato se ni upala dalje in se je kmalu vrnila. Policisti so zagledali na mizi meso in so najprej zasliševali Aberška in nato fanta:

»Kdo je klal svinjo?«

»Sami smo klali,« je odgovoril fant.

»Ali so klali banditi?« so ga vpraševali naprej.

»Ne!« je odločno odgovoril fant. Obljubljali so mu tudi razne reči, če bo povedal po resnici, toda ničesar ni izdal. Takrat je stopil v kuhinjo policist in povedal:

»Tam ni svinjsko meso, ampak goveje. Kje si ga dobil?« je začel ostro zasliševati Aberška. Aberšek se je zadržal čimbolj mirno in jim je odgovoril.

»Meso smo dobili na Prevaljah na karte, ki smo jih hranili celo leto, da si lahko potem naredimo klobase za delavce, ki pridejo poleti delat na polje!« Tako se je Aberšek izmazal. Polovica Nemcev je v mraku odšla proti Mokrem jopiču in druga polovica v Kot in prenočila pri Ocvirku.

Karel Aberšek med mladimi

Še isto noč so pri Mokrem jopiču ubili Slemnikovega Gustla — Grega in Joža Počočnika.

ABERŠEK MORA V PARTIZANE

Ponoči je Karel Aberšek delal klobase, ker je mislil, da je nevarnost mimo. Na vsežgodaj zjutraj začne lajati pes. On je že krmil živino. Pogleda iz hleva na dvorišče, zunaj je bilo polno nemške policije. Najprej so šli gledat pod posteljo, kjer je prejšnji dan ležal Alojz Štajner. Nekdo jim je moral čez noč ali že zjutraj povedati, kam se je skrtil partizan preteklega dne.

»Ali hočete kavo?« je vprašal Aberšek poveljnika.

»Ne!« je ta zavpil. »Prinesi nam mošta!«

Prinesel jim je mošta in nato šel v hlev krmit živino. Čez nekaj časa prideta žena in Trezika v hlev in pravita:

»Vse je izdano! Nemci vedo, da prihajajo vsak dan k hiši banditi. Sosed je dejal Nemcem, da ni miru nobene noči več.« Takrat se je Aberšku posvetilo, kdo je Nemcem povedal, kje je bil skrit partizan. Sinoči mu je sam pravil, kam se je skrtil, da ga Nemci niso našli.

»Zdaj me bodo zaprli ali ustrelili!« je dejal Karel ženi in Treziki. Obe sta prebledeli. Takrat je zagledal mostnice in dejal: »Ne, ne bodo me dobili, tukaj notri se skrijem!« Dvignil je mostnice in skozi odprtino zlezal v gnojnično jamo. Ženske so pokrile odprtino in mostnice zagrnile z gnojem. Policija ga je iskala v hlevu, v kokošnjaku in svinjaku, na hlevu je vso seno prebodla z bajoneti. Zunaj je počila bomba, on je mislil, da so ubili domače, v resnici pa so od Obretana prinesli mrtva partizana ter jima pod glave nastavili bombe, da so ju popolnoma izmakazili. Do polnih popoldan so pekli klobase in pili mošt.

Ženo so zasliševali: »Kje je mož? Ti moraš vedeti za moža!« Ona je odgovarjala, da ne ve, kam je odšel. Ker niso od nje ničesar zvedeli, so jo odgnali s seboj in poslali v tabonišče. Isti dan so od Obretana gnali Lenčko in Ivanko, ki so ju poslali v Celovec in naprej v taborišče.

»Oglasi se zdaj, so že odšli!« je zaklicala Trezika, ki je Nemci niso odgnali. Aberšek je zlezal iz jame in se umil v škafu vode, vzel puško, ki jo je imel skrito v skednju in nato tri tedne zmrzoval v bunkerju, ki ga je imel onkraj Macigoja, da je postal od prehlada popolnoma trd.

Nekega večera je prišel domov. Trezika je zakurila v krušno peč, Karel je zlezal v peč in se je tako pregrel, da je izginil ves prehlad.

GRETO NESE V BUNKER

Karel Aberšek — Pero je bil član okrožja za Mežiško dolino. Kot partizan je marsikaj doživel. Najrajši pa pripoveduje zgodbe, v katerih je pomagal ljudem.

»Najbolj zadovoljen sem, da so se vse družine, ki sem jih z otroci vred spravil v partizane, vrnilo po osvoboditvi domov!« pravi zadovoljno Pero.

Iz Savinjske doline se je v najhujši zimi vračala z desetletnim Rudijem Ocvirkova Greta. Počasi in previdno je stopala naprej, ker je imela obe nogi poviti v ovčje kože, ker se zaradi ozeblin ni mogla obuati. Šli so čez planjavo. Spredej je šla partizanka, za njo Greta in za njima Rudi. Sneg na planjavi je bil krvav od bojev, ki so tod besneli pretekli dan. Partizanka ju je spremljala do Kosa, kjer je bila znana partizanska postojanka. Kosovi so vedno pomagali partizanom.

»Tako daleč sta prišla?« se je začudila Kosja, ko sta ji povedala, od kod prihajata. Za večerjo jima je dala kruha in mleka.

»Tukaj notri bosta zlezla čez noč!« jima je pokazala luknjo ob ognjišču v kuhinji.

»Tu vaju Nemci ne bodo našli!« Greta in Rudi sta zlezla v luknjo in si pripravljala ležišče, da zaspita.

Takrat nekdo potrka na okno. Zaslišala sta rahel znan glas:

»Odprite . . . !«

Kosova mati je hitela odpirat vrata, ker je po glasu spoznala partizana Pera.

»Za božjo voljo, koga imaš v hiši?« je vprašal. Kosova mati ga je začudeno pogledala. V trenutku je že mislila, da je ženska pod ognjiščem nemška vohunka.

Breze

»Koga?« je nekaj časa oklevala.

»Ne moreš mi tajiti,« se je nasmehnil. »Še sreča, da sem prišel nocoj k vaši hiši. Vse do hišnega praga vodi krvava sled. Če bi prišli Nemci, ne bi mogla utajiti, da nimaš partizanov v hiši!«

Kosja je povedala kdo je pri njej.

»Greta, pridi ven!« jo je poklical Pero. »Še nocoj morata od tod!« je Pero govoril Kosji, »ker so Nemci v bližini!« Greta je vsa vesela prilezla iz odprtine, za njo je prilezel tudi Rudi.

»Koga vidim!« se je nasmehnil Pero in dal Greti roko.

»Ne stisni me preveč!« ga je prosila Greta, ker je vedela kako močno stisne Pero roko, če se rokuje.

»Glej ga fanta, kako je zrasel!« je Pero potrepal Rudija po rami. »Zdaj je pravi partizan!«

Ko je videl, da Greta komaj premika noge, se je začudil:

»Zaboga, Greta, kaj je s teboj? Vse krvave imaš obveze.« Greta mu je na kratko povedala, kaj se je zgodilo in od kod prihajata.

»O, šele zdaj vem, zakaj je vodila krvava sled k hiši! Še nocoj moraš k Jurčku, tam bo bolj varno!«

»K Jurčku ne grem, ker ne morem bežati! Če pridejo Nemci, lahko pobijejo mene in vse domače!« Pero je dobro poznal Gretu, če je nekaj rekla, se ni dala več pregovoriti.

»No, dobro,« se je uklonil, »če si tako trmasta, te bomo dali v Rožankov bunker!«

»Nisem trmasta,« se je začela opravičevati, »kakor si rekel, ampak nočem spraviti družine v nesrečo!«

Poleg Pera je bil partizan Rus. Gretu in Rudija sta naložila na sani in ju peljala

nekaj časa po gozdu in potem zavila z njima v globačo. Partizan Rus je naložil na hrbet Rudija, Pero pa Gretu in sta ju nesla po potoku navkreber proti bunkerju, v katerem sta bila že Rožankova Ančka in Markov Miloš.

»Greta!« je vzkliknila Ančka.

»Glej jo, Rožankova Ančka!« je stopila Greta k njej in jo objela.

»Kaj se ti je zgodilo, da si prišla sem?«

je vprašala Gretu. Greta ji je po vrsti povedala, kaj je doživela.

»Zakaj pa si ti tukaj?« jo je nato vprašala.

»Ranjena sem bila v nogo!« se je otožno nasmehnila Ančka.

Pero in Rus sta se vračala iz bunkerja na teren. Za seboj sta vlekla vejo, da sta zabrisala sled do bunkerja.

Zvonko Robar

Stanko Arnold — najboljši trobentač

Oče in sin — oba živita z glasbo že od rane mladosti. Oče se z glasbo ukvarja že več kot 42 let, pa se je tega nalezal tudi sin Stanko, ki se je na glasbenem področju uveljavil še razmeroma zelo mlad.

Glasbeno šolo je najprej obiskoval na Ravnah, se potem vpisal na srednjo v Mariboru in končno na akademijo za glasbo v Ljubljani, kjer je že kot študent igral v slovenski filharmoniji. S svojo sposobnostjo in izrednim talentom je hitro napredoval in postal prvi trobentač tega orkestra. Kot študent akademije za glasbo je dobil tudi Prešernovo nagrado.

Letos februarja pa je bilo v Zagrebu tekmovanje mladih glasbenikov (do 30 let) iz vse Jugoslavije. Na tem tekmovanju je Stanko Arnold dosegel prvo mesto, kar pomeni, da je naš najboljši mladi umetnik na trobenti. Za nagrado je imel samostojen koncert z orkestrom zagrebške filharmonije v dvorani Vatroslav Lisinski. Neodvisno od tega, da je dosegel prvo mesto, pa je dobil še štipendijo iz Prešernovega sklada za izpopolnjevanje v Parizu, kjer sedaj študira pri v glasbenem svetu zelo znanem profesorju Delmotu.

Prijavil se je tudi za tekmovanje glasbenikov sveta, ki bo v južni Franciji v Toulounu konec maja. Zaveda se, da bo konkurenca huda, vendar pridno dela in upa, da bo dosegel soliden uspeh. Mi mu seveda želimo najboljšo.

Poleg vsega tega pa sodeluje tudi z ravenko godbo in kjerkoli že je, govori s ponosom o naših ljudeh in o našem kraju.

RIHARJEVA MAMA (BICA)

Kdo je ne pozna! Drobene, zgarane, na pogled krhke in slabotne kmečke ženice, ki ji s prijaznega od prestanega dela in trpljenja zoranega z globokimi gubami gosto prepredenega obraza hudomušno zrejo, žive, dobrodušne, materinske oči. Oči, ki so živo nasprotje telesu, kateremu se pozna teža 81 let, — let, ki so zahtevale in vzele vse kar je v življenju lahko sama ustvarila in dala. Te njene oči nam govore, da mora imeti človek, če hoče prestatati vse težave in skrbi močno voljo in veselje do življenja, biti mora skromen do sebe in dobrega srca za druge. Takšna pa je vedno bila in bo naša dobra Riharjeva mama!

Rok Gorenšek

Riharjeva bica

Več kot pol stoletja

Svojevrsten delovni rekord je dosegel moj stari oče Jurij Puh. Delal je namreč v tukajšnji valjarni 56 let, 5 mesecev in 20 dni. To je rekord, ki ga do danes ni še nihče presegel.

Rodil se je kot nezakonski sin Ivane Puh dne 24. aprila 1857 v Golavabuki — Šmartno pri Slovenj Gradcu. Kot 16-letni mladenič se je 10. aprila 1873 zaposlil v valjarni. Najbrž je začel delati kot tekač, sčasoma pa je napredoval in svojo delovno dobo končal kot preddelavec.

Ko je bil star 26 let se je poročil s tri leta mlajšo Antonijo Sakotnik. Poročni pričci sta bili usnjarski mojster Lorenc Hlady in tovarniški delavec Franc Kučer. Iz tega zakona so štiri otroci: Lorenc, Jožefa, Avgust in Marija. Slednji trije še živijo in so sedaj stari že nad 80 let.

Stanovali so v personalu nad nekdanjo tovarniško kantino, kjer je sedaj nova valjarna.

V tistem času so delavci delali še 12 ur dnevno. Šiht so menjali opoldan in ob polnoči. Da delavci ponoči ne bi zamudili dela, jih je hodil »buditi« nočni čuvaj. Močno je potrkal na delavčeva vrata, in ob tem zbudil vso družino.

Moj dedi je na delo vedno vzel kangljico čaja, ki je bil skuhan iz raznih zelišč, fig, rožičev in sladke korenine, ki jo je sam nabiral in pripravljaj. Zjutraj ali zvečer so mu morali nositi zajtrk ali večerjo v tovarno. Spominjam se, da sem šel večkrat zraven. Jedilnice v tovarni tedaj ni bilo, pač pa je bila za pečjo klop, ki je služila za počitek in tam se je tudi jedlo.

Imel me je zelo rad, zato sem ob takšnih priložnostih najprej moral jesti jaz, kar pa je ostalo je pojedel on. Posebno pozorno sem ga opazoval, kako je hodil s kalibrsko mero, kleščami in bojevko med žarečimi profili ter meril, nato pa zapisoval razne številke na črno tablo. Z zanimanjem sem tudi opazoval, kako so vroče železo vtikali v valje, ki je postalo vedno daljše in gibčeno ter se zvijalo kot kača.

Valjarna je bila mračna, nizka in zaprašena, ropot pa je bil takšen, da si moral že precej kričati, če si se hotel s kom kaj pomeniti. Ni čudno, da je po tolikih letih dela v valjarni postal skoraj gluha.

Brez dela ni znal biti. Po končanem ših-tu se je navadno odpravil v malo drvarnico. Tu je bilo njegovo drugo delovno mesto. Navadno je popravljaj dežnike ali pa vezal s tanko bakreno žico razne razbite krožnike, sklede, vaze in drugo. Delal je s tako natančnostjo, da so se mu vsi prav čudili. V tistem času so ljudje namreč še štedili na vseh koncih in krajih. Danes bi takšno posodo takoj odvrgli. Plačilo za takšno delo ni bilo veliko, zato pa je imel dedi vedno dovolj dela.

Včasih pa se je že navsezgodaj odpravil z »garami« v gozd, kjer je kopal korenine podrtih dreves, jih razcepil ter zvozil domov. Zelo je upošteval zdravilna želišča, zato jih je stalno nabiral in doma sušil. Vodi je seznam o tem zakaj in ob kakšnih priložnostih se kakšno zelišče uporablja.

Ves teden je pridno delal in skrbel za družino. Ob nedeljah in praznikih pa je že navsezgodaj vstajal, se precej časa ukvarjal z britjem in negovanjem brk in brade.

Ko se je olepšal se je odpravil v kakšno gostilno na golaž in pivo. Nato je odšel k drugi maši, seveda s takšno zamudo, da je prišel samo še k zadnjemu »žegnu«, vendar je njemu to zadostovalo.

Po kosilu je rad šel na kmete, posebno rad pa k Večku, kjer so včasih imeli kegljišče na prostem, da je kegljal. Rad je tudi vrigel karte. Ni čudno, da se je iz take-

Jurij Puh

ga pohoda včasih pozno domov vračal, kar spet ni bilo prav njegovi ženi. Pozimi se je vedno udeleževal streljanja na ledu na grofovem ribniku (sedaj DTK). Ker ni sovržil dobro kapljico, je vedno skrbel za to, da je bil kak sodček vina v kleti, za priboljšek pa sodček ruslov.

V gostilnah se je rad oziral za brhkimi »kelnarcami«, kdo bi mu to zameril.

Ko je nekoč zopet odšel v trg, mu je žena naročila naj pri mesarju kupi telečje meso. Ob povratku ga je vprašala, če je prinesel naročeno meso, on pa je zaradi naglušnosti vprašanje razumel narobe. V jezi je odgovoril »kaj me briga ta nova kelnarca«. S tem odgovorom pa se je seveda izdal.

Rad nam je pripovedoval o strahovih in raznih nesrečah v tovarni. Ne morem pozabiti, ko je pripovedoval, da je neki delavec v valjarni padel v veliko pogonsko kolo, ko se je vrtelo. Vsi so mislili, da od delavca ne bo nič več kaj ostalo. Ko pa so po dolgem času kolo le ustavili, je delavec sicer ves črn in zamazan, vendar čil zlezal iz kolesa.

Žena mu je v starosti 60 let umrla. Drugič se ni poročil več, pač pa mu je približno 20 let gospodinjala Marija Dežman.

Upokojil se je dvakrat. Prvič leta 1917, ko je imel 44 let delovne dobe. Za vestno delo je tedaj prejel državno odlikovanje.

Bil je vojni čas, on pa je bil za vojaško službo nesposoben, zato se je odločil, da se ponovno zaposli. Delal je še 13 let, nakar je 1. oktobra 1929 v starosti 72 let šel dokončno v pokoj. Kljub visoki starosti se je zelo rad vozil z motorjem ali avtomobilom, če je le bila za to priložnost.

Ko je obhajal 80-letnico, so mu svojci poklonili med drugimi tudi torto z napisom 80 let. Da bi ta napis čim dalje obdržal, je torto pač rezal tako, kakor se reže kruh.

Po smrti Marije Dežman se je leta 1940 iz personala preselil k nam v Habrovo hišo 61. Kljub dolgi delovni dobi je še 12 let živel kot upokojenec. Umril je leta 1941 v starosti 84 let.

Valjarji so ga ob številni udeležbi pogrebcev pospremili na zadnjo pot na pokopališče pri sv. Antonu v Guštanju.

Ker v kraju tedaj ni bilo več duhovnika, je pogrebne formalnosti opravil pokojni Juro Cvitanich st.

Jurij Puh je bil zelo dober, vesten in tovariški človek. Poznal je samo delo in zopet delo. Ljudje so ga imeli radi. Marsikateri domačin se ga še danes rad spominja.

Ervin Wlodyga

Zlata poroka zakoncev Grubelnik

Šele pred kratkim smo lahko zasledili v Koroškem fužinarju, da sta zakonca Krivec iz Žerjava praznovala diamantno poroko, ki je bila v Črni na Koroškem. V mesecu februarju, točno sedmega, pa sta si na matičnem uradu v Črni ponovno rekla »DA« ter si izmenjala poročna prstana po 50-letni zakonski zvezi zakonca Marija in Valentin Grubelnik iz Podpece.

Valentin Grubelnik se je rodil 7. februarja 1902. leta v Črni na Koroškem. Osnovno šolo je obiskoval zadnja leta v Črni. Po končani osnovni šoli se je šel učiti kovaških veščin ter se izučil za kovača. Zaradi pomanjkanja dela kmalu po prvi svetovni vojni je moral iskati zaslužek v Nemčiji. V tujini ni mogel ostati preveč dolgo, saj mu domotožje po svoji lastni domovini ni hotelo dati miru. Kmalu se je

vrnil iz Nemčije nazaj na Koroško in opravljal delo kovača vse do takrat, ko se je leta 1924 pri delu zelo težko ponesrečil. Delovna nezgoda mu je pustila posledico, saj je izgubil eno oko. Valentin je vedel, da mu bo slej ko prej pričelo pešati še zdravo oko. Leta 1947 mu je res pričelo pešati in tako je bil primoran, da se je leta 1948 invalidsko upokojil. Med drugo svetovno vojno Valentin ni mogel mirovati. Zvesto je pomagal pri boju za osvoboditev svoje domovine, ki jo je hotel okupator na vsak način osvojiti.

Danes je Valentin član ZB v Črni. Kljub njegovi delovni nezgodi in posledici se je rad odzval povabilu svoje žene in prijateljev iz PD Svoboda Črna ter zaigral tudi na odru.

Marija Grubelnik se je rodila 16. junija

Zakonca Grubelnik

1901 v Črni. Že leta 1906 je skupaj s svojo materjo in brati odšla v Nemčijo, kjer je tudi obiskovala osnovno šolo. Že v rani mladosti, med prvo svetovno vojno, se je morala zaradi pomanjkanja denarja zaposliti. V tistem času v nemških tovarnah ni bilo dela za ženske. Če je hotela kaj zaslužiti, je morala opravljati moška dela. Kljub težkemu delu je precej časa ostala na delu ter je s skromnim zasluženim denarjem le lahko pomagala vzdrževati svoje tri brate in mater. Sčasoma je tudi Mariji postalo moško delo pretežko. Zapustila je tovarno ter začela delati pri bogatejših družinah. Tudi Marija je pri srečanju občutila skupno s svojimi brati in materjo domotožje po svoji domovini. Iz Nemčije so se vrnila leta 1925 v Črno. Že med bivanjem v Nemčiji sta se spoznala s Valentinom in se v letu 1926 tudi poročila. Prišla so leta, v katerih je bilo mnogo pomanjkanja. Med narodnoosvobodilno borbo je Marija skupno s svojim možem nudila partizanom vso pomoč kolikor je bilo v njeni moči. Spoznala je, da je bilo partizanom večkrat potrebno dobro obveščanje, včasih pa tudi zaščita. Vse to sta jim oba z Valentinom večkrat nudila, kljub temu, da sta vedela kaj s tem tvegata.

Mariji in Valentinu se je v zakonu rodilo 11 otrok. Danes sta že praded in prababica trem pravnukom. S pomočjo svojih otrok sta si lahko odkupila od rudnika Mežica skromno hišo. V njej še danes prebivata in v njo se zelo radi vračajo tudi vsi otroci. Kljub delu, ki ga je imela Marija veliko s svojo družino, je bila vse od

leta 1945 do 1966 občinski odbornik RK. Precej let je bila Marija tudi predsednica AFŽ in občinski odbornik. Ob 70-letnici rojstva ji je društvo ZB podelilo posebno priznanje.

Danes oba slavljenca živita v svojem skromnem domu v Podpeci. Najsrečnejša sta seveda takrat, kadar ju obišejo njihovi otroci, in takrat, ko okrog njune hiše skačejo pravnuki in vnuki.

Na matičnem uradu v Črni je slavljenca ob 50-letni zakonski zvezi ponovno poročil predsednik občinske skupščine Rudi Vrčkovnik, ki je med drugim dejal:

SPOŠTOVANA SLAVLJENCA!

Odločila sta se, da danes ponovno potrdita vajino odločitev izpred 50-tih let, da v krogu svojih dragih proslavita svoj zlati jubilej, 50-letnico vajinega skupnega življenja.

Vajin zlati jubilej je za nas vse velik in pomemben dogodek. Štejem si v čast, da vajino zlato poroko v imenu družbe sklenem in potrdim.

Spoštovana slavljenca! Vajina življenjska pot in vajino skupno življenje je napisan roman. Moj namen ni, da bi na današnjem slavlju načeljal njegova poglavja, še manj, da bi pisal njegove strani. Povedati pa bi želel le to, da sta naša občana, ki vaju odlikujejo vse tiste človekove lastnosti, ki oblikujejo lik poštenega, humanega, delovnega in predanega človeka naše družbe. Življenje in delo vaju je oblikovalo, znala sta se izogibati vsemu

tistemu, kar bi bilo v škodo vajini osebnosti, kar bi vaju odtegnilo od vajine sreče, predanosti in pripadnosti poštenega delovnega človeka, ki ljubi svojo domačo grudo in svojo domovino. Že od mladih nog sta spoznala vse težave, ki spremljajo delavca v družbi, v kateri je oročan osnovnih pravic, predan na milost in nemilost izkoriščevalski družbi in njenemu kapitalističnemu redu.

Občutila sta mrzel objem tujine in okusila njen grenak kruh. Doživljala sta dneve domotožja in neizmerne hrepenenja po domačem kraju. Vrnila sta se, se spoznala in začutila, da sta drug drugemu potrebna. Ljubezen je vaju združevala in navezovala ter vaju 8. februarja 1926 pripeljala v zakonski pristan. Ustvarila sta si družino, mož Valentin je vihtel težko kovaško kladivo v rudniški kovačiji, da je zaslužil za preživljanje svoje družine. Žena Marija je vodila gospodinjstvo in obračala vsak dinar, da ste shajali. Skromno a pošteno je bilo vaše življenje. Mnogo truda in odrekovanja je bilo, pa ste bili vseeno srečni. Ničesar vama ni bilo pretežko, ničesar žal, samo da je bilo za dom in družino, pa najsi je bilo odrekovanje še tako veliko. Mož Valentin je veljal za naprednega, saj je od leta 1921 do 1931 predsedoval delavskemu društvu »Svoboda« v Črni, prepojen s socialistično mislijo in predan idejam delavskega internacionalizma. Tudi žena Marija se je vključila v društveno življenje in delovala v šolskem podpornem društvu. Vajina velika radost je bila igranje na amaterskem odru Svobode. Na ta čas vaju veže veliko doživetega in lepih spominov. V tih skromni sreči je teklo vaše družinsko življenje v Podpeci. Skalila ga je druga svetovna vojna in okupacija. Že zelo zgodaj sta spoznala narodnoosvobodilni boj in cilje osvobodilne fronte slovenskega naroda. Po svojih močeh sta podpirala narodnoosvobodilni boj in delovala kot aktivista osvobodilne fronte. Veliko skrbi in strahu ste prestali preden je prišel težko pričakovani dan, svoboda in pričetek novega življenja v novi domovini. Sreča v vaši družini je zopet topleje in svobodneje zasijala. Vajinih 11 otrok, ki sta jih vzgojila in spravila h kruhu, je dokaz vajine moči in odpovedovanja, vajinega hotenja, vajine ljubezni. Kadarkoli se ozreta nazaj v svoje življenje naj vaju navda ponos na vajino življenjsko pot, saj vsi vemo, da je bilo vajino življenje kljub težavam, življenje dveh poštenih in predanih ljudi. Vajina življenjska pot je pot uspehov in priznanj, spoštovanja, zaupanja in ljubezni. Vajini otroci, vnuki in pravnuki so ponosni na vaju. Radi vaju imajo in radi se vračajo k vama, radi so z vama. V vajinem zakonu sta spletla gnezdo, ki ne bo nikoli prazno. Vanj se vračajo otroci, vnuki in pravnuki. Srečni so pri vama in vidva ob njih. To je dokaz ljubezni in toplote vajinega doma, vzgojnosti vajine besede in neštetihi vezi, ki se v tisočerihi nitkah prepletajo med vama in vajinimi otroci.

Sedaj, ko v jeseni življenja ne moreta več aktivno delovati kot nekoč, ne imejta občutka, da sta nepotrebna in odveč. Naredila sta veliko, zaslužila sta počitek in mirno jesen življenja. Hvala vama za vse,

kar sta doslej storila. Želim vama čimveč sreče v krogu vajinih dragih.

Dovolita, draga jubilarita, da vaju zaprosim in povabim, da vstaneta in si zamjenjata zakonska prstana in s tem ponovita in potrđita odločitev zakonske zveze, za katero sta se odločila pred petdesetimi leti.

V imenu Skupščine občine Ravne na Koroškem in v lastnem imenu vama is-

kreno čestitam ob zlatem jubileju, želim vama še mnogo srečnih in skupnih dni v krogu vajinih dragih, mnogo zdravja in da bo vajina jesen življenja čimbolj srečna. V spomin na današnjo svečanost prejmita od Skupščine občine to spominsko darilo.

Obema slavljenčema ob zlati poroki čestita tudi naše uredništvo.

F. Rotar

Franc Štruc — „naš dedi“ 70 let

Ni še dolgo tega, kar je praznoval 70-letnico svojega rojstva »Naš dedi« — Franc Štruc, ki ga tako kličemo zaradi njegove dobrote, prijaznosti in preudarnosti.

Tako, kakor vsi naši starejši ljudje je tudi on v teh 70 letih svojega življenja moral veliko prestati in tudi marsikaj prenesti, kar bo najbrž našemu mlajšemu rodu, našim otrokom in vnukom ostalo prihranjeno.

Franc Štruc

Naprosil sem ga, da bi kaj povedal o svojem življenju, o življenju delavca, dni-narja, »štantmana«-najemnika, tesarja in tovarniškega delavca, ter pomočnika partizanov.

Takole mi je povedal: »Rodil sem se 15. oktobra 1905. leta v Starem trgu pri Slovenj Gradcu očetu in materi delavskega porekla. Osnovno šolo sem obiskoval v Donawitzu v današnji Avstriji, kamor smo odšli z očetom, ko je tam dobil delo. V Jugoslavijo smo se vrnili šele po njenem nastanku leta 1918. Po vrnitvi sem bil najprej pastir 3 leta pri svojem očetu, ki je bil najemnik- »štantman« posestva pri Brezniku na Selah. Pozneje sem bil za hlapca pri raznih kmetih vse do svojega 20. leta, ko sem moral v vojsko. Ko sem vojsko odslužil, sem se v Starem trgu prvič oženil. Z ženo Frančiško sva se lepo razumela, rodilo se nama je 6 otrok, žal sta nama dva umrla, žena pa mi je umrla 1953. leta. Vsa leta stare Jugoslavije sem delal kot kmečki delavec-dniinar, kot gozdni delavec-tesar. Sekal sem les, kakor se je tedaj reklo tistemu, ki je znal sukati »cimranko in puntako«, kakor so se imenovala težke sekire za obdelovanje tesanega lesa, ki je bil tiste čase najbolj iskana roba za prodajo.

Druga svetovna vojska me je našla (po vrnitvi iz jugoslovanske vojske, ujetništvu v Nemčiji sem se izognil) — kot najemnika-štantmana pri Vacouniku na Vrheh-Selovcu. Toda že leta 1943 sem se spoznal

in povezal z NOB. Povezal pa me je »Jamski Polda«-Eberle, ki je pozneje padel pri Lubasu. Postal sem partizanski zaupnik in oskrbnik manjše partizanske bolnišnice, v kateri je bilo lahko naenkrat do osem lažjih ranjencev in bolnikov. Kraj za bolnišnico sem našel sam. Tudi bunker zanj sem s pomočjo partizanov postavil sam. Moja naloga je bila, skrbeti za varnost bolnišnice in bolnikov ter ranjencev in skrb za hrano. Poleg tega pa sem moral prenašati ranjence v bolnišnico.

Pot je vodila po vodi kakih 20 minut hore, nato pa še 30 m visoko v skalovje, kjer je bil bunker. Za bolnike in ranjence sem v glavnem skrbel sam, tudi hrano sem jim dajal sam.

Vesel sem, da v moji bolnišnici ni nobeden umrl, tudi Nemci je vseskozi do konca vojske niso odkrili, tudi izdaje ni bilo nobene.

Da je vse res, kar ti pravim, lahko potrđi tov. s partizanskim imenom »Zvone«, ki še živi v Slovenj Gradcu. Ta se je v moji bolnišnici zdravil 3 mesece. Če je bila zares potrebna bolj strokovna pomoč, tedaj je prišel rajni Smonkarjev Kristl — Pori Kristijan, ki je bil v Slovenjgraški bolniš-

nici strežnik, in mi prinesel injekcije. Druga zdravila pa sem nabavljal in jih po navodilih dajal bolnikom sam.

Le enkrat sem se močno prestrašil, to pa je bilo doma v hiši. Pri meni sta bila ravno dva partizana, ko so se nenadoma pojavili Nemci in obkolili hišo. V zadnjem hipu se mi ju je posrečilo skriti v skrivališče, ki sem ga imel v spalnici pod podom, na katerem je stala zakonska postelja, in tako Nemci tudi tokrat niso nikogar dobili.

Po koncu druge svetovne vojne pa sem se preselil iz Sel v Kotlje. Leta 1947 sem se zaposlil v železarni Ravne, kjer sem delal v livarni skozi do upokojitve leta 1962. Tako sem spoznal tudi življenje tovarniškega delavca, ki se pa seveda sedaj po vojni ni več dalo primerjati s tistim izpred vojne. Ker sem se počutil še »mladega« in to sem tudi bil, sem se leta 1955 poročil z Micko Zdovc, vdovo po Rožankovim Anzonom, s katero pa sva že tudi preživela skupaj 20 let lepega zakonskega življenja.

Vesel sem in zadovoljen, da se z ženo in družino dobro razumemo, pa tudi oboji, — njeni in moji otroci se dobro razumejo med seboj. Isto velja za sosede. Najrajši pa imam seveda svoje vnuke, ki jih je vedno več na obeh straneh. Ti so mi vse! In po svojih močeh jim skušam biti »najboljši dedi«, kolikor se mi pač seveda to posreči!

Na kraju bi rad le še to, da je naša mladina danes res lahko srečna, zato bi želel, da bi bili ta mladi malo bolj resni, kajti življenje je lahko tudi zelo kruto, kakor je že bilo. Zato želim mladini predvsem to, da bi bilo vedno tako lepo kakor je danes, da bi bila vedno mir in svoboda na svetu!

Tej Vaši želji »Dragi dedi« se tudi mi pridružujemo in vam kličemo »Še na mnogo zdrava leta«.

Rok Gorenšek

Obvarujmo dolino pred požari

Kaj še danes pomeni Mežiška dolina? Tako se danes lahko sprašuje marsikateri občan. Res da je lahko Mežiška dolina ponosna na svojo industrijo, ki je znana v svetu. Njena mogočna industrija pa ne more poplačati in povrniti vsega tistega, kar je dolina v zadnjih nekaj letih izgubila. Izgubila je zelenje, svojo lepoto. Izgubila je vse tisto, kar danes v tako onesnaženem svetu pomeni veliko bogastvo.

Iz dneva v dan postaja zgornja Mežiška dolina bolj podobna Krasu, saj sta bregova, ki se dvigata nad reko Mežo, popolnoma ožgana in gola. Le tu in tam se še vidijo ožgana stebila nekoč mogočnih smrek in macesnov.

Poglejmo si malo bliže kaj se je zadnja leta dogajalo v zgornji Mežiški dolini. V zadnjih nekaj letih je morala prestati pravi ognjeni pekel. Ognjena stihija je gornji del doline v celoti spremenila. Nekoč mogočna zelena pobočja nad reko Mežo pod Matvozovim, Šumahovim in Mučovim so postala po velikih požarih ožgana in pusta. V nekaterih predelih sta se v dolino že začela spuščati zemlja in ožgano kamenje. Erozija je iz dneva v dan močnejša, saj zemlja nima več svoje opore.

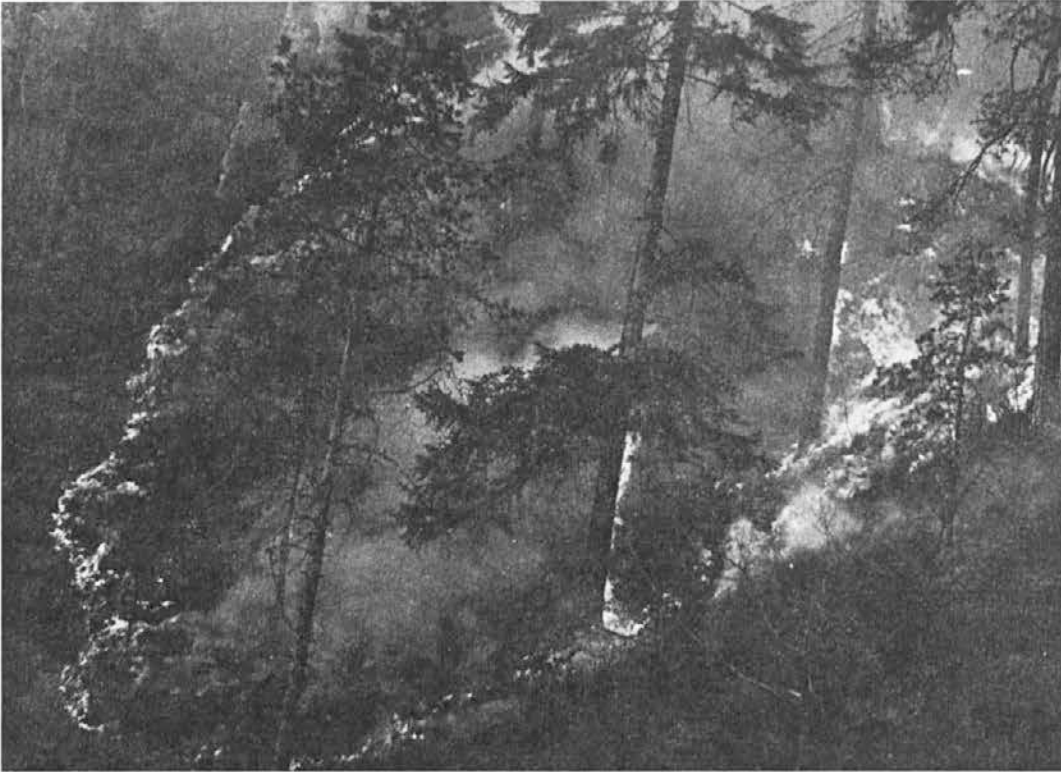
Tako je danes poročilo o življenju v

zgornjem delu Mežiške doline. Ali lahko še kaj poslabša že tako slab položaj? Lahko, če prebivalci Mežiške doline ne bodo sami tisti čuvaji svojega okolja. Še hujše se lahko zgodi z njihovo dolino, če bodo pustili, da jim lahko vsak zažiga in uničuje še tisto malo zelenja.

Smo v pomladi in blizu dneva, ki bi mu lahko rekli že obletnica uničujočega pohoda tistega, ki je zadnja leta Mežiški dolini in občanom zadal tako težke rane, ki jih bo težko ozdraviti. Morda bi bilo prav, da se že sedaj vprašamo, kaj nam je storiti, da se ne bo povrnila spet tista ognjena stihija, ki je zadnja leta spremenila dolino.

Na Ravnah smo se pri občinski gasilski zvezi pozanimali, kakšni so ukrepi, da se ne bi ponovilo preteklo leto. »Zaradi zelo suhe zime, je obstajala zelo zgodaj nevarnost gozdnih požarov. Seveda je bila vsa sreča v tem, da smo zadnje zimske dni le dobili malo snega, ki je napeto stanje popravil,« nam je pričel pripovedovati poveljnik občinske gasilske zveze, višji gasilski častnik Vlado Vališer.

Da bomo lahko zagotovili in obvarovali vsaj tisto, kar je še ostalo na pobočjih in strminah nad reko Mežo, je nujno, da

Ogenj na neusmiljenem pohodu

vsi prebivalci v zgornjem delu doline le pridejo do spoznanja, da lahko le oni sami, ki živijo tam, obvarujejo okolje pred požari.

Občinski štab za civilno zaščito je že opozoril vse delovne organizacije v zgornji Mežiški dolini, ki so zadolžene za zaščito gozdov, da morajo storiti vse ukrepe, da ne bo ponovno prišlo do gozdnih požarov. Oblikovale so se tudi že stalne straže občanov in delovnih ljudi gozdarstva. Pri teh stalnih stražah so pomembno vlogo dobili tudi mladinci planinskih organizacij naše doline, saj ti največ hodijo v planine.

Občinski štab za civilno zaščito je skupaj z gasilsko zvezo ukrenil da bodo v

šolah poučili otroke o nevarnostih gozdnih požarov.

»Vsekakor je najbolj uspešna obramba proti ognju dobra preventiva. Ta pa je žal zadnja leta v zgornji Mežiški dolini precej popustila. Zaradi resnega položaja, ki je v teh suhih dneh spomladi nastal po vsej dolini,« je še povedal poveljnik občinske gasilske zveze Ravne Vlado Vališer, »je do nadaljnjega prepovedano uporabljati odprti ogenj in zažigati suho travo.«

To je le nekaj nasvetov, kako bi naj zavarovali našo dolino pred zažiganjem. Seveda vse to ne more pomagati, če ne bomo vsi občani čutili potrebo, da si zaščitimo okolje, v katerem živimo. F. Rotar

Jeklova mama

Koprivna se koplje te dni v soncu in svetlobi — zakaj vigred prihaja tudi v našo koroško deželo. Zopet bo pognalo mlado brstje, zacvetele bodo cvetlice in ptički bodo zapeli in veselo cvrčali. Vsa narava se bo zbudila in zaživela v novem življenju in v novi lepoti. Le Jeklove mame več ne bo med nami, da bi nas kot že tolikokrat poprej pozdravila in nam rekla prijazno besedo, kadar nas bo pot zopet pripeljala do Jeklove domačije visoko nad dolino čisto na meji, do domačije, ki ji gre »sloves« druge, če ne kar prve najvišje ležeče kmetije v Sloveniji.

Ja, prav zares dragi pogrebci, svojci, prijatelji, znanci, sosedje in sorodniki pokojne Jeklove mame. Bilo je zares kot da je zahrnel s Pece ali Olševe plaz spomladanskega topečega se snega v dolino, tako nas je presunilo in zadelo, ko so zvonovi pri sv. Jakobu v Koprivni turbno zapeli in nam naznanili, nam potrdili bridko resnico, da je res, da je zares odšla in nas pustila v teh prelepih vigrednih dneh same, v žalosti in bolečini.

Rajno Jeklovo mater smo vsi predobro poznali, zato dovolite, da ob njenem zad-

njem slovesu, tu ob njenem odprtem grobu, povem, da je bila pridna, skrbna, dobra kmečka žena in mati, ki je z vsem srcem, z vsem žitjem in bitjem visela na svoji zemlji, svoji grudi, in to na meji, visoko v planinah. Celih 74 let dela in trpljenja, dve svetovni vojski in še težave ter žalost po osvoboditvi ter ne vem kaj še vse, je preživela na tem tako ljubljenem koščku zemlje, skrbeča za dom in gospodarstvo do zadnjega svojega diha.

Dovolite mi, da se ji v imenu bivše črnske Kmetijske zadruga, veliko bolj pa še v imenu sedanje Kmetijske zadruga na Prevaljah, iz srca in iskreno zahvalim za vsa leta dobrega, poštenega in zvestega sodelovanja. Gledala je naprej v življenje. Gostilna in kmečki turizem, ki se ga je lotila pred leti, so temu dokaz. Le žal, da ji je preurejanje hleva in s tem specializacija ter usmeritev kmetije v še večjo proizvodnjo pretrgala smrt.

Dragi pogrebci! Kaj naj vam še rečem v slovo! Le to, da je bila rajna Jeklova mama mejnik — mejnik na meji in steber v naših hribih in gorah, steber kakršnih je vse manj in manj v naši domovini. Biti pa

bi jih moralo, teh stebrov, še veliko, veliko več, da bi ostal ta prelepi slovenski gorski svet živ in naš, da bi ohranjal naš slovenski rod še stoletja naprej, kakor ga je stoletja nazaj!

Draga Jeklova mama! Najlepša vam hvala za vaše sodelovanje z zadrugo, za vse vaše delo in trpljenje v življenju. Počivajte mirno v vaši tako srčno ljubljeni, slovenski, koroški, koprivski zemlji. Počivajte v njej mirno in naj vam bo lahka.

Hčerkam Anici, Katki in Gretki, sorodstvu, sosedom, znancem in prijateljem ter vsem, ki ste Jeklovo mamo spremili na njeni zadnji poti, pa izrekam iskreno sožalje.

Rok Gorenšek

Zima

Ko smo proti koncu le dobili kolikor toliko zimsko vreme in je zapadlo v naših krajih vsaj nekaj snega v posebno veselje predšolskih in šolskih otrok, sem se tudi jaz spomnil mojih mladih šolskih let, ki sem jih preživel v letih 1909 do 1914, (potem pa se je začela prva svetovna vojna) — rojen sem bil namreč leta 1903 — in ko sem obiskoval drugi razred slovenske osnovne šole na Farni vasi, na Prevaljah, je bila tedaj samo nemška šola, in pesmi kate-re smo se v letu 1910 učili in jo prepevali v šoli. Glasi pa se takole:

ZIMSKI DAN

Solnce se od daleč skriva,
vrana leta okrog hiše
tanek veter zunaj piše
tla pa debel sneg pokriva.

Tam na klancu je vse živo
vkup so iz vasi otroci
vsak sani v premrli roci
vozi in drži se krivo.

Starec zre iz gorke hiše
in spomin se mu posili
dni premišlja, ki so bili
in na tihem solze briše.

Alojzij Mager

KMET

Ko prišel sem na revni svet
usoda je dejala,
od tega živi rojen kmet
kar ti bo zemlja dala.

Niso položili me
v posteljco postlano,
v svilo niso deli me
z zlatom pretkano.

Nesli so me na polje
me v poljske rože deli,
s klasjem zagnili me
in uspavanko zapeli.

Tako sem zrastel trden kmet
in ljubim te goreče,
ti rodni moj in dedni svet
prepoln si tihe sreče.

M. Potočnik

Skrb za zdravje

(razgovor s primarijem dr. Janezom Platzerjem)

»Skrb za pljučne bolnike v Mežiški dolini sega daleč pred drugo svetovno vojno. Že leta 1920 je danes že pokojni zdravnik Adolf Ramšak v Črni na Koroškem ustanovil enega prvih protituberkuloznih dispanzerjev v Sloveniji. Vse od leta 1920 do leta 1950 je doktor Adolf Ramšak uspešno nadaljeval raziskave v prid delovnega človeka, saj je zmeraj le on bil najbolj izpostavljen nezdravemu delu v topilnici, v Žerjavu ali na Ravnah,« nam je ob obisku pričel pripovedovati primarij dr. med. Janez Platzer, specialist za pljučna obolenja in TBC dispanzerja na Ravnah.

Doktorja Janeza Platzerja smo obiskali zato, da nam bi povedal, kako zdravi smo občani Mežiške doline. Danes se v Mežiški dolini spet srečujemo še z večjim povzročiteljem pljučnih obolenj. Naša dolina postaja iz dneva v dan vse bolj onesnažena in nezdrava. V vseh povojnih letih se je industrija zelo močno razvila, kar pa ima za posledico, da je morala »nekoč zelena dolina« dati delež sebe za obstoj industrije. Danes morajo naši ljudje delati v zelo zaprašenih proizvodnih dvoranah topilnic, livarn, čistilnic in še bi lahko naštevali. Ti ljudje morajo dan za dnem vdihavati strupene pline, ki še kako vplivajo na zdravje delavcev. Prav zaradi tega smo poprosili dr. Janeza Platzerja za kratek razgovor.

Zakaj je ravno zadnje čase tolikšna skrb za delavce Mežiške doline predvsem v pogledu pljučnih obolenj?

»Z ozirom na različnost industrijskih panog v Mežiški dolini kot so: rudnik Mežica, železarna Ravne in lesno predelovalna industrija obstaja mišljenje, da delavci v teh delovnih organizacijah pogosteje zbo-

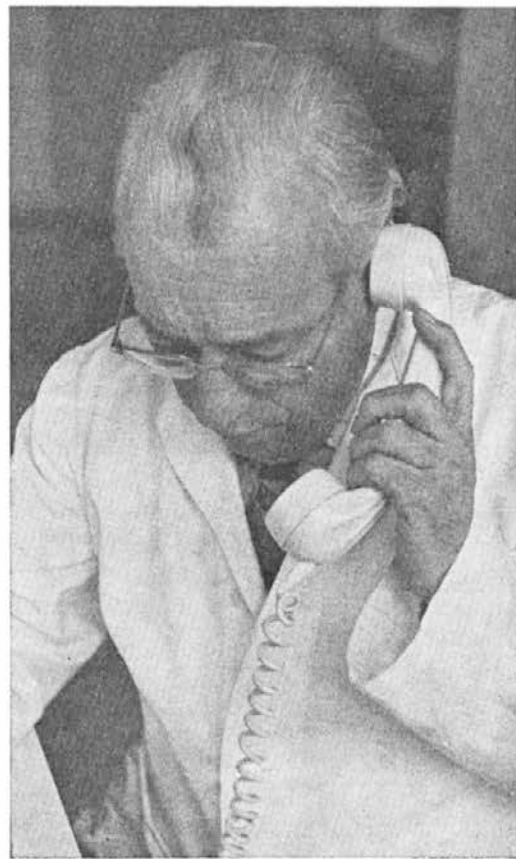
lijo za pljučnimi boleznimi, kakor pa delavci, ki delajo v manj težkih panogah industrije. Dovolj je že, da spoznamo delo topilca v Žerjavu in na Ravnah, delo livarja, čistilca, gozdarja in rudarja, in ugotoviti moramo, da so ti delavci veliko bolj izpostavljeni bolezenskim vplivom.«

Kaj opažate pri svojem delu. Ali je še zmeraj ogroženost tuberkuloze v Mežiški dolini ali pa je ta bolezen v zatiranju?

»Z nenehnim izboljšanjem življenjskega standarda in nenehne rasti zdravstvene prosvetljenosti prebivalstva in končno boljše zdravstvene službe lahko z zadovoljstvom ugotavljamo, da je pljučna tuberkuloza na našem področju v stalnem upadanju, vendar pa še zmeraj ni dosegla tiste stopnje, da bi lahko govorili o iztrebljenosti te bolezni. Na drugi strani pa nenehno počasno narašča število drugih pljučnih obolenj, ki so posledica vedno hujšega onesnaževanja človekovega okolja in človekovih razvad. Tu predvsem mislim na vplive industrijskega dima in na samo kajenje. Zaradi tega predvsem opažamo porast bolnikov s kroničnim pljučnim katarjem in pljučnim rakom.«

Kakšna je predvsem vaša preventivna dejavnost?

»Naš osnovni cilj je predvsem zgodnje in še pravočasno odkrivanje naši službi še nepoznatih bolnikov in nadalje zdravljenje že poznanih pljučnih bolnikov. Precej naša služba naredi z raznimi obsežnimi akcijami preventivne dejavnosti. Tu predvsem mislim na redno občasno fluorografiranje prebivalcev in zaščitno cepljenje pred tuberkulozo od novorojenčkov do absolventov srednjih šol. Preventivne akcije imamo tudi skupno z dispanzerjem za medicino dela našega zdravstvenega doma. Z njimi

Prim. dr. Janez Platzer

redno opravljamo preventivne zdravstvene preglede zlasti tistih delavcev, ki delajo na takšnih delovnih mestih, kjer je večja nevarnost pljučnih in drugih obolenj.«

Kaj vi kot zdravnik specialist za pljučne bolezni svetujete občanom Mežiške doline za njihovo boljše zdravje?

»Celotna zdravstvena služba in sami prebivalci bi morali imeti stalno skrb, da bi ta naša dolina postala zopet zelena, kot je bila nekoč. To naj bi bila naša prva skrb. Kot pljučni zdravnik pa bi svetoval, da bi iz Mežiške doline za vselej odpravili prodajalne cigaret.«

Kako ste zadovoljni z delovnimi pogoji v vašem dispanzerju?

»Moram reči, da sem z delovnimi pogoji zelo zadovoljen. Na Ravnah imamo velike in funkcionalne ter sodobno opremljene delovne prostore. Z rentgenskimi aparati, ki so nam na razpolago, lahko opravimo najzahtevnejše posege pri slikanju pljuč. Ob koncu minulega leta smo dobili tudi sodobni inhalacijski aparat. V zelo moderno opremljenem fiziološkem laboratoriju dispanzerja za medicino dela lahko napravimo najzahtevnejše funkcionalne preiskave pljuč. Kar pa nas je še posebej razveselilo, da te dni v naši rentgenski temnici montirajo avtomatično razvijalno omaro iz katere bomo lahko v eni minuti dobili gotovo rentgensko sliko.«

In vaša želja?

»Želim si, da bi na Ravnah še izpopolnili in razširili naš dispanzer. Pri predstoječi fluorografiji, ki bo meseca junija v Mežiški dolini, si želim, da bi bilo odkritih čim manj tuberkuloznih in rakastih bolnikov. In končno si še želim uspešen zaključek integracijskega procesa zdravstvene službe v Koroški regiji.«

Besedilo in foto: F. Rotar

Pri izdelavi modelov

NJEN ROJSTNI DAN

Deževalo je. Le predvčerajšnjim je še sijalo sonce. Danes je njen rojstni dan. »Pospravi sobo! Poribaj tla v kuhinji, na balkonu, v predsobi! Pobriši prah!« je donel ukazovalni glas njene mame. »Pojdi mi pomagat nakositi trave za živino! Potem odkidaj gnoj in nastelji! Jaz imam že itak čez glavo dela!« je naštel oče. Ko je na očetovo besedo vse naredila, je opazila, da so ji rože ovenele. Takoj jih je zalila. Potem je začela pospravljati. Spretno in hitro kot vedno poprej. Tega je bila že navajena. Mati je odšla po opravkih v mesto, ki je bilo oddaljeno dve uri hoda. »Takoj se vrnem, a glej, da boš dotlej gotova!« je še naročila, ko je odjahala mimo hleva. »Bom poskusila!« je dejala tiho, skoraj neslišno.

Sobo je že skoraj pospravila. Nekje v srcu jo je stiskalo, da bi zajokala. A ni. Le glavo je naslonila na okno in molče premišljevala. O kom? Da, o kom? Pa je vseeno imela solze v očeh. »Trdna bodi, trdna!« si je govorila, a v duši je čutila strašno bolečino. Srce ji je kričalo: »Vrnili se bo!« A kdaj? Ne, tega takrat ni vedel nihče. Morda nikdar več! In tedaj je zahtela na glas: »Mora, mora se vrniti!«

Pred dobrimi petimi meseci je odšel. Odšel je k vojakom. In sedaj je vedno pogosteje mislila nanj. Vedno več noči ni spala. Jokala je. Ihtela kot njeno srce. Toda nič ni pomagalo. Ni ga bilo. Morda ga nikdar več ne bo. Ob tej misli jo je vedno spreletel mrz. Vedno je zajokala.

Iz sanj jo je prebudila trda očetova beseda: »Ali si zaspala? Kaj ne veš, kaj ti je mama naročila? Takoj delat! Saj nimaš časa sredi belega dneva spati!« Takoj je ubogala in nadaljevala z delom. Toda le še z bolj težkim srcem kot prej. Naenkrat je pred hišo zaslišala glasove. Očitno so bili mladi fantje. Prišli so jo obiskat. Sprva se jih je razveselila. Nato se je spomnila na njega, ki bi lahko bil z njimi in je postala žalostna. Skoraj je spet zajokala, toda premagala se je. Ko je stopila na hišni prag, so jo pozdravili. Povedali so ji, da prihajajo z Uršlje gore in so utrujeni ter lačni. Prosili so jo za kruha in ona jim ga je dala. Tudi sadjevca jim je ponudila. Bili so hvaležni. Ko je šla v kuhinjo po kozarec, je za njo stopil tudi Robert. Fant črnih, na kratko postrizanih las in lepega obnašanja. »Te smem prositi za naslov. Všeč si mi!« je dejal. Bila je čisto zmedena. Ni vedela, kaj naj stori?! Ali mu naj verjame, ali se mu naj začne na ves glas režati. A ni storila nič. Le tiho je stala in mu nemo zrla v oči. V njih pa je prebrala resnično ljubezen. Takrat je dejala: »Oprostite mi. Jaz namreč že imam fanta in ga ne želim voditi za nos in ga varati z drugimi. Moj fant je pri vojakih. Preveč bi mu bilo hudo, ko bi od drugih izvedel, da mu nisem zvesta. Vem, hudo bi mu bilo kot meni, če bi jaz zvedela, da ima drugo. Toda preveč ga ljubim. Tudi če bi jo imel,

bi mu ne zamerila. Ne bi se mu maščevala. Nikdar. Tudi s katerim drugim bi se ne poročila, čeprav se ne bi vrnil nikdar več! Ne zameri mi!« je končala svojo pridigo. »Ne zamerim ti. Zlato dekcle si. Ne vem, če je kje še takšna kot si ti. Res je. Mnogo je deklet, večina so takšne, da te izkoristijo, potem pa adijo. Še to mi prosim povej, koliko si stara?« Zardela je v obraz. Ni vedela, ali mu naj pove resnico, ali se mu naj zlaže. »Naj bo!« si je rekla: »Danes sem jih izpolnila šestnajst.« in je še bolj zardela. »Potem pa dovoli, da ti prvi čestitam in želim mnogo sreče v ljubezni!« je ponosno iztisnil iz sebe. Ona pa: »Hvala!« Več besed ni imela. Iz oči so ji privrele solze. Niti s kartico se je ni spomnil. Nek tuj fant pa ji je čestital. Skrila je obraz v dlani, fant pa jo je molče opazoval. Nato je s tihim glasom vprašal: »Zakaj jočeš?« Ni mu odgovorila. Takrat so Roberta začeli klicati prijatelji. Poslovil se je in odšel. Ona pa je nadaljevala z delom.

Ko je že skoraj končala se je vrnila mama.

»Komu pa si danes delila kruh? Tem mestnim barabam, ki niti ne vedo, kako se ga pridela! Ti pa ga kar tako deliš, ker sama nisi boljša. Pa še niti pomila in poribala nisi do konca! Kaj pa sploh študiraš? Oče je rekel, da si na oknu spala! Sredi belega dne! Ti grdoba lena! Samo za ime si pri hiši. Drugače pa tako nič ne narediš! Da se mi pobereš od bajte! Za zgubo te že ne rabimo!«

»Dovolj je mama! Saj bom tako šla. Ampak za te besede ti bo še žal!« jo je prekinila. Mati pa, kot da ni slišala, je klela še naprej. Ko pa ji je zmanjkalo besed, se je vlegla na kavč in zaspala.

»Danes je moj rojstni dan. To mi je poklonila mama. Oče mi je še prej povedal nekaj psovok. Le Robert mi je čestital. Tudi moj fant se ni spomnil name. Kako je žalostno življenje!« Zopet je jokala.

Anica Brusnik,
I. b. Pok. kov. in met. šola
Ravne na Koroškem

TURISTOVSKA

Kam, potnik, kam. Na goro? Sam? Zakaj pa ne, saj pot poznam. Na našo Uršljo vsak gre rad, če revež je al če bogat.

Ko grinta se napoti v goro, za njega dosti ni pokore. Njegov nahrbtnik je lahak in lahek je njegov korak.

Če pa kak težji leze gor, pa to že večji je napor. Pod kožo že rezerva je, zato turist upeha se.

V nahrbtniku dobrote vse, ki se za drag denar dobe. Čez ramo fotoaparata, kak daljnogled in par copat.

Andrej Stiplošek

V času odsotnosti nadomestuje glavnega urednika član uredniškega odbora Jože Šater.

Izdaja odbor za informiranje in kulturno dejavnost Zelezarne Ravne. Ureja uredniški odbor: dipl. inž. Jože Borštner, prof. Silva Breznik, inž. Joško Kert, Marjan Kolar, Frančiška Korošec, Jože Šater, dipl. inž. Mitja Sipek, inž. Štefan Vovk, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik Marjan Kolar. Telefon 86 031, interni 304. Tiska CGP Mariborski tisk, Maribor.

Glasilo je po 7. točki prvega odstavka 36. člena zakona o obdavčenju proizvodov in storitev v prometu (Ur. list SFRJ, št. 33/72) in mnenju sekretariata za informacije SRS, št. 421/72 prosto plačila prometnega davka.

V počastitev dneva invalidov